

ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ ЕКСПЕРТИЗ
ІНСТИТУТУ СОЦІОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

01021, м. Київ, вул. Шовковична 12
тел. (044) 255 75 41

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Директор Центру соціальних експертиз
Інституту соціології НАН України

_____ Ю.О.Привалов
_____ 2007 р.

ЗВІТ

з виконання

*послуг з проведення соціологічних досліджень (опитування громадської
думки) з ключових питань, що відносяться до компетенції Фонду
державного майна України*

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

*«ДОСВІД ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ:
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ЗРІЗ»*

(у двох книгах)

КНИГА 1

Науковий керівник
проф., д.е.н.

_____ Ю.І.Сасенко

Київ – 2007

Науковий керівник:

Саєнко Ю.І. _____ д.е.н., професор, завідувач відділу

Виконавці:

Привалов Ю.О. _____ к.ф.н., директор ЦСЕП

Ходорівська Н.В. _____ к.с.н., н.с., менеджер проекту

Резнік В.С _____ к.с.н., н.с.

Свинар О.М. _____ к.юр.н., н.с.

Шемчук В.М. _____ соціолог

Кулебяка О.М. _____ соціолог

Патока С.О. _____ соціолог

Зміст

Книга 1

<i>Вступ</i>	6
<i>Розділ I. Приватизація в Україні як соціально-економічний процес: об'єктивні показники та суб'єктивні оцінки</i>	8
1.1. Теоретична інтерпретація поняття "приватизація" та окреслення методологічних засад аналізу	8
1.2. Емпірична операціоналізація концептів "приватизація як соціально-економічний процес" та „соціальна легітимність”.....	12
1.3. Опис даних та вибір статистичних методів їх опрацювання.....	13
1.4. Дослідження ходу приватизації за результатами експертного опитування та за даними офіційної статистики	15
Висновки до розділу I.....	34
<i>Розділ II. Приватизація та приватна власність: сутність, актуальність та виміри, легітимність</i>	36
2.1. Історичні ретроспективи термінологічного контексту приватизаційних процесів	36
2.2. Соціальна легітимність наслідків приватизації (приватної власності, нерівності, конкуренції та ін.) за оцінками експертів (2005 р.).....	47
2.3. Структура, носії, соціоструктурні та ідеологічні чинники соціальної легітимності приватизації та приватної власності (2006 р.)	58
Висновки до розділу II	83
2.4. Додатки до розділу II	86
<i>Розділ III. Ставлення громадян України до приватизаційних процесів</i>	93
3.1. Ставлення населення України до нинішнього економічного розвитку країни.....	93
3.2. Ставлення населення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні	96
3.3. Ставлення населення до передачі у приватну власність великих підприємств.....	100
3.4. Ставлення населення до приватизації малих підприємств.	102
3.5. Ставлення до приватизації землі.	105
3.6. Ставлення українців до купівлі-продажу землі.	108
3.7. Ставлення українців до можливості роботи у приватного підприємця.....	110
3.8. Наміри відкрити власну справу населення України.....	112
3.9. Порівняння рівнів довіри українців до різних інституцій.	114

Висновки до розділу III	116
<i>Розділ IV. Досвід приватизації великих підприємств та землі: експертні оцінки (2007 р.)</i>	119
4.1. Специфіка приватизаційних процесів в Україні: думки експертів	119
4.2. Оцінки експертів приватизаційних процесів у сфері важкої промисловості.....	121
4.3. Експертні оцінки приватизації об'єктів оборонно-промислового комплексу ...	123
4.4. Приватизація підприємств загальнодержавного значення: експертна думка ...	125
4.5. Оцінки експертів приватизації та цільового призначення земель	127
4.6. Рейдерство. Тіньова приватизація: думки експертів	128
4.7. Дискусії щодо повноважень Фонду державного майна України: експертні оцінки.....	130
Висновки до розділу IV	131
4.8. Додаток А до розділу IV	134
<i>Розділ V. Аналіз нормативного підґрунтя приватизації великих підприємств та землі.</i>	136
5.1. Поняття, принципи та правова база приватизації.	136
5.2. Правові проблеми приватизації крупних підприємств.	141
5.3. Роздержавлення і приватизація землі	159
Висновки до розділу V	172
<i>Розділ VI. Правові проблеми забезпечення виконання зобов'язань в процесі приватизації. Санкції за їх порушення.</i>	174
6.1. Правове регулювання відносин щодо додержання своїх інвестиційних зобов'язань покупцями державного майна в процесі приватизації.....	174
6.2. Нормативні засади додержання своїх інвестиційних зобов'язань покупцями об'єктів «великої» приватизації	180
6.3. Нормативні засади додержання своїх інвестиційних зобов'язань покупцями об'єктів «малої» приватизації	187
6.4. Правове регулювання застосування санкцій за невиконання інвестиційних зобов'язань новими власниками приватизованих об'єктів.....	190
<i>Висновки</i>	211
<i>Література</i>	219

Книга 2. Додатки.

Додаток А1. Анкети.

«Українське суспільство-2006»	1
«Економічна культура населення України».....	33
«Громадянське суспільство в Україні-2006».....	54

Додаток А. Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами. За результатами Проекта "Українське суспільство" – 1992	92
Додаток Б. Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами. За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2004	95
Додаток В. Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами. За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2005	99
Додаток Г. Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами. За результатами Проекта «Українське суспільство» – 2006	100
Додаток Д. Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами. За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2007	119
Додаток Є. Динаміка відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами (1992-2006 рр.). За результатами Проекта "Українське суспільство"	130

Вступ.

Приватизаційні процеси в Україні тривають з 1990-х років; процедури роздержавлення об'єктів є непростими, а часто і непрозорими, що викликає в суспільстві реакції несхвалення, яке сьогодні майже набуло характеру стереотипу, і більшість населення хід приватизації в Україні не розцінює як легітимний. Відтак крім актуальних завдань, які постають перед суб'єктами, задіяними в ході приватизації об'єктів, перед структурами, підпорядкованими Фонду держмайна, постає проблема подолання негативних стереотипів населення, формування ефективних комунікаційних схем, які відкривали би можливості для виваженого діалогу з громадськістю.

Відтак в соціологічному дослідженні проаналізовані як оцінки суб'єктів, безпосередньо задіяних в процесі приватизації (експертів), так і громадська думка. Суб'єктами, які беруть участь в процесах приватизації, тобто цільовими групами дослідження, є: працівники структур, підпорядкованих Фонду держмайна України, відповідальні працівники органів виконавчої влади, а також керівники об'єктів, що приватизуються (на місцях).

Впродовж більш як десятиліття досі не було зроблено спроб наукового узагальнення досвіду приватизації об'єктів з точки зору впливу цих процесів на загальний стан суспільства, на соціально-економічні процеси, соціальний стан регіонів та регіональний розвиток, зайнятість населення, комунікаційні процеси, тощо. Таке узагальнення, виконане в межах соціологічних підходів, є соціально актуальним також і з огляду на відносно новий, суспільно резонансний досвід реприватизації підприємств, який отримали структури, підпорядковані Фонду держмайна України.

В роботі розглянуто теоретичні підходи до вивчення приватизаційних процесів, які розглянуті як ре-інституціалізація приватної власності, та визначено основні методичні підходи до вивчення цих процесів.

Експертне дослідження спрямоване передусім на вивчення стану справ у сфері приватизації, системному узагальненню проблем, з якими стикаються соціальні суб'єкти (державні органи, приватні фірми, тощо), які беруть участь у приватизаційних процесах, та на пошук шляхів розв'язання згаданих

проблем, а також таких ключових (суспільно резонансних) питань, як приватизація державних земель та їх подальше використання (вплив процесів приватизації землі на соціальний розвиток регіону розташування земель).

Громадську думку з питань, пов'язаних з приватизацією, проаналізовано на основі даних моніторингу, який проводиться Інститутом соціології з 1992 року, а також дослідження громадської думки українців – «омнібусу». Проаналізовано громадську думку щодо економічної ситуації в країні, розвитку приватного підприємництва (бізнесу), передачі у приватну власність різних об'єктів, а також мотиваційні аспекти ставлення громадян до праці у приватного підприємця та до відкриття власної справи, оцінені рівні довіри громадян до державних, громадських інституцій, партій, ЗМІ, громадських організацій, керівників державних підприємств, приватних підприємців. З'ясовано стан соціальної легітимності приватизації і приватної власності в Україні. Вивчені правові основи приватизаційних процесів в Україні в контексті приватизації великих підприємств і землі, визначені правові проблеми приватизації.

Розділ І. Приватизація в Україні як соціально-економічний процес: об'єктивні показники та суб'єктивні оцінки

1.1. Теоретична інтерпретація поняття "приватизація" та окреслення методологічних засад аналізу

Крім соціологів, інституціоналізмом (а зокрема, й приватизаційними процесами) займаються історики, політологи, економісти та юристи, тому вкрай необхідно визначитися, що і як в рамках інституціональної теорії повинні досліджувати соціологи¹. Необхідність такого визначення не викликає сумнівів і в нашому випадку. Адже можна вирізнити юридичні, економічні, політичні, соціальні аспекти приватизації як реінституціоналізації приватної власності. Всі вони становлять предметні області відповідних наукових дисциплін. Попри взаємозалежність, ці аспекти відмінні. Юридичний аспект реінституціоналізації приватної власності становить правове оформлення (легалізацію) інтересів та волі приватних власників, їхніх повноважень володіння, розпорядження та користування об'єктами власності у юридичних законах, актах і нормах. Змістом економічного аспекту приватизації є трансформація сукупності економічних зв'язків та відносин між людьми з приводу привласнення факторів виробництва та інших об'єктів власності в усіх сферах суспільного відтворення – виробництві, обміні, розподілі, споживанні. Політичний аспект дістає вияв у впливі приватної власності на формування політичної влади в суспільстві, можливостях конвертації власності у політичну владу (і навпаки). Соціальний аспект приватизації як реінституціоналізації приватної власності полягає насамперед у зміні соціально-економічної структури та системи розшарування суспільства на верстви залежно від міри привласнення їх представниками факторів виробництва та інших об'єктів власності. Як уже наголошувалось раніше, осердя предметного змісту соціологічної інституціональної моделі приватної власності становлять саме ці соціально-стратифікаційні та/або соціально-

¹ Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства. Наукові доповіді і повідомлення III Всеукраїнської соціологічної конференції / За ред. М.О.Шульги, В.М.Ворони. – К., 2003, (с.9).

структурні вияви². Насамперед останні й мають становити предмет соціологічного аналізу приватизації. Така предметна пріоритетність зумовлює інтерес у методологічному плані до класичної марксистської парадигми. Згідно з останньою, власність на засоби виробництва – найголовніший чинник соціального структурування суспільства, локалізації економічних та соціальних позицій спільнот та осіб, визначення їхніх реальних можливостей доступу до різних ресурсів, зокрема цінних і дефіцитних. Однак аналізувати соціально-інституціональний аспект приватизації доцільно також із урахуванням інших методологічних підходів до вивчення структури суспільства.

Приватизацію (від лат. *privatus* – приватний) зазвичай розуміють як процес передання (продажу) державних і комунальних підприємств та землі у приватну власність. Проте сфера перебігу цього процесу навряд чи обмежена суто відносинами власності. Зміст поняття “приватизація” можна розширити. Зрештою, до ширшого тлумачення приватизації схильні навіть економісти. Зокрема, провідний експерт Світового банку Ч.Грей (Ch.Gray) стверджує, що приватизація – це не лише зміна відносин власності, а й процес виникнення інших інституціональних передумов для її ефективного функціонування³³. Німецькі економісти відносять до складових приватизації також здійснення фінансових заходів щодо перенесення витрат державних виплат на індивідуальних споживачів, забезпечення можливостей отримання приватними підприємствами пільгових послуг державного сектору, приватизацію доходів від державних інвестицій у приватний сектор. Загалом приватизація розглядається як процеси появи та збільшення частки приватного сектору в структурі власності, виробництва товарів і послуг, сфери зайнятості.

У наукових публікаціях не бракує тверджень, що приватизація в Україні та інших пострадянських країнах охоплювала всі аналогічні процеси чи навіть вийшла далеко за їхні рамки. Наприклад, незважаючи на діаметрально

²Резнік В. Приватна власність крізь призму соціологічного інституціоналізму // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №4. – С. 119–131, (с.125).

³Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3-х т. – М., 2002. – Т.3. – Ч.1, (117; 154).

протилежні методологічні та ідеологічні позиції, Є.Суїменко та В.Тарасенко, з одного боку, та О.Пасхавер – з іншого, однаково схильні оцінювати приватизацію як соціальну революцію, що кардинально змінила соціальний устрій українського суспільства^{4,5,6}.

Наявні також думки, що загалом ринкова інфраструктура в Україні постала головним чином завдяки приватизації. Зокрема, О.Білоцерківець та О.Кошик стверджують, що у постсоціалістичній економіці приватизація тією ж мірою є умовою формування ринкової інституціональної інфраструктури, якою вона сама є результатом її функціонування. Іншими словами, обидва процеси відбуваються паралельно у часі та становлять передумови один одного. Наприклад, легалізація приватного підприємництва у формі кооперативів у другій половині 1980-х років одночасно була легалізацією приватного сектору зайнятості (і ринку праці загалом) та приватної власності на робочу силу. Тому у подальшому аналізі приватизації доречно виходити із широких її тлумачень. Узагальнювальним щодо них є визначення, що його пропонує Е.Савас (E.Savas): “...у розширеному розумінні “приватизувати” означає більшою мірою спиратися з метою задоволення потреб населення на приватні інститути суспільства і меншою – на уряд”. У цьому разі головними серед цих інститутів слід вважати насамперед приватну власність, приватне підприємництво та ринок праці (приватний сектор зайнятості)⁷.

Така вибірковість стосовно інститутів ринку тут не випадкова. Вона є слушною з огляду на досвід емпіричної операціоналізації однієї тези, пропонованою М.Шульгою. Ця теза дуже актуальна у контексті окреслених соціальної та наукової проблем. Її зміст зводиться до того, що “легітимізація в суспільстві приватної власності структурувала за цією ознакою людей, залучених до суспільного виробництва”. Як показник розподілу власності у суспільному виробництві, місця людей у ньому та структурування суспільства на групи за мірою наявності приватної власності М.Шульга обрав статус

⁴Приватизационные процессы в Украине (Материалы Круглого стола, 21 апреля, 1999 г.). – К., 1999, (с.25).

⁵Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства. Наукові доповіді і повідомлення II Всеукраїнської соціологічної конференції / За ред. М.О.Шульги. – К., 2002, (с.22-23).

⁶Пасхавер О. Українські реформи, або Приватизацію ніхто не любить // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №4. – С. 61–85, (с.82-85).

⁷Українська приватизація: плюси і мінуси / Під ред. О.Й.Пасхавера. – К., 2001, (с.71).

зайнятості. Найбільший інтерес тут становить його аргументація цього вибору та інтерпретація відповідних емпіричних даних: “З точки зору наявності власності є підстави припустити, що роботодавці є великими приватними власниками, самозайняті – дрібними, а наймані працівники не мають жодної приватної власності, окрім особистої. Тобто на цій підставі можна було б дійти висновку, що великі приватні власники мають власні підприємства, офіси, для роботи на яких наймають працівників. А самозайняті – це дрібні підприємці, котрі мають у власності певні засоби виробництва, знаряддя праці, але не використовують працю інших людей”. Попри застереження самого автора процитованих вище міркувань щодо недостатньої точності їх за умов активної фази розподілу власності, тут схоплено момент взаємопроникнення (“накладання” або дифузії) статусно-рольових систем інститутів приватної власності, приватного підприємництва та ринку праці (“приватний власник/неімуцій” + “приватний підприємець/працівник за наймом” + “роботодавець/самозайнятий/найманий працівник”).

Цей момент – дифузія статусно-рольових систем трьох ключових інститутів ринкової економічної системи – проглядає також у характеристиці статусно-рольового змісту відносин приватної власності, наведеній у монографії Є.Суїменка та Т.Єфременко⁸. Така дифузія – свідчення взаємозв’язку та взаємозумовленості функціонування зазначених інститутів, їхньої спільної ролі як чинників соціального структурування та стратифікації суспільства. З урахуванням цього приватизацію в Україні можна інтерпретувати у широкому розумінні як соціальну реінституціоналізацію одночасно приватної власності, приватного підприємництва та ринку праці. Відповідно зміну структури зайнятості в перебігу приватизації теж варто розглядати як опосередкований вияв реінституціоналізації приватної власності. Інакше кажучи, йдеться про приватизацію як опосередкований або й безпосередній чинник та складник процесу соціального структурування українського суспільства у різних напрямках (вимірах). Аналізуючи соціально-

⁸Суїменко Е.И., Ефременко Т.О. Номо есопотісус современной Украины. Поведенческий аспект. – К., 2004, (с.71).

структурний аспект приватизації, окрім критерію володіння власністю (класична марксистська парадигма) слід також враховувати зайнятість (класова схема Дж. Голдторпа) та інші критерії.

Як засіб аналізу та інтерпретації емпіричних даних доцільно використати поняттєво-категорійний апарат соціологічної інституціональної моделі приватної власності. Концептуальні контури останньої було окреслено раніше на підставі узагальнення інституціональних напрацювань сучасної української соціології.

1.2. Емпірична операціоналізація концептів "приватизація як соціально-економічний процес" та „соціальна легітимність”

Емпіричними показниками приватизації у вузькому розумінні (як процесу переміщення державних активів у приватну власність) є зміна у часі кількості підприємств, площі земель різного призначення та інших об'єктів за формами власності. У межах зазначеної вище широкої інтерпретації приватизації можливе розширення бази емпіричних показників її як реінституціоналізації приватної власності (зокрема соціальної легітимації останньої). Це розширення доречно зробити за рахунок емпіричних показників реінституціоналізації (та, відповідно, соціальної легітимації) приватного підприємництва і ринку праці. В останньому випадку йдеться про соціально-економічні показники – зміни у часі розподілів працівників за секторами економіки, за сегментами ринку зайнятості та підприємствами (організаціями, установами) різних форм власності.

Аналіз суб'єктивного сприйняття людьми приватизації, її соціально-економічних результатів – появи приватної власності, розвитку приватного підприємництва та ринку праці, соціальної нерівності, конкуренції та ін. – можливий і валідний через використання концепту "соціальна легітимність". Як зазначено у вітчизняному соціологічному енциклопедичному словнику, "легітимність соціальна – визнання, схвалення суспільством (соціальними групами, інститутами) функціонування того чи іншого типу соціальних відносин, а також діяльності соціальних груп, інститутів, індивідів, завдяки

чому встановлюється, як правило, стан відкритості реалізації їх інтересів”⁹. Зокрема, соціальна легітимність приватної власності – це добровільна згода як мінімум більшості членів суспільства із інституціональним порядком приватновласницьких відносин з огляду на його соціальну прийнятність та значущість. Емпіричними показниками такої згоди можна вважати позитивне ставлення до приватної власності та приватизації, приватновласницькі домагання, готовність дотримуватися соціальних норм приватновласницьких відносин, активну участь у приватизаційних процесах та інші суб’єктивні поведінкові реакції. Вважатимемо, що позитивні аттитюди у нашому контексті є виявами обрання респондентами позиції легітимації об’єкта, негативні – виявами позиції його делегітимації, а невизначені засвідчують труднощі респондента із визначенням власної позиції щодо легітимації/делегітимації. Отже, соціальна легітимність наявна за умови, коли позицію легітимації обирають більше як 50% респондентів, а соціальна нелегітимність – за умови, коли більше як 50% респондентів обрали позицію делегітимації. Але і в цих двох випадках, і в усіх інших можна говорити про рівні (ступені) легітимності, нелегітимності та невизначеності легітимності/нелегітимності окремого об’єкта, а також про тенденції зміни цих рівнів із часом – легітимацію, делегітимацію, збільшення чи зменшення невизначеності.

1.3. Опис даних та вибір статистичних методів їх опрацювання

У перебігу емпіричного аналізу було зроблено спробу втілити принцип інформаційної повноти бази показників об’єкта та предмета дослідження, що його окреслив Ю.Саєнко¹⁰. Згідно з цим принципом, зазначена інформаційна повнота досягається із сукупним використанням статистичних (звітних, об’єктивних), соціологічних (самооцінкових, суб’єктивних) показників та експертних (фахово-суб’єктивних) оцінок досліджуваного явища. Відтак у статті оприлюднюються результати вторинного аналізу:

⁹Соціологія: короткий енциклопедичний словник. За ред. В.І.Воловича. – К., 1998, (с.283-284).

¹⁰Саєнко Ю. Стан суспільства: проблема соціальних вимірів // Соціальні та політичні науки у Співдружності незалежних держав: Доповіді робочої зустрічі. Київ, 23–25 вересня 1998 р. – К., 1998. – С.115–123, (с.71).

1) інформації із статистичних щорічників Державного комітету статистики України^{11,12,13,14};

2) масивів соціологічних даних, отриманих у межах реалізації Інститутом соціології НАН України дослідницького проекту “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін” (генеральний директор – В.Ворона, керівник – Н.Паніна). Зокрема, проаналізовано окремі дані загальнонаціональних репрезентативних опитувань, проведених:

- а) у травні 1992 року, N=1750 осіб;
- б) у травні 1995 року, N=1810 осіб;
- в) у травні 1999 року, N=1810 осіб;
- г) у лютому 2004 року, N=1800 осіб;
- д) у березні 2005 року, N=1800 осіб.

Вибірки пропорційно репрезентують доросле населення 24 областей України, АР Крим та м. Севастополя^{15,16};

3) масиву даних соціологічного опитування експертів “Економічна культура населення України (Думки й міркування експертів)”, що його здійснив Відділ економічної соціології Інституту соціології НАН України у травні–червні 2005 року в рамках планової теми “Дослідження економічної культури сучасного українського суспільства” (науковий керівник – Є.Суїменко; N=623²).

¹¹ Народне господарство України у 1992 році: Статистичний щорічник. – К., 1993.

¹² Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К., 2001.

¹³ Статистичний щорічник України за 2001 рік. – К., 2002.

¹⁴ Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К., 2003.

¹⁵ Статистичний щорічник України за 2003 рік. – К., 2004.

¹⁶ Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К., 2005.

² Вибірка N=623 структурована за низкою характеристик:

а) за посадою та фахом: керівники у державному (N=94) та приватному (власники, менеджери: N=141) секторах економіки, державні службовці центрального (N=67) та регіонального (N=121) рівнів, вчені фахівці у галузі економіки (економічної соціології) або журналісти (N=93), викладачі ВНЗ із науковим ступенем доктора чи кандидата економічних, соціологічних або юридичних наук (N=102);

б) за регіональною ознакою: Донецька (N=60), Дніпропетровська (N=49), Запорізька (N=60), Кіровоградська (N=58), Луганська (N=49), Львівська (N=60), Одеська (N=46), Рівненська (N=50), Закарпатська (N=56), Хмельницька (N=48) Чернівецька (N=48) області та м. Київ (N=39). У кожному з цих регіонів відбиралися респонденти, які рівною мірою репрезентували зазначені вище шість фахово-посадових категорій;

в) за віком: 25–35-річні (N=195), 36–45-річні (N=183), 46–60-річні (N=210), старші за 60 років (N=34).

У кожній області для опитування було відібрано близько 10 осіб респондентів із кожної з шести зазначених фахово-посадових категорій експертів.

Оскільки завдання даної роботи обмежене спробою концептуального уточнення змісту приватизації в Україні як соціально-економічного процесу та розглядом окремих її об'єктивних і суб'єктивних емпіричних вимірів, для опрацювання даних застосовано найпростіші статистичні методи – групування їх у вигляді одновимірних та двовимірних таблиць, встановлення статистичної значимості відсотків. При цьому всі процедури із соціологічними даними виконувалися із використанням пакету ОСА для Windows. Використано також соціологічні дані інших досліджень, які наводяться в тому вигляді, в якому були оприлюднені дослідниками із посиланнями на відповідні джерела.

1.4. Дослідження ходу приватизації за результатами експертного опитування та за даними офіційної статистики

Офіційна приватизація в Україні була започаткована Концепцією роздержавлення й приватизації підприємств, землі та житла (31 жовтня 1991 року). Ця концепція декларувала право кожного українського громадянина на частину державної власності, а також безплатний та грошовий способи її приватизації. Проте у науковій літературі є багато тверджень про так звану тіньову (латентну) або нелегальну приватизацію, що розпочалася задовго до легальної. Якщо виходити із окресленого вище концептуального визначення приватизації у широкому розумінні, то є підстави вважати, що в цьому форматі її витoki в Українській РСР сягають середини 1950-х років. Ідеться про початок лібералізації радянського політичного режиму та економічних відносин після смерті Й.Сталіна. З цього моменту припинилися профілактичні (по суті) вибіркoві “відстріли” та інші репресії представників партійних, державних, господарських і загалом керівних кіл, а також решти категорій радянських людей. За нових умов поступово відновлювалися та розвиваються наявні осередки приватної економічної діяльності. Вони дуже мало або й зовсім не контролювалися державою. Характер зазначеної діяльності варіював у межах від цілковитої легальності до повної нелегальності. До легального “полюсу” тяжіли такі форми приватної економічної діяльності, як особисте

підсобне господарство, індивідуальне житлове будівництво та житлово-будівельні кооперативи, приватна практика лікарів, працівників освіти, будівельників, сантехніків, кравців та представників багатьох інших професійних категорій. Однозначно нелегальними формами були насамперед тотальне масове розкрадання соціалістичної власності, увічнене у фольклорі – “не платят по труду – воруем по способностям”, спекулятивний перепродаж дефіцитних товарів та ін. Фактично ще до початку перебудови (до середини 1980-х років) у радянській Україні існували своєрідні приватні протопідприємництва, протовласність на засоби виробництва (житло, транспорт, робоче місце та обладнання на підприємстві, в організації чи в установі) та проторинок праці.

У процесі перебудови в другій половині 1980-х років почалося перетворення цих ринкових протоінститутів у повноцінні інститути, насамперед шляхом їх соціальної легалізації та інфраструктуризації. Ці процеси певною мірою позначилися на структурі зайнятості населення у 1985–92 роках і дістали відображення у відповідних даних офіційної статистики (див. табл. 1.1).

У 1990 році органи офіційної статистики зафіксували незначні частки громадян, які працювали у кооперативах (2,4%) та займалися індивідуальною трудовою діяльністю (0,2%), а також збільшення на 0,8% частки зайнятих у селянських (фермерських) та особистих підсобних господарствах. У 1991–1992 роках офіційно зафіксовано: 1) появу в народному господарстві приватного сектору у вигляді малих приватних підприємств та збільшення частки зайнятих у ньому на 0,8%; 2) початок і поглиблення комерціалізації державного сектору через появу у ньому малих та спільних підприємств (частки працівників, зайнятих на них за 1991–1992 роки зросли відповідно на 1,7% та 0,2%); 3) скорочення часток працівників кооперативів на 1,2%, селянських (фермерських) та особистих підсобних сільських господарств – на 0,3%.

Таблиця 1.1

Динаміка розподілу населення України, зайнятого у народному господарстві за секторами економіки у 1985–1992 роках, %*

Сектори економіки	1985	1990	1991	1992	Різниця відсотків: 1985 і 1992
ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР					
Державні підприємства, установи, організації, об'єднання	80,0	78,4	77,6	76,7	-3,3
Малі підприємства	-	-	0,3	1,7	+1,7
Спільні підприємства	-	-	0,1	0,2	+0,2
КООПЕРАТИВНИЙ СЕКТОР					
Підприємства споживчої кооперації	2,7	2,8	2,8	2,9	+0,2
Колгоспи	15,2	13,4	13,6	13,7	-1,5
Кооперативи	-	2,4	2,4	1,2	+1,2
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СЕКТОР					
Селянські (фермерські) та особисті підсобні сільські господарства	2,0	2,8	2,0	2,5	+0,5
Індивідуальна трудова діяльність	-	0,2	0,2	0,3	+0,3
ПРИВАТНИЙ СЕКТОР					
Малі приватні підприємства	-	-	0,0	0,8	+0,8
Всі разом, % (млн. осіб)	100 (25,6)	100 (25,4)	100 (25,0)	100 (24,0)	-

* Підраховано на підставі абсолютних кількісних даних³.

Показовим є скорочення впродовж 1985–1992 років часток працівників державних підприємств, установ, організацій і об'єднань на 3,5%, а також колгоспів – на 1,5%. Зазначені тенденції дають підстави припустити, що тіньова (латентна) приватизація 1985–1991 років прогресувала як у кількісних, так і в якісних вимірах. Мірою її перебігу ступінь інституціоналізованості приватного сектору економіки – приватного підприємництва, приватної власності та ринку праці – підвищувався. Приватний сектор формувався певною мірою на власній основі – на підставі підприємницької активності та особистих активів пересічних громадян. Але здебільшого підґрунтям та джерелом його генези став державний сектор. У межах останнього дивіденди від експлуатації активів державних, колективних, комунальних, громадських,

³ Народне господарство України у 1992 році: Статистичний щорічник. – К., 1993., с.74

профспілкових, партійних та комсомольських структур поступово стали надбанням їхнього менеджменту. Йдеться про малі підприємства та госпрозрахункові підрозділи на базі зазначених структур, що поглинали ліквідні ресурси останніх. У фінансовій сфері відбулося перекачування до приватних суб'єктів особистих збережень громадян у вигляді кредитних ресурсів. Прагматичні представники керівних кіл, не обтяжені надміром комуністичних ідеологічних переконань, діяли за увічненою у фольклорі приказкою “куй копейку, пока Горбачев”. Все це дало можливість частині громадян на початок 1992 року акумулювати фінансовий та соціальний капітал, зайняти або закріпити за собою винятково вигідні позиції (в сенсі повного контролю над об'єктами), змодельовати соціальні технології для результативної участі у легальній широкомасштабній приватизації.

У перебігу офіційної (легальної) приватизації виокремлюються три періоди:

1) так звана мала приватизація (1992–1994) – приватизація малих підприємств через оренду з викупом або викуп трудовим колективом;

2) масова приватизація (1995–1998) з використанням приватизаційних паперів для залучення широких верств населення до придбання акцій великих і середніх підприємств та малих об'єктів;

3) грошова приватизація (з 1999 року) через індивідуальні процедури залучення стратегічних інвесторів (національних, із близького або далекого зарубіжжя).

Цю періодизацію доцільно відтворити при наведенні об'єктивних та суб'єктивних показників перебігу приватизації як соціально-економічного процесу. Проте можливості зведення даних офіційної статистики стосовно кількості підприємств за формами власності за різні періоди легальної приватизації проблематичні. Проблематичність тут зумовлена зміною методики державного статистичного обліку⁴. Отже, можна розглянути певні

⁴ За 1992-2000 роки наявні дані про кількість підприємств та об'єднань, що перебували на самостійному балансі, за винятком малих підприємств (Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К., 2001, с. 293) З 1997 року облік здійснюється за стандартами Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). Згідно з цими стандартами, обліку підлягають дані щодо суб'єктів господарської діяльності – юридичних осіб та їхніх відокремлених підрозділів (філій,

зміни структури власності в Україні окремо впродовж першого та другого періодів легальної приватизації (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Динаміка кількості підприємств* в Україні за формами власності у 1992–1999 роках, %**

Форми власності	Кількість підприємств			Різниці відсотків:		
	1992	1995	1999	1992 і 1995	1995 і 1999	1992 і 1999
Приватна	–	0,0	1,2	0,0	+1,2	+1,2
Колективна	29,7	58,2	83,3	+28,5	+25,1	+53,6
Комунальна	11,7	6,4	2,1	–5,3	–4,3	+9,6
Державна	58,4	35,2	13,1	–23,2	–22,1	–45,3
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	–	0,2	0,4	+0,2	+0,2	+0,4
Всі разом, % (абс. кільк.)	100 (9114)	100 (8900)	100 (10607)	–	–	–

* Підприємства та об'єднання, що перебували на самостійному балансі (за винятком малих підприємств).

** Підраховано на підставі абсолютних кількісних даних⁵.

Попри те, що тут враховано не всі категорії підприємств (зокрема, малі підприємства), розподіли демонструють виразні тенденції інституціональних змін відносин власності. Впродовж періоду масової приватизації (1995–1999) зафіксовано появу та незначне збільшення частки підприємств суто приватної форми власності. Разом із тим слід звернути увагу на стрімке зменшення часток підприємств комунальної (у 5,5 раза) та державної (у 4,4 раза) форм власності, а також збільшення у 2,8 раза частки підприємств колективної форми власності за роки малої та масової приватизації (1992–1999). У даному випадку комунальні та державні підприємства перетворювалися на акціонерні, які в той період належали до категорії колективних підприємств. Їхніми акціями володіли держава, поселенські громади та приватні власники. Причому, частка акцій останніх постійно зростала.

З урахуванням малих (та інших категорій) підприємств за нової методики державного статистичного обліку поділ їх загалом за формами власності в

відділень, представництв тощо), які перебувають на території та під юрисдикцією України (Статистичний щорічник України за 2001 рік. – К., 2002., с.307).

⁵ Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К., 2001, с. 293

Україні станом на 1999 рік має зовсім відмінний вигляд (див. розподіли за 1999 рік у табл. 1.2 і 1.3).

Таблиця 1. 3

Динаміка кількості об'єктів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) за формами власності, %*

Форми власності	Кількість об'єктів (ЄДРПОУ)			Різниця відсотків: 1999 і 2004
	1997	1999	2004	
Приватна	28,2	28,9	29,6	+0,7
Колективна	55,3	56,2	57,5	+1,3
Комунальна	7,2	8,0	7,6	-0,4
Державна	8,6	6,0	4,4	-1,6
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	0,7	0,9	0,9	0,0
Всі разом, % (абс. кільк.)	100 (615628)	100 (728007)	100 (981054)	-

* Підраховано на підставі абсолютних кількісних даних⁶

Частка приватної форми власності у даному випадку (див. табл. 1.3) складає майже третину, частка колективної форми власності – близько двох третин від загальної кількості підприємств та організацій України. Ця пропорція увиразнилася за 5 років перебігу легальної приватизації, а тенденції її незначних змін залишилися аналогічними тенденціям двох попередніх періодів. Зазначена пропорція, втім, зазнала дуже суттєвих змін внаслідок переходу державного статистичного обліку на нову методику класифікації (типологізації) форм власності у 2004 р.⁷. Така методична зміна – відбиток ринкових інституціональних змін економіки загалом та глибинних змін змісту колективної власності зокрема. На старті легальної приватизації (1992) колективна власність за своїм змістом переважно зводилася до колгоспної власності у сільському господарстві. Остання, своєю чергою, за реальним характером соціально-економічних відносин мало в чому відрізнялася від

⁶ Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К., 2003, с.319

⁷ З 1992-го до 2003 року включно, відповідно до норм чинного законодавства, насамперед Закону України “Про власність”, були встановлені державна, комунальна, приватна, колективна власність та власність міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав. Тому в зазначений період облік здійснювався за цими формами власності (див. табл. 2 і 3). Цивільним кодексом України, який набрав чинності з 1 січня 2004 року, визначаються права приватної, державної та комунальної власності. Поняття права колективної власності як таке в ньому відсутнє. Відповідно до чинного Цивільного кодексу України, майно колективу виступає об'єктом приватної власності. З 2004 року об'єкти ЄДРПОУ підлягають обліку за трьома формами власності – приватною; державною та державно-корпоративною; комунальною та комунально-корпоративною (Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К., 2005, с.319).

державної власності. З поступом легальної приватизації частка підприємств колективної власності, як зазначалося, суттєво поповнилася за рахунок акціонерних підприємств. Мірою зростання в останніх частки приватних акціонерів вони поступово перетворювались на приватні підприємства. Після розпаювання та приватизації земельних та майнових паїв колективних сільськогосподарських підприємств їх спільна колективна власність перетворилася на приватну земельну та майнову власність їхніх членів. Отже, за характером соціально-економічних відносин колективна власність упродовж легальної приватизації еволюціонувала від “полюсу” державної власності у бік “полюсу” приватної власності. Зміна класифікації форм власності стала своєрідною констатацією та легалізацією цього латентного інституціонального перетворення.

Отже, згідно з новою класифікацією 2004 року, офіційний розподіл об’єктів за формами власності в Україні (N=1023396) мав такий вигляд:

- 88,2% – об’єкти приватної форми власності;
- 7,5% – об’єкти комунальної та комунально-корпоративної форми власності;
- 4,2% – об’єкти державної та державно-корпоративної форми власності

Таким чином, за роки приватизації (1992–2004) приватна власність на засоби виробництва пройшла шлях соціальної легалізації, інфраструктуризації й за показником кількості суб’єктів господарювання стала абсолютно домінувати в сучасному українському суспільстві.

Подібні тенденції розвитку впродовж періоду легальної приватизації притаманні структурі зайнятості населення України (див. табл. 1.4).

Насамперед необхідно звернути увагу на скорочення в 1,8 раза за 1992–2003 роки абсолютного показника зайнятих в українській економіці. Тенденція незначного скорочення цього показника окреслилася вже у 1985–1992 роках (див. табл. 1.1). Наявний незбіг його значень за 1992 рік у таблицях 1.1 та 1.4 пояснюється тим, що дані, наведені у таблиці, не охоплюють дуже важливу категорію зайнятих у сфері малого бізнесу.

Таблиця 1.4

**Динаміка середньорічної кількості працівників*, зайнятих в економіці
України за формами власності, %****

Форми власності	1992	1995	1999	2003	Різниця відсотків:			
					1992 і 1995	1995 і 1999	1999 і 2003	1992 і 2003
Приватна	–	0,1	0,6	3,3	+0,1	+0,5	+2,7	+3,3
Колективна, зокрема акціонерні товариства	29,5 –	41,6 14,8	50,6 25,3	43,1 21,5	+12,1 +14,8	+9,0 +10,5	–7,5 –3,8	+13,6 +21,5
Комунальна	9,8	14,3	16,7	25,6	+4,5	+2,4	+8,9	+15,8
Державна	60,6	43,9	32,0	27,7	–16,7	–11,9	–4,3	–32,9
Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	0,1	0,1	0,1	0,3	0,0	0,0	+0,2	+0,2
Всі разом, % (тис. осіб)	100 (21347,5)	100 (18252,3)	100 (14479,3)	100 (11711,5)	–	–	–	–

* Без найманих працівників статистично малих підприємств, фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю та у фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності.

** Підраховано на підставі абсолютних кількісних даних⁸.

Але попри цю ваду статистичного обліку розподіли за роками теж засвідчують стрімке зростання частки приватного сегменту ринку зайнятості (див. табл. 1.4). Причому, це зростання має переважно латентний характер, приховане у межах частки підприємств колективної форми власності (зокрема акціонерних). Останні, як уже зазначалося, із 2004 року офіційно вважаються приватними. Якщо на старті офіційної приватизації працівники державних підприємств та структур становили 2/3 від загальної кількості працюючих, то станом на 2003 рік їхня кількість скоротилася більш як наполовину. За рахунок цього скорочення зросли частки працівників підприємств колективної (майже у 1,5 раза) та комунальної (більш як у 2,5 раза) форм власності. Загалом у 2003 році сукупна частка працівників підприємств приватної та колективної форм власності сягнула 46,4% і перевищила окремо взяті частки працівників підприємств та організацій державної й комунальної форм

⁸ Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К., 2003, с.316

власності. Вже згаданий перехід державної статистики на нову класифікацію форм власності легалізував фактичне суттєве збільшення частки зайнятих у приватному секторі економіки за рахунок працівників підприємств колективної форми власності. Про це збільшення певною мірою можна судити за структурою іншого відсоткового розподілу. Розподіл середньорічної кількості працівників (за винятком працівників банків та бюджетних установ) та суб'єктів підприємницької діяльності за формами власності у 2004 році показує абсолютне домінування приватної форми власності серед інших форм:

– 75,2% – частка зайнятих у межах приватної форми власності;

– 18,5% – частка зайнятих у межах державної та державно-корпоративної форми власності;

– 6,3% – частка зайнятих у межах комунальної та комунально-корпоративної форми власності (% підраховано від N=9527,4 тис. осіб за абсолютними кількісними показниками).

Проте через істотне обмеження об'єкта статистичного обліку в цьому випадку можна зробити лише обережне припущення про сам факт збільшення приватного сегменту ринку зайнятості. Відмінність цього об'єкта від об'єкта обліку, дані про який наведені у таблиці 1.4, унеможлиблює порівняння розподілу 2004 року із розподілами попередніх років. Таке порівняння, втім, частково можливе за використання даних соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Динаміка розподілу відповідей на запитання “У державному чи приватному секторі Ви зараз працюєте?“, %

Позиції	1994	1995	1999	2005	Різниці відсотків		
					1995 і 1999	1999 і 2005	1995 і 2005
У державному	52,1	45,5	35,3	26,8	-10,2*	-8,5*	-18,7*
У приватному	6,2	11,1	12,1	22,9	+1,0	+10,8*	+11,8*
І в тому, і в тому	1,8	1,3	1,9	3,5	+0,6	+1,6	+2,2
Не працюю	39,9	42,2	50,7	46,8	+8,5*	-3,9	+4,6

* Відмінність є значимою на рівні 0,01.

Ряди розподілів тут теж відтворюють констатовану вище головну тенденцію зміни структури зайнятості населення України впродовж років легальної приватизації – скорочення частки державного та зростання частки приватного секторів. Однак частка приватного сектору в даному випадку не досягає кількісної переваги над часткою державного сектору. Щоправда, тут варто враховувати відсутність серед позицій шкали окремого референта комунального сектору зайнятості. Ймовірно, що респонденти, зайняті у комунальному секторі, ідентифікували свій сектор як державний. Адже попри комерціалізацію всієї економіки України, за характером соціально-трудових відносин існує більше спільного між комунальним і державним її секторами, ніж між комунальним і приватним. Спільними у першому випадку є принаймі такі показники, як легальність, рівень оплати праці, її умови та безпека, рівень соціального та пенсійного забезпечення. З огляду на це, можна припустити, що частка зайнятих у приватному секторі чисельно дещо перевищує окремі частки інших секторів зайнятості, але ця перевага не є абсолютною.

Загалом на підставі річних рядів розподілів у таблицях 1.1–1.5 можна констатувати поступове відновлення за роки приватизації легальних форм приватної власності на чинники виробництва, приватного підприємництва та ринку праці. Процеси цього відновлення відбуваються паралельно у часі й демонструють споріднені тенденції, що є свідченням на користь припущення про взаємопов'язаність їх та взаємозалежність. Зазначені інститути ринку відтворилися після майже 70-річчя (на Заході України – 50-річчя) функціонування інститутів державної власності на засоби виробництва, адміністративно-командного регулювання виробництва, розподілу, обміну, споживання та зайнятості населення. Тому перед більшістю громадян ринкові інститути постають не як соціальні рецидиви, а радше як соціальні інноваційні виклики, до яких необхідно адаптуватися. Адаптація тут означає вибір нових та адекватних своїм можливостям соціальних статусів, опанування відповідних ролевих поведінкових патернів, пошук своєї “лакуни” у новому інституціональному соціально-економічному просторі. Індикаторами успішності цієї адаптації, а відтак – перспектив успішності завершення процесу реінституціоналізації приватної власності та ринкової економіки

загалом можуть бути суб'єктивні реакції громадян стосовно нової соціально-економічної інституціональної реальності та процесів її формування. Розглянути тенденції зміни таких реакцій упродовж процесу легальної приватизації можна на основі даних щорічного соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України. Слід зазначити, що аналіз цих тенденцій за періодами приватизації вже здійснювався Є.Головахою, О.Пасхавером та іншими дослідниками. Тут його у загальних рисах відтворено, але за інтерпретації з використанням концепту “соціальна легітимність/нелегітимність” та з урахуванням доповнення рядів розподілів за останні роки (див. табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Динаміка розподілів відповідей на запитання про ставлення до приватизації малих і великих підприємств та до приватної власності на землю, %

Позиції	1992	1995	1999	2005	Різниця відсотків:			
					1992 і 1995	1995 і 1999	1999 і 2005	1992 і 2005
<i>Як Ви ставитесь до передання у приватну власність (приватизації) малих підприємств?</i>								
Радше негативно	13,8	19,1	23,0	23,5	+5,3	+3,9	+0,5	+9,7**
Важко сказати, негативно чи позитивно	29,2	25,2	27,4	32,5	-4,0	+2,2	+5,1	+3,3
Радше позитивно	57,0	55,7	49,5	44,0	-1,3	-6,2**	-5,5*	-13,0**
<i>Як Ви ставитесь до передання у приватну власність (приватизації) великих підприємств?</i>								
Радше негативно	32,1	46,1	52,9	61,2	+14,0**	+6,8*	+8,3**	+29,1**
Важко сказати, негативно чи позитивно	42,4	32,1	29,3	25,4	-10,3**	-2,8	-3,9	-17,0**
Радше позитивно	25,5	21,8	17,8	13,4	-3,7	-4,0	-4,4	-12,1**
<i>Як Ви ставитесь до приватної власності на землю?</i>								
Радше негативно	14,0	30,4	39,0	45,4	+16,4**	+8,6**	+6,4*	+31,4**
Важко сказати, негативно чи позитивно	22,0	20,8	23,4	26,7	-1,2	+2,6	+3,3	+4,7
Радше позитивно	64,0	48,9	37,6	27,9	-15,1**	-11,3**	-9,7**	-36,1**

*Відмінність є значимою на рівні 0,05.

**Відмінність є значимою на рівні 0,01.

У мінливості позитивних/негативних/невизначених суб'єктивних реакцій респондентів впродовж 1992-2005 р.р. можна спостерегти наступні тенденції. Відбулася соціальна делегітимація “малої” та “великої” приватизації, а також приватної власності на землю. На старті легальних приватизаційних процесів у 1992 році приватизація малих підприємств та приватна власність на землю відзначалися соціальною легітимністю (частка носіїв легітимації >50%). За 13 років приватизації приватна власність на землю впритул наблизилася до межі соціальної нелегітимності (частка носіїв соціальної делегітимації у 2005 році сягнула 45,4%). Найменше знизився рівень соціальної легітимності приватизації малих підприємств (частка носіїв легітимації у 2005 р. знаходиться на рівні 44,0% – тобто була порівняно мало нижчою за рівень соціальної легітимності). Таким чином, мірою перебігу та розширення масштабів та глибини приватизації рівень соціальної легітимності її окремих складових відчутно знизився.

У даному контексті показовими є також результати дослідження, проведеного соціологічною службою Центру ім. О.Разумкова 27 січня–3 лютого 2004 року (опитано понад 2000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України)¹⁷. Відсотковий розподіл відповідей на запитання “Якими є наслідки впливу процесу приватизації в Україні на розвиток української економіки?” має такий вигляд:

- 28,7% – “В цілому переважають негативні наслідки”;
- 27,0% – “Руйнівні наслідки”;
- 14,8% – “Приватизація не справила істотного впливу на розвиток економіки”;
- 14,7% – “В цілому переважають позитивні наслідки”;
- 2,6% – “Дуже позитивні наслідки”;
- 12,2% – “Важко сказати”.

Отже, більш як половина респондентів оцінили наслідки приватизації як негативні для розвитку української економіки. Ще очевиднішими є негативні

¹⁷Громадська думка про перебіг та наслідки приватизації в Україні, причини тінізації економіки, можливість легалізації тіньових капіталів // Національна безпека і оборона. – 2004. – №2. – С. 46–48, (с.46).

оцінки приватизації у розподілі відповідей на запитання “Наскільки законно проводилася приватизація в Україні?": 77,9% – “Переважно з порушенням законів”, 6,3% – “Переважно без порушення законів”, 15,8% – “Важко відповісти”. Не випадковою, отже, є популярність серед респондентів ідеї перегляду результатів приватизації. Зокрема, на запитання “Чи слід переглянути результати приватизації в Україні?” в перебігу дослідження соціологічної служби Центру ім. О.Разумкова 10–17 грудня 2003 року було отримано такий відсотковий розподіл відповідей (опитано понад 2000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України):

- 47,5% – “Так, для відновлення соціальної справедливості”;
- 16,4% – “Так, для передання більш ефективному власникові”;
- 17,6% – “Ні”;
- 18,5% – “Важко відповісти”.

Ідея перегляду результатів приватизації здобула 2/3 прихильників серед опитаних. Наведені дані Центру ім. О.Разумкова дають підстави для припущення про стан соціальної нелегітимності загалом процесу приватизації в Україні.

До завдань даної статті не входить детальний аналіз імовірних чинників виявленого феномена соціальної делегітимації та нелегітимності. Однак тут варто зазначити насамперед на створення засобами мас-медіа за умов гострого політичного протиборства апокаліптичного образу стихійної й тотальної приватизації, позиціонування її як “прихватації”. Учасники цього віртуалізованого процесу завзято, а часом і мимоволі приватизують все, що можуть. Або, точніше, все, що контролюють з огляду на фахові та службові повноваження користування та розпорядження. Дії “прихваторів”, природно, не вписуються у рамки законів та норм християнської моралі. Спектр об’єктів “прихватації” надзвичайно широкий – як кількісно, так і якісно. Окрім робочої сили, житла, підприємств та землі, це й, наприклад, оплачений роботодавцем робочий час, технології оперативно-розшукової діяльності спецслужб, державна таємниця, державно-адміністративні функції та посади, окремі державні органи та держава загалом. На підставі масової

інформації складається враження, що чим більші цінність та масштаб об'єкта “прихватазації”, тим менша імовірність карної відповідальності “прихватазатора”. І навпаки – мірою зменшення цінності та масштабу об'єкта зростає імовірність такої відповідальності. Скидається на те, що у “прихватазаційні” процеси різною мірою залучена абсолютна більшість громадян. Загалом “прихватазація” постає як явна або (переважно) латентна “економічна” “війна всіх проти всіх”, у перебігу якої кожен “прихватазатор” мірою своїх можливостей намагається примножити власні активи за рахунок чужих приватних, спільних корпоративних, комунальних та державних ресурсів.

Але попри інформаційно-психологічне стимулювання негативної налаштованості пересічних громадян стосовно приватизаційних процесів упродовж їхнього перебігу, це не вилилося у кровопролитні конфлікти – подібні до тих, що супроводжували свого часу процеси націоналізації промисловості, транспорту, банківської сфери, сфери послуг та колективізації сільського господарства у перші десятиліття Радянської влади. Зрештою, пересічні люди, що самі бодай найменшою, навіть символічною мірою були залучені у процеси “прихватазації” радянських та пострадянських часів, навряд чи схильні бути безкомпромісними опонентами приватизації. Для опору неминуче несправедливій приватизації необхідний своєрідний “моральний стрижень”. А його було “вийнято” із свідомості людей за десятиліття, які передували легалізації приватної власності. Як наслідок, моральна свідомість населення набуває рис соціально-економічного цинізму. Це відображено й у народній приказці: “Україна – рідна мати, не вкрадеш – не будеш мати”⁹. На відміну від злочинного привласнення приватного майна пересічних громадян, випадки незаконного привласнення колись соціалістичної, а тепер державної (комунальної, колективної) власності не викликали у радянському минулому і не викликають тепер почуття гострого несприйняття у більшості людей. Їхні почуття у таких випадках зводяться

⁹ У середині 1990-х років декан факультету соціально-гуманітарної освіти Подільської державної аграрно-технічної академії (м. Кам'янець-Подільський) В.Романюк під час неформального обміну враженнями з приводу приватизації навів та проінтерпретував цей зразок фольклору як реакцію українського народу на проблематичність можливостей пересічної людини легально стати заможною в Україні.

радше до заздрості. Тому завзяття людей може вистачити хіба що на спробу свого роду дрібного особистого реваншу стосовно більш і найбільш удатливих “прихвизаторів”. Цей реванш можливий за умов підтримки на виборах політичних структур, що висувають гасла реприватизації та націоналізації, або у вербальній формі (зокрема під час соціологічних опитувань). Утім, ці міркування є лише припущеннями й потребують емпіричної верифікації.

Якщо вести мову про приватизацію у широкому розумінні, то слід зазначити, що налаштованість населення України у цьому контексті не є однозначно негативною. Принаймі стосовно таких результатів приватизації, як розвиток інституту приватного підприємництва (бізнесу) та легалізованої верстви приватних підприємців (див. табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Динаміка розподілів відповідей на запитання про ставлення до приватного підприємництва (бізнесу), довіру до приватних підприємців, згоду особисто працювати у приватного підприємця, %

Позиції	1992	1995	1999	2005	Різниці відсотків			
					1992 і 1995	1995 і 1999	1999 і 2005	1992 і 2005
<i>Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні?</i>								
Не схвалюю	14,8	32,8	26,0	18,8	+18,0**	-6,8*	-7,2**	+4,0
Важко сказати, схвалюю чи ні	31,7	26,2	27,7	29,4	-5,5*	+1,5	+1,7	-2,3
Схвалюю	53,5	41,0	46,3	51,8	-12,5**	+5,3*	+5,5*	-1,7
<i>Який рівень Вашої довіри до приватних підприємців?</i>								
Не довіряю	-	53,0	48,8	41,0	-	-4,2	-7,8**	-
Важко сказати, довіряю чи ні	-	33,7	39,4	42,7	-	+5,7*	+3,3	-
Довіряю	-	13,3	11,8	16,3	-	-1,5	+4,5	-
<i>Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця?</i>								
Радше ні	35,3	34,1	33,8	48,7	-4,2	-0,3	+14,9**	+13,4**
Важко сказати, так чи ні	20,6	14,8	14,4	14,9	-5,8	-0,4	+0,5	-5,7
Радше так	44,1	51,1	51,7	36,5	+7,0**	+0,6	-15,2**	-7,6**

* Відмінність є значимою на рівні 0,05.

** Відмінність є значимою на рівні 0,01.

Ряди розподілів показують суперечливі тенденції: 1) соціальної делегітимації (1992–1995), а згодом зворотної легітимації (1995–2005)

інституту приватного підприємництва загалом; 2) загалом соціальної легітимації верстви приватних підприємців (попри те, що частка респондентів, які довіряють приватним підприємцям, коливалася, наявне її зростання у підсумку; поряд із тим частка респондентів, схильних не довіряти підприємцям, демонструє тенденцію сталого скорочення); 3) соціальної легітимації (1992–1999) та зворотної делегітимації (1995–2005) прошарку приватних підприємців-роботодавців, а також приватного сегменту ринку праці. На підставі цих тенденцій можна стверджувати, що за соціальної делегітимації приватизації як процесу не обов'язково має відбуватися одночасно також соціальна делегітимація її результатів, наприклад, інституту приватного підприємництва.

Це твердження певною мірою справедливе і стосовно приватної власності загалом, яка постала внаслідок приватизації. Про це свідчать деякі результати соціологічного опитування експертів “Економічна культура населення України (Думки й міркування експертів)”, що його здійснив Відділ економічної соціології Інституту соціології НАН України у травні–червні 2005 року.

Експерти безпосередньо репрезентують думку ділових, державно-адміністративних і наукових кіл із приводу приватної власності та нерівності доходів. Переважання певних аттитюдів експертів, які виявляються у сприйнятті ними як слушного одного із протилежних тверджень, можна вважати емпіричним показником їхніх позицій легітимації/делегітимації приватної власності, а також оцінки ними відповідних позицій громадян України (див. табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Залежність вибору експертами тверджень про приватну власність та їхніх думок стосовно переважання тих чи тих уявлень про приватну власність у свідомості громадян сучасної України від регіонального чинника, %

Позиції	Області України			
	Всі, що потрапили до вибірки N=623	Львівська, Закарпатська, Чернівецька N=164	Донецька, Запорізька, Луганська N=169	Різниця відсотків: N=164 і N=169
<i>Які з нижче наведених взаємно протилежних тверджень Ви вважаєте слушними?</i>				
Приватна власність – невід’ємний атрибут людського буття	80,1	82,8	79,9	+2,9
Приватна власність – це історично минуле явище, на зміну якому прийде суспільна власність на засоби виробництва	11,8	9,2	11,8	-2,6
Важко сказати	8,1	8,0	8,3	-0,3
<i>Які із протилежних уявлень про різні аспекти економічного життя превалюють у свідомості населення сучасної України?</i>				
Приватна власність надихає людину на наполегливість, завзятість, розвиток: у ній більше добра, ніж зла	56,7	58,0	59,2	-1,2
Приватна власність робить людину егоїстичною, надихає її лише на надбання речей та жадобу до них: у ній більше зла, ніж добра	34,1	30,9	32,5	-1,6
Важко сказати	9,2	11,1	8,3	+2,8

Абсолютна більшість експертів (80,1%) з усіх областей, в яких проводилося опитування, вважають приватну власність невід’ємним атрибутом людського життя, тобто універсальним, позачасовим соціальним феноменом. На підставі процентних розподілів відповідей (див. табл. 1.8) можна вважати, що приватна власність є цілком легітимною (тобто соціально прийнятною) для більшості експертів. Характер виявлених уподобань експертів правомірно екстраполювати на репрезентовані ними державно-адміністративні, ділові та наукові кола. Наявна незначна залежність вибору експертами позитивних і негативних тверджень про приватну власність від регіонального чинника. Процентний показник вибору позиції соціальної легітимності приватної власності на 2,9% вищий серед експертів із західних областей України (див. табл. 1.8). А в експертів із східних областей є

відповідно вищим (на 2,6%) показник позиції соціальної нелегітимності приватної власності.

Якщо виходити з репрезентативності вибірки експертів стосовно державно-адміністративних, ділових і наукових кіл українського суспільства, то є підстави для певного припущення. Ймовірно, виявлені особливості суб'єктивного сприйняття експертами приватної власності властиві вищезазначеним соціальним колам і як зразки транслюються (або нав'язуються, якщо завгодно) решті суспільства. Керівники в державному і приватному секторах економіки, державні службовці центрального і регіонального рівнів роблять це в процесі управління, науковці в галузі економіки (економічної соціології) – у процесі творення наукової інформації, викладачі вузів – у процесі викладання, журналісти у процесі масового інформування та інтерпретації подій. Результатом цієї трансляції (або нав'язування) може стати відтворення позиції суб'єктивного сприйняття приватної власності як соціально легітимної населенням України загалом. Більшість експертів уже констатують переважання позитивного ставлення до приватної власності також у свідомості населення сучасної України (див. табл. 1.8). Здебільше експерти, які відповіли, вважають, що у свідомості громадян сучасної України переважає уявлення про позитивні соціальні функції приватної власності (56,7%). Можна припустити, що цей об'єкт уваги сприймається українськими громадянами як соціально легітимний. Експертні думки теж певною мірою виявляють регіональну специфіку. Характерно, що регіональні відмінності рівня соціальної легітимності приватної власності неістотні (див. різницю відсотків, табл. 1.8). За цих обставин можна стверджувати, що за критерієм соціальної легітимності/нелегітимності приватної власності “відстань” між західним і східним регіонами України неістотна.

Експерти відносно скромно оцінюють приватновласницькі домагання населення України (порівняно із згаданими вище показниками соціальної легітимності приватної власності). 60,9% експертів схильні вважати, що переважна більшість населення України воліли б мати пристойну заробітну платню, а не засоби виробництва (землю, мале, середнє або велике

підприємство) в особистій власності. Цю думку можна верифікувати порівнянням кількісних показників приватновласницьких домагань населення України і діагностики їх експертами (див. табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Приватновласницькі домагання населення України та діагностика їх експертами, %

Варіанти відповідей*	Що з переліченого...	
	... Ви хотіли б мати у власності?***	... хотіла б мати у власності переважна більшість населення України?***
	N=1800	N=623
Землю	29,3	14,2
Мале підприємство	28,6	18,3
Середнє або велике підприємство	9,6	7,4
Нічого з переліченого	27,4	X
Нічого з переліченого (окрім пристойної заробітної платні)	X	60,9
Важко сказати	17,3	7,1

* Шкала із сумісними альтернативами.

** Моніторингове соціологічне опитування “Українське суспільство – 2004 (Думки, оцінки і умови життя населення України)” здійснено в перебігу реалізації Інститутом соціології НАН України дослідницького проекту “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін”. Час опитування: 19–27 лютого 2004 року.

*** Соціологічне опитування експертів “Економічна культура населення України (Думки й міркування експертів)” (2005).

Коректність порівняння двох рядів одновимірних розподілів відносна через більш як річну різницю в часі проведення опитувань та змістовну відмінність у формулюванні однієї з альтернатив використаної в обох випадках єдиної шкали. В опитуванні експертів альтернатива “Нічого з перерахованого” була доповнена уточненням “(окрім пристойної заробітної платні)” (див. табл. 1.9). Під час опитування населення альтернативу без доповнення уподобали 27,4% респондентів. А альтернативу із доповненням обрали 60,9% експертів, які відповіли. Проте показові інші відмінності у відсотках. Якщо мати у власності землю хочуть 29,3% рядових респондентів, то кількість експертів, що підтверджують наявність цього домагання, удвічі

менша (14,2%). Бажають бути власниками малих підприємств 28,6% респондентів, а підтвердженень цього бажання з боку експертів більш як на третину менше (18,3%). Відчутна також різниця в кількості тих, кому було важко відповісти (серед експертів таких на 10,1% менше). За критеріями репрезентативності вибірки, безпосередності вивчення об'єкта, рівня організації польової роботи та якості емпіричних даних пріоритетними є результати опитування населення. Згідно з останніми, сукупний відсотковий показник позицій, що є емпіричними референтами приватновласницьких домагань, становить 67,5% (див. табл. 1.9). Кількість респонденти, які не мають приватновласницьких домагань та вагаються з відповіддю, в сумі сягає 44,7% (менш як половини). Таким чином, стан приватновласницьких домагань населення сучасної України в 2004 році теж свідчить радше про соціальну легітимність приватної власності. Є підстави припустити, що інституту приватної власності загалом у сучасному українському суспільстві є соціально легітимним. Нелегітимними, натомість, є процеси приватизації та набута таким чином приватна власність у вигляді великих підприємств та великих земельних угідь, яки, ймовірно, можна очікувати у перспективі після вможливлення легального продажу та купівлі землі. Але ці, як і решта висунутих у межах статті припущень, потребують емпіричної верифікації у подальших розвідках.

Висновки до розділу I

Широке розуміння поняття “приватизація” вможливує розгляд позначеного ним явища, по-перше, як соціальної реінституціоналізації одночасно приватної власності, приватного підприємництва та ринку праці; по-друге, як одночасно чинника і складника соціального структурування суспільства у різних вимірах (таких, як власність, зайнятість та ін.). Розгляд зазначеної реінституціоналізації на підставі аналізу динаміки показників структури власності та зайнятості дає змогу констатувати відновлення відповідних інститутів ринкової економіки, паралельність у часі та спорідненість тенденцій їх формування. Тенденції динаміки суб'єктивних

оцінок громадянами приватизаційних процесів, а також експертних оцінок приватної власності та характеру сприйняття її громадянами України дають підстави для припущення, що соціальна делегітимація процесу приватизації мірою його перебігу не обов'язково передбачає аналогічну делегітимацію інституту приватної власності загалом.

Для перевірки такого припущення необхідне, з одного боку, узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду соціологічних досліджень громадської думки з приводу приватизації та її результатів. Дещо глибший аналіз стану соціальної легітимності приватної власності загалом виконаний в розділі 2 цієї роботи.

Розділ II. Приватизація та приватна власність: сутність, актуальність та виміри, легітимність

2.1. Історичні ретроспективи термінологічного контексту приватизаційних процесів

Історія неоднораз засвідчувала слушність вислову Н.Мак'явеллі про те, що люди радше вибачать смерть своїх батьків, аніж втрату власного майна. Впродовж попередніх століть радикальні трансформації відносин власності в суспільстві супроводжувалися соціальними конфліктами – заколотами, повстаннями, переворотами, революціями, громадянськими війнами та репресіями. Зміна суб'єктів власності на чинники виробництва неминуче протиставляла взаємовиключні інтереси колишніх і нових власників, зумовлювала більшою чи меншою мірою жорстке протиборство між ними.

На тлі різних історичних прикладів гостро конфліктного характеру радикальної трансформації відносин власності доволі контрастно виглядає відносно мирна і не обтяжена масштабним застосуванням насилля зворотна трансформація відносин власності в сучасних постсоціалістичних країнах, що триває впродовж останніх півтора-два десятиріч. Ці зміни не супроводжуються гострими, кровопролитними, безкомпромісними, тотальними та масовими соціальними протиборствами, як це було свого часу при зміні приватної історичної форми власності на її суспільну (державну) форму та зникненні верств приватних власників у перебігу здійснення соціалістичних перетворень. Кримінальні, напівкримінальні і корпоративні “розбірки” з приводу розподілу і перерозподілу власності із залученням найманих працівників та правоохоронних органів, зрештою, реприватизаційні конфлікти в Росії та Україні останніх років не набули макросоціальних масштабів. Предметом цих конфліктів є, як правило, не власне сама реінституціоналізація приватної власності на чинники виробництва, а її конкретні форми, засоби, терміни, результати. Опонування приватизації не вилилось у масовий дієвий соціальний рух опору. Навпаки, є підстави говорити про масове, мимовільне намагання громадян взяти участь у

сертифікатній (ваучерній) приватизації. Процес приватизації та її наслідки – поява приватної власності на виробничі активи та землю – поки не стали предметом макросоціального конфлікту. І це попри те, що приватизаційні процеси в Україні, на відміну від аналогічних у країнах Східної Європи, не мали характеру відновлення справедливості шляхом реституції – повернення колишнім власникам націоналізованого у минулому майна, а об’єкти приватизації в абсолютній більшості випадків були створені після 1917 року і націоналізації в перебігу індустріалізації, колективізації та культурної революції, а також повоєнної відбудови та розбудови “розвиненого соціалізму”.

Але актуальними залишаються наступні питання. Чи не відтвориться у ході приватизації подоба тієї соціально-конфліктної структури, архітектура та дисфункціональний алгоритм якої свого часу вможливили соціалістичну революцію і соціалістичні перетворення на тлі соціальної громадянської війни? У бік якого з полюсів – протиборства чи злагоди – прямуватиме українське суспільство із уже наявними неминучими різкими відмінностями у соціально-економічному становищі та способі життя заможних і незаможних, власників та неімущих?

Хаотичний, непрозорий і подекуди відверто протиправний перебіг приватизації в Україні зумовив появу низки негативних наслідків – низький рівень схвалення процесів приватизації та новоспеченої приватної власності, узалежнення останньої інтенціям влади та політичній кон’юктурі, загрози її політично вмотивованого перерозподілу, дестабілізацію умов діяльності приватного капіталу і перешкоди його повноцінному та ефективному використанню; зниження рівнів ліквідності приватних активів, інвестиційної привабливості країни, довіри ділових партнерів та інвесторів; унеможливлення нормального ринкового перерозподілу приватної власності від менш ефективних до більш ефективних власників у процесі ринкової конкуренції; гальмування становлення цивілізованих ринкових відносин, зростання добробуту людей та розвитку громадянського суспільства і т.д.

Питання інтеграції/дезінтеграції соціальної структури сучасного українського суспільства, сформованої внаслідок реінституціоналізації

приватної власності в процесі приватизації, а відтак питання його (суспільства) соціальної стабільності/нестабільності з огляду на різні зовнішні та внутрішні чинники стабілізації/дестабілізації становлять загальносоціальну проблему сьогодення. Різні політичні сили та науковці в Україні й поза її межами працюють над тими тематизаціями цієї проблеми, що відповідають їхнім інтересам, ідеологічним переконанням, баченню наукової етики.

Зокрема, процеси деприватизації в Росії та реприватизації в Україні зумовили неабиякий інтерес громадськості до питання соціальної легітимації приватизації та приватної власності на предмет загальної уваги. Цим питанням останнім часом вкрай стурбовані окремі представники великого капіталу. Зокрема, у статті, підписаній ім'ям ув'язненого в Росії М.Ходорковського, констатовано, “що 90% російського народу не вважає приватизацію справедливою, а її вигодонабувачів – законними власниками”, та наголошено на необхідності її легітимації як умови успішного запобігання будь-яким замахам на приватну власність¹. У заочній полеміці із Ходорковським російський політемігрант Б.Березовський скептично оцінив перспективи такої легітимації. На думку Березовського, “ніколи в історії перерозподіл будь-якої власності не визнавався справедливим”, і тому “ще довго в Росії будь-яку відносно багату людину будуть вважати злодієм”². Натомість вітчизняний мультимільярдер В.Пінчук після втрати частини своїх активів внаслідок реприватизації “Криворіжсталі” від імені капіталістів України висловився на користь зазначеної легітимації: “Ми повинні максимально сприяти легітимації результатів приватизації. Не зробивши цього, ми не можемо розраховувати на зникнення вічного подразника суспільної свідомості”³. Легітимація результатів пострадянської приватизації перетворилася на предмет обговорення для журналістів, політичних та економічних оглядачів з різних країн. Представники неурядових експертних структур завзято пропонують свій інтелектуальний доробок у вигляді різних

¹ Ходорковський М. Кризис либерализма в России // Ведомости. – 2004. – 29 марта.

² Березовский Б. Либерализм. Ч. 2. Выход из кризиса на площадь // Ведомости. – 2004. – 28 апреля.

³ Пинчук В. Капітал // Дзеркало тижня. – 2005. – 17–23 грудня.

легітимаційних моделей та технологій⁴. Такі вияви непідробного інтересу до питання легітимації засвідчують неабияку його соціальну актуальність. Адже якщо результати приватизації не набудуть соціальної легітимності, існуватимуть ризики періодичної реприватизації. Кожна зміна влади у країні нестиме загрозу перерозподілу власності: новоявлена влада змушена буде боротися із спокусою реприватизувати власність своїх опонентів за умови її соціальної нелегітимності (фактичного потурання таким спробам із боку громадськості). Відтак постає необхідність зясувати сутність явища соціальної легітимності приватної власності, міру актуальності його для сучасного українського суспільства та визначити його емпіричні виміри – ознаки його виявів у соціальній реальності.

Термін “легітимність” (від. лат. *legitimus* – законний, правомірний) буквально означає законність. Однак у соціології під легітимністю розуміють свого роду неформальну законність, що відрізняється від легальності (від лат. *lex* – закон, *legalis* – законний) – формальної, юридичної законності або дозволеності. І легітимність, і легальність спрямовані на одну ціль – забезпечення стабільності суспільства, але спрямовані з різних боків. Приватна власність може бути одночасно як легальною – формально відповідною вимогам права, функціонувати у належних правових формах і процедурах, у суворій відповідності із законодавчо встановленими компетенціями власників, так і легітимною – законною чи правомірною у деякому значно ширшому соціальному контексті. Право як чинник легальності відносин приватної власності зводиться до нормативного оформлення від імені держави насамперед інтересів та волі власників, їх повноважень володіння, розпорядження та користування об’єктами власності у юридичних законах, актах і нормах. Правові норми дуже часто є інструментом для фактичних власників, з допомогою якого вони реалізують свої інтереси, і легальність їх власності відтак набувається постфактум.

⁴ Барановський О., Сіденко В. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні // Національна безпека і оборона. – 2004. – №2. – С. 2–13; Стус В., Константинова І. Багатство не порок, або Як умовити суспільство полюбити олігархів? // День. – 2006. – 10 березня; Легітимація приватизації в Україні. Меморандум Інституту національної стратегії України. – // <http://www.pravda.com.ua/news/2005/11/3/35224.htm>.

Невипадково з цього приводу у політичних та навколополітичних колах нашого суспільства побутує приказка-визначення: “законодавець – це той, хто “дає на лапу” законотворцю, щоби “(за/про)давити” закон у парламенті”. Натомість громадська думка як один із чинників легітимності приватновласницьких відносин – своєрідний вербалізований та нечіткий відбиток інтересів суспільства загалом або, принаймі, його більшої частини. Легальність похідна від держави і права, а легітимність – від суспільства і є його своєрідною оцінкою приватної власності та власників. Легальність необхідно розглядати у системі відносин “держава і право – приватна власність”, а легітимність – у системі відносин “суспільство – приватна власність”. Легальність має стосунок до правової регуляції зазначених відносин, а легітимність – до їх соціокультурної, моральної регуляції. Підвалинами легальності є правові норми і санкції та організаційна інфраструктура підтримання її чинності, а підвалинами легітимності – культура, мораль і громадська думка. Легальність є відношенням між державою і її правоохоронними органами з одного боку та приватними власниками і неімущими – з іншого, а легітимність зводиться до відношення між суспільством загалом або його більшою частиною з одного боку та інститутом приватної власності і приватними власниками – з іншого. Легальність – це властивість соціального порядку приватновласницьких відносин, а легітимність – швидше властивість певного уявлення про цей порядок, його рефлексія у свідомості громадян. Легальність – це соціальний стан приватної власності і власників в суспільстві, а легітимність – це вияв соціально-психологічного стану суспільства загалом або його більшої частини. Легальність є проявом об’єктивної, а легітимність – суб’єктивної соціальної реальності. Легітимність означає інтегрованість особистісного складника у соціально-економічні відносини, об’єднання суб’єктивного життєвого простору окремих індивідів із інституціональним порядком приватновласницьких відносин через надання йому суб’єктивної значущості.

Приватна власність не може бути абсолютно легітимною/нелегітимною: ці крайні рефлексивні стани – швидше наукові абстракції або соціально-політичні ідеали, що їх можуть прагнути як приватні власники, так і їх самі

запеклі опоненти. Легітимність може бути в даному випадку абсолютною, якщо суспільство остаточно визнає приватну власність і буде добровільно утримуватися від будь-яких політичних чи кримінальних зазіхань на неї, що в принципі неможливо. Легітимність також не постійна якість, а властивістю мінливого стану соціально-психологічного відображення. Стан легітимності/нелегітимності не є постійним через мінливість свого чинника – громадської думки. Разом з цим легітимність може мати більш сталі підвалини – соціальну та економічну культуру суспільства (цінності, традиції, ритуали і т.д.). Приватна власність одночасно може бути легітимною і нелегітимною для різних соціальних суб'єктів. При цьому навряд чи існують якісь абсолютні критерії виміру пропорції легітимності і нелегітимності. У структурі легітимності приватної власності можна виділити такі рівні: 1) легітимність соціального інституту приватної власності загалом; 2) легітимність конкретних її форм – власності на окремі фактори виробництва (землю, капітал - великі, середні і малі підприємства, робочу силу); 3) легітимність конкретних суб'єктів приватної власності (верств, груп, окремих осіб), процедур набуття та використання власності цими суб'єктами.

Між легальністю і легітимністю приватної власності можливі протиріччя, які є відбитком протиріччя з приводу моделі приватновласницьких відносин між державою і правом з одного боку та суспільством – з іншого. Легальність може бути легітимною або нелегітимною залежно від позиції суспільства стосовно правових норм, на яких вона ґрунтується. Аналогічно легітимність може бути легальною або нелегальною залежно від змісту правових норм та політики держави стосовно легітимуючої позиції суспільства або його більшості. Протиріччя між легальністю та нелегітимністю або між нелегальністю та легітимністю розв'язується, природно, на користь одного із цих соціальних атрибутів, який у кінцевому підсумку нівелює позитивну чи негативну валентність іншого атрибуту, що є контрарною стосовно його власної, і програмує її у напрямку досягнення спільної моновалентності. Імовірно, що у довгостроковій перспективі, у перехідних нестабільних суспільствах та за умов демократичного політичного режиму легітимність/нелегітимність має більш визначальний характер стосовно

соціальних відносин, на відміну від нелегальності/легальності. Натомість у короткостроковій перспективі, у соціально стабільних суспільствах та за умов тоталітарного і авторитарного режимів імовірно більш визначальною стосовно соціальних відносин у порівнянні із нелегітимністю/легітимністю є легальність/нелегальність.

Доволі поширені випадки: коли права власності на об'єкт набуваються із формальним дотриманням норм законів внаслідок махінацій та афер, з використанням різних правових колізій – суперечностей, недосконалостей правових норм, відсутності механізмів підтримання їх чинності, можливостей їх вільного тлумачення; коли після фактичного захоплення (привласнення) об'єкта власності відбулася зміна законодавства, внаслідок чого це, раніше незаконне, володіння власністю стає формально законним, відповідним новому законодавству. У такі способи набувається легальність власності. Але цій легальності, як і її джерелам – способам і шляхам набуття – може бракувати легітимності, тобто визнання суспільством, в т.ч. – іншими власниками, неімущими, їх згоди не претендувати на перегляд легального статусу власності. Визнання людьми приватної власності на фактори виробництва – вагомий чинник динамічної рівноваги, а відтак – стабільного і ефективного функціонування та розвитку ринкової економічної системи. Адже таке визнання впливає на приріст ліквідності об'єктів приватної власності та формування позитивного іміджу приватних власників, позитивної оцінки їх діяльності і довіри до них. Своєю чергою все це сприяє підвищенню рівня ділової активності приватних власників, визначає поведінкову готовність населення до плідної економічної участі. Легітимність тут – одна із ланок соціального механізму взаємозалежності власників і решти суспільства у приватновласницьких відносинах та сфері господарської діяльності. Власників і невластників, приватну власність і суспільство пов'язують приватновласницькі відносини, соціальна ефективність яких може ґрунтуватися на взаємній довірі, спільних цінностях та узгоджених мірою можливості інтересах. Власники мають опиратися не тільки на правові чинники гарантування власного статусу і статку, але також переконати суспільство чи, принаймі, більшу його частину у необхідності самих себе, у

соціальної виправданості свого виключного статусу. Адже жодні соціальні норми – права чи моралі – не будуть дієвими без бажання чи волі людей їх прийняти та визнати. А без соціального партнерства власників та неімущих неможливе оптимальне забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства. Економічно та соціально ефективною може бути лише легітимна власність. Отже, нелегітимна власність розбалансовує та дезорганізовує економіку і суспільство, тоді як легітимна навпаки – може стабілізувати і сприяти розвитку останніх. Легітимність тут є свого роду сигналом про відповідність функцій даного інституту соціальним очікуванням, його суб'єктивно відчувану соціальну значущість для , як мінімум, більшості членів суспільства.

Зміст концепту “легітимність приватної власності” – дуже варіативний, охоплює систему суб'єктивних уявлень, переконань та налаштованостей людей стосовно даного об'єкта. Серед них можна виділити: 1) позитивну оцінку, прийняття суспільством чи його більшою частиною різних аспектів інституціонального порядку приватновласницьких відносин; 2) визнання його правомірності та прав приватних власників; 3) добровільна і невимушена згода користися відповідним інституційним нормам та вимогам; 4) віра у їх справедливість та соціальну ефективність, в те, що інститут приватної власності – найадекватніший даному суспільству, у релевантність зазначеного інституту характеру суспільної системи, у межах якої він функціонує; 5) уявлення про виправданість і необхідність приватної власності, переконаність у тому, що вона, попри усі властиві недоліки, – найкраща з-поміж усіх можливих інших альтернатив інституціонального регулювання економічних та соціальних відносин; 6) готовність відтворювати у своїй повсякденній життєдіяльності відповідні нормативні взірці поведінки; 7) оцінка приватновласницьких відносин як справедливих, морально виправданих і життєво прийнятних та необхідних та ін. Окрім цих соціально-психологічних виявів легітимності/нелегітимності приватної власності її об'єктивними соціально-реальними ознаками можуть виступати: 1) міра присутності методів активного захисту своїх приватних прав на об'єкти власності у діяльності приватних власників; 2) стійкість господарських корпоративних структур; 3)

міра успішності, безкризовості соціально-економічного та політичного розвитку суспільства; 4) місце і роль приватних власників у громадському, соціально-політичному житті; 5) міра особистого контролю власників над всією своєю власністю; 6) наявність/відсутність соціальних потрясінь, викликаних протистоянням власників та неімущих; 7) міра дотримання правових норм всіма суб'єктами приватновласницьких відносин – власниками, неімущими, державними структурами; 8) тривалість перебування об'єктів приватної власності в руках приватних власників та ін. Легітимність приватної власності знаходиться у прямій залежності від її соціальної ефективності: наслідком тривалої соціальної неефективності може стати нелегітимність. Серед основних чинників, що можуть зумовити дефіцит легітимності приватної власності: 1) соціальний, економічний, політичний, регіональний, конфесійний, поселенський та ін. види гетерогенності суспільства, що ускладнюють можливості ціннісного, соціального консенсусу у ньому з приводу приватної власності; 2) економічні, політичні і соціальні кризи у ході модернізації суспільства; 3) амбівалентність і невизначеність соціально-економічних уявлень членів суспільства у період його трансформації; 4) зловживання приватних власників, їх нездатність відповідати очікуванням громадськості, її ціннісним уподобанням; 5) популістські маніпуляції політиків із настроями громадськості стосовно цих зловживань та ін.

Слід зазначити, що вище мова йшла про один вид легітимності приватної власності – (макро)соціальну легітимність, носієм або репрезентантом якої є суспільство чи його більша частина. Такими носіями можуть виступати також, наприклад, світове співтовариство, соціальні спільноти, верстви чи класи, мікросоціальні групи, самі приватні власники. Тоді є підстави вести мову про зовнішньоекономічну, глобальну (мега)легітимність – визнання приватної власності з боку міжнародних економічних організацій, ТНК, держав та ін., що у сукупності агрегується у світову громадську думку. Наслідком такої глобальної нелегітимності для власників та держави і суспільства, під юрисдикцією яких вони знаходяться, можуть стати інвеститційний, торговий, фінансовий бойкот, суб'єктивні упередження різноманітних соціальних

суб'єктів, що взаємодіють із цими власниками і т.п. У випадку, коли носієм легітимності власності для самого себе є сам власник, йдеться про свого роду “аутолегітимність” – позитивне самовизнання, самовиправдання, самооцінка себе у статусі приватного власника, тобто психологічні структури, що задіяні у соціальній саморегуляції власної поведінки у контексті приватновласницьких відносин. Можна виділити та локалізувати й інші види легітимності у спектрі, що його обмежують ці два крайні (мега- та ауто-) види – мікро- , мезо- та макросоціальну легітимність. Але відповідно до змісту сформульованої вище наукової проблеми, мій науковий інтерес тут і надалі буде переважно зосереджений на останній – макросоціальній або власне соціальній легітимності.

Основними функціями легітимності приватної власності у приватновласницьких відносинах імовірно є сприяння: 1) утвердженню соціального консенсусу в суспільстві з приводу інституту приватної власності та згоди між приватними власниками і суспільством загалом; 2) реалізації належних власникам прав приватної власності; 3) соціальному контролю громадськості над власниками, над ступенем належної їх законслухняності – готовності підпорядковуватися правовим нормам, що регламентують відносини власності; 4) забезпеченню соціальної ефективності приватної власності та авторитету приватних власників у суспільстві, довіри до них з боку громадськості, а відтак – соціальній інтеграції суспільства. Загалом легітимність – соціально-психологічний механізм контролю громадськості за сферою приватновласницьких відносин, у межах якого постійна особиста увага, нагляд, спостереження громадян за функціонуванням інституту приватної власності трансформується у їх легітимуючу/делегітимуючу позицію – своєрідну соціальну ратифікацію/нератифікацію.

Через легітимність приватної власності певною мірою реалізується суверенітет народу, громадян, а сама вона є відтак суттєвою передумовою соціальної згоди та упорядкованості в суспільстві за умов відсутності тотального соціального контролю, що його пов'язують із тоталітарними режимами. Легітимність приватної власності – чинник демократичного контролю суспільства над власниками і бізнесом. Проблема

легітимності/нелегітимності приватної власності актуальна не лише для України, у якій тривають приватизаційні і реприватизаційні процеси, це перманентно актуальна проблема усіх країн, де присутній соціальний інститут приватної власності.

Приватна власність не може бути абсолютно легітимною/нелегітимною: ці крайні рефлексивні стани – радше наукові абстракції або соціально-політичні ідеали, що їх можуть прагнути як приватні власники, так і їхні найзапекліші опоненти. Стан легітимності/нелегітимності є мінливим через мінливість головного чинника – громадської думки (масової свідомості загалом). Масова свідомість та громадська думка – своєрідний відбиток поточних інтересів суспільства загалом або, щонайменше, його більшої частини. Разом із цим легітимність може мати більш сталі підвалини – такі, як соціальна та економічна культура суспільства (цінності, традиції, ритуали тощо), панівна соціально-політична ідеологія, мораль та ін.

Не варто переоцінювати роль чинника соціальної легітимності приватної власності у конституюванні соціального порядку в царинах відносин власності, соціально-економічних та загалом макросоціальних відносин. Є багато інших соціальних феноменів, що не менш (а можливо, й більш) ефективні в плані соціальної стабілізації та інтеграції. Наприклад: “залізо та кров” (О. фон Бісмарк), “вогонь та меч” (Г.Сенкевич). Але у довгостроковій перспективі чинник соціальної легітимності у даному разі найбільш дієвий.

Підсумовуючи, варто зазначити наступне. Соціальна легітимність приватизації та приватної власності – це добровільна згода щонайменше більшості громадян із інституціональним порядком приватновласницьких відносин з огляду на його соціальну прийнятність та значущість. Даний соціальний феномен становить один із вимірів взаємозалежності власників і решти суспільства у приватновласницьких відносинах. Він є вагомим чинником стабільного й ефективного функціонування та розвитку ринкової економічної системи. Легітимний характер приватизації та приватної власності сприятливо відбивається на прирості ліквідності об’єктів останньої та формуванні позитивного іміджу приватних власників у межах національної та транснаціональної економік. Своєю чергою, все це сприяє підвищенню

рівня ділової активності приватних власників, водночас визначаючи поведінкову готовність решти населення до плідної економічної співпраці.

2.2. Соціальна легітимність наслідків приватизації (приватної власності, нерівності, конкуренції та ін.) за оцінками експертів (2005 р.)

Для оцінки стану соціальної легітимності наслідків приватизації в сучасному українському суспільстві було здійснено вторинний аналіз:

1) масиву даних соціологічного опитування експертів “Економічна культура населення України (Думки й міркування експертів)”, що його здійснив Відділ економічної соціології Інституту соціології НАН України у травні-червні 2005 р. в ході виконання планової теми “Дослідження економічної культури сучасного українського суспільства” (науковий керівник – Є.Суїменко), n=623¹⁰;

2) масиву даних моніторингового масового соціологічного дослідження “Українське суспільство – 2004 (Думки, оцінки й умови життя населення України”, отриманого у ході реалізації Інститутом соціології НАН України дослідницького проекту “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін” (генеральний директор – В.Ворона, керівник – Н.Паніна). Дослідження проведене 19-27 лютого 2004 року. Вибірка n=1800 осіб пропорційно репрезентує доросле населення 24 областей України, АР Крим та м. Севастополя.

¹⁰ Вибірка n=623 структурована за низкою характеристик:

а) за посадою та фахом: керівники у державному (n=94) та приватному (власники, менеджери: n=141) секторах економіки, державні службовці центрального (n=67) та регіонального (n=121) рівнів, вчені фахівці у галузі економіки (економічної соціології) або журналісти (n=93), викладачі вузу із науковим ступенем доктора чи кандидата економічних, соціологічних або юридичних наук (n=102);

б) за регіональною ознакою: Донецька (n=60), Дніпропетровська (n=49), Запорізька (n=60), Кіровоградська (n=58), Луганська (n=49), Львівська (n=60), Одеська (n=46), Рівненська (n=50), Закарпатська (n=56), Хмельницька (n=48) Чернівецька (n=48) області та м. Київ (n=39). У кожному з цих регіонів відбиралися респонденти, які рівною мірою репрезентували зазначені вище шість фахово-посадових категорій;

в) за віком: 25-35-річні (n=195), 36-45-річні (n=183), 46-60-річні (n=210), старше 60 років (n=34).

У кожній області для опитування відбиралася рівна кількість (до 10 осіб) респондентів із кожної з шести зазначених фахово-посадових категорій експертів.

Експерти безпосередньо репрезентують думку ділових, державно-адміністративних та наукових кіл з приводу приватної власності і нерівності доходів. В цьому випадку опитаних правомірно розглядати як носіїв соціальної легітимності – репрезентантів легітимаційних/делегітимаційних позицій згаданих вище соціальних кіл українського суспільства. Переважання певних аттитюдів експертів при сприйнятті ними як вірного одного із взаємно протилежних тверджень можна вважати опосередкованими емпіричними проявами легітимаційних/делегітимаційних позицій (див. *табл. 2.1*).

Таблиця 2.1

Залежність вибору експертами тверджень про приватну власність і нерівність прибутків від регіонального чинника %

Які з нижче наведених взаємно протилежних тверджень Ви вважаєте вірними?	Області			
	Всі, що потрапили до вибірки N=623	Львівська, Закарпатська, Чернівецька N=164	Донецька, Запорізька, Луганська N=169	Різниця %-ів N=164 і N=169
Приватна власність як універсальний/минулий соціальний феномен				
Приватна власність - невід'ємний атрибут людського буття	80,1	82,8	79,9	2,9
Приватна власність - це історично минуле явище, на зміну якому прийде суспільна власність на засоби виробництва	11,8	9,2	11,8	-2,6
Важко сказати	8,1	8,0	8,3	-0,3
Залежність/незалежність прибутку кожного від особистих якостей				
Кожний повинен отримувати достатній для життя прибуток, незалежно від його професійної майстерності і здібностей	15,5	14,7	16,6	-1,9
Кожний повинен отримувати прибуток у відповідності з його професійною майстерністю і здібностями	82,2	83,4	79,9	3,5
Утрудняю відповіді	2,3	1,8	3,6	-1,8

Абсолютна більшість експертів (80,1%) зі всіх областей, в яких проводилося опитування, вважають приватну власність невід'ємним атрибутом людського життя, тобто універсальним, позачасовим соціальним феноменом. Також переважаючою серед всіх експертів загалом виявилася думка про те, що “кожний повинен отримувати прибуток у відповідності з його професійною майстерністю і здібностями” (82,2% опитаних). Тут, по суті, побічно визнається можливість і припустимість соціальної нерівності. Інтерпретація суб'єктивного сприйняття експертами приватної власності можлива за допомогою використання концепту “соціальна легітимність”.

Соціальна легітимність приватної власності – це добровільна згода як мінімум більшості членів суспільства із інституційним порядком приватновласницьких відносин з огляду на його соціальну прийнятність і значущість. Емпіричними показниками такої згоди можна вважати позитивне ставлення до приватної власності, приватновласницькі домагання, готовність дотримуватися соціальних норм приватновласницьких відносин, активну участь у приватизаційних процесах та інші суб'єктивні поведінкові реакції. На підставі процентних розподілів відповідей (див. табл. 2.1) можна вважати, що для більшості експертів цілком легітимними (тобто соціально прийнятними) є приватна власність і нерівність прибутків. Характер виявлених уподобань експертів правомірно екстраполювати на репрезентовані ними державно-адміністративні, ділові і наукові кола. Таким чином, останні варто вважати переважно носіями соціальної легітимності приватизації та приватної власності в Україні.

Наявна незначна залежність вибору експертами «легітимаційних і «делегітимаційних» тверджень про приватну власність і прибуток людей від регіонального чинника. Процентні показники вибору позицій соціальної легітимності приватної власності і нерівності прибутку на відповідно 2,9% і 3,5% вищі в експертів із західних областей України (див. табл. 2.1). А в експертів із східних областей відповідно вищі показники позицій соціальної нелегітимності приватної власності (на 2,6%) і легітимності рівності прибутків (на 1,9%). Необхідність аналізу насамперед цих регіональних, а не соціально-демографічних (за статтю, віком, зайнятістю, місцем проживання і т. д.) відмінностей диктується історичним характером генези соціальної легітимності. Головними чинниками цієї генези є географічні та історичні умови життєдіяльності носія легітимності. У порівнянні із впливом на соціальну легітимність регіонального чинника аналогічний вплив згаданих вище соціально-демографічних чинників менш істотний. Відмінності географічних і історичних умов на території різних регіонів країни повинні мати своїм результатом регіональні відмінності соціальної легітимності. Зазначені регіональні відмінності також детермінуються територіальною близькістю східного і західного регіонів до різних – більш “східних” або

“західних” країн (Росії і країн Східної Європи). Регіони мають із цими країнами спільне історичне минуле – цивілізаційне, геополітичне, конфесійне, економічне, соціальне, політичне, культурне.

Більшість експертів вже констатує переважання у свідомості населення сучасної України “легітимаційних точок зору” стосовно приватної власності, багатства та “великих грошей”(див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Залежність думок експертів стосовно переважання протилежних уявлень про приватну власність, багатство і “великі гроші” у свідомості громадян сучасної України від регіонального чинника, %

Які із взаємно протилежних уявлень про різні сторони економічного життя превалюють у свідомості населення сучасної України? Отже, за уявленнями громадян...	Області				Різниця %-ів N=164 і N=169
	Всі, що потрапили у вибірку N=623	Львівська, Закарпатська, Чернівецька N=164	Донецька, Запорізька, Луганська N=169		
Приватна власність: “соціальна легітимність/нелегітимність”					
приватна власність надихає людину на наполегливість, завзятість, розвиток: в ній більше добра, ніж зла	56,7	58,0	59,2		-1,2
приватна власність робить людину егоїстичною, надихає її лише на надбання речей та жадобу до них: в ній більше зла, ніж добра	34,1	30,9	32,5		-1,6
Важко сказати	9,2	11,1	8,3		2,8
Примноження багатства: “соціальна легітимність/нелегітимність”					
люди можуть збагачуватись лише за рахунок зубожіння інших людей	28,5	19,0	29,5		-10,5
багатство може зростати в інтересах всіх людей та суспільства в цілому	65,3	73,0	65,1		7,9
Важко сказати	6,2	8,0	5,4		2,6
“Великі гроші”: “соціальна легітимність/нелегітимність”					
великі гроші забезпечують людині владу, незалежність і вільний продуктивний розвиток	57,8	51,8	63,3		-11,5
великі гроші спотворюють людську гідність, призводять людину до розбещеності й деградації	33,5	36,6	27,2		9,4
Важко сказати	8,7	11,6	9,5		2,1

Більшість експертів, що відповіли, вважає переважаючим у свідомості громадян сучасної України уявлення про позитивні соціальні функції приватної власності (56,7%), багатства (65,3%), “великих грошей” (57,8%). Можна стверджувати, що ці об’єкти уваги сприймаються українськими громадянами як соціально легітимні. У двох випадках спостерігається також

відчутна тенденція залежності експертних думок від регіонального чинника. На ці регіональні відмінності слід звернути увагу, зважаючи на наступне. Експерти із різних регіонів у ході опитування інтерпретували властивості свідомості населення України загалом крізь призму своїх власних вражень, життєвого досвіду, знань і переконань. Останні, у свою чергу, формувалися переважно при безпосередньому сприйнятті соціально-економічної життєдіяльності свого регіону, впливі його соціокультурної, політичної і ментальної специфіки. І навіть у разі, коли об'єктом діагнозу експертів є не їх регіон або вони самі, а українські громадяни і суспільство загалом, експертні думки можна вважати певною мірою відображеннями регіональної специфіки. Якщо виходити з цього припущення при інтерпретації різниць відсоткових показників відповідей експертів із західних та східних областей (див. табл. 2.2), то можна констатувати, що рівень соціальної легітимності багатства вище у західних і нижче у східних областях України. А рівень соціальної легітимності “великих грошей” навпаки – нижче у західних і вище у східних областях України. Слід врахувати своєрідну синонімічність понять “багатство” та “великі гроші”. Тому в даному випадку можна припустити наявність своєрідної регіональної амбівалентності позицій експертів і, можливо, уявлень громадян України, що діагностувалися ними. Характерно, що регіональні відмінності рівня соціальної легітимності приватної власності неістотні (див. різницю відсотків, табл. 2.2). Необхідно враховувати в сукупності особливості всіх трьох двомірних розподілів відповідей експертів (див. табл. 2.2). За цієї умови правомірно стверджувати, що за критерієм соціальної легітимності/нелегітимності приватної власності “відстань” між західним і східним регіонами України неістотна.

Експерти скромно оцінюють приватновласницькі домагання населення України (порівняно із згаданими вище показниками соціальної легітимності приватної власності). 60,9% експертів схильні вважати, що переважна більшість населення України хотіла б мати пристойну заробітну платню, а не засоби виробництва (землю, мале, середнє або велике підприємство) в особистій власності. Цю думку можна верифікувати порівнянням кількісних

показників приватновласницьких домагань населення України і їх діагностики експертами (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Приватновласницькі домагання населення України та їх діагностика експертами, %

Шкала із сумісними альтернативами	Що з перерахованого...	
	... Ви хотіли б мати у власності?*	... хотіла б мати у власності переважна більшість населення України?***
	N=1800	N=623
Землю	29,3	14,2
Мале підприємство	28,6	18,3
Середнє або велике підприємство	9,6	7,4
Нічого з перерахованого	27,4	X
Нічого з перерахованого (окрім пристойної заробітної платні)	X	60,9
Важко сказати	17,3	7,1

* Опитування “Українське суспільство – 2004 (Думки, оцінки і умови життя населення України)”

*** Опитування “Економічна культура населення України (Думки й міркування експертів)” (2005 р.)

Коректність порівняння обох рядів одновимірних розподілів відносна, оскільки є більш ніж річна різниця в часі проведення обох опитувань та змістовна відмінність у формулюванні однієї з альтернатив використаної в обох випадках єдиної шкали. В опитуванні експертів альтернатива “Нічого з перерахованого” була доповнена уточненням “(окрім пристойної заробітної платні)” (див. табл. 2.3). В ході опитування населення альтернативу без доповнення уподобали 27,4% респондентів. А альтернативу із доповненням обрали 60,9% експертів, що відповіли. Проте показові інші відмінності відсотків. Якщо мати у власності землю хочуть 29,3% рядових респондентів, то підтверджує наявність цього домагання удвічі менша кількість експертів (14,2%). Бажають бути власниками малих підприємств 28,6% респондентів, а підтверджує це бажання більш ніж на третину менша кількість експертів (18,3%). Відчутна також різниця в кількості тих, кому було важко відповісти (на 10,1%). За критеріями репрезентативності вибірки, безпосередності вивчення об'єкта, рівня організації польової роботи та якості емпіричних даних більш пріоритетними є результати опитування населення. Згідно

останніх, сукупний відсотковий показник альтернатив, що є емпіричними референтами приватновласницьких домагань, складає 67,5% (див табл. 2.3). Респонденти, що не мають приватновласницьких домагань та відчують труднощі при відповіді, в сумі складають 44,7% (менше половини). Таким чином, стан приватновласницьких домагань населення сучасної України в 2004 році свідчить швидше про соціальну легітимність приватної власності. За критерієм соціальної легітимності/нелегітимності приватної власності економічна ментальність населення сучасної України, як і її державно-адміністративних, ділових і наукових соціальних кіл, – переважно “західна”.

Доречно звернути увагу й на характер експертних оцінок превалювання у свідомості населення сучасної України взаємно протилежних уявлень про нерівність, конкуренцію, споживання/накопичення, колективізм/індивідуалізм. Всі ці неоднозначні (за позитивними/негативними наслідками) явища тісно пов’язані із функціонуванням соціального інституту приватної власності. Тому, коли йдеться про стан соціальної легітимності зазначеного інституту загалом та його сучасного відтворення у формі приватизації, варто зважати й на сприйняття громадськістю його окремих аспектів, функціональних проявів та наслідків.

Доволі неоднозначними є думки експертів стосовно переважання протилежних уявлень про соціальну нерівність та конкуренцію у свідомості українських громадян (див. табл. 2.4).

Більшість експертів є негативно налаштованими стосовно такого неминучого наслідку існування приватної власності, як розподіл суспільства на багатих та бідних (див. табл. 2.4). Примітним є незначне переважання: а) частки експертів із західних областей України, що вважають українців опонентами соціальної нерівності; б) частки експертів із східних областей, що вважають українців лояльними щодо останньої.

Таблиця 2.4

Залежність відповідей експертів на запитання “Які із взаємно протилежних уявлень про різні сторони економічного життя превалюють у свідомості населення сучасної України? Отже, за уявленнями громадян...” від регіонального чинника, %

Варіанти відповідей	Області України			
	Всі, що потрапили у вибірку N=623	Львівська, Закарпатська, Чернівецька N=164	Донецька, Запорізька, Луганська N=169	Різниця %-ів N=164 і N=169
Економічна нерівність як універсальний/минулий соціальний феномен				
За сучасних умов розподіл суспільства на багатих і бідних – це закономірне й нормальне явище, його слід підтримувати	38,2	39,0	41,9	+2,9
За сучасних умов розподіл суспільства на багатих і бідних – це тимчасове і ненормальне для суспільства явище, його слід усунути	51,3	50,6	47,9	-2,7
Важко сказати	10,5	10,4	10,2	-0,2
Соціальна функціональність/дисфункціональність конкуренції				
Конкуренція корисна, оскільки спонукає людей до копіткої і новаторської роботи	83,6	82,0	83,8	+1,8
Конкуренція хибна, оскільки сприяє прояву людьми найгірших якостей	12,7	13,0	12,6	-0,4
Важко сказати	3,7	5,0	3,6	-1,4
Позитивні/негативні соціально-психологічні наслідки конкуренції				
Успіх одних більше породжує заздрість в інших	62,6	60,4	63,3	+2,9
Успіх одних більше стимулює інших до власних досягнень	29,9	30,5	30,7	+0,2
Важко сказати	7,4	9,1	6,0	-3,1
Колективізм/індивідуалізм				
В суспільстві повинна домінувати колективістська взаємопідтримка	49,1	42,7	52,4	+9,7
В суспільстві повинно домінувати індивідуальне самозабезпечення	40,5	47,0	39,8	-7,2
Важко сказати	10,4	10,4	7,8	-2,6
Інтернальність/екстернальність				
Власні невдачі здебільше залежать від самих людей	56,4	56,7	53,9	-2,8
Власні невдачі здебільше залежать від зовнішніх обставин	37,4	36,6	41,2	+4,6
Важко сказати	6,2	6,7	4,8	-1,9
Накопичення/споживання				
Кошти (капітал) варто передусім накопичувати	45,9	42,3	46,7	+4,4
Кошти (капітал) варто передусім витратити на споживання	41,0	40,5	44,9	+4,4
Важко сказати	13,1	17,2	8,4	-8,8

Подібні тенденції характерні також регіональним розподілам думок експертів стосовно переважання протилежних уявлень про конкуренцію у свідомості населення. Експерти із східного регіону, на відміну від експертів із західного регіону України, дещо більшою мірою переконані у позитивному ставленні українців до економічної конкуренції. А загалом абсолютна більшість експертів (4/5) вважає, що українські громадяни переконані у позитивних соціальних функціях конкуренції. На цьому тлі дисонують відсоткові розподіли думок експертів стосовно сприйняття українцями соціально-психологічних наслідків конкуренції як позитивних/негативних. Більшість експертів (2/3) відзначили превалювання у свідомості громадян України про негативний соціально-психологічний наслідок конкуренції (заздрість). Частка експертів із східних областей, що так вважають, незначно перевищує частку експертів із західних областей, що зайняла аналогічну позицію. Загалом відсоткові розподіли у цьому випадку демонструють відсутність виразних регіональних розбіжностей думок експертів. На підставі аналізу їх оцінок у даному випадку можна констатувати амбівалентну неоднозначність соціально-економічних орієнтацій населення України стосовно економічної нерівності та конкуренції.

Близько половини (49,1%) експертів вважають превалюючою у свідомості населення колективістську орієнтацію. Доволі відчутною (40,5%) є також частка експертів, що вбачають у даному випадку переважання індивідуалістської орієнтації. У сукупності із часткою експертів, що не змогли ідентифікувати характер орієнтації населення, вона теж сягає половини умовного експертного співтовариства. Порівняно із попередніми розподілами, більш виразними є регіональні відмінності у виборі експертами взаємно протилежних суджень. Експерти із східних областей відчутно більшою мірою схильні вважати українців колективістами, ніж експерти із західних областей. Натомість більшість останніх розглядає українців у якості індивідуалістів.

Більшість експертів (56,4%) сприймають громадян України у якості інтерналів – людей, схильних покладатися на самих себе, а не на оточуючих та обставини. Однак частка експертів, що дотримуються протилежної думки про українців – вважають їх екстерналами (психологічно залежними від

соціального оточення та обставин), теж вагома (37,4%). Регіональні розподіли відповідей експертів за цим показником подібні за структурою: серед експертів, опитаних як в західних, так і в східних областях найбільш поширеною є думка про притаманність населенню України інтернальної психологічної налаштованості. Водночас показовою є міра кількісного переважання цієї точки зору над альтернативною (щодо українців як екстерналів): серед опитаних у західних областях вона переважає протилежну думку на 20,1%, а серед опитаних у східних областях – на 12,7%.

Попри вельми негативний історичний досвід¹¹, населення України (за оцінками експертів) ще не втратило схильності до нарощування капіталу (див. табл. 2.4). Більшість експертів (45,9%) схильні розглядати українських громадян як налаштованих на накопичення. Незначно (на 4,9%) менша кількість експертів, переконаних у протилежному – 41,0%. Майже таку ж структуру розподілу демонструють підвибірки експертів, опитаних як у західних, так і в східних областях України. Відмінність між цими двома підвибірками полягає лише у величині частки тих, кому було важко визначитися із відповіддю: у підвибірці експертів із західних областей ця частка сягнула 17,2%, а в підвибірці експертів із східних областей – майже удвічі менше (8,4%). Відсутність суттєвого переважання однієї із альтернативних точок зору та відносно високі відсотки тих, кому важко обрати одну з них, може свідчити про амбівалентну неоднозначність зазначеної соціально-економічної орієнтації як опитаних експертів, так і, імовірно, населення України. Це припущення певною мірою уточнюється на підставі аналізу розподілів відповідей експертів на запитання про сенс людського життя. Експертам було запропоновано обрати альтернативні судження про визначальну/підпорядковану роль володіння (чим-небудь) стосовно людської життєдіяльності (див. табл. 2.5).

¹¹ У минулому приватні активи людей, що мешкали на території України, багаторазово плюндрувалися, втрачалися, грабувалися, конфісковувалися, визискувалися внаслідок різноманітних політичних катаклізмів, громадянських воєн, колоніального поневолення, зовнішніх агресій і т.д.

Таблиця 2.5

Залежність вибору експертами взаємно протилежних суджень щодо сенсу людського буття від регіонального чинника, %

Варіанти відповідей	Області України			
	Всі, що потрапили у вибірку N=623	Львівська, Закарпатська, Чернівецька N=164	Донецька, Запорізька, Луганська N=169	Різниця %-ів N=164 і N=169
Яке з наведених нижче суджень найбільшою мірою втілює в собі смисл людського буття?				
Людина повинна жити для того, щоб мати	28,9	36,8	29,9	-6,9
Людина повинна мати для того, щоб жити	61,5	52,8	63,5	+10,7
Важко сказати	9,6	10,4	6,6	-3,8
А як Ви вважаєте: в сучасній Україні...				
Більшість людей прагне до того, щоб мати	56,9	65,0	54,5	-10,5
Більшість людей прагне до того, щоб жити	36,7	28,2	39,5	+11,3
Важко сказати	6,5	6,7	6,0	-0,7

Самі експерти у своїй більшості не є прихильниками думки, згідно якої сенс життя полягає у тому, “щоб мати” – тобто володіти та накопичувати. Більшою прихильністю у них користується думка, що “людина повинна мати для того, щоб жити”. Порівняно більше прихильників такого розуміння сенсу людського життя серед експертів із східних областей. Проте одночасно більша частка (56,9%) експертів вважає, що більшість людей в сучасній Україні “прагне до того, щоб мати”, тобто зорієнтована насамперед на володіння та накопичення. Цій думці віддають перевагу експерти зі східних та (відчутно більшою мірою) західних областей. На підставі аналізу розподілів відповідей експертів на запитання про споживання/накопичення, споживання/інвестування та сенс життя (“мати” /“жити”) можна припустити, що населення України загалом більшою мірою зорієнтоване на акумуляцію капіталу.

Підсумовуючи, варто зазначити наступне. Репрезентативність вибірки експертів стосовно державно-адміністративних, ділових і наукових кіл українського суспільства є підставою для наступного припущення. Імовірно, виявлені особливості соціальної легітимності на рівні експертів властиві зазначеним вище соціальним колам і як аттитюди-взірці транслюються (або

нав'язуються, якщо завгодно) ними решті суспільства. Керівники в державному та приватному секторах економіки, державні службовці центрального та регіонального рівнів роблять це в процесі управління, науковці в галузі економіки (економічної соціології) – в процесі творення наукової інформації, викладачі вузів – в процесі викладання, журналісти – в процесі масового інформування та інтерпретації подій. Результатом цієї трансляції (або нав'язування) може стати відтворення розглянутих легітимаційних/делегітимаційних позицій населенням України загалом.

2.3. Структура, носії, соціоструктурні та ідеологічні чинники соціальної легітимності приватизації та приватної власності (2006 р.)

Ступінь легітимності можна розглядати як масштаб масовості, поширеності “легітимних уявлень” серед різних верств населення. Приватна власність одночасно може бути легітимною і нелегітимною для різних соціальних верств або у різних аспектах для однієї верстви. У структурі легітимності приватної власності можна виокремити такі рівні: 1) легітимність соціального інституту приватної власності загалом; 2) легітимність конкретних її категорій – власності на окремі чинники виробництва (землю, капітал – великі, середні та малі підприємства, робочу силу), житло, іншу нерухомість, інтелектуальну власність тощо; 3) легітимність конкретних суб'єктів приватної власності – верств, груп, окремих осіб (громадян України, осіб без громадянства, іноземних громадян), процедур набуття та використання власності цими суб'єктами.

Отже, слід аналізувати й імовірні зв'язки легітимації/делегітимації приватної власності із різними приватизаційними та приватновласницькими практиками, із різними видами локалізації респондентів у межах соціальної структури суспільства, що опосередковано відбивають специфіку предметно-практичної діяльності, реальних умов життєдіяльності соціальних груп та спільнот.

З огляду на зазначене вище, у соціологічному опитуванні емпіричними показниками соціальної легітимності приватної власності в сучасному українському суспільстві обрано:

1) міру участі у процесах приватизації малих підприємств, великих підприємств, землі, житла та ін.;

2) міру залучення у приватновласницькі відносини (статус приватного власника різних об'єктів – малих підприємств, великих підприємств, землі, житла та ін.);

3) ставлення до приватизації малих підприємств, великих підприємств і землі;

4) позицію визнання/невизнання постфактум доцільності та виправданості проведеної у минулому приватизації аналогічних об'єктів;

5) ставлення до існування приватної власності на ці об'єкти;

6) позицію щодо правомочностей приватних власників, тобто їхніх прав суверена, тобто на володіння, користування та розпорядження об'єктом (зокрема, права на купівлю-продаж об'єкта власності), на дохід, на безпеку (імунітет від експропріації), на передання об'єкта (зокрема, у спадок), на безстроковість повноважень володіння об'єктом та ін.;

7) думку з приводу доцільності/недоцільності націоналізації зазначених об'єктів власності, що були приватизовані, та ін.

Операціональна модель концепту має фіксувати міру змістовного консонансу/дисонансу спектру фактологічних суджень, ставлень та думок респондентів, що відбивають поведінкові, емоційні та когнітивні складові налаштованості громадськості щодо приватизації та приватної власності. Іншими словами, йдеться про те, чи означає, наприклад, визнання приватизації як головного джерела появи приватних підприємств та землі одночасно й позитивне ставлення до існування останніх, а відтак – заперечення доцільності їх націоналізації? Або навпаки: чи переростає неприйняття приватизації як джерела появи приватних підприємств та землі у негативне ставлення до існування останніх, а відтак – у переконання в необхідності їх націоналізації? Тобто модель має виміряти якість та, певною

мірою, однозначність/неоднозначність, суперечливість/несуперечливість налаштованості людей стосовно приватної власності на чинники виробництва.

У процесі розроблення моделі вихідними взірцями її показників, а також окремими запозиченими складниками стали показники соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, що дають змогу відстежувати тенденції ставлення громадян до приватизації малих та великих підприємств, приватної власності на землю, думок людей із приводу можливості дозволу купівлі-продажу землі (див. Додаток 1). Ці показники були вперше використані Н.Паніною в ініціальних дослідженнях моніторингу 1992 та 1994 років. Досягнення концептуальної та інструментальної сумісності із показниками моніторингу дуже бажане з міркувань розширення (у кроссекційній та хронологічній площині) емпіричної бази дослідження заявленої наукової проблеми¹². Отже, низка емпіричних індикаторів омнібусу розроблена як структурно відповідне (сумісне) та змістовне доповнення емпіричних індикаторів моніторингу (див. Додаток 2). Структурний аспект у даному разі полягає у виокремленні трьох об'єктів приватної власності – землі, малих та великих підприємств (що відповідають трьом емпіричним показникам, закладеним із самого початку в структуру моніторингу його фундаторами). Зрештою у класичній політекономії сукупність основних об'єктів приватної власності загалом зводилась до трьох чинників виробництва: 1) земля (фізичний простір над певною площею земної поверхні та надра під нею); 2) капітал (обладнання, приміщення, споруди, сировина, технологія, інформація, менеджмент, гроші – все те, що в сукупності становить мале, середнє або велике підприємство); 3) робоча сила (знання, вміння, навички, інтелект, фізична сила, здоров'я і час працівника). Цими трьома об'єктами далеко не обмежується вся сукупність об'єктів приватизації та приватної власності у нашому суспільстві. Але переважно з приводу приватної власності на них в сучасній Україні наявні соціально-ідеологічні, економічні та політичні розбіжності.

¹² Окрім наведених у Додатку 1 показників ставлення до приватизації малих і великих підприємств та до приватної власності на землю, маються на увазі також моніторингові показники налаштованості щодо приватного підприємництва та ринку праці.

Альтернативи однотипних 5-позиційних порядкових поляризованих шкал більшості показників омнібусу виступають емпіричними референтами обрання респондентами позицій легітимації, делегітимації та невизначеності (1 – максимальний вияв позиції делегітимації, 2 – поміркований вияв позиції делегітимації, 3 – вияв позиції невизначеності, 4 – поміркований вияв позиції легітимації, 5 – максимальний вияв позиції легітимації). Кількісним критерієм оцінки стану легітимності слід вважати 50-відсоткові значення вибору респондентами зазначених позицій. Вихідна умова інтерпретації значень відсотків така: соціальна легітимність об'єкта наявна за умови, коли максимальну та/або помірковану позиції його легітимації обирають більш як 50% респондентів, а соціальна нелегітимність – за умови, коли більш як 50% респондентів обрали максимальну та/або помірковану позиції делегітимації. Але і в цих двох випадках, і в усіх інших в аналітичному контексті можна говорити про рівні (ступені) легітимності, нелегітимності і невизначеності легітимності/нелегітимності окремого об'єкта.

У процесі розроблення показників моделі вони попередньо випробовувалися в перебігу одного пробного опитування осіб пенсійного та передпенсійного віку із переважно середньою та неповною середньою освітою в грудні 2005 – січні 2006 років. Загалом було опитано 38 осіб – присутніх на вокзалах залізничної станції Київ-Пасажирський, автостанції м. Кам'янця-Подільського Хмельницької області, технічних працівників спеціалізованої школи №82 ім. Т.Шевченка м. Києва.

У перебігу емпіричного аналізу здійснено спробу втілити метод триангуляції, тобто виконати визначене завдання з використанням різних даних та статистичних процедур опрацювання їх з огляду на те, що розмаїття підходів дає більше можливостей для досягнення валідності. Відтак у цій частині звіту оприлюднюються результати:

1) вторинного аналізу масиву соціологічних даних, отриманих у межах реалізації Інститутом соціології НАН України дослідницького проекту “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін” (генеральний директор – В.Ворона, керівник – Н.Паніна). Зокрема, проаналізовано окремі дані загальнонаціонального репрезентативного опитування, проведеного у квітні

2006 року, N=1800 осіб. Вибірка пропорційно репрезентує доросле (віком понад 18 років) населення 24 областей України, АР Крим та м. Києва;

2) первинного аналізу масиву соціологічних даних загальнонаціонального репрезентативного омнібусу “Громадська думка в Україні – 2006”, проведеного методом роздаткового анкетування Інститутом соціології НАН України у квітні–травні 2006 року (координатор проекту – О.Стегній). Вибірка N=1800 пропорційно репрезентує доросле (віком понад 18 років) населення 24 областей України, АР Крим та м. Києва.

Вибірки цих двох досліджень за своїми параметрами ідентичні. За часом омнібусне дослідження було проведене одразу по завершенні моніторингового дослідження 2006 року. Тому є підстави розглядати результати цих двох досліджень як відображення стану масової свідомості та громадської думки населення України весною 2006 року. Це вможливило певною мірою коректне зіставлення та узагальнення вказаних результатів в рамках аналізу стану соціальної легітимності приватної власності на вказані об’єкти у зазначений час.

Попередня оцінка стану соціальної легітимності приватизації та приватної власності на малі підприємства, великі підприємства та землю може ґрунтуватися на підставі значень одновимірних розподілів низки показників, що фіксують емоційну (ставлення) та когнітивну (думки, опінії) складові суб’єктивної налаштованості респондентів (табл. 2.6–2.8).

Таблиця 2.6

**Стан соціальної легітимності приватної власності на малі підприємства
весною 2006 року, %**

Дослідження, N	Позиція		
	делегітимації	невизначеності	легітимації
Моніторинг Інституту соціології НАН України 2006 року, N=1800	Ставлення до приватизації малих підприємств		
	Радше негативне	Важко сказати, негативне чи позитивне	Радше позитивне
	28,8	27,5	43,7
Омнібус Інституту соціології НАН України 2006 року, N=1800	Думка щодо виправданості приватизації малих підприємств*		
	Радше ні	Важко відповісти	Радше так
	28,0	24,6	47,4
	Ставлення до існування малих приватних підприємств*		
	Радше негативне	Важко відповісти	Радше позитивне
	19,3	23,8	56,8
	Думка щодо доцільності націоналізації малих приватних підприємств*		
Радше так	Важко відповісти	Радше ні	
30,5	26,4	43,1	

* Крайні варіанти 5-бальних шкал об'єднано.

Таблиця 2.7

**Стан соціальної легітимності приватної власності на великі підприємства
весною 2006 року, %**

Дослідження, N	Позиція		
	делегітимації	невизначеності	легітимації
Моніторинг Інституту соціології НАН України 2006 року, N=1800	Ставлення до приватизації великих підприємств		
	Радше негативне	Важко сказати, негативне чи позитивне	Радше позитивне
	67,5	21,9	10,6
Омнібус Інституту соціології НАН України 2006 року, N=1800	Думка щодо виправданості приватизації великих підприємств*		
	Радше ні	Важко відповісти	Радше так
	57,9	25,0	17,1
	Ставлення до існування великих приватних підприємств*		
	Радше негативне	Важко відповісти	Радше позитивне
	39,1	26,3	34,6
	Думка щодо доцільності націоналізації великих приватних підприємств*		
Радше так	Важко відповісти	Радше ні	
58,2	24,7	17,1	

*Крайні варіанти 5-бальних шкал об'єднано.

Таблиця 2.8

Стан соціальної легітимності приватної власності на землю весною 2006 року,
%

Дослідження, N	Позиція		
	делегітимації	невизначеності	легітимації
Моніторинг Інституту соціології НАН України 2006 року, N=1800	Ставлення до приватної власності на землю		
	Радше негативне	Важко сказати, негативне чи позитивне	Радше позитивне
	53,1	22,9	24,0
	Думка щодо легалізації купівлі-продажу землі		
	Ні	Важко відповісти	Так
	60,5	17,5	22,0
Омнібус Інституту соціології НАН України 2006 року, N=1800	Думка щодо виправданості приватизації землі*		
	Радше ні	Важко відповісти	Радше так
	53,5	22,3	24,2
	Думка щодо доцільності націоналізації приватної землі*		
	Радше так	Важко відповісти	Радше ні
	51,4	27,6	21,0

*Крайні варіанти 5-бальних шкал об'єднано.

Саме по собі існування малих приватних підприємств соціально легітимне. Однак рівень соціальної легітимності відповідної приватизації як одного з головних джерел їх появи відчутно нижчий за критичний 50-відсотковий. Показовою є диференціація респондентів омнібусу на підвибірці за мірою їх однорідного позиціювання у континуумі трьох емпіричних показників соціальної легітимності/нелегітимності, що наведені у табл. 2.1. У межах всіх трьох шкал позиції легітимації обрали 35,4% респондентів, позиції делегітимації – 13,5%, позиції невизначеності – 11,0%¹³. Решті (40,1%) респондентів властиве неоднорідне позиціювання. Послідовних опонентів приватної власності на малі підприємства у 2,5 раза менше, ніж носіїв її легітимності. Отже, приватна власність на малі підприємства загалом соціально легітимна, але стан цієї легітимності близький до критичного.

Приватизація великих підприємств радше нелегітимна. Втім, різниця відсотків позицій нелегітимності та легітимності їх існування не є статистично значимою. Простежується також характерна послідовність зростання значень відсотків позицій легітимації: найменше респондентів позитивно ставляться

¹³ Відсотки у межах загальної вибірки N=1800.

до приватизації, однак дещо більше – визнають виправданість приватизації постфактум та не вважають за доцільне націоналізацію, набагато (у 2–3 рази) більш позитивно ставляться до результату приватизації – існування великих приватних підприємств. Імовірно, що частина людей, попри неприйняття процесу приватизації, не бачить їй альтернативи та ладна змиритися з її результатами. Але респонденти омнібусу, що послідовно обрали позиції легітимації у межах шкал усіх трьох показників легітимності/нелегітимності, становлять 10,2% загальної вибіркової сукупності, тоді як їхні антагоністи, котрі обрали в цих випадках позиції делегітимації, – 31,1%. Водночас 10,1% становлять ті, що не визначилися із своєю позицією в усіх трьох випадках, 48,6% – респонденти із неоднорідним позиціюванням. Співвідношення послідовних носіїв легітимності та нелегітимності дорівнює 1:3. Тому загалом є підстави вважати приватну власність на великі підприємства соціально нелегітимною.

Що стосується показників позицій делегітимації приватної власності на землю, то перевищення 50-відсоткового рівня у більшості випадків є статистично незначимим. Водночас значення відповідних позицій легітимації у 2 рази нижчі відносно цього рівня. Виокремлення підвбірок респондентів із однорідним позиціюванням у межах шкал двох емпіричних показників як омнібусу, так і моніторингу (табл. 2.3) показало, що: 1) виключно позиції легітимації приватної власності на землю обрали 14,9% респондентів моніторингу та 15,1% респондентів омнібусу, позиції делегітимації – 42,7% респондентів моніторингу та 45,3% респондентів омнібусу, позиції невизначеності – 9,9% респондентів моніторингу та 15,0% респондентів омнібусу. Співвідношення послідовних суб'єктів легітимації та делегітимації також становить 1:3. Загалом є підстави вважати приватну власність на землю соціально нелегітимною.

Відсоткові розподіли показників двох різних масивів даних соціологічних опитувань, проведених у часі одне за одним, назагал змістовно узгоджуються (див. табл. 2.1–2.3). Нелогічні розбіжності, як правило, відсутні. Цей момент опосередковано свідчить на користь валідності емпіричних показників та надійності отриманих при використанні їх даних. Утім,

остаточні висновки у цьому випадку правомірно було б робити лише по відтворенні всіх дослідницьких процедур та методик у повторних дослідженнях. На даному етапі статистична оцінка надійності восьми емпіричних показників омнібусу, наведених у таблицях 2.1–2.3, засвідчила задовільну міру взаємної узгодженості їх як вимірювальної шкали стану соціальної легітимності/нелегітимності приватної власності на чинники виробництва (див. Додаток 3). Це стало підставою для побудови усередненого сумарного індексу даного стану.

При обчисленні цього індексу першій кодовій позиції шкали кожного з восьми показників (відповідно до порядку нумерації варіантів відповідей, див. Додаток 2) присвоєно значення 1 бал, другій позиції – 2, третій – 3, четвертій – 4, п'ятій – 5 балів. Сума значень у балах усіх восьми показників усереднюється діленням на 8. Відтак значення усередненого сумарного індексу можуть варіювати у межах від 1 до 5. Надійність вимірювання саме таким способом, тобто вимірювання на основі адитивного (від лат. *additivus* – додавальний) індексу, власне й характеризують значення коефіцієнта Альфа Кронбаха (див. Додаток 3). Тестування даного індексу свідчить про його надійність (див. Додаток 4). Інтерпретація усього можливого спектру варіації значень індексу є похідною від операціональної інтерпретації шкал восьми безпосередньо вимірних (первинних) показників¹⁴ (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Сумісність шкал безпосередньо вимірних змінних зі шкалою рівнів індексу легітимності

Інтерпретація шкал вихідних змінних		Інтерпретація шкали рівнів індексу		
Варіанти	Позиції легітимації/делегітимації	Бали	Інтервали	Рівні
1	Максимальна міра делегітимації	1	$1 \leq I^* < 2$	Низький
2	Поміркована міра делегітимації	2	$2 \leq I < 3$	Знижений
3	Невизначеність, умовний нуль	3	$I = 3$	Середній
4	Поміркована міра легітимації	4	$3 < I \leq 4$	Підвищений
5	Максимальна міра легітимації	5	$4 < I \leq 5$	Високий

* Значення усередненого сумарного індексу легітимності приватної власності.

¹⁴ Шкала індексу легітимності запозичена із методики “Інтегральний індекс соціального самопочуття”, розробленої Є.Головахою та Н.Паніною (*Головаха Е.И., Панина Н.В. Интегральный индекс социального самочувствия (ИИСС): конструирование и применение социологического теста в массовых опросах.* – К., 1997. – с. 51). Враховано також методологічний та методичний досвід визначення інтегральних соціальних показників, що його узагальнено в монографії: *Методологія та методика визначення інтегральних соціальних показників / За ред. Ю.Саєнка.* – К., 2004.

Загальна вибірка N=1800 структурована за рівнем соціальної легітимності приватної власності на чинники виробництва таким чином:

- 20,4% – низький рівень;
- 31,5% – знижений рівень;
- 10,4% – середній рівень;
- 30,7% – підвищений рівень;
- 7,0% – високий рівень.

Наявна подоба деякої поляризації респондентів за характером їхньої загальної налаштованості стосовно приватної власності на чинники виробництва: для половини опитаних характерні низький та знижений рівні соціальної легітимності, а для трохи більш як третини – підвищений та високий рівні. Своєрідна “точка балансу” між “полюсами” більше зміщена у бік зниження рівня соціальної легітимності (тобто у бік підвищення соціальної нелегітимності). Середнє значення індексу за загальною вибіркою становить приблизно 2,76, що засвідчує назагал знижений рівень легітимності зазначеного об’єкта (поміrkована нелегітимність, що межує радше з позицією невизначеності) в сучасному українському суспільстві.

Побудовані адитивний індекс та однофакторна модель легітимності (див. Додаток 4) є вторинними узагальненими показниками легітимності приватної власності на чинники виробництва загалом. Тобто ці вторинні показники моделюють легітимність зазначеного об’єкта як властивість, що не має своєї структури, своїх складників. Для пошуку зазначеної структури стосовно сукупності безпосередньо вимірюваних змінних опитування також було застосовано факторний аналіз. Мета полягала у визначенні безпосередньо не вимірюваних латентних змінних – складників легітимності приватної власності на чинники виробництва – внаслідок узагальнення окремих легітимаційних та делегітимаційних атитюдів, що зафіксовані шкалами восьми безпосередньо вимірюваних змінних. Видобуванням факторів методом аналізу головних компонентів та обертанням їх методом Varimax з нормалізацією Кайзера отримано результат, що загалом відповідає вказаній вище меті (див. табл. 2.10).

Матриця факторів після обертання*

Вихідні змінні	Фактори	
	1	2
Думка щодо доцільності націоналізації приватної землі	0,797	0,197
Думка щодо виправданості приватизації землі	0,791	0,103
Думка щодо виправданості приватизації великих підприємств	0,788	0,207
Думка щодо доцільності націоналізації великих приватних підприємств	0,785	0,255
Ставлення до існування великих приватних підприємств	0,547	0,461
Ставлення до існування малих приватних підприємств	0,173	0,892
Думка щодо доцільності націоналізації малих приватних підприємств	0,220	0,845
Думка щодо виправданості приватизації малих підприємств	0,219	0,841
Частка дисперсії	0,37	0,32

*Аналіз N=1785. Обертання здійснене за 3 ітерації.

Виокремлено та піддано обертанню два фактори із власними значеннями, що перевищують одиницю. Пояснена ними сукупна дисперсія (варіація вихідних змінних) суттєво перевищує 50-відсотковий рівень. Цілеспрямоване виокремлення та обертання більшої кількості факторів не дало результатів, що більш прийнятні за критерієм структурної виразності. Отже, далі варто аналізувати 2-факторну модель, у якій концепт легітимності розкладається на два незалежні (тобто ортогональні, які не корелюють між собою) компоненти. За припущенням, ці два латентні фактори є чинниками вибору респондентами певних варіантів у межах шкал восьми безпосередньо виміряних змінних. Змістова відмінність між факторами виявилася через зафіксовані у матриці міри їх зв'язків із безпосередньо спостережуваними показниками омнібусу (див. табл. 2.5). Перший фактор сильно скорельований із вихідними змінними, що є показниками стану соціальної легітимності приватної власності на великі підприємства та землю. Натомість другий фактор вирізняється сильними кореляціями із змінними, що є показниками стану соціальної легітимності приватної власності на малі підприємства. Змінна “Ставлення до існування великих приватних підприємств” достатньо сильно скорельована одночасно з обома факторами. З огляду на змістові особливості структури першого фактора, його сенс можна схарактеризувати виразом “легітимність приватної власності на великі підприємства та землю”. Аналогічно другий фактор можна визначити як “легітимність приватної власності на малі підприємства”. Є

підстави припустити, що соціальна легітимність приватної власності на чинники виробництва в Україні структурована на два (відповідні сенсу факторів) складники.

Характер кореляційних зв'язків факторів із первинними змінними можна інтерпретувати на підставі вихідних теоретичних припущень про альтернативні позиції легітимації/делегітимації та операціоналізацію відповідного концепту. Перший фактор сильно корелює із змінними, що фіксують переважання у межах вибірки позиції делегітимації (див. табл. 2.1–2.3). Другий фактор, натомість, характерний сильними кореляційними зв'язками із змінними, що фіксують переважання у межах вибірки позиції легітимації (див. табл. 2.1–2.3). Винятком є змінна “Ставлення до існування великих приватних підприємств”: як уже зазначалося раніше, різниця відсотків вибору делегітимаційної та легітимаційної позицій у її межах статистично незначима (див. табл. 2.2), тому наявні достатньо виразні її кореляції одночасно з обома факторами. Такі підсумки факторного аналізу загалом не суперечать наведеним вище результатам аналізу одновимірних розподілів показників таблиць 2.1–2.3, зокрема значенням показників моніторингу Інституту соціології НАНУ за 2006 рік.

Далі доречно порівняти факторні значення, а також середні значення та значення рівнів адитивного індексу в межах різних груп, що на них класифіковані опитані за критерієм переважання певної валентності їхніх легітимаційних позицій.

Для класифікації респондентів за легітимаційними та делегітимаційними атитюдами, що зафіксовані згідно зі шкалами вихідних змінних, застосовано кластерний аналіз. З огляду на відносно значну кількість об'єктів спостереження (N=1800) та стандартизовані порядкові шкали змінних, що вможливають коректне усереднення значень, використано метод швидкого кластерного аналізу (метод К-середніх). Кластеризація здійснювалась у просторі вихідних змінних та в описаному вище 2-факторному просторі. Порівняння результатів виявило, що за можливістю інтерпретації та кількісного наповнення оптимальними є 4-кластерні групування. Обидві сукупності із чотирьох кластерів загалом тотожні за змістом. Відмінності між ними полягають у наповненості та порядку нумерації кластерів. Кростабуляція показала, що тотожні за змістом кластери обох групувань кількісно збігаються у межах від 75% до 100%. Для подальшого аналізу обрано 4-кластерне групування, отримане у результаті кластеризації вихідних

змінних. При інтерпретації кластерів для більшої наочності доречно скористатися не таблицею кластерних центрів остаточного рішення, а таблицями їх кростабуляції із безпосередньо вимірними змінними та створеними вторинними (факторними та індексом) змінними (див. табл. 2.11–2.13).

Таблиця 2.11

Кростабуляція кластерів та безпосередньо спостережуваних змінних, %*

Вихідні змінні	Кластери				Загалом N=1800
	1	2	3	4	
	N=594	N=345	N=470	N=376	
Думка щодо виправданості приватизації малих підприємств					
Радше ні	14,3	2,0	82,6	5,3	28,0
Важко відповісти	51,5	8,1	14,3	10,4	24,6
Радше так	34,2	89,9	3,2	84,3	47,3
Думка щодо виправданості приватизації великих підприємств					
Радше ні	36,5	12,2	92,3	89,9	57,8
Важко відповісти	51,2	23,5	7,0	8,0	25,1
Радше так	12,3	64,3	0,6	2,1	17,1
Думка щодо виправданості приватизації землі					
Радше ні	22,6	16,8	90,6	89,4	53,4
Важко відповісти	45,1	20,9	6,2	7,4	22,2
Радше так	32,3	62,3	3,2	3,2	24,3
Ставлення до існування малих приватних підприємств					
Радше негативне	7,4	0,3	63,2	1,1	19,4
Важко відповісти	43,6	3,8	27,7	5,6	23,7
Радше позитивне	49,0	95,9	9,1	93,4	56,9
Ставлення до існування великих приватних підприємств					
Радше негативне	22,2	2,9	75,1	54,3	39,2
Важко відповісти	48,1	12,5	17,9	15,2	26,3
Радше позитивне	29,6	84,6	7,0	30,6	34,5
Думка щодо доцільності націоналізації малих приватних підприємств					
Радше так	22,1	1,2	83,2	4,8	30,5
Важко відповісти	53,7	7,8	14,3	14,9	26,3
Радше ні	24,2	91,0	2,6	80,3	43,2
Думка щодо доцільності націоналізації великих приватних підприємств					
Радше так	38,6	7,5	94,3	89,9	58,0
Важко відповісти	52,2	22,3	4,5	8,8	24,7
Радше ні	9,3	70,1	1,3	1,3	17,3
Думка щодо доцільності націоналізації приватної землі					
Радше так	25,1	8,4	90,6	84,0	51,5
Важко відповісти	54,5	24,1	7,2	12,5	27,3
Радше ні	20,4	67,5	2,1	3,5	21,1

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5. Жирним шрифтом виділено найбільший відсоток у межах окремого розподілу.

Таблиця 2.12

**Кростабуляція кластерів та змінних адитивного індексу легітимності, М,
%***

Вторинні змінні	Кластери				Загалом
	1	2	3	4	
	N=594	N=345	N=470	N=376	N=1785
Середня адитивного індексу легітимності, М	3,01	4,06	1,56	2,67	2,76
Рівні адитивного індексу легітимності, %					
Низький	0,0	0,0	74,9	3,2	20,4
Знижений	32,5	0,0	25,1	66,8	31,5
Середній	26,3	0,0	0,0	8,0	10,4
Підвищений	41,2	63,8	0,0	22,1	30,7
Високий	0,0	36,2	0,0	0,0	7,0

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

Таблиця 2.13

Кростабуляція кластерів та факторних змінних, М, %*

Вторинні змінні	Кластери				Загалом
	1	2	3	4	
	N=594	N=345	N=470	N=376	N=1785
Середня “легітимності приватної власності на великі підприємства та землю“ (фактор 1), М	+0,494	+1,244	-0,666	-1,089	0,00000
Середня “легітимності приватної власності на малі підприємства” (фактор 2), М	-0,168	+0,696	-1,162	+1,080	0,00000
Ранги “легітимності приватної власності на великі підприємства та землю“ (фактор 1), %**:					
–відсутня	–	–	52,6	62,2	26,9
–слабка	12,5	1,7	40,2	37,8	23,0
–сильна	66,2	20,9	5,7	–	27,6
– дуже сильна	21,4	77,4	1,5	–	22,5
Ранги “легітимності приватної власності на малі підприємства” (фактор 2), %**:					
–відсутня	13,6	0,3	77,4	–	25,0
–слабка	54,0	4,6	21,7	1,9	25,0
–сильна	28,8	45,5	0,9	30,3	25,0
–дуже сильна	3,5	49,6	–	67,8	25,0

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

**Рангові змінні створені шляхом рангового перетворення факторних значень у дробні ранги процентилів у відсотках. Респонденти відсортовані у спадному порядку та розбиті на 4 групи відсоткових процентилів із приблизно рівною частотою. Кожному респондентові присвоєно значення процентильної групи, до якої він належить (Програмний пакет SPSS: процедура Rank Cases, опції Fractional rank as %, Ntiles:4).

Респонденти кожного з чотирьох кластерів дуже помітно вирізняються на загальному тлі за позиціюванням у межах шкал вихідних та вторинних

змінних. Найчисельніший перший кластер (33,0% загальної вибірки) характеризується: 1) насамперед переважанням відсотків позицій невизначеності у межах шкал семи вихідних змінних; 2) узагальненою (шляхом усереднення значень індексу) позицією невизначеності; 3) “сильною” та “значно сильною” легітимністю приватної власності на великі підприємства та землю, а також здебільше “слабкістю” легітимності приватної власності на малі підприємства (при цьому схильність до відповідної легітимації, порівняно із схильністю до відповідної делегітимації, дещо більш поширена у межах даного кластеру). Зміст налаштованості респондентів кластеру 1 стосовно приватної власності на чинники виробництва можна узагальнити формулюванням “Ті, що не визначилися”.

Другий кластер (19,2% загальної вибірки) відрізняється: 1) однозначним переважанням відсотків позицій легітимації у межах шкал усіх восьми вихідних змінних; 2) більш ніж поміркованою мірою легітимності приватної власності на засоби виробництва загалом; 3) “сильною” та “значно сильною” легітимністю приватної власності на малі й великі підприємства та землю. Зміст налаштованості респондентів кластеру 2 можна однозначно узагальнити означенням “Носії легітимності”.

Третьому кластеру (26,1% загальної вибірки) натомість властиві антагоністичні риси: 1) абсолютне переважання відсотків позицій делегітимації у межах шкал всіх вихідних змінних; 2) максимальна міра нелегітимності приватної власності на чинники виробництва загалом; 3) “відсутність” та “слабкість” приватної власності на малі й великі підприємства та землю. Зміст налаштованості респондентів кластеру 3 можна однозначно узагальнити визначенням “Носії нелегітимності”.

Четвертий кластер (20,9% загальної вибірки) відрізняється: 1) переважанням відсотків позицій легітимації приватної власності на малі підприємства та відсотків позицій делегітимації приватної власності на великі підприємства та землю; 2) поміркованою мірою нелегітимності приватної власності на чинники виробництва загалом; 3) “відсутністю” та “слабкістю” легітимності приватної власності на великі підприємства та землю за одночасної “сильно” та “значно сильно” вираженої легітимності приватної

власності на малі підприємства. Тут доречно говорити про дуже виразне (у відсоткових значеннях табл. 2.6–2.8) свого роду “розщеплення” у площині загальної налаштованості респондентів кластеру 4 стосовно приватної власності. Зміст цієї налаштованості можна узагальнити визначенням “Носії часткової легітимності/нелегітимності”. В даному випадку маємо очевидне емпіричне підтвердження слушності зробленого вище за результатами факторного аналізу припущення щодо структурованості соціальної легітимності приватної власності на два незалежні складники: легітимність приватної власності на малі підприємства і легітимність приватної власності на великі підприємства і землю.

Поточний стан соціальної легітимності/нелегітимності приватної власності на зазначені категорії чинників виробництва дуже мало свідчить на користь суб’єктивної готовності громадян до інтеграції України у глобальний соціально-економічний простір. Переважна налаштованість їх у цьому сегменті відносин власності далеко недостатньою мірою сумісна із відповідним інституційним порядком, що домінує в глобальному масштабі. Останній, як відомо, передбачає свободу функціонування дуже великих приватних підприємств у межах ТНК, транснаціонального ринку землі, нерухомості тощо. Неготовність людей суб’єктивно прийняти ці атрибути невідвортної глобалізації може перетворитися у відповідні форми політичного вибору, політичного представництва, законодавства та урядування. Останні, своєю чергою, можуть призвести до уповільнення, ускладнення, погіршення/поліпшення (залежно від обставин) умов входження суспільства до глобального простору.

Створений набір вторинних показників соціальної легітимності приватної власності слід застосувати для з’ясування чинників відповідної легітимації/делегітимації. З огляду на апіорні концептуальні припущення, передусім варто звернути увагу на зв’язки між схильністю до легітимації приватної власності, з одного боку, і приватизаційними та приватновласницькими практиками – з іншого (див. табл. 2.13).

Середні адитивного індексу легітимності приватної власності на чинники виробництва у межах окремих категорій учасників (родичів учасників) приватизації та приватних власників (родичів приватних власників), М, %*

Незалежна змінна	% за вибіркою, N=1800	Адитивний індекс легітимності, М
Обмін свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) на акції підприємства		
Неучасть респондента (членів його родини)	91,3	2,75
Участь респондента (членів його родини)	8,7	2,91
Викуп підприємства його працівниками		
Неучасть респондента (членів його родини)	98,5	2,75
Участь респондента (членів його родини)	1,5	3,18
Акції підприємства, паї у ЗАТ, ВАТ		
Відсутність у власності сім'ї респондента	92,7	2,75
Наявність у власності сім'ї респондента	7,3	2,94
Мале підприємство		
Відсутність у власності сім'ї респондента	98,5	2,75
Наявність у власності сім'ї респондента	1,5	3,22

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

З огляду на варіацію значень індексу можна констатувати, що учасники (родичі учасників) ваучерної приватизації, грошової приватизації працівниками своїх підприємств, власники (родичі власників) малих підприємств, акцій підприємств, паїв у ЗАТ та ВАТ дещо відрізняються на загальному тлі своєю більш вираженою схильністю до легітимації приватної власності. Але це емпіричне узагальнення потребує більш надійної перевірки.

Далі необхідно проаналізувати зв'язки створених вторинних показників стану легітимності/нелегітимності приватної власності на чинники виробництва із різними вимірами соціальної структури суспільства. Передусім варто звернути увагу на залежність відповідної легітимації/делегітимації від соціально-економічного розшарування суспільства (див. табл. 2.14 та 2.15).

Таблиця 2.14

Залежність середніх адитивного індексу легітимності приватної власності на чинники виробництва від соціально-економічних показників, М, %*

Змінні	% за вибіркою N=1800	Адитивний індекс легітимності, М
Розмір заробітної плати (стипендії, пенсії) респондента за останній місяць у гривнях		
До 500	60,4	2,60
Від 507 до 1000	29,9	2,89
Від 1030 до 1500	6,1	3,04
Від 1520 до 9000	3,6	3,29
Сукупний дохід на одного члена сім'ї респондента за останній місяць у гривнях		
До 500	64,9	2,65
Від 510 до 1000	26,5	2,83
Від 1050 до 1500	4,9	3,15
Від 1512 до 7000	3,7	3,20
Вербальна оцінка респондентом матеріального становища своєї сім'ї		
Нижче за середнє (бідне, злиденне)	58,0	2,62
Середнє	39,3	2,94
Вище за середнє, заможне	2,7	3,23

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

Таблиця 2.15

Середні та відсоткові значення соціально-економічних показників у межах кластерів, М, %*

Змінні	Кластери				Загалом
	1	2	3	4	
	N=594	N=345	N=470	N=376	
Розмір заробітної плати (стипендії, пенсії) респондента за останній місяць (грн), М	548	753	485	617	584
Сукупний дохід на одного члена сім'ї респондента за останній місяць (грн), М	529	725	497	590	571
Потреба родини респондента у грошах в розрахунку на одну особу за місяць, щоб жити за власними вподобаннями, нормально (грн), М	1457	1787	1293	1629	1514
Оцінка респондентом матеріального рівня життя власної сім'ї у балах від 0 (найнижчий) до 10 (найвищий), М	3,5	4,2	3,2	3,8	3,6
Вербальна оцінка респондентом матеріального становища своєї сім'ї, %:					
Нижче за середнє (бідне, злиденне)	57,1	45,2	70,4	55,6	58,0
Середнє	40,4	49,3	27,9	42,6	39,3
Вище за середнє, заможне	2,5	5,5	1,7	1,9	2,7

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

Між соціально-економічними показниками та індексом легітимності/нелегітимності існує прямий зв'язок: їх зростання або спадання взаємопов'язане. Причому варіація значень індексу наявна у межах, що їх можна інтерпретувати як помірковану міру нелегітимності та помірковану міру легітимності.

Заслуговує на увагу й частковий збіг своєрідних “рейтингів” кластерів за величиною значень адитивного індексу легітимності приватної власності, з одного боку (див. табл. 2.7), та за величиною значень соціально-економічних показників у їхніх межах – з іншого (див. табл. 2.11). В обох випадках для кластеру 2 “Носії легітимності” характерні найвищі значення середніх, а для кластеру 3 “Носії нелегітимності” – найнижчі. Іншими словами, найвища міра легітимації пов'язана із найвищими значеннями соціально-економічних змінних, і навпаки.

Фаховий, освітній, регіональний, політико-ідеологічний та інші види соціальної неоднорідності суспільства теж можуть ускладнювати можливості ціннісного, соціального консенсусу з приводу приватної власності, сприяти дефіциту її легітимності. Тут дається взнаки навіть розшарування людей за ознаками їхнього основного заняття та статусу зайнятості (див. табл. 2.16).

На схильності опитаних легітимувати/делегітимувати приватну власність відчутно позначився рід їхньої діяльності (занять). Імовірно, соціальна успішність підприємців, бізнесменів, фермерів та самозайнятих, сподівання на переваги професійної освіти її здобувачів, відносне благополуччя домогосподарів та працівників – риси, які здебільше характерні для носіїв легітимності, тоді як соціальна безперспективність перебування на пенсії та безробіття – для носіїв нелегітимності.

**Зв'язок вторинних показників стану легітимності/нелегітимності
приватної власності та показника основного заняття опитаних, М, %***

Основне заняття	Адитивний індекс легітимності, М	Кластери				Загалом N=1785
		1 N= 594	2 N= 345	3 N= 470	4 N= 376	
Особи, що працюють за наймом на постійній роботі	2,86	43,3	48,1	35,7	50,3	43,7
Особи, що періодично працюють за контрактами, трудовими угодами, неповний робочий день	2,96	3,0	4,9	2,8	4,0	3,5
Зайняті приватним підприємництвом, бізнесом, фермерством, індивідуальною трудовою діяльністю	3,29	3,0	8,7	1,3	4,0	3,9
Здобувачі середньої та вищої професійної освіти	3,15	4,2	7,8	2,1	6,9	4,9
Пенсіонери (за віком, інвалідністю)	2,37	23,9	13,6	44,3	23,4	27,2
Особи, що зайняті домашнім господарством або перебувають у відпустці з догляду за дитиною	3,01	6,1	6,7	3,4	4,8	5,2
Особи, що тимчасово не працюють, безробітні	2,68	11,4	6,1	8,1	5,9	8,3
Інше	3,04	2,0	2,0	1,1	0,5	1,5
Важко відповісти	3,04	3,0	2,0	1,3	0,3	1,8

*Міри статистичного зв'язку між змінними див. у Додатку 5.

За статистично значимими відмінностями відсотків вибору окремих альтернатив у межах шкал показників основного заняття та статусу зайнятості простежуються й відмінності кластерів. Зокрема, близько половини носіїв повної (кластер 2) та обмеженої (кластер 4) легітимності становлять наймані працівники, натомість серед носіїв повної нелегітимності (кластер 3) однозначну більшість становлять пенсіонери та особи, що не працюють. Тому, ймовірно, для соціальної легітимації приватної власності зовсім не обов'язково її ділити між усіма громадянами порівну або цілком передавати державі. Позаяк у даному випадку “антагонізму між працею і капіталом” не спостережено, цілком достатнім чинником зазначеної легітимації могло б стати суттєве зниження наявного рівня безробіття працездатних водночас із підвищенням соціального захисту непрацездатних. Утім, вікова структура кластерів показує, що проблема соціальної легітимації приватної власності

найімовірніше незабаром розв'яжеться сама по собі, біологічним шляхом – через неминучий природній відхід із життя близько половини носіїв нелегітимності похилого віку з огляду на недостатньо сприятливі для їхнього повноцінного життя соціально-економічні умови (див. табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Зв'язок вторинних показників стану легітимності/нелегітимності приватної власності та показника віку, М, %*

Змінні	Адитивний індекс легітимності, М	Кластери				Загалом N=1800
		1	2	3	4	
		N=594	N=345	N=470	N=376	
Вік						
Респонденти віком до 30 років	3,07	23,2	33,9	14,0	19,1	22,0
Респонденти віком 30–54 років	2,84	46,6	49,3	36,6	51,3	45,5
Респонденти віком 55 років і старші	2,44	30,1	16,8	49,4	29,5	32,5

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

Можлива загалом традиційна інтерпретація тенденції зниження рівня легітимації приватної власності мірою зростання значень віку респондентів. Макро- та мікроекономічна соціалізація людей старшого віку відбувалася за умов командно-адміністративної економіки, абсолютного домінування державної (колективної) власності на чинники виробництва та відповідної комуністичної ідеології. Тому вони, зважаючи на свої не цілком придатні за нових умов життєвий досвід, навички, технології, зв'язки та інші складові девальвованого соціального капіталу, переважно із відразу ставляться до приватної власності на чинники засоби виробництва і не схильні легітимувати її. Адже насамперед приватна власність (а не інші особисті досягнення, належність до колишньої номенклатури тощо) зараз зазвичай визначає становище та можливості людини в суспільстві. Натомість особи молодших вікових категорій набували своїх макро- та мікроекономічних поглядів (навичок життєдіяльності) за умов занепаду командно-адміністративної системи та функціонування перехідної ринкової економіки, і тому їм в цьому ж випадку властива переважно позиція легітимації.

Схильність респондентів до легітимації/делегітимації приватної власності певною мірою пов'язана із чинником освіти (див. табл. 2.18).

**Зв'язок вторинних показників стану легітимності/нелегітимності
приватної власності та показника освіти, М, %***

Змінні	Адитивний індекс легітимності, М	Кластери				Загалом N=1800
		1	2	3	4	
		N= 594	N= 345	N= 470	N= 376	
Освіта						
Початкова, неповна середня	2,52	26,3	17,4	34,7	14,1	24,2
Середня загальна	2,75	21,2	16,8	18,1	20,7	19,4
Середня спеціальна (технікум, училище, коледж)	2,81	26,4	27,0	24,7	26,1	26,0
Перший ступінь вищої освіти (бакалавр)	2,89	13,5	19,1	11,5	17,6	14,9
Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь)	2,94	12,6	19,7	11,1	21,5	15,5

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5.

Мірою підвищення рівня освіти (а відтак – і рівня соціального капіталу, конкурентоспроможності та адаптивності у мінливому ринковому соціально-економічному просторі) люди дедалі більше виявляють себе як суб'єкти легітимації приватної власності як атрибута ринкової економіки. І навпаки – чим нижчий рівень освіти й більш звужені життєві можливості та перспективи за умов ринкової економіки (на відміну від набагато більш егалітарного колишнього радянського суспільства¹⁵), тим імовірніша суб'єктивна позиція делегітимації.

Легітимація та делегітимація приватної власності на чинники виробництва певною мірою зумовлена соціально-географічно (див. табл. 2.19).

¹⁵ “Чем выше образование, тем ниже зарплата” (слова персонажу одного з радянських фільмів).

**Зв'язок вторинних показників стану легітимності/нелегітимності
приватної власності та соціально-регіонального показника, М, %***

Регіон України**	Аддитивний індекс легітимності, М	Кластери				Загалом N=1800
		1	2	3	4	
		N=594	N=345	N=470	N=376	
Захід	3,06	28,5	30,7	12,6	14,1	21,8
Центр	2,71	26,4	26,4	30,0	25,0	26,9
Південь	2,78	16,2	15,1	15,1	13,6	15,1
Схід	2,61	29,0	27,8	42,3	47,3	36,3

*Міри статистичного зв'язку між змінними див. у Додатку 5.

** Захід – Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Рівненська та Хмельницька області; Центр – Вінницька, Житомирська, Київська, Чернігівська, Черкаська, Полтавська і Кіровоградська області та м. Київ; Південь – Одеська, Миколаївська і Херсонська області та АР Крим; Схід – Сумська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька та Луганська області.

У випадку регіональної змінної зазначений вище паралелізм відсутній. Жителі Заходу України, що вирізняються найнижчими значеннями середніх грошових показників (зарплати (стипендії, пенсії), сукупного доходу на одного члена сім'ї та потреби родини в грошах у розрахунку на одну особу на місяць, щоб жити, за власними вподобаннями, нормально) з-поміж жителів усіх регіонів, найбільшою мірою не схильні до делегітимації приватної власності. Можливі три різні гіпотетичні пояснення цього моменту, що у даній статті не верифікуються. Перше: через історичні обставини, адже на Заході України ринкова економіка та приватна власність повноцінно функціонували до 1939 року, тоді як на територіях Центру, Сходу та Півдня – лише до 1917 року. Розрив між поколінням людей, що жили у минулому та живуть тепер за умов існування приватної власності, у Західному регіоні набагато менший, ніж у межах решти регіонів. Тому на Заході легітимність має певною мірою залишковий (від дорадянського періоду) характер. Друге пояснення: певну роль у виникненні цієї регіональної відмінності відіграв також соціобіологічний чинник політичної природи. Популяція носіїв легітимності приватної власності на території Української РСР міжвоєнного періоду (у нашому випадку – Центральний, Південний та Східний регіони) у ХХ столітті зазнала непоправних втрат у ході геноциду під час Голодомору 1932–1933 років, а також масових репресій другої половини 1930-х років. Проте дана популяція у межах населення західних територій України, що

перебували між першою та другою світовими війнами у складі східноєвропейських держав, таких втрат не зазнала і радше навіть приросла чисельно. Третє пояснення: дається взнаки соціокультурне тяжіння Західного регіону України до західноєвропейської цивілізації, що зумовлено географічним чинником. Регіональна структура кластерів загалом підтверджує все сказане вище з приводу відповідних чинників в контексті аналізу значень індексу легітимності/нелегітимності. Тим паче, що попри статистично значимі відмінності відсотків у межах кластерів, неочікувано великих диспропорцій між ними, з одного боку, і відповідними відсотками у межах загальної вибірки – з іншого, немає.

Приватна власність та суспільна (державна) власність на чинники виробництва як альтернативні історичні типи власності виступають засадовими соціально-інституційними підвалинами антагоністичних моделей економічних системи, класової структури та соціальної культури суспільства. Ці моделі з різною мірою переконливості окреслено у межах відповідних правих (капіталістичних) та лівих (соціалістичних) ідеологій. У нашому випадку є підстави стверджувати, що схильності до легітимації/делегітимації приватної власності теж мають певне ідеологічне підґрунтя у свідомості опитаних – соціально-економічні ліберальні/етатистські та державно-патерналістські/економіко-індивідуалістські орієнтації, неупередженість/упередженість стосовно іноземних інвестицій (див. табл. 2.20).

Показово, що суб'єкти повної (кластер 2) та обмеженої (кластер 4) легітимації, а також суб'єкти із переважно невизначеними позиціями (кластер 1) мають здебільше спільні економіко-ідеологічні засади. За своїм змістом вони близькі до соціально-економічної моделі так званого шведського соціалізму (поєднання ринкового та державного регулювання економіки, приватної ініціативи та соціального захисту, залучення іноземних інвестицій). Натомість суб'єкти однозначної делегітимації (кластер 3) віддають перевагу моделі командно-адміністративної економіки. Якщо зважити також на порівняно менші відсотки крайніх позицій лібералізму та економічного індивідуалізму у межах всіх кластерів, то можна припустити, що в

ідеологічному плані суттєві перепони для процесу соціальної легітимації приватної власності на чинники виробництва відсутні.

Таблиця 2.20

Зв'язок вторинних показників стану легітимності/нелегітимності приватної власності та економіко-ідеологічних показників, М, %*

Змінні	Адитивний індекс легітимності, М	Кластери				Загалом N=1785
		1	2	3	4	
		N= 594	N= 345	N= 470	N= 376	
Економічний лібералізм або етатизм						
Економіку повністю регулює ринок	3,14	10,1	15,7	6,0	5,6	9,1
Економіку регулюють і ринок і держава	2,94	42,1	56,5	30,2	63,6	46,3
Економіку повністю регулює держава	2,29	23,6	12,5	48,9	23,9	28,2
Важко відповісти	2,85	24,2	15,4	14,9	6,9	16,4
Економічний індивідуалізм або державний патерналізм						
Рівень життя кожного громадянина (окрім непрацездатних) має залежати від його власної успішної діяльності	3,18	17,1	26,4	7,7	10,6	15,0
Рівень життя громадян порівну забезпечують держава і самі громадяни	2,78	46,5	48,7	42,8	62,5	49,3
Держава зобов'язана забезпечити належний рівень життя абсолютно всім громадянам	2,52	29,4	20,6	45,1	25,3	31,0
Важко відповісти	2,78	7,1	4,3	4,5	1,6	4,7
Ставлення до залучення в економіку України іноземного капіталу						
Радше негативне	2,32	19,4	14,2	45,5	21,5	25,7
Важко відповісти	2,73	36,7	27,0	28,9	23,1	29,9
Радше позитивне	3,04	43,9	58,8	25,5	55,3	44,4

*Міри статистичних зв'язків між змінними див. у Додатку 5 до розділу II.

Такими перепонами радше є негативні явища соціально-економічного плану – високий рівень безробіття та соціальної ексклюзії, низький рівень соціального захисту. Тому ступінь соціальної легітимності приватної власності в сучасному українському суспільстві, найімовірніше, зростатиме.

Важливо наголосити відсутність суперечностей між проаналізованими соціально-структурними та економіко-ідеологічними варіаціями значень адитивного індексу соціальної легітимності, з одного боку, а також

відповідними соціально-структурними та економіко-ідеологічними профілями кластерів – з іншого.

Наостанок варто зазначити прикрий недолік моделі показників – певну незбалансованість їхньої структури, що виявляється у відсутності показника ставлення до існування приватного землеволодіння в Україні. Тобто один із трьох об'єктів приватизації/власності/націоналізації (земля) порівняно з двома іншими дискримінований щодо кількості ознак. Цей момент зумовлений незалежними обставинами – квотними обмеженнями щодо кількості показників, що їх включають до спільної анкети омнібусу виконавці планових тем Інституту соціології НАНУ.

Висновки до розділу II

Приватизація державної власності в ході ринкових перетворень економіки одночасно стала соціальним процесом реінституціоналізації приватної власності на фактори виробництва (робочу силу, землю і капітал), а відтак – перетворенням соціальної структури українського суспільства внаслідок відтворення верств приватних власників. Ступінь інтеграції/дезінтеграції цієї видозміненої структури не в останню чергу залежний від рівня легітимності відновленого інституту приватної власності, тобто від міри прийняття/неприйняття різними соціальними верствами людей даного інституціонального порядку із властивими йому більшою ніж у минулому нерівністю у доходах, умовах життя та життєвих шансах, жорсткішою соціальною конкуренцією та порівняно меншими можливостями вертикальної соціальної мобільності. Легітимність приватної власності – свого роду одна із соціальних гарантій її недоторканості та громадянської злагоди в суспільстві загалом. З огляду на різноманітні зовнішні та внутрішні ризики соціальної нестабільності, легітимація зазначеного інституту, тобто формування його легітимності, є постійно актуальною загальносоціальною проблемою суспільства.

Концепт “соціальна легітимність приватної власності” є теоретико-методологічним знаряддям аналізу взаємозалежності між власниками та неімущими. Через легітимність приватної власності певною мірою реалізується суверенітет народу, громадян, а сама вона є, відтак, суттєвою передумовою соціальної злагоди та упорядкованості в суспільстві за умов відсутності тотального соціального контролю, що його пов’язують із тоталітарними режимами. Легітимність приватної власності – чинник демократичного контролю суспільства над власниками і бізнесом. Проблема легітимності/нелегітимності приватної власності особливо актуальна для України, що перебуває на шляху реінституціоналізації цього соціального феномена шляхом приватизації державної власності.

Стосовно перспектив соціальної легітимації/делегітимації приватизації та приватної власності на чинники виробництва варто дещо зауважити. Констатовані вище стани соціальної нелегітимності приватної власності на великі підприємства та землю та легітимності приватної власності на малі підприємства навряд чи є сталими й остаточними. Їхня потенційна нестабільність криється у наявності близько чверті респондентів, які поки не в змозі визначитися із власними позиціями стосовно розглянутих видів приватизації та приватної власності у межах кожного показника, а також значного відсотка респондентів із вибором невизначених та суперечливих позицій стосовно окремого об’єкта приватизації та приватної власності (кластер 1). Від імовірного самовизначення та ідеологічного у виразненні позицій цих респондентів залежать перспективи соціальної легітимації/делегітимації приватної власності на чинники виробництва та, можливо, соціальної стабільності/нестабільності українського суспільства, його соціальної інтеграції/дезінтеграції.

Стан нелегітимності приватної власності, ґрунтований на економічній поляризації, є потенційним чинником дезорганізації економіки та соціальної дестабілізації суспільства. Він може зумовити прагнення малозабезпечених (неімущих) до компенсування або реалізації своїх соціально-економічних інтересів через: 1) кримінальні злочини проти приватної власності; 2) підтримку політичних сил, що виступають за призупинення приватизації,

реприватизацію ба й більше – націоналізацію приватизованої власності; 3) політичну активність, спрямовану на частковий/повний демонтаж інституціональних підвалин приватновласницьких відносин. Натомість власники для запобігання подібним реальним та потенційним загрозам своїм інтересам вже вдаються, наприклад, до: 1) приватизації у її латентному (тіньовому) форматі; 2) несплати податків (подекуди із використанням режиму вільних економічних зон), приховування та викачування прибутків в офшорні зони; 3) лобіювання своїх інтересів шляхом корупційних діянь (інколи навіть шляхом підкупу окремих фракцій парламенту); 4) безоглядно жорстокої та безкомпромісної боротьби за представницькі та парламентські мандати, за формування підконтрольних місцевих самоврядних, регіональних владних та національних урядових структур, за посаду глави держави; 5) принагідного застосування безвідмовної та перевіреної часом “зброї” – інформаційно-психологічного стимулювання мовних, етнічних, конфесійних, регіональних, соціально-економічних, соціокультурних, цивілізаційних, воєнно-історичних та геополітичних фобій.

Разом з тим, станом на даний момент відсутні серйозні загрози існуючому інституційному порядку приватновласницьких відносин з боку широких кіл громадськості. Зрештою, на користь імовірного майбутнього соціального консенсусу із приводу приватної власності в українському суспільстві певною мірою свідчить факт утворення у 2006 році правлячої парламентської антикризової коаліції (та коаліційного уряду) за підсумками виборів до Верховної Ради України. Серед фігурантів зазначеної коаліції – Комуністична партія України та Соціалістична партія України, тобто дві ліві партії, що донедавна рішуче і послідовно (принаймі, вербально) виступали проти приватизації. А стрижнем антикризової коаліції є Партія регіонів України, що виражає інтереси передусім донецької фінансово-промислової групи, заснованої на засадах великої приватної власності та зацікавленої у продовженні приватизації. Участь лівих партій в утворенні та функціонування такої “ліво-правої” коаліції – це теж свого роду легітимація ними приватної власності та приватизації. Поки важко сказати, яким чином цей факт “заломиться” крізь “призму” соціально-економічної масової ідеологічної

свідомості. Не виключено, що частина ідеологічно мотивованих опонентів приватної власності з числа симпатиків зазначених лівих партій почне керуватися одним із принципів соціального орієнтування прагматичних радянських людей – “не слухай, що кажуть, а дивись, що роблять”.

Дієвим чинником гарантування недоторканності приватної власності поряд із правом, силовими ресурсами та владою могла б стати її соціально-економічна ефективність у масштабах всього суспільства. Це найбільшою мірою сприяло б формуванню переконаності громадськості або, щонайменше, більшої її частини у необхідності наявності приватних власників чинників виробництва, у соціальній виправданості їхнього виняткового статусу та наявності в них статку. Для цього власникам потрібно лише відповідати повсякденним уявленням пересічних громадян про соціальну справедливість. Наприклад, старатися “віддавати Богу – Богові, кесарю – кесареве, слюсарю – слюсареве”*. Тобто бути у злагоді із традиційною мораллю (що має у нашому суспільстві деяке християнське підґрунтя) та державою (зокрема, з її інтересами та вимогами фіскальних органів), не виходити дуже далеко із формату еквівалентного обміну при взаємодії із найманими працівниками та іншими економічними контрагентами.

2.4. Додатки до розділу II

Додаток 2.А. Показники, що застосовувалися у соціологічному моніторингу Інституту соціології НАН України

1–2. Як Ви ставитесь до передання у приватну власність (приватизації)...

Варіанти	Радше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Радше позитивно
1. ...малих підприємств?	1	2	3

* Норма Нового Заповіту, що трансформувалася у народну приказку. З-поміж інших приказок, що відбивають зміст неофіційних конвенційних засад ділового співіснування у нашому суспільстві, успадкованих із часів “пізнього застою”, можна навести такі: “сам живи і дай [можливість] жити іншим”, “окрім таблиці множення слід знати також таблицю ділення” і т.п. Цілком імовірно, що пересічні люди оцінюють сучасних приватних власників крізь призму саме цих неформальних норм.

2. ...великих підприємств?	1	2	3
----------------------------	---	---	---

3. Як Ви ставитесь до приватної власності на землю?

Радше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Радше позитивно
1	2	3

4. Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю-продаж землі?

Ні	Важко відповісти	Так
1	2	3

У таблицях статті наведені вище показники моніторингу фігурують під скороченими назвами:

- 1 – “Ставлення до приватизації малих підприємств”;
- 2 – “Ставлення до приватизації великих підприємств”;
- 3 – “Ставлення до приватної власності на землю”;
- 4 – “Думка щодо легалізації купівлі-продажу землі”.

Додаток 2.Б. Показники, що використовувались в опитуванні “Громадська думка в Україні – 2006” Інституту соціології НАН України

1–3. Як Ви вважаєте, чи варто було передавати у приватну власність (приватизувати)... (Відзначте одну відповідь по кожному рядку)

Варіанти	Ні	Радше ні	Важко відповісти	Радше так	Так
1. ...мали підприємства	1	2	3	4	5
2. ...великі підприємства	1	2	3	4	5
3. ...землю	1	2	3	4	5

4–5. Як Ви ставитесь до існування в Україні...

(Відзначте одну відповідь по кожному рядку)

Варіанти	Негативно	Радше негативно	Важко відповісти	Радше позитивно	Позитивно
4. ...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
5. ...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5

6–8. Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави...

(Відзначте одну відповідь по кожному рядку)

Варіанти	Так	Радше так	Важко відповісти	Радше ні	Ні
6. ...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
7. ...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5
8. ...приватної землі	1	2	3	4	5

У тексті та таблицях статті наведені вище показники омнібусу фігурують під скороченими назвами:

- 1 – “Думка щодо виправданості приватизації малих підприємств”;
- 2 – “Думка щодо виправданості приватизації великих підприємств”;
- 3 – “Думка щодо виправданості приватизації землі”;
- 4 – “Ставлення до існування малих приватних підприємств”;
- 5 – “Ставлення до існування великих приватних підприємств”;
- 6 – “Думка щодо доцільності націоналізації малих приватних підприємств”;
- 7 – “Думка щодо доцільності націоналізації великих приватних підприємств”;
- 8 – “Думка щодо доцільності націоналізації приватної землі”.

Додаток 2.В. Аналіз надійності висхідних показників омнібусу

Результати використання у даному випадку операції “Надійність адитивного індексу” програмного пакету ОСА для Windows:

Оцінка надійності адитивної шкали.

Обробка відсутніх відповідей – видалення анкет списком.

Видалено з аналізу з причини відсутності відповідей 15 анкет із 1800.

#60. Думка щодо виправданості приватизації малих підприємств

#61. Думка щодо виправданості приватизації великих підприємств

#62. Думка щодо виправданості приватизації землі

#63. Ставлення до існування малих приватних підприємств

#64. Ставлення до існування великих приватних підприємств

#65. Думка щодо доцільності націоналізації малих приватних підприємств

#66. Думка щодо доцільності націоналізації великих приватних підприємств

#67. Думка щодо доцільності націоналізації приватної землі

Матриця парних кореляцій між ознаками:

	#60	#61	#62	#63	#64	#65	#66	#67
#60	1,000	0,412	0,348	0,688	0,368	0,694	0,331	0,313
#61	0,412	1,000	0,545	0,300	0,543	0,284	0,649	0,451
#62	0,348	0,545	1,000	0,258	0,369	0,249	0,428	0,654
#63	0,688	0,300	0,258	1,000	0,575	0,681	0,320	0,319
#64	0,368	0,543	0,369	0,575	1,000	0,363	0,503	0,392
#65	0,694	0,284	0,249	0,681	0,363	1,000	0,459	0,426
#66	0,331	0,649	0,428	0,320	0,503	0,459	1,000	0,637
#67	0,313	0,451	0,654	0,319	0,392	0,426	0,637	1,000

Характеристики шкали:

Середня 22,083

Альфа Кронбаха 0,866

Альфа Кронбаха для стандартизованих ознак 0,867

Характеристики шкали після видалення ознаки:

	Середня	Станд.Відх.	Кореляція	Альфа
#60	18,890	6,632	0,620	0,849
#61	19,827	6,695	0,628	0,849
#62	19,673	6,690	0,553	0,857
#63	18,600	6,682	0,624	0,849
#64	19,213	6,617	0,608	0,851
#65	18,934	6,611	0,620	0,849
#66	19,798	6,640	0,658	0,845
#67	19,647	6,628	0,630	0,848

Значення коефіцієнтів (від 0,249 до 0,694) у межах кореляційної матриці дають підстави говорити про добру фіксацію парних кореляцій та їхню варіативність у межах від слабкої до сильної. Зокрема, сильними є кореляційні зв'язки між ознаками, що мають стосунок до певного єдиного об'єкта приватизації, приватної власності та націоналізації – малого/великого підприємства чи землі. Перевищення значенням коефіцієнта Альфа Кронбаха рівня 0,8 засвідчує більш як прийнятну (добру) внутрішню узгодженість шкали легітимності/нелегітимності. Дане значення не збільшується із видаленням будь-якої з восьми ознак, що є свідченням придатності всіх їх для наступного використання. Ідентичні результати отримані за використання

аналогічної процедури програмного пакету SPSS (Reliability Analysis, Model Alpha). Попри невелику кількість змінних шкали, було застосовано також процедуру обчислення надійності половинного розщеплення (пакет SPSS Reliability Analysis, Model Split-half). Програма поділила сукупність з восьми змінних на дві половини та порівняла за низкою статистичних параметрів. Значення головного показника надійності – коефіцієнта кореляції Спірмена–Брауна між цими двома половинами – у нашому випадку достатньо високе (0,8734). Це теж засвідчує надійність розробленої шкали легітимності/нелегітимності.

Додаток 2.Г. Тестування адитивного індексу легітимності

Для тестування усередненого сумарного індексу легітимності/нелегітимності шляхом застосування щодо восьми безпосередньо вимірних змінних процедури факторного аналізу було цілеспрямовано видобуто один фактор – своєрідний аналог зазначеного індексу (див табл. Г.1).

Таблиця Г.1

Результат факторного аналізу*

Вихідні змінні	Фактор 1
Думка щодо доцільності націоналізації великих приватних підприємств	0,757
Думка щодо виправданості приватизації великих підприємств	0,727
Думка щодо доцільності націоналізації приватної землі	0,727
Думка щодо доцільності націоналізації малих приватних підприємств	0,725
Думка щодо виправданості приватизації малих підприємств	0,727
Ставлення до існування малих приватних підприємств	0,720
Ставлення до існування великих приватних підприємств	0,715
Думка щодо виправданості приватизації землі	0,661

*Метод головних компонент; величина критерію адекватності вибірки Кайзера–Мейєра–Олкіна (КМО) – 0,746; значення p -рівня критерію багатовимірної нормальності для розподілу змінних (критерію сферичності Барлета) – 0,000; фактор 1 – 51,8% поясненої дисперсії.

Обрахунок кореляцій між індексом та фактором дав такі результати:

- кореляція Пірсона: $r = 1,000$ при значущості на рівні $p=0,01$;
- кореляція Кендала: $\tau = 0,982$ при значущості на рівні $p=0,01$;
- кореляція Спірмена: $r = 0,999$ при значущості на рівні $p=0,01$;
- коваріація обох вторинних змінних склала $0,941$.

Наведені результати тестування свідчать про надійність показника адитивного індексу легітимності/нелегітимності та про можливість його використання у якості аналога однофакторного рішення.

Додаток 2.Д. Міри статистичних зв'язків між змінними

Результати застосування тесту χ^2 засвідчили наявність зв'язків між змінною кластерного групування, з одного боку, та безпосередньо спостережуваних змінних (табл. 2.6), змінною “Рівні адитивного індексу легітимності” (табл. 2.7), ранговими змінними факторів 1 та 2 (табл. 2.8), змінною “Вербальна оцінка респондентом матеріального становища своєї сім'ї” (табл. 2.11), показником основного заняття опитаних (табл. 2.12), показником віку респондентів (табл. 2.13), показником їхньої освіти (табл. 2.14), соціально-регіональним (табл. 2.15) та економіко-ідеологічними (табл. 2.16) показниками – з іншого. В усіх зазначених випадках отримані відносно великі значення критерію χ^2 за статистичної значущості на рівні $p<0,001$.

Натомість результати застосування однофакторного дисперсійного аналізу показали наявність варіації та статистичну значимість на рівні $p<0,001$ таких відмінностей:

1) середніх значень адитивного індексу соціальної легітимності приватної власності у межах градацій змінної кластерного групування (табл. 2.7), соціально-економічних показників (табл. 2.10), показника основного заняття опитаних (табл.2.12), показників віку (табл. 2.13), освіти (табл. 2.14), соціально-регіонального (табл. 2.15) та економіко-ідеологічних показників (табл. 2.16);

2) середніх значень факторів 1 і 2 (табл. 2.8) та соціально-економічних показників (табл. 2.11) у межах кластерів.

У переважній більшості випадків зазначена вище статистична значимість була підтверджена результатами застосування методів множинних порівнянь, що не припускають рівності дисперсій метричної змінної (SPSS: Equal Variances Not Assumed – Tamhane's T2, Dunnett's T3, Games-Howell, Dunnett's C).

Результати застосування Т-тесту для двох незалежних вибірок засвідчили наявність варіації та статистичну значимість відмінностей середніх значень адитивного індексу соціальної легітимності приватної власності у межах градацій змінних приватизаційних і приватновласницьких практик (табл. 2.9) на рівні $p < 0,05$.

Достатньо сильними є зв'язки кластерної змінної та:

1) безпосередньо виміряних змінних (табл. 2.6): на рівні статистичної значимості $p < 0,001$ значення коефіцієнта V (коефіцієнта спряженості Крамера) варіюють у межах від 0,491 до 0,629, коефіцієнта C (коефіцієнта спряженості Пірсона) – від 0,570 до 0,664;

2) змінної рівнів адитивного індексу (табл. 2.7): $V=0,647$, $C=746$ на рівні статистичної значимості $p < 0,001$;

3) середньої адитивного індексу (табл. 2.7): $\eta=0,907$ та $\eta^2=0,822$;

4) середніх факторних змінних (табл. 2.8): значення коефіцієнтів η сягають 0,864 та 0,840, η^2 – відповідно 0,747 та 0,705;

5) рангових факторних змінних (табл. 2.8): значення η сягають 0,861 та 0,850, η^2 – відповідно 0,741 та 0,722.

Розділ III. Ставлення громадян України до приватизаційних процесів.

Соціологічне дослідження громадської думки населення, що проводиться Інститутом соціології НАН України з 1992 року, є репрезентативним для всієї України і дозволяє відстежити динаміку настроїв дорослого населення країни щодо певного переліку важливих питань, до яких, зокрема, належать і соціально-економічні оцінки ситуації, а також ставлення населення до питань, пов'язаних з приватизаційними процесами. Моніторинг дає можливість спостерігати зміну настроїв у суспільстві, виконувати порівняльний аналіз динаміки відповідей респондентів з різних питань, отримуючи таким чином об'ємну картину змін установок населення за весь період незалежності України.

3.1. Ставлення населення України до нинішнього економічного розвитку країни.

Питання «Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні?» ставилось із 1994 року.

Як видно з рисунка 3.1, до 1998 року оцінки населення економічної ситуації в цілому лише погіршувалась.

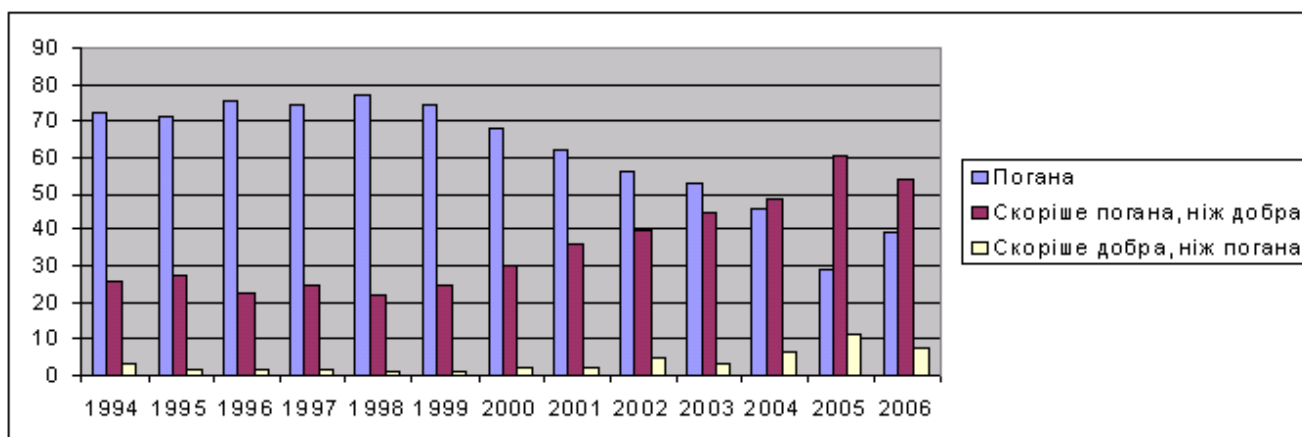

Рис. 3.1 Динаміка оцінок економічної ситуації мешканцями України.

Починаючи з 1999 року відбулося певне поступове покращення оцінок населення стану економіки. Період 2003-2004 став переломним, коли домінанта від оцінки «Погана» змінилась до «Скоріше погана, ніж добра». У

2005 негативна оцінка досягла рекордно малого значення 29% респондентів (таблиця 3.1), але вже за рік знову підскочила на 10%.

Узагальнені оцінки економічної ситуації за цей період (середній бал) до 2001 року залишалися майже незмінними (1,6-1,9); лише після 2001 вони почала зростати більш упевнено, додаючи майже щороку по 0,3 бали. У 2005 ці оцінки вперше за весь час опитування перейшли умовну межу між оцінками «Погана» та «Скоріше погана, ніж добра», але вже наступного року знову повернулася до значення, меншого за 3 бали.

Таблиця 3.1

Динаміка оцінок економічної ситуації мешканцями України.

Оцінки населення	Роки опитування												
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Погана	71,9	71,0	75,5	74,6	77,6	74,3	68,0	62,0	56,0	52,5	46,0	29,0	39,0
Скоріше погана, ніж добра	25,6	27,5	22,9	24,5	21,6	24,7	30,1	36,1	39,8	44,7	48,5	60,6	54,1
Скоріше добра, ніж погана	0,6	0,9	1,2	0,8	0,7	1,0	1,6	1,6	3,6	2,4	5,1	8,4	6
Добра	2,1	0,4	0,2	0,5	0,3	0,2	0,3	0,3	1,1	0,3	1,2	2,7	1,3
Не відповіли	0,0	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,3
Середній бал (1-4)	1,6	1,6	1,4	1,4	1,3	1,4	1,7	1,9	2,2	2,3	2,6	3,4	2,9

Порівнюючи оцінки економічної ситуації респондентів різних вікових груп, відзначимо, що молодші респонденти загалом краще оцінюють економічну ситуацію, ніж старші (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Оцінка економічної ситуації мешканцями України різних вікових груп (2006 рік).

	Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Дуже добра	Всього
Молодь	9,8	6,0	11,5	29,0	20,0	15,2	4,5	2,8	0,7	0,0	0,5	100,0
Середній вік 30-55	17,7	6,4	16,3	25,4	15,2	13,0	3,3	1,8	0,6	0,2	0,2	100,0
Старший вік >55	17,9	10,1	18,1	25,5	12,1	10,6	3,4	0,7	0,7	0,4	0,6	100,0

Як бачимо з таблиці, порівняно вищі оцінки молодших респондентів не наближаються до позиції «Дуже добра»; молодь схильна частіше обирати оцінки «3» і «4», що відповідає найобережнішим оцінкам «Скоріше погана, ніж добра», тож цю вікову групу теж не можна назвати надто оптимістичною.

Розглянемо розподіл оцінок по регіонах України. В дослідженні виділялось чотири регіони – Північний, Південний, Західний, Східний. Загалом населення Південного та Східного регіонів виявляє меншу задоволеність економічною ситуацією, ніж у Північному та Західному. Мешканці Західного регіону є найбільшою мірою задоволеними економічною ситуацією (таблиця 3.3). Але така задоволеність визначається тим, що мешканці Західної України частіше давали помірковано-негативні оцінки, тоді як мешканці інших регіонів – скоріше негативні, тож вона також не свідчить про високий оптимізм мешканців Західної України.

Таблиця 3.3

Оцінка економічної ситуації мешканцями різних регіонів України (2006 рік).

	Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Дуже добра	Всього
Захід	11,9	6,5	14,0	28,7	17,6	14,0	4,9	1,8	0,0	0,5	0,3	100,0
Центр	14,5	7,8	12,8	23,6	14,7	16,6	4,4	2,9	1,9	0,2	0,8	100,0
Південь	21,0	4,8	16,5	27,9	15,4	9,9	3,7	0,0	0,4	0,4	0,0	100,0
Схід	17,6	8,9	19,1	26,2	14,5	10,0	2,0	1,3	0,2	0,0	0,3	100,0

Розглянемо рівень задоволеності економічною ситуацією мешканців населених пунктів різного типу (таблиця 3.4). Найбільшою мірою задоволені економічною ситуацією респонденти проживають в Києві, далі задоволеність зменшується зі зменшенням розміру населеного пункту. Ця тенденція порушується лише для мешканців сіл, котрі задоволені більше, ніж мешканці малих міст. Можна пояснити це тим, що селяни мають певні можливості для економічно незалежного від роботи підприємств виживання, наприклад, присадибну ділянку. Мешканці малих міст можуть опинитися у гіршому становищі, в разі якщо там зупинені підприємства, мають порівняно менше можливості заробити на прожиття, самостійно змінити ситуацію на краще, що не може не відбиватись на їхніх оцінках сучасної їм економічної ситуації.

Таблиця 3.4

**Оцінка економічної ситуації мешканцями різних населених пунктів
різного розміру (2006 рік).**

	Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Дуже хороша	Всього
Київ	8,3	5,2	10,4	28,1	19,8	18,8	1,0	3,1	4,2	1,0	0,0	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	16,5	6,8	18,0	29,0	13,4	9,2	4,2	2,3	0,2	0,3	0,0	100,0
Невеликі міста	17,2	8,9	13,2	21,7	15,7	15,1	4,2	2,1	1,1	0,2	0,6	100,0
Село	15,5	7,0	16,5	27,1	16,4	13,4	2,8	0,4	0,2	0,0	0,7	100,0

Можемо визначити, що загалом українці ставляться до сучасної їм економічної ситуації негативно, хоча з часом ставлення дещо покращується. Люди, котрі потенційно можуть досягти більшого успіху (мешканці великих міст, молодь) дають вищі оцінки, тоді як ті, що мають менші потенційні шанси на успіх, оцінюють її нижче.

3.2. Ставлення населення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні

Напевно, однією з головних відмінностей між сучасною економікою України та економікою УРСР є поява нової форми власності – приватної. Поява такої можливості породила бурхливий розвиток бізнесу на теренах України, що мало великий вплив на життя людей. Поглянемо на таблицю 3.5 як саме респонденти ставились до розвитку приватного підприємництва.

Таблиця 3.5

**Динаміка ставлення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в
Україні.**

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не схвалюю	4,9	15,3	17,3	13,1	13,4	13,6	11,1	9,3	9,7	12,2	9,1	10,6	7,8	7,8
Скоріше не схвалюю	9,7	15,6	15,4	14,2	14,4	13,3	14,8	13,0	12,8	10,6	11,2	12,7	10,6	11,9
Важко сказати схвалюю чи не схвалюю	31,3	25,0	26,2	26,6	29,4	27,6	27,5	25,0	24,6	28,7	29,5	29,5	28,8	22,2
Скоріше схвалюю	24,1	21,4	20,5	22,4	21,7	21,2	22,9	25,1	27,3	33,0	36,2	34,0	34,6	36,0
Цілком схвалюю	28,6	22,2	20,4	23,7	20,9	24,1	23,2	26,7	25,0	15,2	13,9	13,2	16,3	18,4
Не відповіли	1,5	0,5	0,1	0,0	0,3	0,3	0,5	0,8	0,6	0,3	0,2	0,1	1,8	3,7
Середній бал (1-4)		3,2	3,1	3,3	3,2	3,3	3,3	3,5	3,5	3,3	3,3	3,3	3,4	3,5

Як бачимо, це питання виявилось досить складним для українців – щороку 20-30% опитаних не могли визначитися з відповіддю. Але в цілому ставлення є позитивним – щороку з 1994 до 2006 року не менше половини респондентів цілком чи повністю схвалювали розвиток приватного підприємництва. Існує стійка тенденція до зменшення негативних настроїв щодо розвитку бізнесу, але водночас дещо зменшується кількість тих, хто повністю схвалює його і водночас росте кількість тих, хто схвалює частково.

Залежність від віку також цілком передбачувана – розвиток бізнесу в Україні більше схвалюється молоддю, ніж старшими людьми (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6

**Ставлення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) мешканців
України різних вікових груп (2006 рік).**

	Зовсім не схвалюю	Скоріше не схвалюю	Важко сказати, чи схвалюю чи ні	Скоріше схвалюю	Повністю схвалюю	Всього
Молодь	3,8	7,9	20,2	41,1	27,0	100,0
Середній вік 30-55	6,6	11,0	21,2	40,3	20,9	100,0
Старший вік >55	13,8	18,1	28,3	29,6	10,1	100,0

Розглянемо залежність оцінки розвитку приватного підприємництва від регіону проживання (таблиця 3.7)

Таблиця 3.7

Динаміка ставлення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) мешканців різних регіонів України.

	Зовсім не схвалюю	Скоріше не схвалюю	Важко сказати, чи схвалюю чи ні	Скоріше схвалюю	Повністю схвалюю	Всього
Захід	6,7	9,7	23,2	44,5	15,9	100,0
Центр	9,7	16,9	24,7	30,0	18,7	100,0
Південь	7,6	9,1	20,5	41,1	21,7	100,0
Схід	7,8	11,7	22,7	37,4	20,4	100,0

Як бачимо, населення всіх регіонів оцінює процес розвитку приватного підприємництва в Україні практично однаково, лише мешканці центрального регіону дали оцінки, порівняно з загальними зміщені в бік не сприйняття розвитку бізнесу.

Подивимось, як ставлення до розвитку бізнесу залежить від розміру населеного пункту, в якому проживає респондент. З таблиці 3.8 бачимо, що значимих відмінностей між містами України (як великими, так і малими) та Києвом немає, існує лише відмінність між містами загалом та селами, де люди менше схвалюють розвиток приватного бізнесу.

Таблиця 3.8

Ставлення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) мешканцями різних населених пунктів різного розміру (2006 рік).

	Зовсім не схвалюю	Скоріше не схвалюю	Важко сказати, чи схвалюю чи ні	Скоріше схвалюю	Повністю схвалюю	Всього
Київ	5,3	11,7	22,3	39,4	21,3	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	6,8	9,3	21,9	41,5	20,5	100,0
Невеликі міста	7,4	11,2	21,7	39,1	20,5	100,0
Село	10,8	17,0	25,7	30,6	15,9	100,0

Розглянемо залежність ставлення до приватного підприємництва від сектору зайнятості опитаних (таблиця 3.9). Бачимо, що загалом найбільше розвиток приватного підприємництва в Україні підтримують ті, хто працюють в приватному секторі, а найменше ті, хто не працюють взагалі.

Можна припустити, що в свідомості тієї частини респондентів, що мала менше контактів з бізнесом, склався його більш негативний образ, що почасти має під собою реальне підґрунтя. Різкі зміни у звичних економічних практиках, що сталися в Україні, погіршення матеріального стану, яке відбулося в 90-х роках, не могли не викликати реакцію відторгнення у частини населення. Імовірно, ця частина населення свідомо або несвідомо уникає тісних стосунків з приватним підприємництвом, шукає роботу в інших секторах економіки.

Таблиця 3.9

Ставлення до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) респондентами, зайнятими в різних сферах зайнятості (2006 рік).

	Зовсім не схвалюю	Скоріше не схвалюю	Важко сказати, чи схвалюю чи ні	Скоріше схвалюю	Повністю схвалюю	Всього
В державному	8,3	11,7	23,2	41,1	15,8	100,0
В приватному	3,8	9,0	16,0	42,6	28,6	100,0
І в тому й в іншому	3,7	12,5	27,5	40,0	16,3	100,0
Не працюю	11,0	14,7	26,5	32,0	15,9	100,0

Бачимо, що з 1994 року до сьогодні ставлення мешканців України до розвитку приватного бізнесу покращувалось. Безумовно, змінився сам характер ведення бізнесу, менш актуальним став сильний кримінальний акцент, що був характерний для бізнесу початку 90-тих, але так само змінився досвід українців, за цей час бізнес став звичним явищем і невіддільною частиною життя більшості населення України. Але досі майже кожен п'ятий українець не схвалює розвиток приватного підприємництва і ще кожен п'ятий не має сформованого ставлення до цього. І знову таки кількість позитивно налаштованих до цього процесу людей зміщена в бік більш потенційно успішних мешканців міст, молоді, але при цьому так само вона зміщена на Захід і Північ та у бік тих, хто працює у приватному секторі.

3.3. Ставлення населення до передачі у приватну власність великих підприємств.

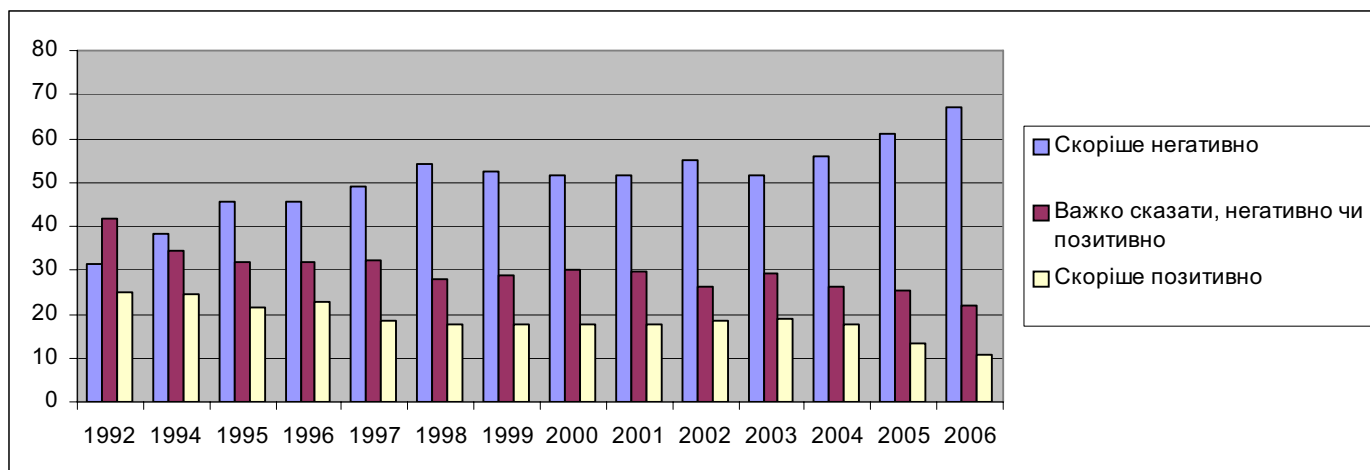

Рис. 3.2 Динаміка ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств.

Як бачимо з рисунку 3.2, упродовж 1992-2006 років поступово і неухильно росте незадоволеність приватизацією великих підприємств і знижується частка тих, хто ставиться до неї позитивно. За період з 1992 по 2006 роки оцінки «великої приватизації» змінились фактично в два рази – більш ніж подвоїлась кількість тих, хто ставиться скоріше негативно, більш ніж вдвічі зменшилась кількість тих, хто ставиться скоріше позитивно і майже вдвічі скоротилась кількість тих, кому важко визначитися з відповіддю (таблиця 3.10)

Таблиця 3.10

Динаміка ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств.

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Скоріше негативно	31,6	38,4	45,8	45,5	49,0	54,0	52,4	51,4	51,8	55,1	51,8	56,1	60,9	67,2
Важко сказати, негативно чи позитивно	41,8	34,2	31,9	31,7	32,3	28,0	29,0	30,0	29,7	26,3	29,1	26,3	25,3	21,8
Скоріше позитивно	25,1	24,7	21,7	22,8	18,7	17,5	17,7	17,8	17,8	18,3	18,9	17,5	13,3	10,6
Не відповіли	1,4	2,7	0,7	0,0	0,1	0,5	0,9	0,8	0,6	0,2	0,2	0,1	0,6	0,4
Середній бал (1-4)		1,9	1,8	1,8	1,7	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6	1,7	1,6	1,5	1,4

Частка тих, хто дає негативні оцінки, зросла від 31,6% до 67,2% а тих, хто ставиться позитивно - знизилась з 25,1% до 10,6%, однак динаміка зниження середнього балу не настільки помітна: з 1,9 до 1,4.

Подивимось, як залежить оцінка приватизації приватних підприємств від віку респондентів. (Таблиця 3.11)

Таблиця 3.11

Ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств мешканців України різних вікових груп (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Молодь	58,3	26,9	14,8	100,0
Середній вік 30-55	66,6	23,0	10,4	100,0
Старший вік >55	75,7	16,5	7,8	100,0

Молодь загалом прихильніше ставиться до ідеї приватизації великих підприємств, ніж респонденти інших вікових груп; водночас серед молоді найбільше тих, хто вагається з відповіддю.

В таблиці 3.12 подано розподіл відповідей на питання стосовно передачі у приватну власність крупних підприємств по регіонах України. На фоні переважаючого негативного ставлення населення до процесів передачі великих підприємств у приватну власність (частки тих, хто налаштований негативно, становлять від 61% до 72% в різних регіонах) найбільшою підтримкою вони користувалися на Західній Україні (13%), дещо меншою – в Центральній, в той самий час на Півдні та ще більшою мірою на Сході ставлення до цих процесів було більш негативним.

Таблиця 3.12

Ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств мешканців різних регіонів України (2006 рік)

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Захід	61,2	26,0	12,8	100,0
Центр	65,1	24,8	10,1	100,0
Південь	71,6	17,9	10,4	100,0
Схід	71,7	18,6	9,7	100,0

Розглянемо розподіл відповідей населення залежно від розміру населеного пункту, в якому мешкає респондент (табл.3.13). Великих відмінностей у оцінках респондентів залежно від місця проживання не спостерігається, але загалом найбільшою підтримкою передача крупних підприємств у приватну власність користується у великих містах, в тому числі й Києві, а найменшою – у селах.

Таблиця 3.13

Ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств мешканцями населених пунктів різного розміру (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Київ	63,9	25,8	10,3	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	63,5	26,0	10,5	100,0
Невеликі міста	68,9	19,1	11,9	100,0
Село	70,9	19,6	9,5	100,0

Бачимо, що ставлення українців до «великої приватизації» з часом погіршується, вочевидь, через великий негативний досвід такої приватизації, котра фактично означала втрату власності, яка в СРСР формально належала їм. Зазначений вище ефект кращого ставлення більш потенційно успішних людей в цьому випадку менш виражений.

3.4. Ставлення населення до приватизації малих підприємств.

На рисунку 3.3 наведена динаміка відповідей українців на питання про ставлення до приватизації малих підприємств у 1992-2006 роках. Як бачимо, відповіді на це питання кардинально відрізняються від відповідей на питання про бажаність приватизації великих підприємств. Так, більшість респондентів в кожній хвилі дослідження скоріше позитивно ставилась до приватизації малих підприємств. Динаміка зміни настроїв вкладається у три умовних періоди: 1992-1998, коли кількість тих, хто ставився до цієї ідеї позитивно, спадала, із наростанням темпів; 1999-2001, коли позитивне ставлення зростало, і 2002-2006 роки, коли частка налаштованих позитивно знову почала зменшуватися.

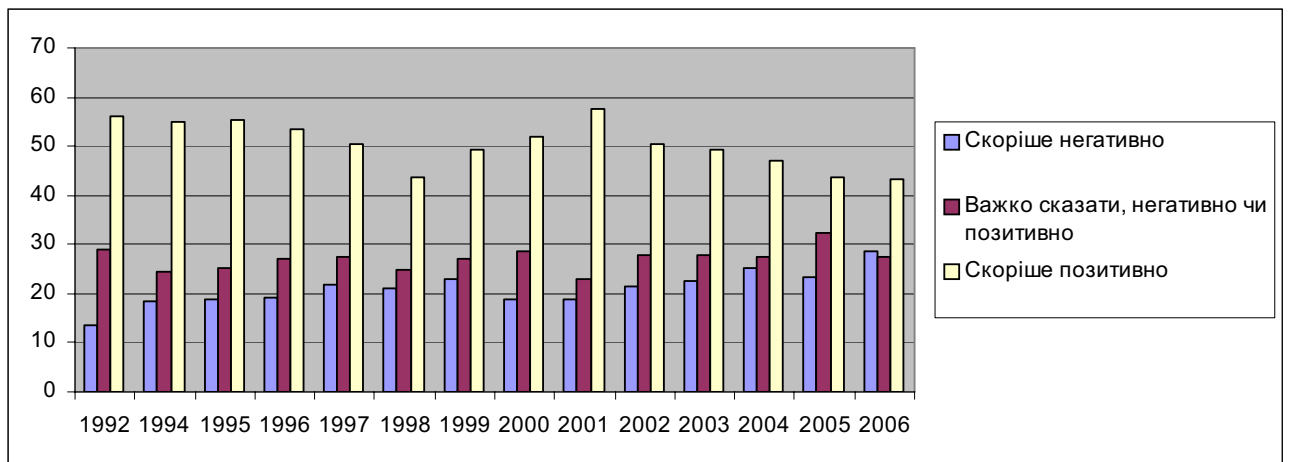

Рис. 3.3 Динаміка ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств.

Як бачимо з таблиці 3.14, частка тих, хто ставиться до приватизації малих підприємств позитивно, з 1992 до 2006 року зменшилась з 56% до 43%, а тих, хто не схвалює приватизацію малих підприємств, побільшало з 14% до 29%; водночас середній бал за тринадцять років упав, але незначно – з 2,4 у 1994 до 2,1 у 2006.

Таблиця 3.14

Динаміка ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств.

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Скоріше негативно	13,6	18,3	19,0	19,3	22,0	20,9	22,9	18,7	18,7	21,4	22,7	25,2	23,3	28,6
Важко сказати, негативно чи позитивно	28,8	24,4	25,1	27,2	27,5	24,9	27,2	28,6	23,1	27,7	27,7	27,6	32,3	27,3
Скоріше позитивно	56,2	54,8	55,4	53,4	50,4	43,7	49,2	52,0	57,5	50,5	49,3	47,2	43,7	43,4
Не відповіли	1,4	2,5	0,6	0,0	0,1	0,4	0,7	0,8	0,7	0,4	0,3	0,0	0,7	0,7
Середній бал (1-4)		2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1

У таблиці 3.15 наведено ставлення до приватизації малих підприємств респондентів різних вікових груп. Респонденти старшого віку і в цьому випадку налаштовані більш негативно, ніж молодші, водночас молодші респонденти найбільше вагалися з відповіддю на це питання.

Таблиця 3.15

Ставлення мешканців України різних вікових груп до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Молодь	18,3	31,9	49,7	100,0
Середній вік 30-55	25,3	26,9	47,8	100,0
Старший вік >55	42,1	25,2	32,7	100,0

В таблиці 3.16. наведені дані про відповіді на це питання за регіонами. Що цікаво, Центр, Південь та Схід України практично не відрізняються за відповідями, тоді як підтримка ідеї приватизації малих підприємств значно вища.

Таблиця 3.16

Ставлення мешканців різних регіонів України до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Захід	16,8	30,4	52,8	100,0
Центр	31,8	30,8	37,4	100,0
Південь	31,7	24,6	43,7	100,0
Схід	32,6	24,1	43,3	100,0

За типом населеного пункту відповіді також розподілились достатньо передбачувано – зі зменшенням розміру населеного пункту падає підтримка приватизації невеликих підприємств, хоча в даному випадку випадають із тенденції невеликі міста, де підтримка така сама як у Києві, але кількість тих, хто не згоден з таким цілком відповідає означеній закономірності (таблиця 3.17).

Таблиця 3.17

Ставлення мешканців населених пунктів різного розміру до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Київ	21,9	27,1	51,0	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	27,9	30,6	41,5	100,0
Невеликі міста	24,8	24,4	50,8	100,0

Село	34,5	27,3	38,2	100,0
------	------	------	------	-------

Оцінки приватизації малих підприємств, які давали працюючі респонденти фактично не відрізнялись, тоді як непрацюючі підтримували приватизацію малих підприємств менше (таблиця 3.18).

Таблиця 3.18

Ставлення зайнятих в різних секторах зайнятості мешканців України до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
В державному	22,3	28,9	48,8	100,0
В приватному	21,7	25,8	52,5	100,0
І в тому й в іншому	22,6	32,1	45,2	100,0
Не працюю	37,0	27,3	35,7	100,0

До «малої приватизації» українці ставлять зовсім по-інакшому, ніж до «великої» - більшість респондентів визнають таку приватизацію позитивною, а таких, хто ставиться негативно менше більш ніж на третину. Можна припустити, що досвід, який вони мають від «малої приватизації» виявився кращим через те, що ці підприємства виявились успішнішими в нестабільній економіці і щодня давали робочі місця та продукт, котрий українці бачили наочно.

3.5. Ставлення до приватизації землі.

Як бачимо з рисунку 3.4, оцінки респондентів щодо приватизації землі дуже сильно змінилися за час проведення дослідження. Якщо у 1992 цю ідею підтримували більше 60% опитаних, то до 2006 року їх кількість впала майже втричі і склала менше 24%. В той самий час кількість тих, хто ставився до приватизації землі скоріше негативно зросла більш ніж в три рази і сягнула 52,8%, при тому, що у 1992 таких респондентів було лише 13,9% (див. таблицю 3.19).

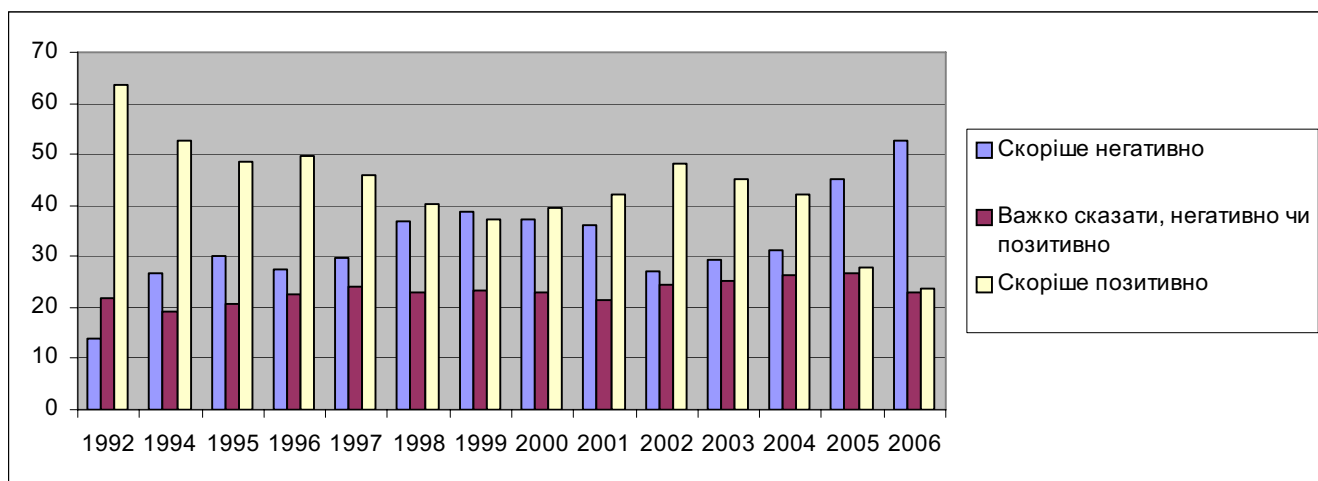

Рис. 3.4 Динаміка ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) землі.

Таблиця 3.19

Динаміка ставлення до передачі у приватну власність (приватизації) землі.

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Скоріше негативно	13,9	26,8	30,2	27,4	29,7	36,7	38,7	37,3	36,2	27,0	29,4	31,4	45,2	52,8
Важко сказати, негативно чи позитивно	21,8	19,1	20,7	22,7	24,2	22,9	23,3	22,8	21,4	24,5	25,2	26,2	26,6	22,8
Скоріше позитивно	63,5	52,6	48,7	49,8	46,1	40,1	37,3	39,5	42,1	48,0	45,2	42,1	27,8	23,8
Не відповіли	0,8	1,4	0,4	0,0	0,1	0,3	0,7	0,4	0,3	0,5	0,2	0,2	0,4	0,0
Середній бал (1-4)		2,3	2,2	2,2	2,2	2,0	2,0	2,0	2,1	2,2	2,2	2,1	1,8	1,7

Розглянемо (таблиця 3.20), чи залежить оцінка передачі у приватну власність землі від віку респондентів.

Таблиця 3.20

Ставлення мешканці України різного віку до передачі у приватну власність (приватизації) землі (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Молодь	39,6	27,3	33,1	100,0
Середній вік 30-55	52,9	23,4	23,7	100,0
Старший вік >55	63,5	19,0	17,5	100,0

Бачимо разючі відмінності у оцінках приватизації землі респондентами різного віку – майже в півтора рази менше молоді негативно ставиться до

приватизації землі та майже в два рази більше ставляться до такої ідеї позитивно.

При розгляді ставлення до приватизації землі мешканців різних регіонів найкраще ставлення було зафіксовано у західному та південному регіонах (див. таблицю 3.21). Якщо позиція респондентів із Заходу країни є достатньо звичною, адже вони переважно підтримують всі ідеї щодо зміни радянського устрою, то мешканці Півдня зазвичай навпаки, є найменш налаштованими на такі зміни. Можливо, ця відмінність може бути поясненою тим, що у південному регіоні найбільше в Україні курортних зон, де земля значно швидше приносить власникам прибутки, ніж на всій іншій території держави.

Таблиця 3.21

Ставлення мешканців різних регіонів України до передачі у приватну власність (приватизації) землі (2006 рік).

	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Захід	45,7	26,3	28,1	100,0
Центр	54,5	22,6	22,9	100,0
Південь	51,1	20,7	28,1	100,0
Схід	57,6	22,1	20,3	100,0

З таблиці 3.22 видно, що значимих відмінностей між тими, хто працює в державному секторі, і в державному і в приватному та безробітними немає, тоді як ті, хто працює лише в приватному секторі загалом прихильніше ставляться до ідеї приватизації землі.

Таблиця 3.22

Ставлення зайнятих у різних сферах зайнятості мешканців до передачі у приватну власність (приватизації) землі (2006 рік).

Сектор зайнятості	Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
В державному	54,1	24,8	21,2	100,0
В приватному	46,8	23,6	29,5	100,0
І в тому й в іншому	52,4	23,8	23,8	100,0
Не працюю	56,2	21,5	22,3	100,0

3.6. Ставлення українців до купівлі-продажу землі.

Розглянемо динаміку ставлення населення до купівлі-продажу землі (див. табл. 3.23)

Таблиця 3.23

Динаміка ставлення до дозволу на купівлю-продаж землі.

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Так	—	38,5	36,2	39,2	38,2	33,6	32,5	32,3	31,6	—	—	—	24,8	22,0
Ні	—	44,4	45,1	41,8	43,2	49,4	48,9	47,9	51,4	—	—	—	56,4	60,5
Важко відповісти	—	16,8	18,5	19,1	18,6	17,0	18,4	19,7	16,9	—	—	—	18,7	17,5
Не відповіли	—	0,3	0,2	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	—	—	—	0,1	0,0

Розглянемо оцінки допустимості купівлі-продажу землі різними віковими групами опитаних (таблиця 3.24) Розподіл відповідей на це питання за віком вкладається у закономірності, які виявлялися й раніше – молодь прихильніше ставиться до приватизації загалом і до купівлі-продажу землі, зокрема, але водночас саме молоді важче відповідати на ці запитання, і молоді люди частіше вагаються з відповіддю.

Таблиця 3.24

Ставлення мешканців України різного віку до дозволу на купівлю-продаж землі (2006 рік)

Вікові групи	Чи можна дозволити купівлю-продаж землі?			Всього
	Так	Ні	Вагалися з відповіддю	
Молодь	30,9	43,6	25,4	100,0
Середній вік 30-55	23,4	60,9	15,7	100,0
Старший вік >55	13,1	72,4	14,4	100,0

Розглянемо ставлення до купівлі-продажу землі мешканців населених пунктів різного типу (таблиця 3.25). Як бачимо, що більшим є населений пункт, де проводилось опитування, то більшою підтримкою користується ідея продажу землі.

**Ставлення мешканців населених пунктів різного розміру до дозволу на
купівлю-продаж землі (2006 рік)**

Типи населених пунктів	Чи можна дозволити купівлю-продаж землі?			Всього
	Так	Ні	Вагалися з відповіддю	
Київ	28,9	52,6	18,6	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	23,5	56,5	20,0	100,0
Невеликі міста	22,8	60,3	16,9	100,0
Село	18,5	66,3	15,2	100,0

Порівняємо оцінки ставлення до купівлі-продажу землі населення, працюючого в різних секторах економіки (таблиця 3.26). Найменшою підтримкою продаж та купівля землі користувалась серед безробітних, фактично так само малою вона була серед тих, хто працює. Але не в приватному секторі, і лише серед тих, хто працює в ньому, ця ідея користувалась більшою підтримкою, але все-одно вона сягнула лише показника, меншого за 30%.

**Ставлення зайнятих у різних сферах зайнятості населення України до дозволу
на купівлю-продаж землі (2006 рік)**

Сектор зайнятості	Чи можна дозволити купівлю-продаж землі?			Всього
	Так	Ні	Вагалися з відповіддю	
В державному	22,0	61,0	17,0	100,0
В приватному	28,9	52,3	18,8	100,0
І в тому й в іншому	19,0	63,1	17,9	100,0
Не працюю	18,5	64,6	17,0	100,0

Ставлення українців до приватизації землі з часом погіршується. Можна припустити, що це питання через свою занадту заполітизованість викликає велику стурбованість населення, причому найбільше саме в селах, де здавалось би мешканці повинні більше хотіти отримати можливість володіти і розпоряджатись своєю землею.

3.7. Ставлення українців до можливості роботи у приватного підприємця.

Практично весь час з 1992 до 2006 року респонденти виказувала загалом прихильне ставлення до ідеї працювати у приватного підприємця. У 1992 році 43,9% опитаних погодились би працювати у приватного підприємця. З незначними відхиленнями цей показник зростав до 2000 року, коли склав 55,6%, тобто більше половини від усіх опитаних. Наступного року він був дещо меншим, а вже 2002 вперше за весь час впав нижче показника 1992 року, склавши 42,2%. Після цього він продовжував неухильно спадати, і у 2006 цю ідею підтримувало лише трохи більше третини опитаних. Середня оцінка прийнятності для себе такого варіанту зайнятості за роки опитування змінилась від 3,3 бали до 2,7 і продовжує зміщуватись в сторону неприйняття. (Див. таблицю 3.27)

Таблиця 3.27

Динаміка згоди працювати у приватного підприємця.

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ні	25,2	26,7	26,6	26,6	21,9	21,6	23,8	21,7	22,6	23,5	20,3	21,1	36,1	34,8
Скоріше ні	9,9	4,8	7,5	8,4	8,1	10,6	10,0	9,6	9,8	13,3	17,2	19,3	12,5	13,2
Важко сказати	20,5	15,3	14,8	14,5	14,8	13,9	14,4	13,2	13,8	20,7	19,8	19,8	14,8	15,1
Скоріше так	17,2	14,7	14,5	16,2	16,7	17,0	18,1	16,6	19,8	28,0	32,4	29,6	18,1	17,4
Так	26,7	38,2	36,6	34,4	38,4	36,9	33,5	39,0	34,1	14,2	10,2	10,1	18,3	19,4
Не відповіли	0,6	0,4	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,4	0,1	0,2	0,2	0,0
Середній бал (1-4)		3,3	3,3	3,2	3,4	3,4	3,3	3,4	3,3	3,0	3,0	2,9	2,7	2,7

Розподіл відповідей за деякими розглянутими вище критеріями дуже яскраво показує, що зміни, що принесло з собою здобуття незалежності найкраще сприйняли саме та частина суспільства, що могла легше пристосуватися до важких економічних та соціальних умов – молодь, жителі великих міст, забезпечені роботою тощо. Так наприклад, згоду працювати у приватних підприємців висловлювали в середньому 55,1% молоді і лише 15,8% людей, старших 55 років (таблиця 3.28).

Таблиця 3.28

Рівень згоди працювати у приватного підприємця мешканців України різного віку (2006 рік).

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Швидше так	Так	Всього
Молодь	17,2	12,2	15,5	24,4	30,7	100,0
Середній вік 30-55	30,1	13,4	15,0	20,3	21,2	100,0
Старший вік >55	55,7	13,7	14,8	7,6	8,2	100,0

В таблиці 3.29 наведені дані щодо оцінки припустимості для себе працювати у приватного підприємця для мешканців населених пунктів різного розміру. Знову таки, оцінка такої можливості падає зі зменшенням розміру населеного пункту.

Таблиця 3.29

Рівень згоди працювати у приватного підприємця мешканців населених пунктів різного розміру (2006 рік).

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Швидше так	Так	Всього
Київ	22,7	18,6	17,5	25,8	15,5	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	28,5	14,0	16,0	20,0	21,5	100,0
Невеликі міста	34,0	14,2	16,0	16,6	19,2	100,0
Село	44,5	10,7	12,8	14,0	18,0	100,0

Розглянемо дані щодо залежності згоди працювати у приватного підприємця від сектору ринку праці, в якому зайнятий респондент (див. табл. 3.30).

Таблиця 3.30

Ставлення до можливості працювати у приватного підприємця населення, зайнятого в різних секторах зайнятості (2006 рік).

Сектор зайнятості	Варіанти ставлення					
	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Швидше так	Так	Всього
В державному	36,1	16,6	14,8	17,9	14,6	100,0
В приватному	19,9	9,4	13,6	23,4	33,7	100,0
І в тому й в іншому	36,9	11,9	16,7	15,5	19,0	100,0
Не працюю	42,4	13,7	15,9	13,9	14,1	100,0

Як бачимо, особистий досвід роботи у приватному секторі кореспондує з оцінкою можливості працювати у приватного підприємця. Водночас різниця між оцінками безробітних, зайнятих у державному секторі та зайнятих і в державному, і в приватному водночас набагато менша, ніж різниця між цими респондентами, та тими, хто зайнятий виключно в приватному секторі.

Можливість працювати у приватного підприємця з кожним роком викликає все менше ентузіазму в українців. Можливе пояснення цього – достатньо жорсткі умови праці у приватному бізнесі – відсутність гарантій, вимога більшої віддачі від робітника тощо. Треба відзначити, що найбільшою мірою небажання працювати у приватних підприємців характерне саме для людей пенсійного віку, тоді як українці молодших вікових груп ставляться до такої можливості дещо ліпше і приблизно однаково.

3.8. Наміри відкрити власну справу населення України.

Це питання ставилось останні три роки проведення опитування: у 2004-2006 роках. Помаранчева революція 2004 року не в останню чергу була позначена гаслами значного спрощення можливості відкрити власну справу. Подивимось на таблиці 3.31, чи вплинули ці гасла та їхнє втілення на бажання респондентів до відкриття власного бізнесу.

Таблиця 3.31

Динаміка бажання відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.).

	2004	2005	2006
Ні	27,9	31,7	30,8
Скоріше ні	13,8	9,6	10,1
Важко сказати	16,7	14,8	13,5
Скоріше так	20,7	16,5	16,7
Так	20,6	27,3	28,9
Не відповіли	0,4	0,0	0,0
Середній бал (1-4)	2,9	3,0	3,0

Бачимо, що з 2004 року частка бажаючих відкрити власну справу серед українців поступово зростає. Так само поступово зменшується кількість тих, кому важко відповісти на це питання. Однак так само росте кількість тих, хто

дає категоричну відповідь «Ні». Отож, очевидно відбувається поступова кристалізація суспільної думки з цього питання, коли лише приблизно кожному восьмому українцю важко відповісти на це питання, тоді як майже 60% вже категорично визначились.

Як бачимо з таблиці 3.32, оцінка можливості відкриття власної справи дуже залежить від віку респондента – молодь в даному разі є дуже активною, тоді як люди пенсійного віку не підтримують цю ідею.

Таблиця 3.32

Бажання відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.) серед мешканців України різних вікових груп (2006 рік).

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Швидше так	Так	Всього
Молодь	8,2	7,2	12,7	23,2	48,6	100,0
Середній вік 30-55	22,3	11,2	14,0	20,2	32,4	100,0
Старший вік >55	61,1	10,4	13,3	6,3	8,9	100,0

З таблиці 3.33 бачимо, що якщо в селах респонденти схильні більш категорично відкидати для себе можливість відкриття власної справи, то в містах населення схильне більше сумніватися і не давати відповіді на це питання, але загалом підтверджується тенденція до того, що мешканці більших міст більш відкриті новому досвіду, що принесли економічні реформи часів здобуття незалежності.

Таблиця 3.33

Бажання відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.) серед мешканців населених пунктів різного розміру (2006 рік).

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Швидше так	Так	Всього
Київ	22,7	12,4	16,5	19,6	28,9	100,0
Міста з населенням більше 250 тис.	25,3	8,2	16,7	18,8	31,0	100,0
Невеликі міста	28,6	10,7	14,3	16,2	30,1	100,0
Село	39,9	11,0	8,9	14,4	25,7	100,0

З таблиці 3.34 бачимо, що безробітні зовсім не прагнуть вирішити свої економічні проблеми шляхом відкриття нового бізнесу, а навпаки, є тією групою, що найчастіше виступає проти цього. Ставлення інших груп респондентів цілком відповідає їхній умовній відстані від приватного сектору зайнятості – чим вони ближче (мають досвід часткової або повної зайнятості), тим більш прихильно ставляться до відкриття власної справи.

Таблиця 3.34

Бажання відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.) серед зайнятих у різні сферах зайнятості (2006 рік).

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Швидше так	Так	Всього
В державному	27,9	11,9	16,0	20,9	23,4	100,0
В приватному	12,0	8,5	10,9	22,1	46,4	100,0
І в тому й в іншому	23,8	11,9	16,7	21,4	26,2	100,0
Не працюю	43,7	9,7	13,3	10,8	22,5	100,0

Частка тих, хто має бажання відкрити власну справу, поступово зростає. Серед молоді тих, хто б хотів це зробити майже половина. Потрібно також відзначити, що серед мешканців сіл таких близько 40%, що як не дивно свідчить про високу потенційну активність селян, хоча все одно серед селян цей рівень найнижчий.

3.9. Порівняння рівнів довіри українців до різних інституцій.

З 1994 по 2006 роки респондентам ставились питання про рівень їхньої довіри до сім'ї та родичів, астрологів, ЗМІ, міліції, Президенту, Верховній

Раді, Уряду, армії, профспілкам, політичним партіям, керівникам державних підприємств та приватним підприємцям. Питання про довіру профспілкам з'явилося в опитуванні в 2002 році, а питання про довіру керівникам державних підприємств та приватним підприємцям не ставились з 2002 до 2004 включно. Результати наведено в таблиці 3.35.

Щороку з 1992 до 2006 найбільшою була довіра українців до членів власних сімей, родичів. Вона майже вдвічі перевищувала найменші в дослідженні індекси довіри, як наприклад довіру до міліції (2,2-2,4), до Верховної Ради (2,0 в 1997, але 2,9 в 2005), політичним партіям (1,9-2,5). Індекс довіри до сім'ї та родичів коливався в межах 4,4-4,6.

Другою за рівнем довіри інституцією в дослідженні була армія. Індекси довіри коливались в межах 3,0-3,2, а за період з 1996 по 2006 – в межах 3,0-3,1. Також достатньо високим є рівень довіри до ЗМІ – на рівні 2,7-3,0, причому довіра зростає з роками і зараз стабілізувалась на рівні 2,9-3,0. Достатньо великий розрив між мінімальними та максимальними значеннями довіри Президенту України, але загалом ця динаміка вкладається в таку закономірність – довіра до Президента різко зростає рік після президентських виборів, після чого різко падає і поступово знижується до рівня, що був виборами, а то і нижчого (2,3 рівень довіри до Президента у 1994, 2,9 – наступного року, 2,6 в 1996 і аж до 2,1 в 1998; 2,2 – в 1999, після виборів у 2000 – 2,7, а вже наступного року знову 2,2; 2,3 в 2004, 3,4 в 2005 і потім падіння до 2,7 у 2006 році). Довіра до Глави держави не надто відрізняється від довіри до астрологів – від 2,5 до 2,3, але рівень такої довіри поступово зменшується.

Динаміка рівня довіри до різних інститутів суспільства

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Сім'ї та родичам	4,5	4,6	4,6	4,6	4,5	4,5	4,6	4,5	4,5	4,5	4,4	4,5	4,5
Астрологам	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,4	2,4
ЗМІ	2,7	2,7	2,7	2,7	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9	3,0	2,9
Міліції	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2	2,3	2,2	2,3	2,4	2,4
Президенту	2,3	2,9	2,6	2,4	2,1	2,2	2,7	2,2	2,2	2,2	2,3	3,4	2,7
Верховній Раді	2,3	2,1	2,1	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	2,2	2,9	2,5
Уряду	2,3	2,4	2,3	2,2	2,1	2,1	2,4	2,3	2,2	2,2	2,3	3,1	2,5
Армії	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	3,0	3,1	3,0	3,1	3,0	3,1	3,1	3,0
Профспілкам	—	—	—	—	—	—	—	—	2,5	2,5	2,6	2,7	2,8
Політичним партіям	—	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	2,5	2,4
Керівникам державних підприємств	2,5	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	2,5	—	—	—	2,6	2,7
Приватним підприємцям	2,4	2,3	2,4	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	—	—	—	2,6	2,6

Бачимо, що українці найбільше довіряють членам своєї сім'ї, родичам. Жодна інша соціальна інституція, що згадувалась у опитуванні, не може конкурувати за рівнем довіри до неї. З усіх інших інституцій можна виокремити ще одну групу, котра має дещо вищі за інших рівні довіри, хоча ця різниця набагато менша, ніж різниця між довірою до сім'ї та до всіх інших інституцій. Ця друга група складається з армії та ЗМІ, при чому довіра до армії дуже незначно знижується, а довіра до ЗМІ – поступово росте.

Висновки до розділу III

Аналізуючи дані моніторингу за дванадцять років, можна зробити декілька висновків щодо тенденцій змін у оцінках та настроях населення України.

Економічна ситуація за роки проведення моніторингу оцінювалась населенням загалом як погана, але спостерігається тенденція до покращання оцінок. Найліпші оцінки економічної ситуації були отримані в 2005 році, але вже за рік оцінки знову погіршились, хоча все ж перевищили рівень оцінок, отриманих у 2004 році.

Приватизаційні процеси, що були запроваджені після отримання Україною незалежності, загалом краще сприймаються мешканцями Північного та особливо Західного регіону, а також мешканцями більших за розміром населених пунктів. Зі зміщенням на Південь та Схід та разом із зменшенням розміру населеного пункту сприйняття приватизації та купівлі-продажу землі населенням погіршується.

Найімовірніше, що те, як відчували респонденти вплив приватизації безпосередньо на собі, позначалось на їхній оцінці таких змін. Наприклад, оцінки приватизації великих та малих підприємств суттєво різнилися, можливо, через те, що малі і середні підприємства – приватні пекарні, магазини, фермерські господарства, ефект від передачі яких у приватні руки був значно помітніший для звичайного громадянина, який щодня користується результатами їхньої роботи, ніж результати роботи великих підприємств. Отже, в очах респондентів малі підприємства були значно успішнішим наочним прикладом приватизації, ніж крупні підприємства.

Більш позитивна оцінка процесів приватизації притаманна тим з опитаних, хто володіє можливостями для кращої адаптації до нових умов – молоді та тим, хто працює в приватному секторі, а не в державному, чи тим більше безробітним.

Розвиток приватного бізнесу загалом схвалюється респондентами всі роки проведення опитування, причому з кожним роком кількість тих, хто схвалює його, поступово росте. В той самий час, зменшується кількість тих, хто дає чітко визначену відповідь і збільшується кількість тих, хто декларує ймовірнішу згоду, ніж незгоду, чи навпаки.

Передачу в приватну власність крупних промислових об'єктів респонденти однозначно не схвалюють, причому з часом це несхвалення поширюється. Зараз лише кожен десятий респондент підтримує велику приватизацію.

В той самий час населення загалом позитивно ставиться до приватизації малих підприємств, хоча порівняно з початком моніторингу загальна оцінка дещо зменшилась. Водночас більш ніж кожен четвертий вагається з відповіддю на питання щодо схвалення чи несхвалення малої приватизації.

Несхвалення респондентів до приватизації землі з року в рік посилюється і зараз більшість опитаних не підтримують її, хоча на початку проведення приватизації ситуація була протилежною. Переломними були 1999-2000 роки, а після 2000 кількість негативно налаштованих респондентів зростає і різниця неухильно збільшується.

Водночас дозвіл на купівлю-продаж землі за в усі роки на загал не підтримувався респондентами, і різниця між негативно та позитивно налаштованими зростає, і сьогодні негативно ставиться до купівлі-продажу землі більше половини населення України.

Довіра населення соціальним інституціям в цілому низька, найбільше українці довіряють членам власної сім'ї та родичам. Довіра до родини перевищувала довіру до інших інституцій майже вдвічі. Рівень довіри до різних інституцій коливається мало, лише ненабагато вищі, ніж в середньому, рівні довіри до армії та ЗМІ, причому довіра до армії поступово знижується, а до ЗМІ – дещо зростає.

Більшість респондентів висловлювали згоду працювати у приватного підприємця до 2000 року, коли відбувся перелом у ставленнях і кількість таких людей почала неухильно зменшуватися, зараз вона становить лише близько третини опитаних.

Водночас більшість респондентів висловлюють бажання відкрити власну справу (самим стати приватними підприємцями) і кількість тих, хто висловлював таке бажання, за останні три роки (з 2004 до 2006) поступово зростає.

Розділ IV. Досвід приватизації великих підприємств та землі: експертні оцінки (2007 р.)

Питання приватизаційної проблематики протягом тривалого часу становлять інтерес для української громадськості. Різними аспектами цих питань переймаються не лише керівники різних щаблів влади та бізнесмени, юристи й економісти, дослідники соціуму та політичні аналітики, представники сусідніх держав та світової спільноти, а й пересічні громадяни України. Закономірним відображенням існуючих поглядів, ідей та дискусій зі згаданої проблематики виступають засоби масової комунікації, зокрема друковані видання.

У експертному опитуванні (за методом глибинного інтерв'ю) взяли участь 75 експертів, які аналізували приватизаційні процеси на загальнодержавному рівні, на прикладі найбільш резонансних приватизованих підприємств.

У даному огляді питаннями особливої уваги виступають:

- Специфіка приватизаційних процесів в Україні
- Приватизаційні процеси і підприємства важкої промисловості
- Приватизація об'єктів оборонно-промислового комплексу
- Приватизація інших підприємств
- Приватизація земель
- Тіньова приватизація. Рейдерство
- Дискусії щодо повноважень Фонду державного майна України – законодавчий аспект

4.1. Специфіка приватизаційних процесів в Україні: думки експертів

У найбільш загальному вигляді є дві основні мети приватизації певного підприємства в Україні. Перша – знайти вигідного інвестора та власника, що буде розвивати підприємство. Друга – максимально поповнити бюджет за рахунок коштів того, хто пропонує максимальну ціну. На думку експертів, у

переважній більшості випадків приватизації в Україні кожна з цих цілей дотримується недостатньо послідовно.

Експерти простежують тенденцію продажу невикробничих державних об'єктів (резиденцій, земель, витворів мистецтва та розробку родовищ), за невикорданно низькою ціною, що саме по собі свідчить про непрозорість ходу продажу. Приватизація великих виробничих державних підприємств відбувається часто за максимальною ціною підприємства. На думку експертів, невикорданне збільшення ціни підприємства відбувається з метою поповнення бюджету, наприклад, як у випадку повторного продажу “Криворіжсталі”. У результаті часто страждає саме підприємство та національна промисловість. Вище згадане підприємство “Криворіжсталь” та “Чорноморський суднобудівний завод” є яскравими прикладами таких наслідків. Обидва підприємства були продані іноземним інвесторам, у результаті чого, за оцінками експертів, Україна втратила можливість створення потужного металургійного холдингу, підконтрольного національному капіталові, та встановлення комплексу повного виробничого циклу, відповідно.

Іншою характерною рисою приватизаційних процесів в Україні є непрозорість та не завжди законність їх здійснення, корупція на усіх рівнях влади. Експерти свідчать, що найбільш характерними порушеннями встановлених норм є такі:

- часто конкурс не виконується належним чином: не надається можливість взяти в ньому участь щонайширшому колу потенційних покупців;
- не проводяться належні інформаційні кампанії;
- правова база не є досконалою.

Отже, на думку експертів, приватизація в Україні у багатьох випадках проходить за тіншовими схемами, а постійні конфлікти інвесторів, Фонду державного майна та різних гілок влади викликають резонанс у суспільстві.

4.2. Оцінки експертів приватизаційних процесів у сфері важкої промисловості

Розглянемо оцінки експертів ходу приватизаційних процесів, що стосуються підприємств важкої промисловості. Підставою для такої систематизації, на нашу думку, є те, що саме серед підприємств важкої промисловості є підприємства-гіганти подеколи світового масштабу, такі як “Криворіжсталь”, “Укртатнафта”, “Криворізький горно-збагачувальний комбінат”, “Нікопольський завод феросплавів”, “Сумихімпром”, тощо. Саме тут зосереджені стратегічно вигідні для України ресурси, тому домінування на ринку у цій галузі є надзвичайно привабливим як для вітчизняних, так і для зарубіжних інвесторів. Лідерство та монополія у згаданій галузі часто є запорукою не тільки економічного, а й зовнішньо- та внутрішньополітичного впливу. Саме до приватизації та реприватизації підприємств цієї галузі прикута увага багатьох експертів, адже, зазвичай найбільш резонансні справи, найскандальніші судові розгляди та суперечки акціонерів зосереджені саме тут.

До такого роду підприємств у процесі огляду було віднесено підприємства чорної та кольорової металургії, машинобудування та металообробки, хімічної та паливної промисловості.

Варто зазначити, що частіше за все, експерти дають невеликі за відповіді, які констатують факт приватизації, реприватизації чи іншого приватизаційного процесу, що супроводжує на даний момент підприємство. Дещо менша частка експертів намагаються сягнути глибше та розібратися у можливих причинах саме такого розвитку подій.

Характерним є те, що деякі підприємства перебувають під постійним наглядом преси, і частіше за інші з'являються на сторінках ділових журналів. Можемо зробити припущення, що це спричинено тим, що саме ці справи є найбільш гучними, не до кінця врегульованими та протяжними у часі. Безсумнівними лідерами за кількістю публікацій у пресі та увагою друкованих джерел до їх приватизаційних процесів є “Холдингова компанія “Луганськтепловоз” та ВАТ “Одеський припортовий завод”, трохи менше, але

теж доволі часто згадуються ВАТ “Сумихімпром”, “Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча” та “Чорноморський суднобудівний завод”.

Одним з найбільш часто згадуваних аспектів приватизації у цій галузі, які висвітлювали протягом 2007 року бізнес-видання є конфлікт поглядів Президента та Кабінету Міністрів щодо приватизації певних підприємств. Таким чином, у відповідях експертів, де об’єктами приватизації фігурували “Луганськтепловоз”, “Одеський припортовий завод”, “Енергетична компанія України” та ін. неодноразово ведеться мова про критику Президентом України ходу процесу приватизації цих підприємств, і видання його відповідних наказів, що блокують постанови Кабінету Міністрів щодо приватизації.

Ще однією немало згадуваною проблемою приватизації підприємств зазначеної галузі є судові розгляди справ з питань реприватизації, законності приватизації та визначення власників активів підприємства. У цьому контексті згадуються “Нікопольський завод феросплавів”, “Чорноморський суднобудівний завод”, “Укртатнафта”, “Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча”. При чому, згадані судові процеси не є процесами одного й того самого рівня та типу – від судів районного рівня до вищих судів, та від господарського суду до Конституційного Суду України.

Вартим уваги є той факт, що більшість експертів критично ставляться до прозорості та легітимності конкурсів, які проводяться у процесі приватизації підприємств: “Юридична чистота методів, які застосувала НАК “Нафтогаз України”... може викликати сумніви: потрібне рішення районного суду отримати у нас не так складно”.

Підсумовуючи думки експертів та погляди експертів можна зробити висновок щодо можливих причин постійних конфліктів, якими супроводжуються приватизаційні процеси на підприємствах цієї галузі:

- Подеколи від купівлі лише одного підприємства чи заводу залежить повний контроль галузі, домінування у економічному плані.
- Перерозподіл власності одночасно тягне за собою перерозподіл сил і впливів на ринку в окремій галузі, а також політичних впливів: “При чому, інтерес держави тут не обмежується відстоюванням своїх

корпоративних прав у межах одного підприємства, нехай навіть дуже великого. Мова ведеться про регулювання усієї галузі”.

- Непрозорість проведення процедури відбору інвестора (відсутність конкурсу пропозицій або недотримання умов, відсутність публічної оцінки об’єкту приватизації), як у випадку проведення конкурсу протягом приватизації “Криворізького горно збагачувального комбінату”.
- Недосконалість та суперечливість окремих положень приватизаційного законодавства.
- Можлива корумпованість деяких судів в Україні
- Конфлікт інтересів Президента України та Кабінету Міністрів і Фонду державного майна України.
- Заниження ціни при продажу підприємства до рівня нижчого за його ринкову ціну для певного інвестора, як у випадку продажу підприємства “Луганськтепловоз”.
- Зацікавленість деякими підприємствами іноземних інвесторів (переважно з сусідніх країн), особливо, коли мова ведеться про підприємства паливно-енергетичного комплексу, як у випадку приватизації підприємства “Укртатнафта”.

Усе з перерахованого, як вважають експерти, створює нездорову атмосферу навколо приватизаційних процесів у цій галузі: “Цим посилається сигнал: не поспішати вкладати інвестиції, Україна не готова бути партнером по бізнесу”. Варто зазначити, що не лише інвестори задіяні у не зовсім чесних намаганнях приватизувати певний промисловий об’єкт, а також і державні службовці доволі високого рангу.

4.3. Експертні оцінки приватизації об’єктів оборонно-промислового комплексу

Головним питанням, яке останнім часом обговорюється у пресі у контексті приватизаційних процесів у оборонно-промисловому комплексі

України, є доцільність можливої приватизації підприємств цього комплексу та право на реалізацію військового майна Фондом державного майна України.

Неодноразово велася мова про те, що до кінця 2007 року 12 – 15 підприємств оборонно-промислового комплексу можуть бути приватизованими. Експерти вважають, що згодом, за кілька років, тільки чверть підприємств цього комплексу має залишитися у власності держави. Таким чином у першу чергу планувалося продати ФСК “Море”, НПО “Квант”, ЗАТ “Фазотрон”, ВАТ “Київський завод реле та автоматики”, ВАТ “РСВ “Радіозавод”, ДП “Укркосмос”, ДП “Науковий центр точного машинобудування”, ВАТ “Більшовик”, ДП “Львівський бронетанковий ремонтний завод”, ДП “Харківський бронетанковий ремонтний завод”, ДП “Завод “Арсенал”.

Експерти, відповідаючи на питання з цієї тематики, акцентують увагу на неоднозначності ідеї такої приватизації, адже це може тягти за собою не тільки позитивні, а й негативні наслідки для самої галузі і для держави в цілому. Отже, на думку експертів підставами для приватизації можуть бути:

- по-перше, держава не дуже фінансує розробки військово-технічної галузі;
- по-друге, структура експортних послуг України у цій галузі суттєво складається з ремонту та модернізації старої радянської техніки;
- по-третє, багато підприємств оборонно-промислового комплексу обмежені у залученні різного роду ресурсів для розвитку галузі;
- по-четверте, більшість підприємств галузі не відповідають теперішнім потребам військових сил України.

З іншого боку, серед недоліків такого розвитку подій можуть бути наступні:

- по-перше, не достатньо прозорим залишається питання критеріїв відбору саме тих підприємств, які мають бути приватизованими;
- по-друге, існує ризик того, що такі підприємства будуть придбані заради земель, які вони займають;

- по-третє, покупцями таких підприємств можуть стати структури, що розбираються у специфіці галузі, проте не прагнуть публічності;
- по-четверте, галузь оборонно-промислового комплексу є стратегічною, тому державна власність цих підприємств є запорукою того, що вони працюють на добробут країни.

Крім того, розглядається дотичне питання – питання права Фонду державного майна України на реалізацію військового майна. Ця проблема викликає широкі дискусії, і має також своїх прибічників та опонентів. Одні експерти стверджують, що саме Фонд державного майна може зробити цю процедуру прозорішою, ефективнішою та більш правомірною, що підтверджує думка народного депутата Людмили Кириченко: “Якщо військове майно реалізує Фонд держмайна, можна сміливо говорити про те, що усі виручені кошти точно потраплять до бюджету”. На думку інших експертів, Фонд держмайна не є достатньо компетентними у цій сфері. Таку позицію вдало відтворює думка колишнього заступника міністра оборони України В’ячеслава Кредисова: “Доручати реалізацію військового майна структурі, яка нічого в цьому не розуміє, економічно неефективно”.

Як можна побачити, порушені питання є вельми дискусійними, тому вирішення зазначених проблем можливе шляхом компромісних домовленостей та поступового перегляду нормативних основ приватизаційних процесів.

4.4. Приватизація підприємств загальнодержавного значення: експертна думка

Одним з найбільш гаряче обговорюваних в контексті приватизаційних перспектив підприємств є ВАТ “Укртелеком”, найімовірніше, через неоднозначність приватизаційних процесів, у які він періодично включається, а також через наявність впливових зацікавлених інвесторів (таких як ЗАО “Систем Кепітал Менеджмент”, АФК “Система” та “Альфа Груп”).

Мова про приватизацію державного пакету акцій “Укртелекома” йде з 1997 року, до цього часу майже 92 % акцій підприємства знаходяться у власності держави. Частина проблеми полягає у тому, що Президент України та Фонд держмайна, хоча й погоджуються на приватизацію цього підприємства, мають різні погляди щодо способу такої приватизації. Фонд державного майна України у обличчі Валентини Семенюк наполягає на залишенні контрольного пакету акцій у власності держави, а Віктор Ющенко наполягає на продажу контрольного пакету. Хоча Кабінет Міністрів України затвердив продаж тільки мінори тарних пакетів акцій, залишаючи контрольний пакет за державою.

Інша причина постійної уваги преси до “Укртелекому” це постійні перенесення дат торгів з різних причин та невдалі спроби продажу (які також вважаються такими, що не повністю відбулись). І хоча приватизація підприємства була запланована на 2007 рік, за оцінками експертів, це навряд чи трапиться у цьому році.

До того ж, вельми суперечливою є позиція голови правління “Укртелекому” Гергія Дзекона, який за словами експертів, за підтримки уряду робить усе можливе задля максимального здешевлення акцій підприємства, що значно знизить її ринкову ціну. Проте за таких умов для “Укртелкома” буде неможливим представлення акцій на світових фондових біржах.

Експерти роблять акуратні припущення щодо того, кому може бути вигідний такий стан справ з “Укртелекомом”, проте усі з них погоджуються, що це є згубним для підприємства, адже: “Стратегічного інвестора – а саме такий спроможний відродити компанію – можна спокусити тільки контрольним пакетом”, – вважає старший аналітик інвестиційно-фінансової групи “Сократ” Роман Лисюк.

Окремо варто сказати про приватизацію профспілкового майна, яке активно почало приватизуватися після відстрочки на відчуження профспілкового майна, що відбувається переважно в інтересах Федерації профспілок України, яка масово продає кримські здравниці.

Ведуться дискусії щодо доцільності приватизації державних лікарень та поліклінік. Перспективи цього напрямку приватизації вбачають у більшій

прибутковості приватних медичних закладів, проте проблематичним залишається питання нормативно-правової бази обов'язкового медичного страхування населення.

Варто згадати також про приватизацію комунальної власності, яку активно впроваджувала столична влада по відношенню до тих об'єктів (як, наприклад, "Київміськбуд"), що цікавили певні групи бізнесменів. Іншим аспектом приватизації комунальних підприємств є наміри націоналізації Бюро технічної інвентаризації Міністерством юстиції, задля контролю операцій з нерухомістю. Хоча, на думку експертів: "Більшість опитаних представників органів місцевого самоврядування ставляться до ідеї негативно".

4.5. Оцінки експертів приватизації та цільового призначення земель

Суттєва частина експертів торкнулися проблем приватизації земель. Основні проблеми, навколо яких, зокрема, йде дискусія в пресі – це питання процесу розмежування земель, їх цільового призначення та продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення до 1 січня 2008 року.

Хоча і законність мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення не викликає сумнівів, експерти стверджують, що існують певні схеми обходу цього мораторію. Навколо одного лише Києва за такими схемами продаються десятки тисяч гектарів землі. Причиною такого розвитку подій є, напевно, сам закон про мораторій. Адже з одного боку він забороняє купівлю-продаж лише деяких категорій земель сільськогосподарського призначення і не розповсюджується на землі ОСГ.

До прийняття заборони на зміну цільового призначення землі товарного виробництва до 1 січня 2008 року, існувала схема, за якою такі землі переводились у категорію ОСГ і вільно продавалися. До того ж, зараз дозволена зміна цільового призначення сільськогосподарських земель, які затвердженні у генеральному плані забудови міста, що також може дати підґрунтя для певних махінацій.

Однією з нових схем є укладення договору займу, за яким у якості гарантій у заставу здається ділянка землі сільськогосподарського призначення. По закінченні терміну, покупець у судовому порядку стягує з боржника предмета застави – землю. Друга схема є ще простішою: покупець укладає попередній договір з продавцем і платить аванс. По закінченні мораторію сторони укладають договір купівлі-продажу та розраховуються остаточно.

Висвітленим є і питання розмежування земель державної та комунальної власності. Проблема полягає у тому, що закон про таке розмежування був прийнятий вже давно і має на меті зменшити незаконні практики та нецільове використання земель, проте він надзвичайно повільно втілюється у життя на практиці. Опитування чиновників з Донецького, Запорізького регіонів та Криму свідчить про те, що це дійсно так.

За словами експертів, це трапляється тому, що місцеві органи влади не зацікавлені у розмежуванні земель державної та комунальної власності. Саме місцеві органи мають вкласти значні кошти у цей процес, і в результаті вони ризикують втратити велику частку земель.

4.6. Рейдерство. Тіньова приватизація: думки експертів

Значна частина експертів, описуючи проблеми з приватизаційної тематики зупиняються на темі рейдерства та тіньової або прихованої приватизації. Варто зазначити, що ділові видання називають рейдерство однією з найбільших проблем приватизаційних процесів в Україні. Ніхто не бере на себе відповідальність судити про поширеність та масштаби цього явища, проте рейдерські захвати трапляються все частіше та частіше.

Показовим є силове захоплення підприємства “Київтрактордеталь” у січні 2007 року, коли територію захопили озброєні люди, де організатором рейду виступив колишній заступник з економічної частини директора заводу. Вразливим місцем для втілення схеми рейдерів стала колективна форма власності підприємства.

Експерти вважають, що сьогодні доцільно говорити про зміну типу рейдерства. Якщо раніше рейдери боролися лише за великі підприємства, то зараз на першому плані для рейдерів виступають невеличкі заводи та підприємства, часто рейдерів може цікавити не саме підприємство, а земля, що входить до його складу. До того ж, експерти не радять вважати цей факт покращенням ситуації, адже рейдерство і у такому вигляді становить значну загрозу національній економіці.

Серед причин поширеності рейдерства частіше за все називають незахищеність самого підприємства, суперечливі моменти та недоліки українського законодавства, корумпованість чиновників. Показовим, наприклад, є той факт, що міліція фактично не може розглядати справи про рейдерські захоплення комплексно, адже правопорушення фіксуються, лише коли рейдер ламає двері абощо, і це кваліфікується лише як дрібне хуліганство. Та й, на думку експертів, жоден випадок рейдерства не проходить без підтримки правоохоронних органів.

Ключовими фігурами для будь-якого рейдерського проекту є суддя та чиновник. До того ж, експерти упевнені: до сих пір жодна справа про захоплення рейдерами підприємства не була доведена до кінця, і жоден рейдер або чиновник не був публічно покараний. Саме така безкарність стимулює поширення рейдерства. Ситуація сьогодні виглядає для багатьох власників підприємств вельми складною, ризикованою.

Експерти також наводять найбільш популярні схеми, якими послуговуються рейдери. Однією з таких схем є “схема додаткової емісії акцій”, в результаті якої блокуючі пакети акцій суттєво втрачають відсоток своїх голосів, що дає рейдерам змогу скерувати прийняття акціонерами вигідних для відчуження підприємства рішень. Ще однією рейдерською схемою є “схема недовиконаних контрактів”, за якої рейдер ретельно вишукує контракт з недовиконаними зобов’язаннями, подає в суд та блокує усі рахунки підприємства з подальшим відчуженням акцій підприємства на користь рейдерів. Ще однією схемою є використання «прихованої» від власників масової скупки акцій підприємства; трапляються також випадки підроблення реєстрів власників та нелегітимні збори акціонерів.

Деякі з проблем цієї сфери можна вирішити законодавчим шляхом. Саме тому й розробляються законопроекти щодо проведення процедури банкрутства державних підприємств, прийнято закон про підсудність справ у господарчих судах, ведуться дискусії щодо мораторію на банкрутство. Проте деякі з експертів вважають, що проблема рейдерства є настільки складною, що її потрібно вирішувати лише комплексно, і не тільки законодавчим шляхом. Вони пропонують наступне:

- Публічно розкрити декілька показових справ з рейдерства та жорстко покарати винних.
- Сформувати окрему категорію суддів, що розглядали б корпоративні спори.
- Заборонити суддям виконувати рішення про відчуження обов'язків керівників об'єктів та зміну керівних органів без проведення судового засідання.
- Скласти список стратегічних підприємств та зобов'язати представників Кабінету міністрів бути присутніми на слуханнях.
- Створити єдиний реєстр судових розглядів справ, пов'язаних з корпоративними спорами.
- Удосконалити законодавство про цінні папери.
- Зробити рейди неvigідними.

4.7. Дискусії щодо повноважень Фонду державного майна України: експертні оцінки

Доволі знаковою видається на сторінках бізнес-видань протягом 2007 року дискусія щодо місця і ролі Фонду державного майна України у структурі центральної виконавчої влади. Мова йде про Закон України “Про Фонд державного майна України”, який довго обговорювався Верховною Радою України та навіть ветоувався Президентом України. На думку опитаних експертів, після президентського вето закон мало змінився, коли був в решті решт прийнятий.

Експерти доволі часто піддають зазначений закон критиці. Адже за цим законом Фонд державного майна України об'єднує у собі дві не зовсім сумісні, на думку експертів, функції: управління державним майном та його приватизацію. До того ж, у законі відсутні положення, які б забороняли суміщати ці функції з іншими видами діяльності співробітників Фонду (наприклад, володіти акціями підприємств, що знаходяться у процесі приватизації). А це, за оцінками експертів, є прямим шляхом до непрозорості та зловживань усякого роду.

Експерти вважають, що здійснення державної політики у сфері приватизації Фондом державного майна є недостатньо доцільним через брак інтелектуальних ресурсів та фінансування для такої діяльності. Деякі експерти вважають, що великі підприємства було б адекватніше приватизувати у рамках окремих законів парламенту. А Фонду державного майна України займатися суто технічними питаннями, як підготування підприємства до приватизації та ведення торгів.

Важливим прорахунком цього закону експерти також вважають відсутність положень по відповідальність Фонду державного майна України за порушення взятих на себе зобов'язань.

Висновки до розділу IV

Процеси приватизації в Україні впродовж 2007 року проходили активно і викликали широкий суспільний резонанс у громадській думці.

Характерним є те, що приватизація в Україні не виявляється спрямованою на вибір найбільш ефективного в плані розвитку конкретного підприємства інвестора, а використовується з метою поповнення бюджетних коштів, за рахунок покупця, що пропонує максимальну ціну. Експерти звертають увагу на непрозорість приватизаційних процесів, що обертається в реальних практиках дотриманням конкурсних умов не у повному обсязі, наявності тіньових схем приватизації. Детінізація приватизаційних процесів ускладнена через недосконалість законодавства та неефективність роботи судової системи.

Приватизація підприємств важкої промисловості характеризується високою привабливістю для вітчизняних та іноземних інвесторів через зосередження капіталів, економічних та політичних інтересів у цій галузі. Тому приватизаційні процеси у цих підприємств супроводжуються гучними судовими справами, щодо легітимності приватизації і визнання власників активів підприємства, конфліктуючими інтересами Президента та Кабінету Міністрів, а також, навмисними заниженнями цін на ці підприємства. Така ситуація зумовлюється також тим, що інколи купівля одного підприємства може кардинально перерозподілити сили всередині галузі. Експерти називають такі підприємства, як “Луганськтепловоз”, “Одеський припортовий завод”, “Сумхімпром”, “Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча” та ін.

Дискусії навколо планованої приватизації підприємств оборонно-промислового комплексу порушують два основних питання: доцільність приватизації цих об’єктів взагалі та правомірність реалізації майна цих підприємств Фондом державного майна України. Експерти прогнозують, що за кілька років все-таки більша частина об’єктів оборонно-промислового комплексу буде приватизованою, адже це є актуальним з огляду на недостатнє фінансування галузі державою, застарілість, радянсько-орієнтовану специфіку військових об’єктів та невідповідність їх сучасним потребам української армії. Проте експерти висловлюють занепокоєння такою приватизацією, адже галузь є стратегічною, а критерії відбору підприємств для приватизації недостають обґрунтовані. Питання щодо права Фонду держмайна реалізовувати ці об’єкти також є суперечливим, адже з одного боку він не може бути достатньо компетентним у цій галузі, а з іншого – можливо, цей орган здатен зробити процедуру прозорішою.

Приватизація інших великих підприємств проходить у межах зазначених вище загальних тенденцій. Розглядаються можливості приватизації державних медичних установ, ведуться дискусії з приводу продажу об’єктів профспілкової власності, комунальної власності. Знаково окреслюється процес приватизації “Укртелекому”, який триває вже близько 10 років, однак до сьогодні підприємство майже повністю належить державі. Експерти нарікають на різне бачення шляхів приватизації з боку Президента,

Кабінету Міністрів та Фонду держмайна, постійне перенесення торгів, випадки зумисного зниження ціни акцій підприємства та загальну непрозорість процесу.

Приватизація земель розглядається у контексті трьох основних питань: процес розмежування земель, їх цільове призначення та подовження мораторію на продаж сільськогосподарських земель до початку 2008 року. Виявляються нові тіньові схеми, за якими землю приватизують у напівзаконному порядку, що пояснює факт зменшення обсягів земель державної власності попри дійсний мораторій на їх продаж. Зазначається, що незважаючи на той факт, що процес розмежування земель регламентований діючим законодавством, на практиці воно не виконується, що, на думку експертів, зумовлено насамперед незацікавленістю місцевих чиновників у ньому.

Рейдерство та тіньову приватизацію експерти вважають однією з найбільших проблем приватизації в Україні. Сьогодні рейдерство зазнає значного розвитку та змін, рейдери вже «полюють» не лише на великі підприємства. Незахищеність власників підприємств, суперечливі моменти законодавства, корупція деяких суддів та посадовців створює атмосферу сприяння поширенню практики рейдерства. Основні схеми, дій рейдерів такі: “схема додаткової емісії акцій”, “схема невиконаних контрактів”, підроблення реєстрів акціонерів, нелегітимні збори акціонерів. Вирішувати цю проблему, на думку експертів, доцільно двома шляхами: усунути законодавчі суперечності та провести судові справи над рейдерами, зробивши це публічно.

Експерти висловлюють навзаєм суперечливі погляди на повноваження Фонду державного майна України та його місце у системі влади. Деякі з них вважають, що такі функції Фонду держмайна, як приватизація і водночас управління державним майном не є сумісними.

4.8. Додаток А до розділу IV.

Перелік об'єктів, на досвіді приватизації яких виконано експертний аналіз.

№	Назва об'єкту	Регіон	Стан
1.	“Більшовик”	Київ	
2.	“Дніпропетровський меткомбінат ім. Дзержинського”	Дніпропетровська обл.	
3.	“Енергетична компанія України”		
4.	“Завод “Арсенал”	Київ	
5.	“Київміськбуд”	Київ	у процесі приватизації
6.	“Київмлин”	Київ	
7.	“Київський завод реле та автоматики”	Київ	
8.	“Київтрактордеталь”	Київ	
9.	“Кременчуцький нафтопереробний завод”	Полтавська обл.	
10.	“Криворіжсталь”	Дніпропетровська обл.	приватизовано
11.	“Криворізький горно збагачувальний комбінат”	Дніпропетровська обл.	
12.	“Кримський Титан”	АР Крим	
13.	“Луганськтепловоз”	Луганська обл.	приватизовано
14.	“Львівобленерго”	Львівська обл.	
15.	“Львівський бронетанковий ремонтний завод”	Львівська обл.	
16.	“Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча”	Донецька обл.	
17.	“Науковий центр точного машинобудування”	Київ	
18.	“Нікопольський завод феросплавів”	Дніпропетровська обл.	
19.	“Нікопольський трубний завод”	Дніпропетровська обл.	приватизовано
20.	“Одесаобленерго”	Одеська обл.	
21.	“Одеський припортовий завод”	Одеська обл.	готується до приватизації

22.	“Ощадбанк”		
23.	“Полтаваобленерго”	Полтавська обл.	
24.	“Прикарпаттяобленерго”	Івано-франківська обл.	
25.	“РСВ “Радіозавод”	Київ	
26.	“Сумиобленерго”	Сумська обл.	
27.	“Сумхімпром”	Сумська обл.	
28.	“Укркосмос”	Київ	
29.	“Укррічфлот”	Київ	
30.	“Укртелеком”	Київ	у процесі приватизації
31.	“Фазотрон”	Київ	
32.	“Харківський бронетанковий ремонтний завод”	Харківська обл.	
33.	“Чернігівобленерго”	Чернігівська обл.	
34.	“Чорноморський суднобудівний завод” (“ЧСЗ”)	Миколаївська обл.	реприватизовано
35.	НПО “Квант”	Київ	
36.	Сіверодонецький “Азот”	Донецька обл.	
37.	Страхова компанія “Оранта”	Київ	у процесі приватизації
38.	Українські вугільні шахти	Східний регіон	у процесі приватизації
39.	ФСК “Море”	АР Крим	

Розділ V. Аналіз нормативного підґрунтя приватизації великих підприємств та землі.

5.1. Поняття, принципи та правова база приватизації.

Розбудова ринкової економіки в Україні супроводжується роздержавленням великої кількості підприємств, їх приватизацією, під якою розуміють процес перетворення державної власності у приватну або змішану шляхом продажу або безкоштовної передачі суспільної власності і зв'язану з ними появу нових власників (фізичних та недержавних юридичних осіб), нових форм колективного (але персоніфікованого) володіння. Приватизація державних підприємств та землі становить найважливіший елемент побудови багатокладної соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Кожному громадянину України надається можливість володіти засобами виробництва і землею за допомогою як власних коштів (в тому числі у вигляді цінних паперів), так і відповідних приватизаційних цінних паперів (сертифікатів та інших цінних паперів), що підтверджують право на безплатне придбання державного майна, яке підлягає приватизації.

Роздержавленню і приватизації підлягають, зокрема, майно державних та комунальних підприємств і організацій, земельні ділянки, житловий фонд.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють питання приватизації підприємств та землі в Україні, є Конституція України (ст.ст.13, 14, 41, 85, 116), Земельний кодекс України (розділи 1, 4, 10), Цивільний кодекс України (ст.ст.316, 318, 319, 325, 328, 345, 373, 374), Закони України «Про приватизацію державного майна», «Про Державну програму приватизації», «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну діяльність в Україні», «Про приватизаційні папери», "Про інвестиційну діяльність", "Про режим іноземного інвестування", «Про господарські товариства», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу

приватизацію)» , «Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва».

Особливості приватизації об'єктів в окремих найбільш важливих для держави галузях, а також стратегічних для економіки України об'єктів регулюються окремими Законами України: «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі», «Про особливості приватизації підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України», «Про особливості приватизації пакета акцій, що належить державі у статутному фонді відкритого акціонерного товариства "Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча", «Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної компанії "Укррудпром" та ін.

Крім того, окремі питання, пов'язані з приватизаційними процесами, регулюються Указами Президента України (зокрема, Укази Президента України від 29 грудня 1999 року "Про невідкладні заходи щодо прискорення приватизації майна в Україні", «Про деякі питання приватизації об'єктів електроенергетичного комплексу» та ін.), постановами Кабінету Міністрів України (зокрема, Постанова від 12 жовтня 2000 р. N 1554, якою затверджена «Методика оцінки вартості майна під час приватизації», Постанова від 24 лютого 1995 р. N 144, якою затверджено «Положення про центри сертифікатних аукціонів») та іншими нормативними актами, включаючи накази нормативного характеру міністерств та Фонду державного майна.

Закон України «Про приватизацію державного майна» містить визначення приватизації. Згідно ст.1 зазначеного Закону приватизація державного майна - це відчуження майна, що перебуває у державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до цього Закону, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України.

Таким чином, з юридичної точки зору приватизація – це майновий правочин, змістом якого є платне, частково платне чи безплатне відчуження державного майна. Платні й частково платні правочини є особливими договорами купівлі-продажу державного майна. Залежно від того, який саме об'єкт є предметом купівлі-продажу, законодавець визначає зміст відповідного договору. Згідно з приватизаційним законодавством, право власності на приватизований об'єкт переходить до покупця від моменту нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу.

Законодавчо визначені також принципи, об'єкти і суб'єкти приватизації.

Зокрема, не мають права виступати як покупці об'єктів приватизації підприємства, у майні яких частка державної власності перевищує 25 відсотків, підприємства комунальної власності.

Трудові колективи державних підприємств мають право накопичувати кошти для придбання (викупу) об'єктів приватизації. Якщо в Статуті підприємства передбачено, що частина прибутку використовується на створення спеціального фонду трудового колективу, кожному працівникові підприємства відкривається особистий рахунок, де такі кошти накопичуються. Лише персоніфіковані кошти трудових колективів державних підприємств можуть використовуватись як джерело приватизації.

Товариства покупців мають право акумулювати на своїх рахунках власні кошти своїх членів (включаючи персоніфіковані кошти з прибутку підприємств, на яких вони працюють), а також використовувати як джерело приватизації приватизаційні майнові сертифікати.

Здійснення приватизації майна державних підприємств в Україні відбувається різними способами. При цьому вибір способів приватизації, а також вибір підприємств, які підлягають першочерговій приватизації, залежать перш за все від розміру підприємств або їхніх структурних підрозділів, що можуть бути виділені у самостійні підприємства (він визначається через вартість основних засобів, а також чисельність працюючих робітників і службовців). Способи і строки приватизації залежать і від таких

ознак підприємств, як визнання їх в установленому порядку монополістами, належність до військово-промислового комплексу (ВПК), якщо підприємство підлягає конверсії згідно з відповідною програмою, залучення у процесі приватизації за рішенням Уряду України іноземних інвестицій, рівень зносу основних засобів, збитковість. Суттєві особливості законодавством встановлені для приватизації державних підприємств агропромислового комплексу.

Підприємства і інші об'єкти, які мають загальнодержавне значення, приватизації не підлягають. У законодавче затвердженому переліку таких об'єктів — підприємства по виготовленню та ремонту всіх видів зброї, виробництву вибухових і сильнодіючих речовин, наркотичних, бактеріологічних, психотропних, отруйних засобів, підприємства авіаційної промисловості, електростанції, підприємства соляної промисловості і деякі інші об'єкти. В перелік таких об'єктів Верховною Радою України можуть вноситися (і досить часто вносяться) зміни.

Приватизація державного майна здійснюється, як правило, продажем об'єкту приватизації на аукціоні, за конкурсом.

Способами приватизації є також продаж акцій (часток, паїв), що належать державі у господарських товариствах, на аукціоні, за конкурсом, на фондових біржах та іншими способами, що передбачають загальнодоступність і конкуренцію покупців; продаж на конкурсній основі цілісного майнового комплексу державного підприємства, що приватизується, або контрольного пакета акцій відкритого акціонерного товариства; викуп майна державного підприємства згідно з альтернативним планом приватизації.

Неконкурентні способи продажу майна державних підприємств застосовуються щодо об'єктів, не проданих на аукціоні, за конкурсом.

Об'єктами приватизації, зокрема, є підприємства з виробничими цехами, дільницями та іншими підрозділами і структурними одиницями, які можуть виділитися в самостійні підприємства, комерційна кредитно-

фінансова мережа, сільськогосподарські підприємства, великі підприємства, які передбачені програмою приватизації майна державних підприємств

Всі об'єкти приватизації поділяються на групи. Правову кваліфікацію об'єктів на групи здійснено для того, щоб залежно від групи об'єкта визначити спосіб його приватизації.

Приватизацію об'єктів державної власності здійснюють спеціально створені установи — Фонд державного майна і його регіональні відділення.

Покупцями державного і комунального майна можуть бути будь-які недержавні юридичні особи, громадяни, в тому числі іноземні.

Для надання послуг населенню при вкладенні приватизаційних сертифікатів і зменшення ризику покупці акцій створюють інвестиційні фонди, довірчі товариства та інші фінансові посередницькі структури.

Основні форми роздержавлення такі:

- акціонування державних підприємств і продаж певної частини акцій громадянам та їхнім господарським об'єднанням;
- оренда майна трудовими колективами, громадянами і юридичними особами України.

Приватизація може здійснюватись у таких формах:

- викуп майна, зданого в оренду з викупом;
- викуп майна трудовим колективом, безплатне передавання окремих підприємств, частини їхнього майна, надання інших пільг;
- купівля-продаж неподільних майнових комплексів за конкурсом або на аукціоні, фондовій біржі та іншими способами, що передбачають конкуренцію покупців;
- ліквідація підприємств відповідно до законодавства України і продаж їхнього майна за конкурсом на аукціоні.

Процедура приватизації підприємств містить такі основні елементи:

- вибір форм приватизації;
- визначення вартості майна підприємства, що приватизується;

- юридичне і організаційне оформлення статусу підприємства, що приватизується, його перетворення на господарське товариство, створення трудовим колективом організації покупців, організація аукціону, конкурсу тощо;
- визначення підприємств або їхніх частин (акцій, паїв), що продаються громадянам України виключно за приватизаційні сертифікати, а також частки, що продається членам трудового колективу за номінальною вартістю;
- продаж підприємств та їхніх частин (акцій, паїв) за приватизаційні сертифікати і гроші за конкурсом, на аукціоні, фондовій біржі, за підпискою та іншими способами;
- здійснення посередницьких функцій довірчими товариствами, інвестиційними фондами і холдинговими компаніями при розміщенні громадянами сертифікатів у об'єкти приватизації через обмін сертифікатів на свідоцтва про право власності;
- безплатне передавання соціально-побутових установ приватизованих підприємств їхнім трудовим колективам.

5.2. Правові проблеми приватизації крупних підприємств.

Процес роздержавлення майна в Україні можна умовно поділити на три періоди.

У першому періоді приватизація об'єктів здебільшого здійснювалася неконкурентними способами: шляхом оренди з викупом чи шляхом викупу трудовим колективом.

У другому періоді відбувалася масова приватизація, що здійснювалася переважно за приватизаційні папери і була спрямована на залучення широких верств населення до придбання акцій великих і середніх підприємств та об'єктів малої приватизації, а також започаткувала підготовку до індивідуальних процедур приватизації великих підприємств.

Для завершення сертифікатної приватизації були прийняті певні рішення: припинено видачу приватизаційних паперів і компенсаційних

сертифікатів громадянам України; встановлено певний термін вкладення приватизаційних майнових і компенсаційних сертифікатів в об'єкти приватизації.

Третій період – це приватизація крупних підприємств за грошові кошти.

Про складеність процесу приватизації свідчать хоча б такі факти: після прийняття в 1997 році Закону України «Про приватизацію державного майна» в новій редакції (попередня редакція від 1992 року не відповідала соціально-економічним і правовим умовам, що склалися в державі) в нього 35 разів вносилися зміни. Після прийняття в 1999 році Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» у нього (в додаток з переліком об'єктів, що не підлягають приватизації) 25 разів вносилися зміни.

З цього випливає одна з найскладніших правових проблем – постійна зміна «правил гри» в приватизаційній сфері, відсутність чіткої і стабільної програми приватизації на перспективу.

Центральний апарат Фонду держмайна розробляє плани-графіки продажу великих підприємств. Проте проблеми, пов'язані з реформуванням держвласності в Україні, не змінюються. Головна з них — відсутність комплексного підходу до проблеми приватизації. Річ у тім, що нині чинна комплексна програма приватизації була затверджена на трирічний термін ще в 2000 році Законом України «Про Державну програму приватизації». 9 разів Верховною Радою України вносилися зміни до цього нормативного акту, але, незважаючи на те, що відповідно до ст. 4 Закону України «Про приватизацію державного майна» Державна програма приватизації повинна затверджуватися Верховною Радою України «законом України один раз на три роки не пізніше як за місяць до затвердження Державного бюджету України на відповідний рік, але до початку наступного бюджетного року та діє до затвердження чергової Державної програми приватизації», з новими підходами до цього процесу чиновники так і не визначилися, нова Державна програма приватизація законодавчим органом не затверджена. А

значить, не створена стратегія приватизації по окремих галузях, немає чіткого бачення цілей і завдань процесу в цілому.

Нова програма, запропонована Кабміном на 2007-2009 роки, подана на розгляд до Верховної Ради, але коли буде розглянута та затверджена - невідомо. Її ухвалення істотно підвищило б інвестиційну привабливість нашої економіки, зробивши процес приватизації зрозумілішим та більш передбаченим для інвесторів. Програма, зокрема, пропонує закріпити в держвласності контрольний пакет акцій по кожному стратегічному підприємству при їх приватизації, передбачивши участь профспілок в розробці умов приватизаційних конкурсів. Також — збільшити термін виконання інвестиційних зобов'язань до 10 років, а у випадку невиконання таких зобов'язань закріпити за державою право вимагати в суді відшкодування втраченої економічної вигоди.

Поки що основним способом боротьби з недобросовісними інвесторами залишаються штрафи та розірвання договорів. Існує така проблема як контроль за виконанням зобов'язань по договорам купівлі-продажу і, зокрема, по договорам купівлі-продажу пакетів акцій. На такому характерному об'єкті, як "Криворіжсталь", багато елементів, де ярко проявляються особливості цієї роботи: в процесі виконання контролю були нараховані великі штрафи, які були накладені на останнього покупця зазначеного об'єкту за невиконання інвестиційних зобов'язань.

Необхідно запровадити й інші шляхи, щоб примусити інвесторів виконувати взяті на себе зобов'язання.

Продаж підприємств стратегічного значення, — ще одне питання, що викликає чимало суперечок. Одні виступають за можливість приватизації таких об'єктів з урахуванням їх характеру та значення для економіки та обороноздатності України, оскільки рішення про їх продаж повинне розглядатися виключно з урахуванням того, як це позначиться на роботі певних галузей в цілому. Інші ж взагалі ставлять під сумнів необхідність продажу таких важливих об'єктів. Правове ж підґрунтя для вирішення зазначеного питання – відсутнє.

Про відсутність стабільних правових «правил гри» в процесі приватизації свідчить також такий факт: при розгляді питання щодо визначення об'єктів, які необхідно було приватизувати в 2007 році, Президент України наклав вето на перелік об'єктів, що підлягають приватизації. Своє рішення він мотивував низкою причин, одна з яких – ідея Фонду держмайна продавати більше 25% акцій підприємств разом із землею. Якби Президент підписав Закон, вийшло б, що без землі не можна продавати держвласність. Проте і із землею здійснювати продаж Фонд держмайна на сьогоднішній день не готовий. Немає розробленої нормативно-правової бази для цього. Для продажу об'єктів разом із землею відсутня законодавча база.

Крім того, спірним питанням з правової точки зору є затвердження Верховною Радою України переліку об'єктів, які підлягають приватизації, оскільки згідно Конституції України, парламент затверджує список заборонених до продажу об'єктів приватизації; а всі ті об'єкти, які законом не заборонені до продажу – можна приватизувати без його дозволів.

Згідно Державної програми приватизації більшість крупних підприємств приватизуються способом продажу акцій відкритих акціонерних товариств. Вони створюються у процесі приватизації підприємств, причому єдиним засновником таких відкритих акціонерних товариств виступає державний орган приватизації — Фонд державного майна України, який у подальшому і організовує продаж акцій на ринку цінних паперів. Корпоративізовані підприємства також здійснюють приватизацію способом продажу своїх акцій.

Існує два шляхи формування ефективного приватного власника-підприємця. Перший - це приватизація тих підприємств, які знаходяться в державному секторі. Другий шлях - це утворення приватних підприємств завдяки інвестиційній діяльності приватних інвестиційних банків, страхових компаній та інвестиційних фондів.

Сьогодні в Україні найбільш швидко і найбільш реально розвивається перший шлях: коли існуюча державна власність в різних галузях, секторах народного господарства передається до рук тих, хто хоче володіти приватною власністю. Якщо це відбудеться шляхом малої приватизації, то великих проблем не виникає, бо тут суб'єкти малої приватизації досить легко організуються і функціонують. В той же час, велика приватизація таких можливостей не надає, бо вона передбачає відокремлення від держави дуже потужних великих підприємств, багато з яких належить до ВПК. В зв'язку з цим надзвичайно складна проблема: як реорганізувати військово-промисловий комплекс, як його зробити ефективним, як його перетворити в приватну власність і в яку саме форму: акціонерні товариства закритого чи відкритого типу, чи партнерства, чи створити модель внутрішнього менеджменту, який володіє підприємством, чи колективне підприємство, коли акціями володіють працівники цього підприємства.

Виникає також проблема, чи здійснювати велику приватизацію в умовах, коли не здійснена санація великих підприємств, чи все ж таки піти шляхом проведення санації перед приватизацією.

Ще одна проблема полягає в тому, що значна кількість великих підприємств є монополістами. Вони функціонують як системи, в яких одне, два чи три підприємства постачають продукцію на весь український ринок. Якщо обрати акціонерну форму, то чи не відбудеться так, що якась невелика кількість менеджерів, керівників купить ці акції? Якщо вони скуповують їх для того, щоб перетворити підприємство в ефективне - це одна справа. А якщо вони скуповують ці акції, щоб просто реалізувати свої власні потреби і потім, «висмоктавши» це підприємство, викинути його, створивши поряд свою приватну фірму, то це - зовсім інша справа.

Велика приватизація може відбуватись тільки тоді, коли розвинуті інституціональні елементи ринку. Перш за все, ринок цінних паперів. На жаль, він практично не функціонує, навіть в первинній формі, не кажучи вже про вторинний ринок цінних паперів. Безліч складних проблем щодо великої приватизації виникло безпосередньо у Фонду держмайна: яку форму приватизації застосувати до великих підприємств? чи можуть тут мати місце

акціони та тендери? де брати такі великі кошти на їх проведення? яка ринкова ціна великих підприємств? Багато великих державних підприємств сьогодні не дають прибутку. Таким чином доводиться констатувати, що великі підприємства не вписуються в систему ринкових відносин. Є ще одна важлива проблема, яку потрібно враховувати: де брати інвестиції для підживлення великих підприємств для їх передпродажної підготовки? Внутрішніх джерел для цього практично немає і законодавчо це питання не вирішено.

Держава повинна в законодавчому порядку розблокувати всі можливості внутрішньогосподарських нагромаджень, використання на інвестиції амортизаційних фондів, внутрішніх кредитних ресурсів із залученням зовнішніх інвесторів. Інакше кажучи, потрібно створити економічні і правові умови для нормального відтворювального процесу на розширеній основі. Для цього потрібне і законодавче регулювання фондів споживання, зокрема заробітної плати працівників промисловості, без чого ніякого підвищення продуктивності праці не відбудеться.

Будь-яка держава завжди виражає занепокоєння щодо продажу суспільного майна. Одне із джерел такої занепокоєності - питання адекватної ціни. Інша обґрунтована стурбованість викликана тим, що у сьогоdnішній не рівноважній ситуації іноземці мають непропорційно більшу купівельну спроможність, ніж українці. І нарешті, існує необхідність зробити приватизацію великих підприємств привабливою для їх керівництва, працівників та суспільства і держави в цілому.

Дуже важливим елементом приватизації, який має широкі можливості в Україні, можуть бути прямі іноземні інвестиції. Іноземні інвестори, як правило, вкладають кошти у великі і середні підприємства. Успішна приватизація цих підприємств потребує значної кількості капіталу. Після початкової передачі приватної власності й контролю, для успішної модернізації цих підприємств необхідно буде набагато більше, ніж інвестиційний капітал. Якщо уряд нав'яже серйозні обмеження на прямі іноземні інвестиції у процесі приватизації, або надасть багато прав контролю

державі, Україна втратить переваги такого інвестування. Без елементів менеджменту, таких як контроль якості, облік, маркетинг, збут та фінансове планування, великим підприємствам важко стати конкурентоспроможними на світовому ринку. Всі ці питання потребують законодавчого регулювання.

Сьогодні інвестиції здійснюються у формі придбання акцій приватизованих підприємств, таким чином питання інвестицій узгоджується з питанням контролю за управлінням об'єктом вкладання інвестицій. Одним із найперспективніших напрямів залучення прямих іноземних інвестицій є продаж акцій, які належать державі в майні приватизованих підприємств, шляхом проведення інвестиційних конкурсів за участю іноземних інвесторів.

Іноземні інвестори можуть стати частковими або повними власниками існуючих підприємств на трьох різних етапах: а) вони можуть купити все державне підприємство або його частку до початку корпоратизації; б) вони можуть купити всі акції або їх частку (у держави) в державних корпоративних товариствах після корпоратизації; в) вони можуть викупити всі або частку акцій (у приватних власників) у вже приватизованих акціонерних товариствах.

Важкою справою є визначення взаємно узгодженої ціни між органами державної влади й інвесторами. Залишкова вартість не має нічого спільного з реальною чистою економічною вартістю, яка відображає фактичну вартість майна, майбутній рух готівки, ризик, витрати на капітал і таке інше. Додаткова вартість може або недооцінити, або переоцінити економічну вартість підприємства. Важко також оцінити реальну вартість майна і реальні зобов'язання (включаючи і зобов'язання з екологів).

Органи державного управління повинні зміцнити повноваження і можливості Фонду державного майна, який має направляти, пояснювати і рекламувати Програму приватизації, необхідність приватизації і значення залучення прямих іноземних інвестицій у приватизацію.

Проведення приватизації є однією з закономірностей здійснення іноземного інвестування, а також системної трансформації та руху до ринкової економіки.

Для того, щоб іноземні інвестори виявили бажання вкладати гроші в Україну, необхідно кардинально поліпшити інвестиційний клімат. Велику роль має зіграти також законодавче визначення прав власності на землю.

Для стабілізації економіки і поліпшення інвестиційного клімату потрібно застосувати низку кардинальних заходів, спрямованих на формування у країні як загальних умов розвитку цивілізованих ринкових відносин, так і специфічних, що безпосередньо впливатимуть на активне залучення іноземних інвестицій.

Серед першочергових заходів загального характеру варто назвати: досягнення національної згоди між різними владними структурами, соціальними групами, політичними партіями та іншими громадськими організаціями; створення у країні цивілізованого ринку, посилення боротьби зі злочинністю; гальмування інфляції; перегляд податкового законодавства у бік його спрощення і стимулювання виробництва; мобілізація вільних коштів підприємств і населення для інвестицій; більш широке застосування на практиці передбаченого законодавством країни механізму санації і банкрутства; застосування податкових пільг банкам, вітчизняним та іноземним інвесторам, які надають довгострокові інвестиції, щоб вони мали можливість компенсувати свої збитки від уповільненого обігу капіталу порівняно з іншими напрямками їхньої діяльності.

Питання залучення іноземних інвестицій стало останнім часом найактуальнішим для економіки України. Держава нині не в змозі забезпечити надходження такого обсягу коштів, який необхідно для зростання валового внутрішнього продукту. Інвестиційний потенціал вітчизняного приватного сектору ще дуже низький для здійснення великих інвестиційних проєктів. Це стосується як українських банків, так і інших фінансових організацій. На сьогодні більшість з них згодні фінансувати лише короткострокові проєкти, вартість яких відносно невелика. Однак більшість українських підприємств потребують корінної реконструкції та переоснащення, для чого необхідні десятки і сотні мільйонів доларів.

Розвиток інвестиційного процесу великою мірою залежить від політичної стабільності у країні, від законодавчого врегулювання найважливіших положень, від інвестиційної політики держави.

Сьогодні ще остаточно не вирішене питання, якою буде податкова політика держави, на що можуть розраховувати інвестори, які бажають працювати на українському ринку. Вони повинні бути впевнені, що будь-які нові зміни у податковій політиці країни не погіршать економічний стан об'єктів їхніх інвестицій. Тому зараз важливо надати їм щодо цього відповідні правові гарантії. Інвестиційний процес має розвиватися у певному пільговому режимі. Непоодинокі випадки, коли кошти, перераховані інвесторами на розвиток підприємств, обкладаються податками по звичайній ставці податку на прибуток. Гроші, що надходять для цільового призначення, треба розглядати не як "дарунок", а як такі, що спрямовані на розвиток української економіки. Відомо, що кожен долар інвестицій може збільшувати національний продукт на кілька доларів. Тому не можна різати курку, що несе державі золоті яйця.

Сприятливе середовище для росту та розвитку приватного сектору можливе шляхом зменшення бюрократії, полегшення податкового тягаря, встановлення прозорого та справедливого режиму регулювання, приватизації землі, захисту прав інвесторів та акціонерів, створення правової держави.

Важливим чинником у процесах приватизації є бюрократична машина. Зменшення в законодавчому порядку ролі чиновницького апарату, боротьба з корупцією – одне з найважливіших завдань для розвитку приватизації.

Український приватний капітал зароджувався і ріс у корупційному полі. Від самісінького початку цього процесу корупція була не просто ще одним податком бюрократії на підприємництво, а формою селекції приватного капіталу. Бюрократ, кожен на своєму рівні влади, боровся за право вирішувати, кому бути багатим, а кому — ні, визначати дозволені форми діяльності і межі зростання. Такий тип взаємодії бюрократії та приватного капіталу за відсутності легітимного захисту зумовив форми його укрупнення

шляхом консолідації навколо регіональних центрів влади. Так утворилися промислово-фінансові політичні групи — «регіональні клани».

Із зростанням економічної потужності «кланів» за останні роки спостерігається зміна ролей у парі «бюрократія—капітал». Повільно, але неухильно капітал займає в цій парі лідируючі позиції, бюрократія стає агентом (платним) капіталу в державній машині.

Грошова приватизація великих підприємств, перш за все об'єктів енергетичного, нафтопереробного комплексів, металургійної промисловості, ВПК привертає особливу увагу кримінальних структур, в т.ч. міжнародних.

Під час проведення грошової приватизації перше, з чим зтикаються її учасники, це дефіцит інформації про самі аукціони і підприємства, що виставили акції на продаж. Тому важливо чітко визначити порядок оголошення інформації і відповідальність за його порушення, інакше про аукціон буде знати обмежена кількість осіб, і справжній конкурс не відбудеться. Можливий і інший варіант зловживань, коли заінтересованій особі в останній момент повідомляють максимальний курс акцій з конкретних заявок. Призначаючи ціну трохи вище максимального курсу, така особа автоматично стає переможцем аукціону. Не можна виключити також вплив одних учасників на інших з метою усунення конкурентів, підкупу і залякування організаторів аукціонів.

Через велику ймовірність припливу кримінальних коштів під час проведення грошової приватизації необхідно поставити бар'єри на шляху відмивання кримінальних доходів. Для цього необхідно удосконалити законодавство щодо протидії відмиванню "брудних" коштів і суворо забезпечувати законність під час проведення грошової приватизації.

Ситуація, яка склалася у сфері приватизації, характеризується, збереженням високого рівня монополізації економіки, недосконалістю методичної та нормативної бази, послабленням контролю над стратегічно важливими господарськими комплексами, невирішеністю питання щодо належного інформаційного забезпечення учасників приватизаційного процесу, диверсифікації приватизаційних майнових сертифікатів, проведення якісної

достовірної оцінки державного майна тощо. Все це сприяє росту злочинності в сфері приватизації.

У даний час продовжує діяти досить розвинутий "чорний" ринок приватизаційних паперів зі своїми правилами. Фінансові посередники, які залучають приватизаційні сертифікати, порушуючи законодавство, сертифікати обмінюють на акції, потім на векселі, після чого, отримують безготівкові гроші, які за фіктивними угодами, в свою чергу, переводяться за кордон.

Покупці також використовують для погашення заборгованості по оплаті за придбанні приватизаційні об'єкти кредити, отримані для закупки товарів або для інших цілей.

Відповідно до ст.21 Закону України "Про приватизацію державного майна" покупці мають право використовувати для придбання об'єктів приватизації гроші шляхом їх безготівкового перерахування з відкритих ними в банках України іменних рахунків. Але на практиці є факти, коли покупці (наприклад, іноземці) не дотримуються цього положення, не мають таких рахунків і здійснюють оплату за дорученням через банківські рахунки інших комерційних фірм (українських).

Останнім часом поширеного характеру набули порушення при роздержавленні майна під інвестиційне зобов'язання.

За результатами масового акціонування державних підприємств виник великий набір пакетів акцій, які є державною власністю. Управління цими пакетами - одне із самих важливих, але і самих складних питань діяльності органів управління майном в Україні. Підвищення ефективності управління державною власністю вимагає концентрації та чіткої організації діяльності відповідних державних інститутів. Однак, сьогоdnішній стан характеризується тим, що функції управління об'єктами державної власності розпоршені та розмиті. Механізм управління новим об'єктом державної власності - пакетами акцій - ще остаточно не склався. Система реалізації державної власності за таких умов не налагоджена, що надає можливість для розкрадання цієї власності.

Як свідчить практика, сьогодні отримання права управління державним пакетом акцій, який часто є і контрольним, здійснюється майже за безцінь. Якщо будь-яка юридична особа володіє 20-25 відсотками акцій підприємства, то для того, щоб отримати повний контроль над ним зовсім не обов'язково купляти ще 25-30 відсотків, які необхідні для формування контрольного пакету акцій. Претенденту достатньо добитися, щоб саме йому було передано в управління державний пакет акцій цього відкритого акціонерного товариства. Тобто, у порівнянні з покупкою державного пакету акцій, право управління ним значно вигідніше, оскільки це дешевше і немає ніякого конкурсу. Рішення приймається Урядом, яке ніхто не оскаржує. Ситуація на сьогодні така: значні, а також контрольні держпакети акцій стратегічно важливих, структуростворюючих для української економіки підприємств передані або готуються до передачі в управління недержавним юридичним особам на безальтернативній основі.

Багато проблем пов'язано і з типовим договором-дорученням по управлінню держпакетом акцій. Так, він не засвідчується у нотаріуса, немає форми оскарження в суді. Не зрозуміло також, хто буде перевіряти результати управління у випадку розірвання договору, яку відповідальність несе уповноважена особа за неефективне управління цим пакетом акцій.

Крім того, також законодавчо не визначено право передачі управління держпакетом акцій третій особі. В той же час на практиці цей процес швидко поширюється, але його законодавче регулювання відсутнє. Якщо подальша передача управління (тобто передача третім особам) держпакетами акцій можлива, то цей процес від приватизації важко буде відрізнити, у зв'язку з чим держава може зазнати великих збитків, оскільки може позбутися контролю над окремими стратегічно важливими підприємствами і кримінальні структури можуть, фактично за безцінь, придбати їх. Тому потрібен ефективний державний контроль за отриманням права управління державним пакетом акцій.

Сьогодні судова практика демонструє недосконалість Кримінального кодексу України. Основна причина - це наявні статті в Кримінальному кодексі

про зловживання службовим становищем та службову недбалість, які не містять конкретного опису, схеми, механізму події.

В останній час активізувалися корпоративні конфлікти, підвищилася активність так званих рейдерів – свого роду бізнесменів, що спеціалізуються на здобутті активів через юридичні та силові схеми, з підкупом суддів та чиновників.

Чим далі, тим більше існуюче безвладдя провокує різного роду ділків все активніше проникати у надра державного апарату, методом підкупу намагаючись використувати його у своїх цілях.

При цьому не слід розглядати проблему рейдерства як виключно питання відносин між акціонерами. Справа в тому, що рейдери перш за все блокують діяльність інвестиційних програм підприємств, що призводить до втрати їх конкурентоспроможності.

Потенційно клімат для активізації рейдерів в Україні більш ніж сприятливий. Імунна система країни істотно уражена: судова влада та правоохоронні органи, органи виконавчої влади уражені корупцією, парламентський контроль відсутній.

Склалася ситуація, коли злочинні дії, що призводять до величезних збитків держави і шахрайського збагачення приватних осіб, залишаються безкарними. Отже, потрібно вдосконалити законодавство, перекрити цей кримінальний канал.

Однією з проблем приватизації є неефективна схема продажу об'єктів державності. Простіше кажучи, завищені вимоги, що їх Фонд державного майна висуває до потенційних покупців крупних підприємств. Звичайна практика Фонду державного майна — продавати виробничі активи промисловим (тобто стратегічним) інвесторам, які повинні не лише зберегти профільний вид діяльності підприємства, яке нерідко неефективно працює, а й у стислі терміни забезпечити необхідний приплив інвестицій.

Законодавчо на Фонд державного майна не покладено обов'язок вивчити потенційний попит на об'єкт, що підлягає приватизації. Як правило, визначаючи стартову ціну активу, Фонд державного майна орієнтується на

висновки так званих незалежних оцінювачів — компаній, що оцінюють балансову вартість об'єктів, а не їхню здатність генерувати грошові потоки. Вважаємо, що приватизації підприємств повинна передувати робота з вивчення попиту на актив і його промотування серед потенційних покупців. І якщо таких не виявляється, варто зайнятися реструктуризацією активу, його ефективним управлінням, а не виставляти на торги, які все одно виявляться провальними.

Додаткова проблема полягає в тому, що держава не має єдиної приватизаційної політики — чиновники то ухвалюють рішення про продаж об'єктів, то забороняють їхню приватизацію. А мета приватизації взагалі залишається туманною — держава намагається одночасно і заробити на приватизації, завищуючи вартість об'єкта, і змусити збиткові активи працювати, прописуючи в договорі купівлі-продажу непомірні інвестиційні зобов'язання.

Досить важливим остаточно невирішеним питанням залишається питання щодо органу приватизації – Фонду державного майна: його функції, компетенція, підпорядкованість тощо.

Починаючи з 1992 року Фонд державного майна є центральним органом, який несе відповідальність за впровадження державної програми приватизації. На нього накладаються всі головні функції приватизації власності, а саме: визначення політики і механізмів приватизації, складання пропозицій щодо приватизації і здійснення збуту та оренди власності на державному рівні.

Відповідно до ч.2 ст.7 Закону України «Про приватизацію державного майна» Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва діють на підставі Закону України "Про Фонд державного майна України". Незважаючи на те, що з часу прийняття зазначеної норми пройшло понад 10 років, до цього часу Закону України «Про Фонд державного майна» не існує. Верховною Радою 5 скликання було прийнято зазначений Закон, проте, Президент України Віктор Ющенко застосував право

вето до Закону України “Про Фонд державного майна України”, повернувши його зі своїми пропозиціями для повторного розгляду парламенту.

Відповідно до зауважень Президента, Закон «Про Фонд державного майна України» не може бути підписаний у зв'язку з невідповідністю його положень Конституції і законам України. Зокрема, в законі, який поступив на підпис Президентіві, Фонд держмайна визначений центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, який є підзвітним і підконтрольним Верховній Раді. В той же час, відзначає Президент, Конституцією вже передбачений спеціальний статус Фонду, особливий порядок призначення голови Фонду держмайна за поданням прем'єр-міністра і звільнення його Верховною Радою. До того ж, діюче Тимчасове положення про Фонд держмайна, затверджене ухвалою ВР від 7 липня 1992 року, визначає Фонд державним органом (а не органом виконавчої влади). «Враховуючи приведенне, бачиться, що статус Фонду державного майна України повинен визначатися, враховуючи його місце як державного органу із спеціальним статусом в системі окремо визначених Конституцією України державних органів», - відзначає в своїх зауваженнях Президент.

Не відповідають Конституції, на думку Президента, і положення закону, що визначають п'ятирічний термін перебування на посаді голови Фонду, а також що встановлюють вичерпний перелік підстав його звільнення. Президент відзначає, термін перебування на посаді голови Фонду і підстави для його звільнення Конституцією не обумовлені.

Президент вважає, що закон передбачає положення, які створюють умови для «ручного» управління процесом приватизації державного майна. Зокрема, Фонд ухвалює рішення про припинення приватизації держмайна, зокрема про зняття об'єкту приватизації з продажу, а також вносить зміни в план розміщення акцій відкритого акціонерного суспільства в частині перенесення терміну їх розміщення у разі виявлення порушень норм законодавства України. Відзначається також, що останнім часом практика приватизації засвідчила, що такі заходи сприяють реалізації тінювих схем приватизації, наприклад, під час продажу акцій «Луганськтепловоза». Для уникнення зловживань, вважає Президент, слід визначити в законі умови і

процедуру ухвалення в цих випадках Фондом держмайна України рішень про припинення приватизації державного майна.

Крім того, відповідно до цього закону, Фонду держмайна України надається право делегувати Фонду майна Автономної Республіки Крим, який не знаходиться в системі органів ФДМУ, повноваження по управлінню і приватизації державного майна, по реалізації політики у сфері управління і приватизації державного майна. Президент відзначає, що це суперечить Закону «Про управління об'єктами державної власності», по якому це право належить Кабміну.

Президент підкреслює, що в законі немає чіткого розмежування завдань і функцій Фонду державного майна України.

У пропозиціях сказано, що хоча законом й врегульовано питання взаємодії Фонду державного майна України з органами державної влади, в ньому відсутнє положення про взаємодію Фонду держмайна з Президентом України. Натомість в законі встановлений обов'язок щодо відправки ФДМУ проектів актів Президента для надання висновків, що обмежує конституційне право Президента видавати акти.

Питання підпорядкування Фонду державного майна виносилось також на розгляд Конституційного суду України. Рішенням Конституційного суду України N 9-рп (v009p710-98) від 01.07.98 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 3, частини другої статті 5, частин другої та сьомої статті 7 і частини п'ятої статті 29 Закону України "Про приватизацію державного майна" (в редакції Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про приватизацію майна державних підприємств" від 19 лютого 1997 року) (справа щодо приватизації державного майна) визнане таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) положення Закону щодо підпорядкування Фонду державного майна України Верховній Раді України.

На даний час правове положення Фонду державного майна регулюється Тимчасовим положенням про Фонд державного майна України,

затвердженим Постановою Верховної Ради України від 7 липня 1992 року за № 2558-ХІІ.

Відповідно до Указу Президента України “Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади” № 1573/99 від 15 грудня 1999 року Фонд державного майна України – це центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом.

Проте, тимчасове положення про Фонд державного майна України вже не може на належному рівні здійснювати правове регулювання діяльності цього органу.

Важливу роль у процесі приватизації відіграє оцінка майна, що приватизується. Спочатку її здійснювали за залишковою вартістю основних фондів. Однак інфляція зробила такий метод оцінки не вигідним для держави, бо ціна об’єктів значно зменшувалася. Тому перейшли до експертної оцінки об’єктів приватизації спеціальними оцінювачами, ліцензія яким видавалася Фондом державного майна України.

Зараз така оцінка здійснюється на підставі Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р.

Початкова ціна об’єкта приватизації має встановлюватись, виходячи з його відновної вартості за вирахуванням зносу. Для окремих підприємств можливе врахування їхньої потенційної доходності, експортного потенціалу та інших ринкових факторів.

Оцінка вартості майна, що приватизується шляхом викупу, проводиться залежно від складу майна державного підприємства. У разі викупу майна, до складу якого входять будівлі та споруди, його вартість визначається за результатами експертної оцінки, причому експерти діють відповідно до угоди з органом приватизації. Якщо до складу майна державного підприємства, що приватизується шляхом викупу, не входять будівлі та споруди або якщо в процесі приватизації створюється колективне сільськогосподарське підприємство, в таких випадках вартість майна визначається за методикою оцінки майна цілісного майнового комплексу, але без урахування останньої індексації балансової вартості основних засобів.

Визначення початкової ціни майна державних підприємств, що приватизуються шляхом продажу на аукціоні або за конкурсом, відбувається також за вищенаведеною формулою, але без урахування останньої індексації балансової вартості основних засобів. Причому в разі, якщо на конкурс виставляється об'єкт, до складу якого входять будівлі та споруди, обов'язково визначається початковий розмір інвестиційних зобов'язань. Інвестиційне зобов'язання в даному випадку — це зобов'язання покупця щодо внесення інвестицій, необхідних для ефективного функціонування об'єкта оцінки та випуску ним конкурентоспроможної продукції (реконструкція, капітальний ремонт, удосконалення технології тощо). Сума інвестицій розподіляється поетапно, але у межах не більше п'яти років.

Слід особливо підкреслити, що діюча в Україні методологія оцінки вартості об'єктів приватизації не передбачає визначення вартості земельної ділянки, на якій розташований об'єкт приватизації, вартості надр та інших складових частин природного середовища. Це є очевидною вадою діючої практики оцінки об'єктів, яка призводить, зокрема, до стримування іноземних інвестицій на приватизацію. Але діючий порядок продажу об'єктів приватизації на конкурсах, аукціонах, продаж акцій відкритих акціонерних товариств через сертифікатні аукціони, на біржах певною мірою сприяє встановленню більш-менш об'єктивних ринкових цін на об'єкти приватизації. Вони виставляються на продаж за стартовою ціною, складеною за балансовою вартістю, а кінцева їхня ціна, ринкова вартість залежить від ринкових механізмів, що вільно спрацьовують.

Недоліки в приватизації пояснюються й значним загостренням протистояння між виконавчою і законодавчою гілками влади, що відбивається в уповільненні розгорнутої законодавчої бази ринкових перетворень.

Серйозна група ризиків пов'язана з неурегульованістю взаємовідносин України і Міжнародного валютного фонду.

Великі труднощі створює також наявність заборгованість підприємств, необхідність додаткового опрацювання схем їх реструктуризації, які були б прийнятні для промислових інвесторів.

5.3. Роздержавлення і приватизація землі

Приватизація землі полягає у передаванні громадянам України земельних ділянок у приватну, колективну власність або в довічне спадкове користування.

Відразу слід відмітити, що приватизація землі і пов'язані з цим процеси регулюються низкою спеціальних нормативних актів, що періодично зазнають змін та доповнень. До них, зокрема, відносяться Закони України «Про плату за землю», «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», «Про державну експертизу землепорядної документації», «Про особисте селянське господарство», «Про землеустрій», Постанови Кабінету Міністрів України від 02.04.2002р. №449 «Про затвердження форм державного акта на право власності на земельну ділянку та державного акта на право постійного користування земельною ділянкою», від 04.02.2004р. № 122 «Про затвердження порядку організації робіт та методики розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв)», від 04.03.2004р. № 266 «Про затвердження Типового договору про розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки» та інші. Крім того, низка питань регулюються наказами, вказівками, інструкціями, листами нормативного характеру Держкомзему. За таких обставин не лише пересічному громадянину, але й юристам іноді буває важко зорієнтуватися в такій великій кількості нормативних документів.

Приватизація — найпоширеніший спосіб набуття громадянами права власності на землю. Вона здійснюється шляхом передачі їм земельних ділянок із земель державної та комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації. Приватизацію можна розглядати як підставу виникнення прав на землю, спосіб придбання громадянами земельних ділянок у власність, умову реалізації їх земельних прав, порядок передачі ділянок державної та

комунальної власності у приватну власність громадянам, і саме у такому значенні приватизація земельних ділянок закріплена у Земельному кодексі.

Земельним кодексом України визначено суб'єктів права приватної власності на землю та підстави набуття такого права.

Відповідно до ст. 81 Земельного кодексу громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі:

- а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;
- б) безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності;
- в) приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування;
- г) прийняття спадщини;
- г) виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності.

При цьому іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки у разі:

- а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;
- б) викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності;
- в) прийняття спадщини.

Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню.

Отже, набуття іноземними юридичними особами права власності на земельні ділянки пов'язано з придбанням або необхідністю розміщення на відповідних землях об'єктів нерухомості. Підстави для набуття земельних ділянок у власність аналогічні підставам, передбаченим для іноземних громадян та осіб без громадянства. Земельний кодекс України виключає можливість придбання (передачі) іноземними громадянами, особами без громадянства, іноземними юридичними особами на території України права власності на землю сільськогосподарського призначення

Набуття права на землю громадянами та юридичними особами здійснюється шляхом передачі земельних ділянок у власність або надання їм у користування.

Відповідно до ст.116 Земельного кодексу безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян провадиться у разі:

- а) приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян;
- б) одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій;
- в) одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених цим Кодексом.

При цьому передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених цим Кодексом, провадиться один раз по кожному виду використання.

Приватизація як спосіб набуття права власності є передачею об'єктів права державної власності у приватну власність громадян, вона належить до ринкових правових інструментів і пов'язана з переходом господарства нашої країни від планової економічної системи до ринкових засад господарювання. Адже функціонування господарства на ринкових засадах без приватизації землі не може бути успішним та ефективним. Тому в ст. 118 Земельного

кодексу визначено порядок безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами, а також усі категорії земель земельного фонду України.

Неабияке значення для реалізації громадянами права на приватизацію земельних ділянок мають норми їх безоплатної передачі із земель державної та комунальної власності. Згідно з частиною першою ст. 121 Земельного кодексу громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок у таких розмірах:

для ведення фермерського господарства — в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство;

для ведення особистого селянського господарства — не більше 2 га;

для ведення садівництва — не більше 0,12 га;

для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах — не більше 0,25 га, у селищах — не більше 0,15 га, у містах — не більше 0,10 га;

для індивідуального дачного будівництва — не більше 0,10 га;

для будівництва індивідуальних гаражів — не більше 0,01 га.

Наведені норми поширюються не тільки на приватизацію раніше наданих громадянам земельних наділів, а й на передачу останніх у власність шляхом їх відведення як із земель державної та комунальної власності, так і з земель, вилучених у інших власників та користувачів. Отже, норми безоплатної передачі громадянину земельної ділянки не залежать від наявності у нього такої ділянки в користуванні та від правових підстав володіння нею.

Такий підхід до визначення земельних ділянок, які безоплатно передаються громадянам (в залежності від площі ділянки) має суттєвий недолік – взагалі ігнорується вартість землі, її розташування. Це в законодавчому порядку породжує соціальну несправедливість – адже жителі центральних районів України (особливо приміських районів Києва) отримують землі, які мають значно вищі ринкові ціни порівняно з іншими громадянами нашої держави.

Громадянин, який бажає приватизувати земельну ділянку, що знаходиться у його користуванні, має подати заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцем розташування ділянки. Відповідно до п. 12 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу до розмежування земель державної та комунальної власності повноваження щодо розпорядження землями в межах населених пунктів, крім земель, переданих у приватну власність, здійснюють відповідні сільські, селищні, міські ради, а за межами населених пунктів — відповідні органи виконавчої влади. Розгляд заяв громадян про приватизацію відповідних земельних ділянок зазначеними органами виконавчої влади та місцевого самоврядування здійснюється за належністю земель на праві власності. У межах встановлених норм приватизація здійснюється безоплатно. Та частина ділянки, розміри якої перевищують норми безоплатної приватизації, може передаватися громадянам у приватну власність за плату.

Відповідно до частини другої ст. 118 Земельного кодексу рішення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо приватизації земельних ділянок мають прийматися у місячний строк на підставі технічних матеріалів та документів, що підтверджують розмір цих ділянок. Такими технічними матеріалами можуть бути схеми розташування земельної ділянки, план-проект розміщення будівлі, а документами — державний акт на право постійного землекористування, довідки про реєстрацію договору тимчасового або орендного землекористування, витяги із земельно-шнурових і погосподарських книг місцевих рад.

Підготовка та надання технічних матеріалів і необхідних документів є обов'язком громадянина. При цьому громадянин, який бажає отримати у власність земельну ділянку, повинен самостійно зібратися весь обсяг документів, що стосується цієї ділянки.

Органи виконавчої влади безпосередньо приймають рішення про приватизацію земельних ділянок. Вони є постійно діючими органами, тому для розгляду заяв громадян та прийняття рішень щодо приватизації земельних

ділянок у місячний строк немає часових перешкод. Органам місцевого самоврядування також надано право безпосереднього прийняття рішень. Так, згідно зі ст. 12 Земельного кодексу до повноважень сільських, селищних і міських рад належить розпорядження землями територіальних громад, а також передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян відповідно до земельного закону. Проте вони функціонують у сесійному режимі, що породжує труднощі, пов'язані з додержанням місячного строку, передбаченого для прийняття відповідних рішень.

Дозволи на розробку проектів приватизації зазначених земель є самостійними рішеннями органів місцевого самоврядування або виконавчої влади. Вони реалізуються громадянами за рахунок їх власних коштів. Проекти мають містити відомості про цільове призначення земель та місця їх розташування, про те, які саме площі підлягають приватизації.

Проект надсилається на розгляд та затвердження до органу місцевого самоврядування або виконавчої влади. Відповідно до частини п'ятої ст. 118 Земельного кодексу передача земельних ділянок у власність громадян — працівників державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, а також пенсіонерів з їх числа провадиться після затвердження проекту.

Передача земельних ділянок зі складу земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств у власність громадянам може здійснюватися й у разі їх ліквідації. Це впливає зі змісту частини третьої ст. 24 Земельного кодексу, згідно з якою у разі ліквідації державного або комунального підприємства, установи, організації землі, що знаходяться в їх постійному користуванні, за рішенням відповідного органу виконавчої влади або місцевого самоврядування переводяться до земель запасу або надаються іншим громадянам та юридичним особам для використання за їх цільовим призначенням, а договори оренди земельних ділянок припиняються.

Норма аналогічного змісту закріплена й у частині другій ст. 30 Земельного кодексу. Відповідно до неї земельні ділянки державної та комунальної власності, які знаходились у користуванні сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, що ліквідуються, включаються до земель

запасу або передаються у власність чи користування. З урахуванням того, що ця норма визначає розподіл несільськогосподарських угідь при ліквідації сільськогосподарських підприємств, йдеться про можливість приватизації земельних ділянок несільськогосподарського призначення, якими користувалися ліквідовані сільськогосподарські підприємства державної або комунальної власності.

Громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, особистого селянського господарства, садівництва, будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації подають заяву до відповідної районної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У заяві зазначаються бажані розміри та мета використання ділянки.

У разі згоди зазначених органів на передачу земельної ділянки у власність громадянам вони дають дозвіл на розробку проекту її відведення. У частині сьомій ст. 118 та інших положеннях Земельного кодексу зазначено, що в ньому зберігається відвідний порядок передачі земельних ділянок у власність, який поширюється і на безоплатну приватизацію земельних ділянок громадянами.

Розробка проекту відведення земельної ділянки є складним техніко-юридичним заходом. Тому земельний закон передбачає здійснення розробки проектів спеціалізованими організаціями, які мають відповідні дозволи (ліцензії) на виконання цієї роботи. Ними можуть бути науково-дослідні та проектні інститути, їх філії та інші підрозділи. Надання їм відповідних дозволів та ліцензування їх діяльності здійснюються в порядку, передбаченому законодавством. Про наявність у таких організацій дозволу або ліцензії на проектування відведення земельних ділянок зазначається в проекті. При розробці проектів вони керуються державними стандартами та

нормативами, а також регіональними місцевими правилами використання земельних ділянок.

Чинний Земельний кодекс передбачає підготовку проектів відведення земельних ділянок за рахунок замовників, але не передбачає строків розробки проекту відведення земельної ділянки. В зв'язку з цим виготовлення такого проекту може затягнутися на рік, і навіть на більш тривалий строк.

Погодження проекту відведення земельної ділянки є важливою стадією його підготовки, яка не зводиться до виконання формальних вимог закону та має істотне значення для здійснення землевпорядкування. Тому згідно з частиною дев'ятою ст. 118 Земельного кодексу цей проект погоджується з органом по земельних ресурсах, природоохоронними і санітарно-епідеміологічними органами, органом архітектури та подається на розгляд відповідної місцевої державної адміністрації або до органу місцевого самоврядування. Таке погодження є обов'язковим. Наведений перелік державних органів, які в обов'язковому порядку погоджують проект відведення землі, є вичерпним. Строки погодження також законодавчо не визначені.

У деяких випадках виникає необхідність погодження проекту з іншими державними органами, а також суміжними підприємствами, установами та організаціями. Залежно від категоріальної належності та основного цільового призначення земельної ділянки, яка відводиться, такими органами виконавчої влади можуть бути, наприклад, органи управління водним або лісовим господарством.

Особливою формою погодження проекту відведення земельної ділянки є підготовка висновків щодо надання або вилучення (викупу). Це віднесено до компетенції відповідних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Такі висновки передують розробці проекту відведення землі, оскільки без них немає сенсу замовляти та розробляти його. Водночас з метою запобігання зайвому погодженню проекту в окремих випадках земельний закон виключає необхідність погодження передачі земельної ділянки у власність громадянам. Як вже зазначалося, додержання строку розгляду

проекту покладено на місцеві державні адміністрації, які є постійно діючими органами виконавчої влади.

Розроблений та погоджений проект відведення земельної ділянки подається на розгляд до відповідної місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування. Відповідно до частини десятої ст. 118 Земельного кодексу районна, Київська чи Севастопольська міська державна адміністрація або сільська, селищна, міська рада у місячний строк розглядає проект відведення та приймає рішення про передачу земельної ділянки у власність.

Розгляд проекту відведення земельної ділянки та прийняття рішення про її передачу у власність — самостійна стадія процесу землевпорядкування. Згідно з п. «в» частини першої ст. 186 Земельного кодексу проекти відведення земельних ділянок із земель державної чи комунальної власності затверджуються органами виконавчої влади або місцевого самоврядування, які надають і вилучають їх. Зазначені органи можуть затвердити проект відведення земельної ділянки і прийняти рішення про її передачу або відхилити його і направити на доопрацювання. Після усунення недоліків він підлягає повторному розгляду тими самими органами з правом ухвалення відповідного рішення. При цьому законодавчо чітко не визначено, чим повинні керуватися органи влади чи місцевого самоврядування при наданні дозволу на приватизацію чи відмові в наданні такого дозволу.

Згідно з частиною одинадцятою ст. 118 Земельного кодексу у разі відмови органу виконавчої влади чи місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення заяви без розгляду питання вирішується в судовому порядку.

У главі 25 Земельного кодексу, присвяченій вирішенню земельних спорів, суд визначено як орган, наділений повноваженнями вирішувати їх. У частині другій ст. 158 Земельного кодексу наведено перелік спорів, які розглядаються виключно судом. До цього переліку не включено земельні спори про відмову в передачі земельної ділянки у власність або залишення заяви громадянина органами виконавчої влади чи місцевого самоврядування без розгляду. Тому зазначені спори можна вважати особливими. Адже при

цьому в юридичному розумінні земельну ділянку ще не передано у власність, а тому й немає права на конкретний об'єкт. У такому разі немає і самого земельного спору з його земельно-правовим змістом. Виникає спір про підстави залишення заяви без розгляду або ухвалення рішення про відмову в передачі земельної ділянки у власність, пов'язаний з діяльністю або рішеннями органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування щодо забезпечення прав громадян.

Збільшення кількості земельних власників сприяло розширенню кола учасників земельних відносин, тому суттєвого значення набуває нормативна база, механізми регулювання земельних відносин і управління земельними ресурсами.

За останні роки в Україні відбулись суттєві зміни у формах власності на землю. Безплатно сільським і міським жителям передано у власність мільйони гектарів продуктивних земель: земельні ділянки під сади, городи, для будівництва житла, розширення особистих підсобних і організації селянських (фермерських) господарств.

Проте, в силу історичних обставин та географічного розташування є велика кількість населених пунктів (міст, селищ міського типу та сіл), які у своєму володінні (у власності) не мають земель для розподілу по заданих вище напрямках користування, оскільки всі землі навколо згідно чинного законодавства не можуть бути передані у приватну власність.

Це породжує соціальну несправедливість щодо людей, які проживають в цих населених пунктах і з іншого боку земельні ділянки, що надаються є нині єдиним засобом забезпечення матеріальних умов життя селян.

Зокрема, це стосується передгірських та лісових зон Західної України.

Населення, яке не має земельних ділянок у вигляді присадиб, паїв та наданих в оренду ділянок землі, змушене вдаватись до заробітчанства.

Варіантом виходу з цієї ситуації є міграції людей на регіони з великим запасом землі. Проте, цей варіант на даний час для держави є нездійснений. Залишається єдиний вихід – забезпечити людей за рахунок державного

лісового фонду. Можливо з точки зору екології виникатимуть тимчасові погіршення ситуації. Але коли йдеться про забезпечення життя людей, то очевидно цим треба поступитись.

Провівши кадастрову оцінку лісів, що розташовані навколо населених пунктів, їх можна було б подавати у вигляді паїв селянам. При відповідній нормативній базі ці паї могли б об'єднуватись в економічно обґрунтовані за розмірами недержавні лісові господарства, приносити, від їх урегульованого відповідним законодавством використання, прибутки, які забезпечували б життя людей. Приватна власність на ділянки лісового фонду сприяла б їх раціональному використанню, підтриманню в належному продуктивному стані та підвищенню їх позитивного впливу на екологічну ситуацію регіону. При цьому була б вирішена соціальна проблема матеріального забезпечення малоземельних населених пунктів, що оточуються державними лісами. При вирішенні цієї проблеми в запропонований спосіб можна було б і відчужувати частину лісового фонду для розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів і за їх рахунок розширити даний фонд в інших місцях шляхом лісонасадження із наступною передачею його до державного лісового фонду.

Така ж, закріплена правовими нормами соціальна несправедливість, стосується жителів великих міст (зокрема, Києва), які через відсутність вільних земельних ділянок, не можуть використати своє право на безоплатне отримання земель.

Не визначено законодавством також питання щодо місцезнаходження земельної ділянки, яку вправі отримати громадянин безоплатно (скажімо, для ведення садівництва чи для будівництва і обслуговування жилого будинку чи для індивідуального дачного будівництва). Звідси виникає немало спорів, коли жителі Києва вимагають надання їм земельних ділянок в межах міста або в передмісті.

Відповідно до п. 6 Перехідних положень Земельного кодексу України громадяни та юридичні особи, які мають у постійному користуванні земельні

ділянки (але за цим Кодексом не можуть мати їх на такому праві), повинні були до 1 січня 2005 р. переоформити у встановленому порядку право власності або право оренди на них. Проте, значна частина фактичних користувачів не цього не зробила, тому залишається невизначеним правовий статус зазначених земельних ділянок.

Гострою проблемою є вирішення питань щодо приватизації землі власниками об'єктів нерухомості, що розташовані на придбаній на підставі цивільно-правової угоди земельній ділянці. Вони вважають себе власниками цієї ділянки на підставі ст. 120 Земельного кодексу, або ж звертаються із вимогою про продаж їм земельної ділянки. Але ст.ст. 127, 128, 129 Земельного Кодексу чітко регламентують як порядок придбання земельних ділянок на підставі цивільно-правових угод, так і підстави для відмови у цьому. Звісно ж, коли у власника нерухомості відсутній державний акт на право постійного користування землею, або договір оренди, сам факт розміщення на ділянці нерухомості не дає права власності на землю.

Відповідно до ст. 121 Земельного кодексу України громадяни мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок, із земель державної і комунальної власності, для будівництва й обслуговування житлового будинку, що розміщені в містах, у розмірі не більше 0,10 га.

При приватизації земельних ділянок для будівництва й обслуговування житлового будинку, а також при використанні даної приватизованої земельної ділянки, слід враховувати генеральний план населеного пункту, план земельно-господарського устрою та іншу містобудівну документацію, як це передбачено ст. 39 Земельного кодексу України.

Відповідно до п. 4 ст. 116 Земельного кодексу України приватизація земельних ділянок для будівництва й обслуговування житлового будинку, не обмежує право громадянина на безоплатне одержання ним у власність земельної ділянки для інших видів використання, у межах норм, передбачених ст. 121 Земельного кодексу України.

Питання про надання безоплатно у власність земельної ділянки для ведення садівництва, будівництва й обслуговування житлового будинку

вирішує відповідний орган державної адміністрації або орган місцевого самоврядування в порядку, передбаченому ст. 118 Земельного кодексу України.

Певні особливості має приватизація земельних ділянок, на яких розташовані багатоквартирні житлові будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території. У разі приватизації громадянами багатоквартирного жилого будинку, вони мають також і право на безплатну приватизацію земельної ділянки під будинком та навколо неї. Розміри та конфігурація земельних ділянок, на яких розташовані багатоквартирні жилі будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкові території, визначаються на підставі проектів розподілу території кварталу, мікрорайону та відповідної землевпорядної документації.

Повертаючись до проблем переходу права на земельну ділянку при переході права на будівлю і споруду, слід ще раз наголосити: право власності на земельну ділянку або її частину може переходити на підставі цивільно-правових угод, а право користування – на підставі договору оренди.

Слід також звернути увагу на ст. 193 Земельного Кодексу – визначення державного земельного кадастру. Державний земельний кадастр – це єдина державна система земельно-кадастрових робіт, яка встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення права власності і права користування земельними ділянками та містить сукупність відомостей і документів про місцезнаходження та правовий режим цих ділянок, їх оцінку, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників землі та землекористувачів. Призначенням державного земельного кадастру є забезпечення необхідною інформацією органи державної влади та органи місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ і організацій, а також громадян з метою регулювання земельних відносин, раціонального використання та охорони земель, визначення розміру плати за землю і цінності земель у складі природних ресурсів, контролю за використанням і охороною земель, економічного та екологічного обґрунтування бізнес-планів та проектів землеустрою.

Проте, до цього часу в Україні єдиного Державного земельного кадастру немає. Звідси стільки проблем, непорозумінь.

Незважаючи на те, що в ст.204 Земельного кодексу зазначено, що порядок ведення державного земельного кадастру встановлюється законом, такий закон до цього часу не прийнято.

Висновки до розділу V

Приватизація – складний і неоднозначний процес, який має бути забезпечений відповідною законодавчою базою.

Недостатнє законодавче забезпечення приватизаційних процесів, яке викликане, найімовірніше, відсутністю належного досвіду у законотворенні і надто великим впливом політичних факторів на цей процес, а також механічним використанням норм зарубіжного права на території України, гальмує розвиток ринкових відносин і економіки держави в цілому.

Основними правовими проблемами приватизації крупних підприємств, які потребують вирішення, є: відсутність державної стабільної стратегічної програми приватизації, що тягне за собою постійні зміни в законодавстві, зміну «правил гри» в процесі приватизації; недостатнє законодавче забезпечення інвестиційних процесів (включаючи залучення іноземних інвестицій), не сформований ринок цінних паперів; недосконала податкова політика держави. Необхідно вирішити питання щодо вдосконалення антикорупційного законодавства (в тому числі спрямованого на перешкоджання відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом, та рейдерства); законодавчого врегулювання правового статусу Фонду державного майна; удосконалення методики визначення вартості об'єктів приватизації; нормативного регулювання передпродажної підготовки об'єктів приватизації; вирішення проблем, пов'язаних з приватизацією землі під приватизованими об'єктами тощо.

Правовими проблемами, які потребують вирішення в процесі приватизації землі, є: спрощення процедури безоплатної передачі землі громадянам, які мають на це право; запровадження «прозорого» механізму виділення земель громадянам; розробка та запровадження економічно

обґрунтованого механізму вартісної оцінки землі, що передається у приватну власність, а також землі, яку громадяни мають право отримати безоплатно; термінова інвентаризація землі та створення єдиного Державного земельного кадастру тощо.

Розділ VI. Правові проблеми забезпечення виконання зобов'язань в процесі приватизації. Санкції за їх порушення.

6.1. Правове регулювання відносин щодо дотримання своїх інвестиційних зобов'язань покупцями державного майна в процесі приватизації

Сьогодні приватизація в Україні здійснюється на основі положень Державної програми приватизації на 2000 – 2002рр., затвердженої Законом України «Про Державну програму приватизації» від 18 травня 2000р. Спроби Фонду державного майна України узгодити в Кабінеті Міністрів України і затвердити в Верховній Раді України проект Державної програми приватизації спочатку на період 2003 – 2008рр., а потім на 2004 – 2006 рр., не увінчалися успіхом. Відповідно до норм, закладених Державною програмою на 2000 – 2002, її положення залишаються чинними до прийняття нової програми. І хоча ця норма працювала на безперешкодне продовження процесів приватизації, подальший розвиток їх законодавчого регулювання було загальмовано, що, безперечно, негативно позначилось на здійсненні економічних реформ у країні.¹⁶

Важливою ознакою і особливістю приватизаційного законодавства є поєднання в ньому двох видів норм: публічно-правових та приватноправових із значною перевагою норм публічно-правового характеру, що можна пояснити тим, що методологічні основи приватноправової концепції, які спираються на принципи диспозитивності, приватної ініціативи, еквівалентності тощо, не можуть охопити регулюванням так звані вертикальні відносини. Отже, правове регулювання відносин, що складаються в процесі приватизації, в тому числі відносин щодо забезпечення виконання інвестиційних зобов'язань з боку суб'єктів приватизації, відбувається за цивільним законодавством, а також згідно з спеціальним, так званим приватизаційним законодавством. До основних законів, які регулюють приватизаційні процеси, можна віднести:

- Закон України «Про приватизацію державного майна» із змінами станом на 27 квітня 2007 року;

¹⁶ М. Чечетов Організаційно-правове забезпечення приватизації в Україні // Економіка України – 2005 - №1 – с.4 – 5.

- Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» із змінами станом на 27 квітня 2007 року;
- Закон України «Про приватизаційні папери» із змінами станом на 19.01.2006, який визначає поняття і види приватизаційних паперів (приватизаційних майнових сертифікатів), умови та порядок їх випуску, обігу, розміщення серед громадян України, використання та погашення;
- Закон України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» із змінами станом на 03.03.2005;
- Закон України «Про особливості приватизації підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України» із змінами станом на 22.05.2003;
- Закон України «Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної компанії «Укррудпром» із змінами і доповненнями станом на 25.03.2005
- Закон України «Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва» із змінами станом на 27 квітня 2007 року;
- Закон України «Про Державну програму приватизації» із змінами станом на 15 грудня 2005 року

Саме ці закони становлять фундамент приватизаційного законодавства, на якому базується велика кількість нормативно-правових документів різної юридичної сили.

Крім зазначених документів, законодавство про приватизацію охоплює постанови Кабінету Міністрів України, а також відомчі нормативні акти про приватизацію, прийняті Фондом державного майна України самостійно чи разом з іншими органами.

В залежності від виду об'єктів приватизації розрізняють так звану «малу» приватизацію, «велику» приватизацію та приватизацію житла. Предметом цього дослідження є правовідносини, які складаються в сфері забезпечення виконання зобов'язань покупців державного майна в процесі великої та малої приватизації.

Необхідно зазначити, що ці два види приватизації регулюються різними законами України, однак, «базовим приватизаційним» законом є Закон

України «Про приватизацію державного майна» і він має застосовуватись до відносин щодо приватизації невеликих державних підприємств, не врегульованих «законом про малу приватизацію».

З юридичної точки зору приватизація - це майнова угода між суб'єктами приватизації, змістом якої є сплатне, частково сплатне або безоплатне відчуження державного майна. Як окрема юридична категорія такі угоди мають власну назву: «угоди приватизації» (ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна»). Оплатні і частково оплатні угоди згідно із законодавством про приватизацію є особливими договорами купівлі-продажу державного майна. Тому зміст, порядок укладання та виконання цих договорів регулюються законодавчими актами про приватизацію, а також Цивільним кодексом.¹⁷ Закон регулює даний вид угод як угоди особливі за суб'єктним складом, характером відносин сторін, предметом, а також за переліком та характером зобов'язань покупцями державного майна в процесі приватизації.

Сьогодні в Україні затвердилась практика використання примірних договорів, в тому числі купівлі-продажу об'єктів приватизації. Саме використання примірних договорів, затверджених ФДМ України, є нормативно неоднозначним, оскільки ані ст. 7 Закону України «Про приватизацію державного майна», ані п. 5 Тимчасового положення про Фонд державного майна України (Постанова Верховної Ради України від 7 липня 1992 року N 2558-ХІІ) та інші нормативні акти не відносять затвердження примірних договорів купівлі-продажу до повноважень Фонду державного майна України. З іншого боку, використання примірних договорів дає можливість уніфікувати умови при укладанні договорів купівлі-продажу державного майна, забезпечити рівність прав та обов'язків суб'єктів правовідносин. В будь-якому випадку умови, визначені примірними договорами, включаючи ті, які визначають відповідальність сторін, стають обов'язковими для сторін договору купівлі-продажу після його укладення.

Наказами Фонду державного майна України затверджений перелік примірних договорів, які встановлюють права та обов'язки сторін та відповідальність за їх невиконання:

¹⁷ Щербина В. С. Господарське право України. Навч. посібник- К.: Атіка, 1999- 336 с.

1. «Про затвердження примірних договорів купівлі-продажу» від 22 серпня 2005 року N 2411 в редакції наказів Фонду державного майна України від 24 листопада 2005 року N 3032 та від 13 грудня 2007 року N 1951:

- Примірний договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу за конкурсом;
- Примірний договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу на аукціоні;
- Примірний договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу шляхом викупу;
- Примірний договір купівлі-продажу окремого індивідуально визначеного майна, у тому числі будівлі (споруди, приміщення), що підлягає продажу за конкурсом;
- Примірний договір купівлі-продажу окремого індивідуально визначеного майна, у тому числі будівлі (споруди, приміщення), що підлягає продажу на аукціоні;
- Примірний договір купівлі-продажу окремого індивідуально визначеного майна, у тому числі будівлі (споруди, приміщення), що підлягає продажу шляхом викупу;
- Примірний договір купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва, що підлягає продажу за конкурсом;
- Примірний договір купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва, що підлягає продажу на аукціоні;
- Примірний договір купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва, що підлягає продажу шляхом викупу.

2. Про скасування наказу ФДМУ від 02.08.2004 N 1591 та про затвердження Примірного договору купівлі-продажу цілісного майнового комплексу групи В від 9 листопада 2005 року N 2947:

- Примірний договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу (група В) при приватизації на аукціоні

3. Про затвердження Примірного договору купівлі-продажу пакета акцій відкритого акціонерного товариства за конкурсом від 28 березня 2005 року N 689:

- Примірний договір купівлі-продажу пакета акцій відкритого акціонерного товариства за конкурсом

4. Про затвердження примірних договорів купівлі-продажу від 9 липня 2007 року N 1115

- Примірний договір купівлі-продажу об'єкта аукціону (об'єкта незавершеного будівництва, окремого індивідуально визначеного майна - будівлі, споруди та цілісного майнового комплексу) разом з земельною ділянкою державної власності, на якій він розташований
- Примірний Договір купівлі-продажу об'єкта аукціону (цілісного майнового комплексу групи В разом з земельною ділянкою, на якій він розташований)

Аналіз обов'язків покупців державного майна в процесі приватизації буде наведений нижче, а аналізу санкцій за їх невиконання присвячений розділ 2 цього дослідження. Щодо загального механізму врегулювання прав та обов'язків сторін шляхом затвердження примірних договорів зазначимо наступне.

1. Законами «Про приватизацію державного майна» та «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» передбачений дещо різний перелік обов'язків інвесторів (покупців державного майна). В багатьох випадках ці примірні договори регулюють однаково ці обов'язки як у випадку малої, так і у випадку «великої» приватизації. Наприклад, Постановою ФДМ N 2411 були затверджені примірні договори купівлі-продажу об'єктів приватизації груп А, Д та Ж, й відповідно до п.48 Державної програми приватизації на 2000-2002 роки лише продаж об'єктів групи А здійснюється відповідно до Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» та цієї програми. Однак, в самих примірних договорах жодних відмінностей, залежних від того, мала чи «велика» приватизація відбувається, не міститься.

2. Зазначені договори створювались в залежності від об'єкту та, в основному, способу приватизації. Це спричинило ще одну проблему. В деяких з них взагалі немає суттєвих відмінностей щодо обов'язків інвесторів, а в деяких, відмінності, які є наслідком регулювання різними законами, не встановлені. Це, найімовірніше, є наслідком певних загальних недоліків в систематизації приватизаційного законодавства, що потребує вдосконалення.

3. Всі примірні договори відрізняються різним ступенем конкретизації та деталізації обов'язків інвесторів.

Ще однією загальною проблемою щодо визначення інвестиційних зобов'язань є саме невизначеність терміну «інвестиційні зобов'язання або обов'язки». Чинне законодавство дозволяє тлумачити цей термін принаймні в двох смислах:

1. Це всі обов'язки покупців державного майна (широке тлумачення)

2. Це обов'язки покупців державного майна, які зазначені і ч. 2 ст. 27, ч. 5 ст. 29 Законами «Про приватизацію державного майна» та ч. 4 ст. 23 Закону «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», щодо внесення інвестицій в об'єкт приватизації після його приватизації (вужьке тлумачення).

З нашої точки зору, найбільш вдалим та обґрунтованим є перше, широке тлумачення, оскільки, по-перше, друге значно звужує розуміння цього терміну. По-друге, в приватизаційних законах термін «інвестор» майже завжди тотожний терміну «покупець державного майна» (дивись напр. Абз. 2 п. 13 Державної програми приватизації на 2000-2002 роки). Тому обов'язки інвестора, що виникають у зв'язку з купівлею державного майна можна називати інвестиційними. А у вужькому смислі їх пропонується називати обов'язками щодо внесення інвестицій, як це і відбувається в згаданій частині 4 статті 23 «закону про малу приватизацію».

6.2. Нормативні засади додержання своїх інвестиційних зобов'язань покупцями об'єктів «великої» приватизації

Законом «Про приватизацію державного майна» чітко встановлюються інвестиційні зобов'язання покупців об'єктів «великої» приватизації, які мають бути включені до відповідних договорів купівлі-продажу.

Так, відповідно до ст. 27 Закону до договору купівлі-продажу повинні включатися передбачені бізнес-планом чи планом приватизації зобов'язання або зобов'язання сторін, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу щодо:

- здійснення програм технічного переозброєння виробництва, впровадження прогресивних технологій;
- здійснення комплексу заходів щодо збереження технологічної єдності виробництва та технологічних циклів;
- збереження та раціонального використання робочих місць;
- виконання вимог законодавства про захист економічної конкуренції;
- збереження номенклатури та обсягу виробництва продукції (послуг) відповідно до бізнес-плану;
- завершення будівництва жилих будинків;
- утримання об'єктів соціально-побутового призначення;
- виконання заходів щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці та охорони навколишнього середовища;
- внесення інвестицій виключно у грошовій формі, їх розміру та строків;
- виконання встановлених мобілізаційних завдань;
- погашення боргів;
- подальшого використання земельної ділянки відповідно до вимог Земельного кодексу України.

До договору купівлі-продажу об'єкта приватизації також включаються відомості про розподіл відповідальності за шкоду, завдану навколишньому природному середовищу внаслідок господарської діяльності підприємства до

проведення його приватизації, а також вимоги та додаткові обмеження природоохоронного законодавства до користування об'єктом.

Термін дії зазначених зобов'язань, за винятком виконання встановлених мобілізаційних завдань, не повинен перевищувати п'яти років, а щодо підприємств-монополістів, підприємств військово-промислового комплексу, що підлягають конверсії, галузевих науково-дослідних інститутів та проектно-конструкторських бюро, інших підприємств та установ, приватизація яких здійснюється за погодженням з Кабінетом Міністрів України, порядок контролю за їх діяльністю затверджує Кабінет Міністрів України.

З метою забезпечення виконання зазначених зобов'язань протягом терміну їх дії Законом передбачено, що вони зберігають свою дію і для тих власників, які придбають об'єкт у разі його подальшого відчуження. Певними гарантіями виконання цього положення Закону є обов'язкова вимога отримання згоди на відчуження майна (акцій), обтяжених передбаченими зобов'язаннями з боку державного органу приватизації, який здійснює контроль за їх виконанням. Крім того у разі подальшого відчуження приватизованого об'єкта новий власник у двотижневий термін з дня переходу до нього права власності на цей об'єкт зобов'язаний подати до державного органу приватизації копії документів, що підтверджують перехід до нього права власності. Державний орган приватизації зобов'язаний вимагати від нового власника виконання зобов'язань, визначених договором купівлі-продажу об'єкта приватизації і застосовувати до нього у разі їх невиконання санкції згідно із законом. Можливість здійснення цього контролю певним чином забезпечується обов'язком емітента або реєстратора, який веде реєстр власників іменних цінних паперів, подати органу приватизації відомості про нового власника приватизованого об'єкта на письмову вимогу державного органу приватизації.

Але перелік цих зобов'язань не є вичерпним. Додаткові обов'язки можуть встановлюватися відповідними законами. Серед таких обов'язки щодо строків внесення оплати за об'єкт приватизації (п. 4 ст. 29 Закону «Про приватизацію державного майна»), щодо допущення працівників державних органів приватизації при проведенні ними перевірки дотримання умов

договору купівлі-продажу державного майна (п. Статті 29 цього ж Закону) та інші.

Крім того, включення до договору інших зобов'язань покупця допускається за згодою сторін. Враховуючи те, що продавцем, тобто однією з сторін договору, є державний орган приватизації, згода сторін в цьому випадку є поняттям умовним і значно відрізняється від аналогічного поняття в інших цивільно-правових договорах.

Так, до встановлених «за згодою сторін» примірними договорами можна віднести зобов'язання:

1. Примірним договором купівлі-продажу цілісного майнового комплексу (група В) при приватизації на аукціоні:
 - протягом 50 днів з моменту укладання цього Договору надати Продавцю дозвіл органу Антимонопольного комітету України на придбання активів у вигляді об'єкта приватизації;
 - в установлений цим Договором строк прийняти об'єкт приватизації за актом приймання-передачі;
 - у строки, встановлені чинним законодавством, подати державному реєстратору документи, необхідні для державної реєстрації припинення юридичної особи державного підприємства;
 - здійснити реєстрацію прав власності на нерухоме майно, що входить до складу об'єкта приватизації, у бюро технічної інвентаризації (БТІ).
2. Примірним договором купівлі-продажу пакета акцій відкритого акціонерного товариства за конкурсом, з нашої точки зору, зобов'язання інвесторів врегульовані найбільш детально:
 - забезпечення доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) протягом 5 років від дати підписання договору щорічно у визначених обсягах
 - погашення заборгованості ВАТ за кредитами
 - погашення кредиторської заборгованості ВАТ

- зменшення дебіторської заборгованості ВАТ
- забезпечення чистого прибутку підприємства протягом 5 років від дати підписання у визначених обсягах
- виконання вимог Закону України «Про захист економічної конкуренції»
- забезпечення освоєння нових та підвищення якості наявних видів продукції та/або послуг
- забезпечення впровадження прогресивних технологій, механізації та автоматизації виробництва;
- забезпечення вдосконалення виробництва, праці та управління;
- забезпечення економії матеріалів, палива та енергії;
- забезпечення проведення науково-дослідних та конструкторських робіт;
- забезпечення погашення заборгованості із заробітної плати та соціальних виплат протягом місяця з моменту реалізації права власності Покупця;
- не допущення накопичення заборгованості підприємства перед працівниками із заробітної плати;
- підвищення рівня заробітної плати з урахуванням інфляційних процесів;
- забезпечення матеріального стимулювання працівників залежно від результатів господарської діяльності підприємства;
- не допущення звільнення працівників підприємства з ініціативи Покупця чи уповноваженого ним органу (за винятком звільнення на підставі пункту 6 статті 40 Кодексу законів про працю України або вчинення працівником дій, за які законодавством передбачене звільнення на підставі пунктів 3, 4, 7, 8 статті 40 та статті 41 Кодексу законів про працю України) протягом 6 місяців від дня переходу до нього права власності на пакет акцій;
- забезпечення протягом трьох місяців від дати підписання цього Договору купівлі-продажу укладання колективного договору;

- забезпечення утримання об'єктів соціально-побутового призначення;
- забезпечення витрат ВАТ на поліпшення соціально-побутових умов працюючих на рівні не менше 0,5 відсотка від реалізації продукції ВАТ на рік;
- забезпечення зниження частки виробництва з небезпечними та шкідливими умовами праці і зменшення їх впливу на працюючих;
- забезпечення витрат ВАТ на охорону праці не менше 0,5 відсотка від суми реалізованої продукції ВАТ на рік;
- забезпечення завершення будівництва житлових будинків (у разі наявності такого будівництва);
- забезпечення дотримання вимог та додаткових обмежень природоохоронного законодавства до користування об'єктом в частині охорони повітряного басейну, охорони і раціонального використання земель, водного фонду, мінеральних ресурсів;
- виконання заходів щодо охорони навколишнього середовища;
- надання Продавцю на його запити та у визначені ним строки необхідні матеріали, відомості, документи щодо виконання умов Договору;
- у разі зміни свого місцезнаходження та банківських реквізитів – повідомлення про це Продавця протягом 5 робочих днів
- у межах корпоративних прав, дотримання вимог чинного законодавства України щодо захисту державної таємниці.

3. Примірним договором купівлі-продажу об'єкта аукціону (об'єкта незавершеного будівництва, окремого індивідуально визначеного майна – будівлі, споруди та цілісного майнового комплексу) разом з земельною ділянкою державної власності, на якій він розташований:

- завершити будівництво об'єкта незавершеного будівництва (завершити розбирання об'єкта у разі продажу під розбирання), ввести об'єкт в експлуатацію у визначений строк;

- Здійснити реєстрацію: нерухомого майна, державного акта на земельну ділянку, а також зареєструвати договір купівлі-продажу;
 - Виготовити та оформити державний акт на право власності на земельну ділянку;
 - Використовувати земельну ділянку відповідно до цільового призначення;
4. Примірним договором купівлі-продажу об'єкта аукціону (цілісного майнового комплексу групи В разом з земельною ділянкою, на якій він розташований):
- протягом 50 днів з моменту укладання цього Договору надати Продавцю дозвіл Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України на придбання активів у вигляді об'єкта приватизації;
 - у строки, встановлені чинним законодавством, подати державному реєстратору документи, необхідні для державної реєстрації припинення юридичної особи державного підприємства;
 - здійснити реєстрацію прав власності на нерухоме майно, що входить до складу об'єкта приватизації.
5. Примірним договором купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва, що підлягає продажу на аукціоні; Примірним договором купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва, що підлягає продажу шляхом викупу¹⁸:
- У визначений термін з моменту підписання цього Договору підготувати документи та здійснити відповідні дії щодо переоформлення права забудовника;
 - Завершити будівництво об'єкта незавершеного будівництва та ввести його в експлуатацію (завершити розбирання - у разі продажу під розбирання) у встановлений строк.

¹⁸ Деякі з примірних договорів не містять певних особливих зобов'язань покупців, тому тут згадуватись не будуть

- Не здійснювати відчуження об'єкта незавершеного будівництва та земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, до моменту завершення будівництва об'єкта незавершеного будівництва та введення його в експлуатацію (у разі продажу під розбирання – до моменту закінчення розбирання).
 - У разі продажу під розбирання – додержуватись умов здавання земельної ділянки органам місцевого самоврядування.
6. Примірним договором купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу шляхом викупу; Примірним договором купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу на аукціоні; Примірним договором купівлі-продажу цілісного майнового комплексу, що підлягає продажу за конкурсом; Примірним договором купівлі-продажу окремого індивідуально визначеного майна, у тому числі будівлі (споруди, приміщення), що підлягає продажу на аукціоні; Примірним договором купівлі-продажу окремого індивідуально визначеного майна, у тому числі будівлі (споруди, приміщення), що підлягає продажу шляхом викупу; Примірним договором купівлі-продажу окремого індивідуально визначеного майна, у тому числі будівлі (споруди, приміщення), що підлягає продажу за конкурсом:
- в установленій цим Договором строк сплатити податок на додану вартість;
 - здійснити необхідні заходи щодо вилучення Об'єкта приватизації з державного реєстру підприємств України, у тому числі анулювання печаток і штампів¹⁹;
 - здійснити реєстрацію нерухомого майна, яке входить до складу Об'єкта приватизації, у бюро технічної інвентаризації.

Очевидно, що окремі з цих зобов'язань дублюють загальні обов'язки, встановлені чинним законодавством, наприклад, «сплатити податок на додану вартість» тому встановлювати їх в договорах не має необхідності. При цьому,

¹⁹ Не у всіх договорах, зазначених в цьому пункті

рівень конкретизації інших зобов'язань в примірному договорі може унеможливити їх виконання для покупців окремих об'єктів. Наприклад, «протягом 50 днів з моменту укладання цього Договору надати Продавцю дозвіл Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України на придбання активів у вигляді об'єкта приватизації». Наскільки зрозуміло, порядок надання цих дозволів визначається не приватизаційним, а антимонопольним законодавством. Надає цей дозвіл держава в особі своїх органів, а затримки з його отриманням можуть виникати не з вини покупця. Однак, відповідальність за несвоєчасне виконання цієї умови, згідно з Договором, буде нести саме він.

Деякі з цих умов є сумнівними з правової точки зору. Так, наприклад, заборона відчужувати об'єкт незавершеного будівництва та земельну ділянку, на якій розташований цей об'єкт, до моменту завершення будівництва об'єкта незавершеного будівництва та введення його в експлуатацію є порушенням конституційних прав власника (ст. 41 Конституції України). Тим більше, що Законом передбачається правонаступництво наступних власників приватизованого майна щодо інвестиційних зобов'язань. Таким чином, юридична обґрунтованість зазначеної заборони викликає виправданий сумнів.

Окремі договірні зобов'язання в різних договорах відрізняються неузгодженістю. Наприклад, в деяких договорах встановлений обов'язок «здійснити реєстрацію нерухомого майна, яке входить до складу Об'єкта приватизації, у бюро технічної інвентаризації». В інших цей обов'язок встановлений без зазначення бюро технічної інвентаризації. Не завжди і не всюди саме БТІ здійснює таку реєстрацію. Якщо, наприклад, повноваження щодо реєстрації об'єктів нерухомості будуть передані до інших органів, жоден з інвесторів не зможе виконати таку вимогу.

6.3. Нормативні засади додержання своїх інвестиційних зобов'язань покупцями об'єктів «малої» приватизації

Основним нормативним актом, який регулює правовідносини в сфері малої приватизації, є Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» із змінами станом на 27 квітня 2007 року.

Цей Закон встановлює правовий механізм приватизації цілісних майнових комплексів невеликих державних підприємств переробної і місцевої промисловості, промисловості будівельних матеріалів, легкої і харчової промисловості, будівництва, окремих видів транспорту, торгівлі і громадського харчування, побутового обслуговування населення, житлово-експлуатаційного і ремонтного господарства. Об'єктами малої приватизації є: цілісні майнові комплекси невеликих державних підприємств, віднесених Державною програмою приватизації до групи А; окреме індивідуально визначене майно; об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти. Ці та інші об'єкти можуть бути приватизованими відповідно до цього Закону, якщо вони відповідають вимогам частини першої статті 2 Закону або якщо це передбачено планами їх приватизації.

Відповідний зміст договору купівлі-продажу передбачений для об'єктів малої приватизації, пунктами 2 і 3 ст. 23 Закону України «Про приватизацію майна невеликих державних підприємств (малу приватизацію)». Такий договір включає:

- назву підприємства, його адресу;
- відомості про продавця та покупця;
- остаточну ціну продажу об'єкта на аукціоні, за конкурсом або розмір викупу;
- взаємні зобов'язання продавця і покупця;
- номери їх розрахункових рахунків;
- назви й адреси банківських установ;
- умови внесення платежів.

До договору також включаються зобов'язання сторін, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу, відповідальність та правові наслідки їх невиконання.

Порівняльний аналіз змісту «договору щодо малої приватизації» та відповідних вимог щодо «договорів «великої» дозволяє зробити висновок не на користь визначення зобов'язань в договорі, що є предметом дослідження в цьому розділі. Очевидно, що в цій статті закону про малу приватизацію

просто перераховані основні умови, досягнення згоди по яких є обов'язковим, а не вимоги щодо зобов'язань інвестора.

Аналізуючи норми інших статей цього Закону, можна виділити такі обов'язки інвесторів:

1. Встановлені частиною 2 ст. 18 для покупців за конкурсом, та, які відносяться до умов конкурсу:
 - здійснення програм технічного переозброєння виробництва, впровадження прогресивних технологій;
 - виконання вимог законодавства про захист економічної конкуренції;
 - збереження та створення протягом визначеного терміну нових робочих місць;
 - незмінність початкової вартості продажу об'єкта та дотримання строків оплати;
 - збереження досягнутих на час укладання договору профілю діяльності, номенклатури або обсягу виробництва, зазначених у договорі, видів продукції (послуг);
 - виконання встановлених для підприємства мобілізаційних завдань;
 - створення безпечних або нешкідливих умов праці;
 - утримання об'єктів соціально-культурного призначення;
 - здійснення заходів щодо захисту навколишнього природного середовища, дотримання екологічних норм чи досягнення найкращих екологічних наслідків експлуатації об'єкта.

Таким чином, якщо мала приватизація відбувається за конкурсом, Законом встановлюються адекватні зобов'язання для покупців, які здебільшого не відрізняються від аналогічних зобов'язань під час великої приватизації. В інших випадках внесення таких умов до договорів не вимагається законом.

Як у положеннях Закону про «велику» приватизацію, положення Закону про малу приватизацію щодо прав та обов'язків покупців/інвесторів

конкретизуються у відповідних примірних договорах. Затверджуючи ці договори, ФДМ України не розділив їх в залежності від виду приватизації, що можна вважати певним недоліком щодо вимог системності. Тому більшість типових договорів може бути застосована як у випадках приватизації об'єктів великої приватизації, так і малої. Виключення з цього правила становлять Примірний договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу (група В) при приватизації на аукціоні та Примірний договір купівлі-продажу об'єкта аукціону (цілісного майнового комплексу групи В разом з земельною ділянкою, на якій він розташований). Ці примірні договори застосовуються до об'єктів групи В, якими є цілісні майнові комплекси підприємств з середньообліковою чисельністю працюючих понад 100 осіб та вартість основних фондів яких достатня для формування статутних фондів ВАТ; акції ВАТ, випуск яких зареєстрований або продаж акцій яких розпочався до набрання чинності цією Програмою (крім підприємств групи Г); акції ВАТ, створених на базі підприємств агропромислового комплексу, в разі, якщо вартість основних фондів достатня для формування статутного фонду ВАТ²⁰.

Оскільки обов'язки покупців державного майна вже були проаналізовані у попередньому параграфі, окремо на них зупинятись не варто. Зауважимо лише, що Закон про малу приватизацію не містить вимог до змісту зобов'язань покупців майна на аукціоні та шляхом викупу, водночас відповідні примірні договори, які можуть застосовуватись до випадків приватизації об'єктів групи А, передбачають можливість їх визначення та застосування. Таку неузгодженість, найімовірніше, можна виправити шляхом внесення змін та доповнень до Закону.

6.4. Правове регулювання застосування санкцій за невиконання інвестиційних зобов'язань новими власниками приватизованих об'єктів

Питання відповідальності за порушення законодавства про приватизацію та умов договорів купівлі-продажу вирішуються в законодавстві по-різному, залежно від того, йдеться про об'єкти малої чи «великої»

²⁰ Державна програма приватизації на 2000 – 2002рр., затверджена Законом України „Про Державну програму приватизації” від 18 травня 2000р

приватизації. Відповідні особливості проаналізовані нижче. Однак, вбачається, що однією з основних загальних для обох видів приватизації проблем в сфері застосування штрафних санкцій є забезпечення їх належного (повного та своєчасного) виконання – фактичне стягнення. Недоліки в цій сфері є відбитком загальної тенденції в сфері юридичної відповідальності, що підтверджується і матеріалами практики. Так, наприклад, за даними, наведеними у Підсумках діяльності регіонального відділення ФДМУ по Дніпропетровській області за 9 місяців 2007 року «Загальна сума нарахованих штрафних санкцій (збитків), за нанесення збитків державі під час володіння Покупцями об'єктами приватизації, з початку звітного періоду складає 7512,42 грн. Сплачено 459,57 грн.». Вважаємо, що покращення становища зі стягненням штрафів залежить від самих органів приватизації та від загального вдосконалення законодавства в сфері виконання стягнень.

6.5. Нормативні засади застосування санкцій за невиконання інвестиційних зобов'язань власниками об'єктів «великої» приватизації

Відповідальність за порушення договору купівлі-продажу об'єктів «великої» приватизації можна розділити на два основні види:

1. встановлені Законом України «Про приватизацію державного майна» негативні наслідки недодержання умов договору купівлі – продажу об'єкта приватизації:
 - a. розірвання договору на вимогу однієї з сторін «в разі невиконання іншою стороною зобов'язань, передбачених договором купівлі-продажу, у визначені строки» (п. 5 ст. 27 зазначеного Закону), включаючи недодержання вимог статті 29 Закону щодо сплати за об'єкт приватизації;
 - b. визнання договору недійсним у разі порушення законодавства під час його укладення;
 - c. неустойка в разі прострочення сплати за об'єкт приватизації;
 - d. пені та штрафи;
2. відповідальність, передбачена відповідними договорами купівлі-продажу об'єкта приватизації (договірна відповідальність).

Питання щодо розірвання та визнання недійсним договорів будуть розглянуті у відповідному розділі дослідження.

Відповідно до п. 4 ст. 29 Закону України «Про приватизацію державного майна» покупці, які не сплатили за об'єкт приватизації, придбаний шляхом викупу, на аукціоні або за конкурсом, протягом 60 днів з моменту укладення чи реєстрації відповідної угоди сплачують на користь органу приватизації неустойку, розмір та порядок сплати якої встановлений постановою Кабінету Міністрів України „Про порядок сплати і розмір неустойки за повну або часткову несплату покупцями коштів за об'єкти приватизації” від 21 серпня 1997 р. № 910. Отже, розмір неустойки становить 20 відсотків ціни, за яку куплено цей об'єкт. Неустойка сплачується протягом двадцяти календарних днів з моменту закінчення терміну сплати коштів за об'єкт приватизації та зараховується до позабюджетного Державного фонду приватизації. Якщо внесена сума за придбаний об'єкт приватизації менша від суми неустойки, сплаті підлягає різниця між сумою неустойки та внесеною сумою, а якщо вона перевищує суму неустойки, різниця повертається покупцеві протягом двадцяти календарних днів з моменту закінчення терміну сплати коштів за придбаний об'єкт приватизації.

Рішення про викуп об'єкта, включаючи земельну ділянку, або результати конкурсу, аукціону підлягають анулюванню (абзац 2 п. 4 ст. 29 Закону України «Про приватизацію державного майна»).

При повному або частковому невиконанні умов договорів купівлі-продажу встановлюється така відповідальність покупців:

- у разі порушення встановлених умовами договору купівлі-продажу строків внесення інвестицій у встановленому обсязі покупцями сплачується пеня у розмірі 0,1 відсотка вартості не внесених інвестицій за кожний день прострочення;
- у разі невнесення інвестицій – штраф у розмірі 10 відсотків загального обсягу інвестицій на день подачі позову про розірвання договору; при чому у разі розірвання договору купівлі-продажу у зв'язку з невиконанням умов договору щодо

внесення інвестицій, внесені частково інвестиції не повертаються;

- у разі недотримання покупцем зобов'язань щодо збереження протягом визначеного періоду профілю діяльності приватизованого об'єкта покупець сплачує штраф у розмірі 10 відсотків вартості придбаного майна.

Зазначені штрафи перераховуються до Державного бюджету України.

Збитки, заподіяні порушенням законодавства про приватизацію, а також витрати щодо забезпечення збереження об'єктів приватизації на період до моменту передачі майна, підлягають відшкодуванню за позовами заінтересованих осіб у порядку, передбаченому законодавством України.

Необхідно зауважити, що як і у випадку із зобов'язаннями інвесторів, примірні договори регулюють і стягнення (санкції) за порушення цих зобов'язань. Аналіз зазначених примірних договорів дозволяє виділити наступні договірні санкції, які є додатковими до встановлених законодавством:

- пеня у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, за кожний день прострочення платежу за об'єкт приватизації;
- штраф у розмірі 12-кратного сумарного обсягу середньої заробітної плати всіх звільнених працівників у разі зменшення кількості робочих місць, яка встановлена договором і в місячний термін поновлення кількості скорочених робочих місць (крім випадків, пов'язаних із санацією та реструктуризацією підприємства).

На нашу думку, включення до примірних договорів санкцій, які не передбачені Законом, є неправомірним. Як вже зазначалось, частини 4 та 5 статті 29 Закону «Про приватизацію державного майна» встановлюють перелік санкцій за порушення інвесторами своїх зобов'язань. При чому, як це видно із тексту зазначених норм, цей перелік є вичерпним, адже він не містить правил щодо можливості їх визначення договорами (наприклад, фрази «та інші, встановлені договором»). Вбачається, що, оскільки регулювання

приватизаційних угод приватизаційними законами є спеціальним по відношенню до загального цивільно-правового регулювання, диспозитивні норми цивільного законодавства щодо договірної відповідальності сторін не діють у даному випадку.

Причини виникнення такої ситуації є абсолютно зрозумілими. Оскільки зазначені примірні договори, застосовуються і для малої, і для великої приватизації (за деякими винятками), розробники просто скопіювали санкції, визначені в одному і другому законах. Покупці ж державного майна, найімовірніше, не наважуються оскаржувати таке становище, оскільки побоюються, що в цьому разі приватизаційні угоди з ними просто не будуть укладатись.

Доцільно було би попри причини цих незгоджень, усунути їх, прийнявши відповідні зміни в формулюваннях.

6.6. Нормативні засади застосування санкцій за невиконання інвестиційних зобов'язань власниками об'єктів «малої» приватизації

Відповідальність за порушення договору купівлі-продажу об'єктів малої приватизації можна розділити на два основні види:

1. встановлені Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» негативні наслідки недодержання умов договору купівлі – продажу об'єкта приватизації:
 - розірвання договору (ч. 8 ст. 23 Закону);
 - припинення та визнання недійсними угод, укладених на аукціоні, конкурсі (ст. 20 Закону)
 - пені та штрафи;
2. відповідальність, передбачена відповідними договорами купівлі-продажу об'єкта приватизації (договірна відповідальність).

Питання щодо розірвання та визнання недійсним договорів розглянуто у наступному параграфі дослідження.

Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» встановлено, що у разі невиконання покупцем передбачених договором купівлі-продажу зобов'язань щодо строку внесення

інвестицій у встановленому обсязі він сплачує на користь місцевого бюджету пеню у розмірі 0,1 відсотка вартості не внесених у строк інвестицій за кожний день прострочення. При недодержанні покупцем зобов'язань щодо збереження протягом визначеного терміну кількості робочих місць (за винятком скорочення робочих місць, пов'язаного із санацією та реструктуризацією підприємства) він сплачує штраф у розмірі 12-кратної суми середньої заробітної плати кожного звільненого працівника та у місячний термін поновлює кількість скорочених робочих місць.

Зазначені штрафи та пені, крім останнього, який перераховується на рахунок служби зайнятості за місцезнаходженням приватизованого об'єкта, надходять до Державного бюджету України.

Серед договірних санкцій можна виділити наступні:

- неустойка в розмірі 20 відсотків ціни, за яку куплено об'єкт, в разі несплати за об'єкт приватизації, придбаний шляхом викупу, на аукціоні або за конкурсом, протягом 60 днів з моменту укладення чи реєстрації відповідної угоди;
- штраф у розмірі 10 відсотків загального обсягу інвестицій на день подачі позову про розірвання договору у разі невнесення інвестицій;
- штраф у розмірі 10 відсотків вартості придбаного майна у разі недотримання покупцем зобов'язань щодо збереження протягом визначеного періоду профілю діяльності приватизованого об'єкта ;
- пеня у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, за кожний день прострочення платежу за об'єкт приватизації.

Правова проблема існування договірних санкцій в договорах малої приватизації аналогічна проблемі, описаній в аналізі правових норм великої приватизації. Відмінність полягає лише в переліку санкцій, які були запозичені із Закону «Про приватизацію державного майна». Адже частина 4 статті 23 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» містить вичерпний перелік санкцій, отже,

неузгодженість нормативних документів обґрунтовує сумнів у правомірності договірних санкцій щодо покупців об'єктів малої приватизації, подібно до того, як це визначено вище щодо покупців об'єктів великої приватизації.

6.7. Нормативні підстави реприватизації як «крайніх» санкцій, які можуть бути застосовані до нових власників об'єктів

З точки зору негативних наслідків для покупця об'єкту приватизації найбільш важким наслідком недодержання умов договору купівлі-продажу об'єкту приватизації є розірвання договору або визнання його недійсним та повернення такого майна у власність держави. Оскільки в даному випадку мова не тільки про звичайне невиконання договірних зобов'язань, а й про зміну форми власності в разі розірвання договору і «реприватизації» майна, обов'язковим з нашої точки зору є врахування норм Конституції України та цивільного законодавства, що регулюють правовий режим власності. Винятком є випадки розірвання договору купівлі-продажу об'єкту приватизації внаслідок несплати або неповної оплати за об'єкт, оскільки за зазначеними примірними договорами, а отже і згідно з договорами, які укладаються на їх основі, право власності на об'єкт приватизації переходить до приватного власника лише після повної оплати за нього.

Стаття 41 Конституції України встановлює, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Отже, примусове безоплатне вилучення приватної власності суперечить Конституції України за винятком випадків конфіскації майна за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення у випадках, встановлених Законом (стаття 354 ЦКУ).

Такі винятки – стягнення: конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення

передбачений статтею 29 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а конфіскація майна – статтею 59 Кримінального кодексу України.

Іншими словами, відповідно до Конституції України майно, яке знаходиться у приватній власності, безоплатно не може бути вилучене у особи, за винятком зазначених адміністративних та кримінальних санкцій. Таким чином, об'єкт приватизації, який перейшов у власність особи, не може бути конфіскований, навіть якщо договір купівлі-продажу визнано недійсним або розірвано за рішенням суду.

Реквізиція як примусове вилучення державою майна власника у державних або громадських інтересах з виплатою йому вартості цього майна передбачена Цивільним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення. Не доцільно з нашої точки зору спеціально аналізувати правовий режим реквізиції як адміністративного стягнення в рамках цього дослідження, оскільки вона може бути застосована за досить невелику кількість правопорушень і лише щодо предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення. Крім того, вважається доведеним в галузі адміністративного права, що саме таким чином встановлене стягнення та механізм його реалізації суперечить згаданій статті 41 Конституції України.

Відповідно ж до статті 353 Цивільного Кодексу України у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Окремі особливості викупу пам'ятки історії та культури передбачені статтею 352 ЦКУ.

Термін «реприватизація», вперше з'явився в державних документах в Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2000 року № 1072, як один з напрямів

удосконалення відносин власності шляхом закінчення процесу приватизації. При чому, ні в Цивільному кодексі України, ні в спеціальному законодавстві з питань приватизації до сих пір не визначене ні саме поняття реприватизації, ні підстави і порядок її проведення, хоча необхідність його законодавчого врегулювання очевидна.

Необхідно зауважити, що законопроекти, призначені врегулювати правовідносини в сфері реприватизації, неодноразово вносились на розгляд Верховної Ради України. Серед них:

Проект Закону України «Про порядок реприватизації майна», внесений народним депутатом України О. Ржавським, реєстраційний № 8103-1 від 25.09.2001 р.

Проект Закону України «Про реприватизацію майна в Україні», внесений народним депутатом України В. Семенюк, реєстраційний № 1173 від 07.06.2002 р.

Проект Закону про внесення зміни до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (щодо реприватизації житла), внесений Кабінетом Міністрів України, реєстраційний № 6437 від 17.12.2004
Проект Закону про реприватизацію майна в Україні, внесений народним депутатом України Морозом О.О. реєстраційний № 8027 від 19.08.2005.

Проект Закону про введення мораторію на реприватизацію майна в Україні, внесений народним депутатом України Рудьковським М.М., реєстраційний № 8160 від 19.09.2005.

Проект Закону України «Про повернення приватизованого майна у державну і комунальну власність», внесений народними депутатами України Садовим М.І. та Сподаренком І.В., реєстраційний № 1287 від 04.08.2006

Проект Закону України «Про повернення приватизованого майна у державну і комунальну власність», внесений Кабінетом Міністрів України, реєстраційний № 3165 від 25.02.2003р.

Однак, всі вони були або відхилені Парламентом на різних стадіях. А бо ж відкликані суб'єктом законодавчої ініціативи.

З певними відмінностями більшість зазначених законопроектів визначали реприватизацію як повернення приватизованого майна у державну

власність у разі розірвання за рішенням суду договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації у зв'язку з невиконанням іншою стороною зобов'язань, передбачених договором, визнання в установленому законодавством порядку договорів купівлі-продажу майна, укладених у процесі приватизації, недійсними.

Однак чинне законодавство України, не називаючи цей процес реприватизацією, і зараз передбачає (Закон України «Про приватизацію державного майна» та Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»), що порушення встановленого законодавством порядку приватизації або обов'язків сторін є підставою для визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єкта приватизації або його розірвання.

Як зазначалось, сучасне приватизаційне законодавство розрізняє розірвання купівлі-продажу, укладеного у процесі приватизації, внаслідок невиконання покупцем своїх обов'язків за ним (правове регулювання такого розірвання аналізувалось вище) і визнання такого договору недійсним у разі порушення законодавства під час його укладення. Отже, розглянемо визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єкта приватизації.

Відповідно до статті 215 Цивільного кодексу підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу, зокрема, якщо зміст правочину суперечить цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства, а також, якщо особа, яка вчиняє правочин, не має необхідного обсягу цивільної дієздатності.

Відповідно до статті Закону України «Про приватизацію державного майна» порядок приватизації державного майна передбачає:

- опублікування списку об'єктів, які підлягають приватизації, у виданнях державних органів приватизації, місцевій пресі;
- прийняття рішення про приватизацію об'єкта на підставі поданої заяви або виходячи із завдань Державної програми приватизації та створення комісії з приватизації;

- опублікування інформації про прийняття рішення про приватизацію об'єкта;
- проведення аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства, що приватизується (за винятком об'єктів малої приватизації);
- проведення у випадках, передбачених законодавством, екологічного аудиту об'єкта приватизації;
- затвердження плану приватизації або плану розміщення акцій відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації, та їх реалізацію.

Крім того, для різних груп об'єктів приватизації Програмою приватизації визначено способи, особливості продажу, та інші вимоги, які обов'язково мають бути враховані при їх відчуженні. Порядок організації та проведення конкурсів, аукціонів інших способів продажу детально регламентовано нормативними актами Фонду державного майна України²¹.

Отже, чинним законодавством порядок приватизації встановлюється досить детально, певні особливості встановлюються для різних способів приватизації та видів об'єктів приватизації. Однак законом не визначається перелік порушень цих вимог, які є підставою визнання договору купівлі-продажу недійсним. Адже зрозуміло, що дрібні, процедурні порушення не можна вважати достатньою підставою для зміни форми власності і в певному сенсі порушення права приватної власності – вилучення певних об'єктів із приватної власності, яким є реприватизація. Крім того, оскільки «відповідальними» за організацію процесу приватизації є відповідні державні органи, вбачається сумнівним застосування негативних наслідків порушень під час цього процесу до іншої сторони – покупця державного майна.

Дещо конкретніше визначаються підстави визнання судом недійсними угод, укладених на аукціоні, конкурсі, Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)». Ст. 20 цього Закону

²¹ «Що таке «реприватизація»?» Заступник начальника відділу законодавства з питань підприємництва та приватизації Департаменту цивільного законодавства та підприємництва І.В. Даценко // <http://www.minjust.gov.ua/0/5949>

України, що називається «Припинення та визнання недійсними угод, укладених на аукціоні, конкурсі», наведено перелік порушень, які можуть бути підставою для визнання судом недійсними угод, укладених на аукціоні, конкурсі:

- не виконано вимог щодо змісту інформації, передбаченої ст. 15 цього Закону, та терміну її опублікування;

- об'єкт включено до відповідного переліку об'єктів, що підлягають приватизації, з порушенням чинного законодавства;

- покупець не визнається як такий згідно з законодавством про приватизацію;

- істотно порушувались інші правила оголошення та проведення аукціону, конкурсу, передбачені Законом «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)». Однак і ця, здавалося б конкретна норма породила дискусію щодо застосування норм цієї статті в судовій практиці.

Основною проблемою є питання визначення, про які саме угоди, укладені на аукціоні, конкурсі, йдеться у цій статті. Чи це договори купівлі-продажу об'єктів приватизації, чи це якісь інші угоди?²² Одна з висловлених з цього приводу думок зводиться до того, що передбачені ст. 20 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» угоди – це ті, які пов'язані з організацією та проведенням аукціону, конкурсу, але аж ніяк не власне договори купівлі-продажу об'єктів приватизації. Адже за юридичною природою організація та проведення аукціону, конкурсу являє собою сукупність дій (юридичних фактів), які породжують певні правовідносини (права та обов'язки). Такі дії учасників конкурсу, аукціону, органів приватизації, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків, слід вважати угодами, про які йдеться у ст. 20 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)». До них, зокрема, можна віднести внесення учасником аукціону, конкурсу застави в розмірі 10 відсотків початкової ціни продажу об'єкта та інші. Договір же купівлі-продажу об'єкта приватизації не може

²² Дивись напр. Щербина В. С. Господарське право України. Навч. посібник- К.: Атіка, 1999- 336 с.

належати до угод, укладених на аукціоні, конкурсі, у розумінні ст. 20 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», оскільки відповідно до ст. 23 зазначеного Закону цей договір укладається у 5-денний термін з дня затвердження органом приватизації результатів аукціону, конкурсу. Таким чином, проведення аукціону, конкурсу і укладання договору купівлі-продажу об'єкта приватизації за часом не збігаються.

Однак, аналіз судової практики дозволяє знайти приклади протилежного тлумачення зазначених норм. Так, рішенням арбітражного суду м. Києва від 26 квітня 1996 р. був визнаний недійсним протокол засідання конкурсної комісії від 4 жовтня 1995 р. № 9 у частині визначення переможця некомерційного конкурсу з продажу майна державного підприємства «Стенограф» у зв'язку з порушенням вимог законодавства про приватизацію. Переможцем другого етапу і остаточним переможцем було оголошено науково-виробниче комерційне підприємство «Літа», яке подало план експлуатації об'єкта, що не відповідає вимогам законодавства: в ньому не було пропозицій щодо ціни продажу об'єкта, зобов'язань щодо умов конкурсу та додаткових зобов'язань щодо подальшої експлуатації об'єкта. Були також порушені відповідним представництвом Фонду державного майна України вимоги законодавства щодо порядку опублікування інформації та відомостей про об'єкт, який підлягає продажу за конкурсом, в «Державному інформаційному бюлетені про приватизацію» Фонду державного майна України.

Арбітражна наглядова колегія Вищого арбітражного суду України, переглянувши матеріали вищезгаданої арбітражної справи, також засвідчила порушення вимог законодавства про приватизацію під час проведення некомерційного конкурсу другого етапу з продажу майна державного підприємства «Стенограф» і залишила рішення арбітражного суду м. Києва без змін.

Отже, це питання потребує на правове врегулювання і внесення відповідних змін та доповнень до зазначеного Закону України щодо

визначення підстав та порядку визнання договорів купівлі-продажу державного майна недійсними.

Розглянемо розірвання договору купівлі-продажу об'єкта приватизації

Зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом (стаття 651 Цивільного кодексу України). Крім того, стаття 525 ЦК України встановлює, що одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом.

В цьому контексті не зовсім зрозумілим є положення, яке міститься в переважній більшості примірних договорів, затверджених Наказом Фонду державного майна України від 22 серпня 2005 року N 2411 «Про затвердження примірних договорів купівлі-продажу»: «у разі невиконання Покупцем умов цього Договору Продавець має право у встановленому порядку на розірвання цього Договору та повернення об'єкта незавершеного будівництва у державну власність за рішенням суду». Якщо це положення просто дублює відповідні норми закону, сумнівним є його необхідність. Якщо ж ним встановлюється певне право продавця, додаткове до таких, які встановлені законом, не зрозумілим є зміст цього права. Адже в даному випадку, здається, мова йде не про право на одностороннє позасудове розірвання договору (що явно б суперечило закону), а про право звернутись до суду.

Особливістю договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації є те що державний орган приватизації, з одного боку, є стороною такого договору (продавцем), а з іншого - здійснює контроль за виконанням його умов. Основні правила організації та здійснення органами приватизації контролю за виконанням покупцями об'єктів приватизації умов договорів купівлі-продажу цих об'єктів регламентовано Порядком здійснення державними органами приватизації контролю за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації, що затверджений наказом Фонду державного майна України від 19 серпня 1998 р. № 1649 (в редакції наказу Фонду державного майна України від 27 лютого 2004 р. N 372).

У разі, коли за результатами контролю за виконанням покупцем умов договору орган приватизації приймає рішення про необхідність розірвання договору і за умови відсутності при цьому пропозиції або згоди покупця на його розірвання за домовленістю сторін, орган приватизації у встановленому законом порядку порушує питання про розірвання договору та повернення об'єкта приватизації у державну власність у судовому порядку.

Згідно з частиною п'ятою статті 27 Закону України «Про приватизацію державного майна» на вимогу однієї із сторін договір купівлі-продажу може бути розірвано або визнано недійсним за рішенням суду в разі невиконання іншою стороною зобов'язань, передбачених договором купівлі-продажу, у визначені терміни.

Відповідно до загальних правил розірвання договорів, що визначені статтею 651 Цивільного кодексу України, договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Однак приватизаційне законодавство, включаючи примірні договори, не містить переліку випадків, які б можна було вважати підставами для розірвання договорів купівлі-продажу державного майна. Такими істотними порушеннями за загальною логікою можна було б вважати визначені приватизаційними законами передбачені бізнес-планом чи планом приватизації зобов'язання або зобов'язання сторін, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу, а також відомості про розподіл відповідальності за шкоду, завдану навколишньому природному середовищу внаслідок господарської діяльності підприємства до проведення його приватизації, а також вимоги та додаткові обмеження природоохоронного законодавства до користування об'єктом. Такі зобов'язання також не є однорідними за своїм характером та суттю. Тому суди в кожному конкретному випадку мають з'ясувати, наскільки порушення договору купівлі-продажу державного майна є істотним і достатньою підставою для

його розірвання. Винятком є невиконання умов оплати за об'єкт приватизації (п. 4 ст. 29 Закону України «Про приватизацію державного майна»), що має наслідком анулювання рішення про викуп об'єкта, включаючи земельну ділянку, або результати конкурсу, аукціону. Хоча залишаються незрозумілими правові наслідки такого анулювання, адже виникає питання, чи анулювання рішення про викуп або результатів аукціону, конкурсу означає фактичне розірвання договору, чи може бути лише приводом для звернення до суду про його розірвання. Однак, враховуючи, що Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств» не передбачає правових наслідків такого анулювання, можна вважати, що договір купівлі-продажу діє аж до його розірвання за згодою сторін чи у судовому порядку.

У такий же спосіб врегульоване розірвання договорів і примірними договорами. Всі примірні договори містять загальні положення про їх розірвання і лише окремі передбачають можливість (однак не обов'язковість) їх розірвання за таких підстав, як несплата за об'єкт, неприйняття у встановлений строк покупцем об'єкту приватизації.

На сьогодні проблемним питанням залишається також **механізм та джерела повернення покупцю об'єкта приватизації коштів**, сплачених ним за придбаний у процесі приватизації об'єкт, у разі розірвання чи визнання недійсним договору купівлі-продажу.

Згідно з абзацом третім пункту 133 Державної програми приватизації на 2000-2002 роки у разі розірвання договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації у зв'язку з невиконанням їх умов або визнання їх недійсними в судовому порядку повернення покупцям коштів, сплачених за об'єкт приватизації, провадиться на підставі рішення суду з коштів позабюджетного Державного фонду приватизації або фонду приватизації Автономної Республіки Крим, отриманих від повторного продажу цих об'єктів у порядку, встановленому Фондом. З нашої точки зору, ця норма ставить під сумнів можливість здійснення двосторонньої реституції у випадку, коли стосовно об'єкта, який повернуто у державну власність, приймається рішення про недоцільність чи заборону приватизації, а також у випадках, коли розмір

плати за об'єкт приватизації при повторному продажу виявиться меншим, ніж сума, яка була плачена першим покупцем.

Крім того, конституційність цієї норми викликає певні сумніви, оскільки, відповідно до ст. 41 Конституції України, примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Іншими словами, належить спочатку сплатити суб'єкту приватизації за його майно, що реприватизується, а лише потім вилучати його та проводити подальшу приватизацію, якщо це можливо та доцільно.

Висновки до розділу VI

Правове регулювання відносин, що складаються в процесі приватизації, в тому числі відносин щодо забезпечення виконання інвестиційних зобов'язань з боку суб'єктів приватизації відбувається цивільним законодавством, а також спеціальним, так званим приватизаційним законодавством.

Практика використання примірних договорів, в тому числі купівлі-продажу об'єктів приватизації є нормативно неоднозначною, оскільки законодавство України не відносить затвердження примірних договорів купівлі-продажу до повноважень Фонду державного майна України.

Всі примірні договори відрізняються різним ступенем конкретизації та деталізації обов'язків інвесторів. Однак, в самих примірних договорах жодних суттєвих відмінностей в цій сфері, залежних від того, мала чи «велика» приватизація відбувається, не міститься. В деяких з них взагалі, немає суттєвих відмінностей щодо обов'язків інвесторів, а в деяких, як вже зазначалось, відмінності, які є наслідком регулювання різними законами, не встановлені

Інвестиційними обов'язками покупців державного майна пропонується називати всі зобов'язання інвесторів, а не лише обов'язки щодо внесення інвестицій в об'єкт приватизації після його приватизації.

Включення до договору додаткових до визначених законом зобов'язань покупця допускається за згодою сторін. Враховуючи, те, що продавцем, тобто однією з сторін договору є державний орган приватизації, згода сторін в цьому випадку є поняттям умовним і суттєво відрізняється від аналогічного поняття в інших цивільно-правових договорах.

Примірним договором купівлі-продажу пакета акцій відкритого акціонерного товариства за конкурсом, з нашої точки зору, зобов'язання інвесторів врегульовані найбільш детально.

Окремі зобов'язання, визначені примірними договорами, дублюють загальні обов'язки, встановлені чинним законодавством, наприклад, «сплатити податок на додану вартість», тому встановлювати їх в договорах не було необхідності. Конкретизація деяких зобов'язань в примірному договорі може унеможливити їх виконання для покупців окремих об'єктів.

Деякі з інвестиційних умов є сумнівними з правової точки зору. Наприклад, заборона відчужувати об'єкта незавершеного будівництва та земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, до моменту завершення будівництва об'єкта незавершеного будівництва та введення його в експлуатацію є порушенням конституційних прав власника (ст. 41 Конституції України).

ФДМ України не розділив примірні договори в залежності від виду приватизації, що можна вважати певним недоліком щодо вимог системності. Тому більшість типових договорів може бути застосована як у випадках приватизації об'єктів великої приватизації, так і малої. Виключення з цього правила становлять Примірний договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу (група В) при приватизації на аукціоні та Примірний договір купівлі-продажу об'єкта аукціону (цілісного майнового комплексу групи В разом з земельною ділянкою, на якій він розташований).

Однією з основних загальних для обох видів приватизації проблем в сфері застосування штрафних санкцій є забезпечення їх належного (повного та своєчасного) виконання – фактичне стягнення. Недоліки в цій сфері є відбитком загальної негативної тенденції в сфері юридичної відповідальності, що підтверджується і матеріалами практики. Поліпшення становища зі стягненням штрафів залежить від самих органів приватизації та від загального вдосконалення законодавства в сфері виконання стягнень.

Відповідальність за порушення договору купівлі-продажу об'єктів приватизації можна розділити на два основні види: встановлені Законом України та передбачена відповідними договорами купівлі-продажу об'єкта приватизації (договірна відповідальність).

Найімовірніше, включення до примірних договорів санкцій, які не передбачені Законом, є неправомірним. І Закон України «Про приватизацію державного майна» і Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» встановлюють перелік санкцій за порушення інвесторами своїх зобов'язань. Як це видно із тексту зазначених норм, цей перелік є вичерпним. Вбачаємо, що зазначені порушення мають бути усунені.

З точки зору негативних наслідків для покупця об'єкту приватизації найбільш важким наслідком недодержання умов договору купівлі-продажу об'єкту приватизації є розірвання договору або визнання його недійсним та повернення такого майна у власність держави – реприватизація. Однак, ні в Цивільному кодексі України, ні в спеціальному законодавстві з питань приватизації до сих пір не визначене ні саме поняття реприватизації, ні підстави і порядок її проведення, хоча необхідність його законодавчого врегулювання очевидна.

Чинне законодавство України, не називаючи цей процес реприватизацією, і зараз передбачає (Закон України «Про приватизацію державного майна» та Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»), що порушення встановленого законодавством порядку приватизації або обов'язків сторін є підставою для

визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єкта приватизації або його розірвання.

Підстави визнання договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації мають бути конкретизовані у відповідних законах, оскільки чинним законодавством порядок приватизації встановлюється досить детально, при чому окремі особливості встановлюються для різних способів приватизації та видів об'єктів приватизації.

Оскільки «відповідальними» за організацію процесу приватизації є відповідні державні органи, вбачається сумнівним застосування негативних наслідків порушень під час цього процесу до іншої сторони – покупця державного майна.

Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» (ст. 20) встановлений перелік порушень, які можуть бути підставою для визнання судом недійсними угод, укладених на аукціоні, конкурсі. Вважають, що угоди, укладені на аукціоні, конкурсі – це ті, які пов'язані з організацією та проведенням аукціону, конкурсу, але аж ніяк не договори купівлі-продажу об'єктів приватизації. Однак аналіз судової практики дозволяє знайти приклади протилежного тлумачення зазначених норм. Отже, це питання потребує на правове врегулювання і внесення відповідних змін та доповнень до зазначеного Закону України щодо визначення підстав та порядку визнання договорів купівлі-продажу державного майна недійсними.

Не зовсім зрозумілим є положення, яке міститься в переважній більшості примірних договорів, затверджених Наказом Фонду державного майна України: «у разі невиконання Покупцем умов цього Договору Продавець має право у встановленому порядку на розірвання цього Договору та повернення об'єкта незавершеного будівництва у державну власність за рішенням суду». Якщо це положення просто дублює відповідні норми закону, сумнівним є його необхідність. Якщо ж ним встановлюється певне право продавця, додаткове до таких, які встановлені законом, не зрозумілим є зміст цього права. Адже в даному випадку, здається, мова йде не про право на

одностороннє позасудове розірвання договору (що явно б суперечило закону), а про право звернутись до суду.

Відповідно до загальних правил розірвання договорів, що визначені статтею 651 Цивільного кодексу України, договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Однак приватизаційне законодавство, включаючи примірні договори, не містять переліку випадків, які б можна було вважати підставами для розірвання договорів купівлі-продажу державного майна. Отже очевидно необхідним є доповнення приватизаційного законодавства нормами щодо підстав розірвання приватизаційних договорів.

Згідно з абзацом третім пункту 133 Державної програми приватизації на 2000-2002 роки у разі реприватизації об'єкту повернення покупцям коштів, сплачених за об'єкт приватизації, провадиться з коштів, отриманих від повторного продажу цих об'єктів. Крім проблем із реалізацією цієї норми, її конституційність викликає певні сумніви, оскільки, відповідно до ст. 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Іншими словами, держава принаймні має спочатку сплатити суб'єкту приватизації за майно, що реприватизується, а потім вилучати його та проводити подальшу приватизацію, якщо це можливо та доцільно. Отже відповідна норма також має бути змінена.

Висновки

Запропоноване в роботі широке тлумачення поняття “приватизація” дає змогу розглядати це явище, з одного боку, як соціальну реінституціоналізацію водночас приватної власності, приватного підприємництва та ринку праці, а з іншого – як специфічного чинника і складника соціального структурування суспільства у різних вимірах (таких, як власність, зайнятість та ін.). Розгляд зазначеної реінституціоналізації в контексті аналізу динаміки показників структури власності та зайнятості населення дав змогу констатувати відновлення зазначених інститутів ринкової економіки, що відбувається одночасно і навзаєм залежить одне від одного.

Динаміка суб'єктивних оцінок громадянами приватизаційних процесів та характер сприйняття їх громадянами України (за даними моніторингу та опитування громадської думки ІС НАНУ) дозволяють з певною імовірністю припустити, що соціальна делегітимація процесу приватизації мірою його перебігу не обов'язково передбачає аналогічну делегітимацію інституту приватної власності загалом.

Водночас зазначимо, що дійсна практика реінституалізації в Україні приватної власності сформувала у громадян країни несхвальне ставлення до приватизації. Причому приватизація малих підприємств є для населення легітимною; несхвалення стосується приватизації великих підприємств і землі, що перетворює масштабні приватизаційні процеси на нелегітимні у свідомості громадян. Таке ставлення не є суперечливим або необґрунтованим, адже воно сформувалося на тлі загальної недовіри населення до практично всіх владних інституцій, включно з судами, міліцією, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою та Президентом.

Констатовані вище стани соціальної нелегітимності приватної власності на великі підприємства та землю та порівняно більш визнаної населенням легітимності приватної власності на малі підприємства не конче стали та тривкі. Прогнозована несталість цих показників ґрунтована наявністю близько чверті населення, яке вагається у своєму ставленні до розглянутих видів приватизації та приватної власності. Відтак ставлення цієї частки українців до

зазначених процесів буде визначатися в майбутньому від їхнього досвіду спостереження за реаліями приватизаційних практик в Україні.

Аналіз дани моніторингу за дванадцять років та омнібусу (2004-2006 рр.), можна зробити декілька висновків щодо тенденцій змін у оцінках та настроях населення України.

Оцінки українців економічної ситуації у 1992-2007 рр. загалом погані, але спостерігається тенденція до їх сталого і повільного покращання з 2000 р.

Оцінки приватизації великих та малих підприємств суттєво різняться, порівняно прихильніше населення ставиться до приватизації малих підприємств; меншу прихильність українці висловлюють до приватизації великих підприємств та землі.

Приватизаційні процеси назагал привняно більшу прихильність здобули у мешканців Північного та особливо Західного регіону, а також у жителів порівняно більших за розміром населених пунктів. Зі зміщенням на Південь та Схід та разом із зменшенням розміру населеного пункту сприйняття приватизації та купівлі-продажу землі населенням погіршується.

Позитивні оцінки процесів приватизації більшою мірою характерна для молодших за віком опитаних та тих, хто працює в приватному секторі; негативні – для тих, хто працює в державному секторі зайнятості або є безробітним.

Розвиток приватного бізнесу загалом схвалюється респондентами всі роки проведення опитування, причому з кожним роком кількість тих, хто схвалює його, поступово росте. В той самий час, зменшується кількість тих, хто дає чітко визначену відповідь і збільшується кількість тих, хто декларує ймовірнішу згоду, ніж незгоду, чи навпаки. Зменшується і частка тих, хто висловлює згоду працювати у приватного підприємця; сьогодні вона становить третину опитаних.

Дозвіл на купівлю-продаж землі за в усі роки не викликає схвалення в українців, і це несхвалення постійно зростає; сьогодні негативно ставиться до купівлі-продажу землі більше половини населення України.

Довіра населення соціальним інституціям в цілому низька, найбільше українці довіряють членам власної сім'ї та родичам, причому довіра до родини перевищує довіру до інших інституцій майже вдвічі.

Більшість респондентів висловлюють бажання відкрити власну справу (самим стати приватними підприємцями) і кількість тих, хто висловлював таке бажання, за останні три роки поступово зростає.

За результатами експертних оцінок, приватизаційні процеси в Україні впродовж 2007 року проходили активно і викликали широкий суспільний резонанс у громадській думці.

Експерти зазначили, що приватизація промислових об'єктів в Україні не виявляється спрямованою на вибір найбільш ефективного інвестора в плані розвитку конкретного підприємства, а використовується часто з метою поповнення бюджетних коштів за рахунок покупця, що пропонує максимальну ціну. Експерти звертають увагу на непрозорість приватизаційних процесів, що обертається в реальних практиках дотриманням конкурсних умов не у повному обсязі, та у тіньові схеми приватизації.

Приватизація підприємств важкої промисловості відбувається часто із заниженням ціни на підприємства та супроводжуються гучними судовими справами щодо легітимності приватизації і визнання власників активів підприємства. На думку експертів, така ситуація склалась через конфлікт інтересів Президента та про-президентських сил та тих представників правлячої еліти, хто спирається на Кабінет Міністрів. Масштаб конфліктів зумовлюється також тим, що подеколи купівля одного підприємства може кардинально перерозподілити сили всередині галузі, як, наприклад, “Луганськтепловоз”, “Одеський припортовий завод”, “Сумхімпром”, “Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча” та ін.

Імовірна приватизація підприємств оборонно-промислового комплексу зустрічає суперечливі оцінки експертів: піддається сумніву доцільність приватизації цих об'єктів взагалі та викликає заперечення правомірність реалізації майна цих підприємств Фондом державного майна України. Водночас приватизація в цій галузі оцінюється як актуальна з огляду на недостатнє фінансування галузі державою, застарілість, радянсько-

орієнтовану специфіку військових об'єктів та невідповідність їх сучасним потребам української армії. Прогнозовано, що незабаром частина об'єктів оборонно-промислового комплексу буде приватизованою, проте експерти висловлюють занепокоєння такою приватизацією, адже галузь є стратегічною, а критерії відбору підприємств для приватизації не достатньо обгрунтовані. Розглядаються можливості приватизації державних медичних установ, ведуться дискусії з приводу продажу об'єктів профспілкової власності, комунальної власності. Експерти нарікають на різне бачення шляхів приватизації з боку Президента, Кабінету Міністрів та Фонду держмайна, постійне перенесення торгів, випадки зумисного зниження ціни акцій підприємства та загальну непрозорість процесу.

Приватизація земель розглядається експертами у контексті трьох основних питань: процес розмежування земель, дотримання їхнього цільового призначення та подовження мораторію на продаж сільськогосподарських земель до початку 2008 року. Експерти пояснюють факт зменшення обсягів земель державної власності попри дійсний мораторій на їх продаж тим, що землю приватизують у напів-законному порядку за тіньовими схемами. Незважаючи на той факт, що процес розмежування земель регламентований діючим законодавством, на практиці воно не виконується, що, на думку експертів, зумовлено насамперед незацікавленістю місцевих чиновників у ньому.

Рейдерство та тіньову приватизацію експерти вважають однією з найбільших проблем приватизації в Україні. Незахищеність власників підприємств, недосконале законодавство, корупція деяких суддів та посадовців створює атмосферу сприяння поширенню практики рейдерства. Основні схеми дій рейдерів такі: “схема додаткової емісії акцій”, “схема невиконаних контрактів”, підроблення реєстрів акціонерів, нелегітимні збори акціонерів. Вирішувати цю проблему, на думку експертів, доцільно двома шляхами: усунути законодавчі суперечності та провести судові справи над рейдерами, зробивши це публічно.

Забезпечення процесів приватизації відповідною законодавчою базою визначається як недостатнє, що зумовлено, найімовірніше, відсутністю

належного досвіду у законотворенні в Україні, тенденційним впливом зацікавлених представників правлячої еліти на процес законотворення, а також механічним використанням норм зарубіжного права на території України. Це гальмує розвиток ринкових відносин, інститута приватної власності, ускладнює реінституціалізацію економіки в цілому.

Найдошкульніші правові проблеми приватизації крупних підприємств, які потребують вирішення, такі: відсутність державної стабільної стратегічної програми приватизації, а відтак постійні зміни в законодавстві, зміну «правил гри» в процесі приватизації; недостатнє законодавче забезпечення інвестиційних процесів (включаючи залучення іноземних інвестицій), не сформований ринок цінних паперів; недосконала податкова політика держави.

Гостро актуальним є питання вдосконалення антикорупційного законодавства (в тому числі спрямованого на перешкоджання відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом, та рейдерства); законодавчого врегулювання правового статусу Фонду державного майна; удосконалення методики визначення вартості об'єктів приватизації; нормативного регулювання передпродажної підготовки об'єктів приватизації; вирішення проблем, пов'язаних з приватизацією землі під приватизованими об'єктами тощо.

Процеси приватизації землі ускладнені такими основними правовими проблемами: порушення конституційних прав людини в контексті не визначення права на безоплатне отримання земельної ділянки для мешканців міст; спрощення процедури безоплатної передачі землі громадянам, які мають на це право; запровадження «прозорого» механізму виділення земель громадянам; розробка та запровадження економічно обґрунтованого механізму вартісної оцінки землі, що передається у приватну власність, а також землі, яку громадяни мають право отримати безоплатно; термінова інвентаризація землі та створення єдиного Державного земельного кадастру тощо.

Саме законодавство, яке встановлює зобов'язання інвесторів – покупців державного майна в процесі приватизації відрізняється комплексністю, і має,

принаймні, двоїстий характер. Адже договори купівлі-продажу державного майна є цивільно-правовими договорами і обов'язки сторін в цих договорах регулюються цивільним законодавством. Однак, на формулювання цих зобов'язань та відповідальності за їх недодержання впливає і так зване приватизаційне законодавство, яке відрізняється імперативністю, меншим ступенем «свободи» сторін при виборі умов договорів. Враховуючи, те, що продавцем, тобто однією з сторін договору є державний орган приватизації, і цей же орган є тим, що здійснює державний контроль за додержання покупцем взятих на себе зобов'язань, говорити про рівність сторін в цих відносинах не доводиться. Саме тому держава має забезпечити не тільки реалізацію своїх інтересів, а й гарантувати додержання прав та законних інтересів інвесторів – покупців державного майна, що, зокрема, може бути досягнуто за рахунок стабільності, адекватності та системності законодавства. В цілому, закони в цій сфері відповідають основним конституційним принципам та основам. Підзаконні нормативно-правові акти переважно відповідають законам. Однак цим дослідженням виявлено певні недоліки в правовому регулюванні як самих зобов'язань, так і відповідальності за їх недодержання. Основними, системними недоліками, з нашої точки зору є наступні:

1. Зобов'язання та відповідальність покупців державного майна встановлена як Законами України, так і відповідними договорами купівлі – продажу державного майна, примірні форми яких затверджені Фондом державного майна України. Щодо примірних договорів зазначимо, що законодавство України не відносить затвердження примірних договорів купівлі-продажу до повноважень ФДМ України, тому їх існування та використання є неоднозначним з правової точки зору. Основна проблема, полягає в тому, що Закони України «Про приватизацію державного майна» та «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» встановлюють різні зобов'язання покупців державного майна та відповідальність за їх порушення в залежності від «розміру» об'єкту приватизації. Однак примірні договори купівлі-продажу об'єктів приватизації не систематизовані та уніфіковані за цим критерієм. Це призводить до того,

що більшість типових договорів може бути застосована як у випадках приватизації об'єктів «великої» приватизації, так і малої. Отже, в самих примірних договорах жодних суттєвих відмінностей щодо зобов'язань та відповідальності (санкцій) покупців, залежних від того, мала чи «велика» приватизація відбувається, немає. Крім того, до окремих примірних договорів незалежно від виду приватизації («велика» чи мала) включений загальний перелік санкцій, встановлений і Законом України «Про приватизацію державного майна» і Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», що також є неправомірним, оскільки перелік санкцій в кожному з Законів є вичерпним. Крім того, окремі зобов'язання, визначені примірними договорами, дублюють загальні обов'язки, встановлені чинним законодавством, наприклад, «сплатити податок на додану вартість», а деякі з цих умов є сумнівними з правової точки зору. Наприклад, заборона відчужувати об'єкт незавершеного будівництва та земельну ділянку, на якій розташований цей об'єкт, до моменту завершення будівництва об'єкта незавершеного будівництва та введення його в експлуатацію є порушенням конституційних прав власника (ст. 41 Конституції України).

Однією з основних, загальних для обох видів приватизації проблем в сфері застосування штрафних санкцій є забезпечення їх належного (повного та своєчасного) виконання – фактичне стягнення. Недоліки в цій сфері є відбитком загальної тенденції в сфері юридичної відповідальності, що підтверджується і матеріалами практики. Вважаємо, що покращення становища зі стягненням штрафів залежить від самих органів приватизації та від загального вдосконалення законодавства в сфері виконання стягнень.

З точки зору негативних наслідків для покупця об'єкту приватизації найбільш важким наслідком недодержання умов договору купівлі-продажу об'єкту приватизації є розірвання договору або визнання його недійсним та повернення такого майна у власність держави – реприватизація. Питання реприватизації є складним і потребує детального правового врегулювання, адже в Україні чинні конституційні норми щодо захисту права приватної власності. При реприватизації об'єкти приватної власності переходять у

власність держави, а цей процес відповідно до ст. 41 Конституції України може відбуватись у формі конфіскації або реквізиції. Інших форм Конституція не передбачає. З іншого боку, і зазначені Закони України і Цивільний кодекс України цілком обґрунтовано передбачають можливість і розірвання договору внаслідок недодержання його умов, і визнання його недійсним внаслідок порушення чинного законодавства під час приватизації. При чому нормативно-правове регулювання і розірвання, і визнання недійсним не повністю узгоджується з нормами ст. 41 Конституції України. При цьому, ні в Цивільному кодексі України, ні в спеціальному законодавстві з питань приватизації до сих пір чітко не визначені підстави визнання договорів купівлі-продажу державного майна недійсними та їх розірвання. Крім того, оскільки «відповідальними» за організацію процесу приватизації є відповідні державні органи приватизації, вбачається сумнівним застосування негативних наслідків порушень під час цього процесу до іншої сторони – покупця державного майна.

Крім того, не до кінця врегульовані питання щодо конституційності встановленого Законом порядку реприватизації. Згідно з абзацом третім пункту 133 Державної програми приватизації на 2000-2002 роки у разі реприватизації об'єкту повернення покупцям коштів, сплачених за об'єкт приватизації, провадиться з коштів, отриманих від повторного продажу цих об'єктів. Крім проблем із реалізацією цієї норми, її конституційність викликає певні сумніви, оскільки, відповідно до ст. 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Іншими словами, держава принаймні має спочатку сплатити суб'єкту приватизації за майно, що реприватизується, а потім вилучати його та проводити подальшу приватизацію, якщо це можливо та доцільно. Отже відповідна норма також має бути змінена.

Однак зазначені недоліки мають загально-правовий характер, і їх усунення має відбуватись шляхом внесення системних змін як до «приватизаційних» Законів України, так і до Цивільного кодексу України.

Література

1. Арсеенко А. Социальные издержки населения Украины в условиях перехода к рыночной экономике // Модели системной трансформации и социальная цена реформ (опыт России, СНГ и стран ЦВЕ) / Отв. ред. д.е.н.С.П.Глинкина, к.е.н.Т.В.Чубарова. - М.: Ин-тут международных экономических и политических исследований РАН, 2005. - С.128-136.
2. Барановський О., Сіденко В. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні // Національна безпека і оборона. – 2004. – №2. – С. 2–13.
3. Березовский Б. Либерализм. Ч. 2. Выход из кризиса на площадь // Ведомости. – 2004. – 28 апреля.
4. Головаха Е. Чтобы добраться до истоков, нужно плыть против течения (Комментарий социолога к статье экономиста о социально-экономических последствиях украинской приватизации) // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – №4. – С.86-88.
5. Головаха Е., Панина Н. Постсоветская деинституционализация и становление новых социальных институтов в украинском обществе) // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – №4. – С. 5-22.
6. Гончарук О. Соціально-економічні орієнтації сільських жителів // Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2004. - С.175-184.
7. Горбачик А. Восприятие экономических изменений и стратегии выживания домохозяйств // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – №4. – С. 23-45.
8. Громадська думка про перебіг та наслідки приватизації в Україні, причини тінізації економіки, можливість легалізації тіньових капіталів // Національна безпека і оборона. – 2004. – №2. – С. 46–48.
9. Ефременко Т. Экономическая культура как социологическое понятие // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – №3. – С.123-141.
10. Ефременко Т. Экономическая культура населения современной Украины // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – №4. – С.174-194.

11. Єфременко Т. Зміни в економічній культурі населення за часи капіталізації України // Українське су-спільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С. 212-222.
12. Єфременко Т. Зміни ціннісних орієнтацій населення в економічній сфері за роки інституційних трансформацій: внутрішньогенераційна динаміка // Українське су-спільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С. 129-138.
13. Иващенко О. Новый институционализм в экономической социологии: теоретические основания исследовательских возможностей // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – №1. – С.60-70.
14. Исакова Н., Кавуненко Л., Велтер Ф., Смоллбоун Д. Предпринимательницы в Украине: путь в бизнес // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – №2. – С. 146-155.
15. Иваненко О. Аграрна реформа і ставлення до неї населення України // Українське су-спільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С. 284-294.
16. Иванченко О. Сприйняття населенням України економічної ситуації та реформувань на селі // Українське су-спільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С.192-200.
17. Иващенко О. Підприємництво і самозайнятість в Україні в динаміці та в перспективі // Українське су-спільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2004. - С.154-164.
18. Легітимація приватизації в Україні. Меморандум Інституту національної стратегії України. – // <http://www.pravda.com.ua/news/2005/11/3/35224.htm>..
19. Макеев С. Основні тенденції змін соціально-професійної структури су-спільства // Українське су-спільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2004. - С.22-36 (с. 32).
20. Малюк А. Ставлення населення України до неоліберальних реформ // Українське су-спільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С. 176-186.

21. Матусевич В. Статусна диференціація і форма зайнятості працівників // Українське суспільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С.22-29.
22. Матусевич В. Форма власності підприємства як критерій соціальної диференціації працівників // Українське суспільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С. 233-241.
23. Народне господарство України у 1992 році: Статистичний щорічник. – К., 1993.
24. Пасхавер А. Украинские реформы, или Приватизацию никто не любит // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – №4. – С.61-85.
25. Пасхавер О. Українські реформи, або Приватизацію ніхто не любить // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №4. – С. 61–85.
26. Пачковский Ю. Предпринимательское поведение: теоретико-методологические аспекты // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – №1. – С. 57-63.
27. Пачковский Ю. Предпринимательство в новейших теоретических поисках и интерпретациях // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – №2. – С. 149-159.
28. Пилипенко В. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура. - К.: "Фоліант", 2005. - 224 с.
29. Пилипенко В. Экономическое сознание и культура населения в период рыночной трансформации общества // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. – №4. – С. 197-206.
30. Пилипенко В., Майструк І. Економічна культура в оцінках масової свідомості // Українське суспільство 1994- 2005. Динаміка соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С.223-233.
31. Пінчук В. Капітал // Дзеркало тижня. – 2005. – 17–23 грудня.
32. Погорелая Н. Доверие населения политическим и публичным институтам в сравнительном контексте // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – №3. – С.144-156.

33. Попова И. Моральное оправдание и нормативная составляющая теневых практик (К постановке проблемы) // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – №1. – С.30-50.
34. Привалов Ю. Зміни в масовій свідомості: три роки по тому // Українське суспільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С.222-227.
35. Приватизационные процессы в Украине (Материалы Круглого стола, 21 апреля, 1999 г.). – К.,1999.
36. Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства. Наукові доповіді і повідомлення III Всеукраїнської соціологічної конференції / За ред. М.О.Шульги, В.М.Ворони. – К., 2003.
37. Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства. Наукові доповіді і повідомлення II Всеукраїнської соціологічної конференції / За ред. М.О.Шульги. – К., 2002.
38. Резнік В. Приватна власність на засоби ви-роб-ництва як об'єкт макро- та мікроекономічних настанов громадян України // Соціальні виміри суспільства. - Вип.. 8. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С.70-86.
39. Резнік В. Приватний підприємець як робото-давець: стан та динаміка соціальної легітимності // Українське суспільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С.242-251.
40. Резник В. Приватизация в Украине как социально-экономический процесс: объективные показатели и субъективные оценки // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – №2. – С.66-89.
41. Резнік В. Приватна власність крізь призму соціологічного інституціоналізму // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №4. – С. 119–131.
42. Резнік В. Стан соціальної легітимності приватної власності на землю та капітал // Українське суспільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С. 118-128.

43. Саєнко Ю. Стан суспільства: проблема соціальних вимірів // Соціальні та політичні науки у Співдружності незалежних держав: Доповіді робочої зустрічі. Київ, 23–25 вересня 1998 р. – К., 1998. – С.115–123.
44. Свистунов С. Культура підприємництва (религійно-культурний аспект) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – №2. – С. 66-77
45. Смоллбоун Д. (Великобританія), Велтер Ф. (Германія), Исакова Н. Географія і розвиток ринків малих підприємств України) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – №2. – С. 113-120.
46. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. За ред. В.І.Воловича. – К., 1998.
47. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К., 2001.
48. Статистичний щорічник України за 2001 рік. – К., 2002.
49. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К., 2003.
50. Статистичний щорічник України за 2003 рік. – К., 2004.
51. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К., 2005.
52. Стус В., Константинова І. Багатство не порок, або Як умовити суспільство полюбити олігархів? // День. – 2006. – 10 березня.
53. Суїменко Е. Экономическое поведение: экспликация понятия и типологическая характеристика // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №4. – С. 168-188.
54. Суїменко Е.І., Ефременко Т.О. Homo economicus сучасної України. Поведенський аспект. – К., 2004.
55. Суїменко Є. Життєдіяльність громадян України за умов ринкової економіки: самодостатність та екстернальна залежність // Українське суспільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С.202-212.
56. Суїменко Є. Особливості та динаміка соціально-економічної поведінки громадян України // Структурні виміри сучасного суспільства. Навч. посіб. / За ред. С.Макеєва. - К.: ІС НАНУ, 2005. - С.317-349.
57. Тарасенко В. Суспільство альтернатив // Українське суспільство 1992-2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С. 139-149.

58. Толстих Н. Сучасні дослідження рівня життя населення // Структурні виміри сучасного суспільства. Навч. посіб. / За ред. С.Макеєва. - К.: ІС НАУ, 2005. - С.350-371.
59. Українська приватизація: плюси і мінуси / Під ред. О.Й.Пасхавера. – К., 2001.
60. Хмелько В. Макросоциальные изменения в украинском обществе за годы независимости // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – №1. – С. 5-25.
61. Ходорковский М. Кризис либерализма в России // Ведомости. – 2004. – 29 марта.
62. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3-х т. – М., 2002. – Т.3. – Ч.1.
63. Чернецкий Ю. Концептуальные разработки “новой экономической социологии” // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – №1. – С.51-65.
64. Шульга М. П’ятнадцять років суспільних трансформацій: перші підсумки // Українське суспільство 1992- 2006. Соціологічний моніторинг. - К.: ІС НАНУ, 2006. - С.406-418.

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – 2006

(Думки, оцінки й умови життя населення України)

2006

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ОПИТУВАННЯ!

Інститут соціології НАН України проводить серію регулярних щорічних опитувань населення України.

Організацію дослідження забезпечує Центр соціальних та політичних досліджень „СОЦІС”

Ви - один з учасників опитування, котрі за віком, статтю, освітою та місцем проживання представляють усе населення України. Від Вашого особистого терпіння та щирості залежатиме якість опитування загалом.

ЯК ЗАПОВНЮВАТИ АНКЕТУ

До кожного запитання подано перелік варіантів відповідей. Прочитайте їх, виберіть одну чи кілька відповідей, які найближчі до Вашої точки зору, та **обведіть кружечком** відповідну цим відповідям цифри (кодовий номер - для введення отриманих даних до комп'ютера). У деяких випадках у відповідному рядку можна **дописати свій варіант відповіді**.

Якщо Ви випадково позначили не ту відповідь, яку хотіли, або передумали і бажаєте виправити свою відповідь, чітко закресліть попередній кружечок хрест-навхрест і обведіть потрібний номер.

Ми вивчаємо думки людей з найрізноманітніших питань. В анкеті не існує правильних чи неправильних відповідей на жодне запитання. Ми вивчаємо, як насправді, живуть люди в Україні, і що такі люди, як Ви, думають про ситуацію в нашій країні.

Усі отримані дані будуть аналізуватися тільки в узагальненому вигляді.

БУДЬТЕ УВАЖНИМИ, КОЛИ ЗАПОВНЮЄТЕ АНКЕТУ!

Просимо Вас бути уважними. Бути уважними — це, насамперед, постаратися дати відповідь на **кожне** поставлене запитання.

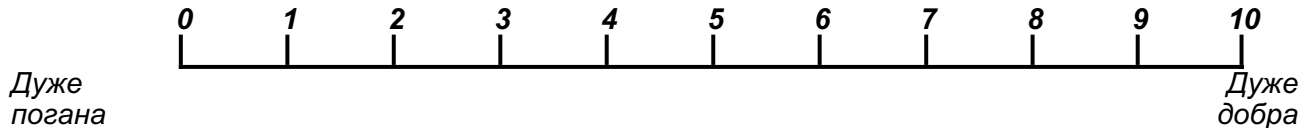
Якщо запитання не зрозуміле або Ви з якоїсь причини не бажаєте на нього відповідати, відзначте це на полях, щоб ми могли знати, що запитання пропущене не випадково.

З усіх запитань Ви можете **звертатися за уточненнями до інтерв'юера**, який дав Вам анкету для заповнення і прийде її забирати. Якщо Ви не змогли якусь частину анкети заповнити самостійно, можете закінчити її заповнення за допомогою інтерв'юера, перш ніж її віддати.

Якщо у Вас виникнуть запитання, на які не зможе відповісти інтерв'юер, Ви можете зателефонувати до центру „СОЦІС” за тел.: (8-044) 248-77-63/64.

ДЯКУЄМО ЗА ЗГОДУ ВЗЯТИ УЧАСТЬ В АНКЕТУВАННІ!

а1. Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні? (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 - дуже погана, 10 - дуже добра).

а2. Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні?

1. Зовсім не схвалюю
2. Скоріше не схвалюю
3. Важко сказати, схвалюю чи не схвалюю
4. Скоріше схвалюю
5. Цілком схвалюю

ЯК ВИ СТАВИТЕСЬ ДО ПЕРЕДАЧІ У ПРИВАТНУ ВЛАСНІСТЬ (приватизації)...?

		Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно
а3.	Крупних підприємств	1	2	3
а4.	Малих підприємств	1	2	3
а5.	Землі	1	2	3

а6. Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю – продаж землі?

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

а7. Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Треба мінімізувати участь держави - все регулює ринок
2. Треба поєднати державне управління і ринкові методи
3. Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю
4. Важко сказати

а8. Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця?

1. Ні
2. Скоріше ні
3. Важко сказати
4. Скоріше так
5. Так

а9. Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.)?

1. Ні
2. Скоріше ні
3. Важко сказати
4. Скоріше так
5. Так

а10. Якщо б у Вас несподівано з'явилась велика сума грошей, де б Ви захотіли її зберігати? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. У державному українському банку
2. У комерційному українському банку
3. У банку за кордоном
4. Ніяким банкам я б свої гроші не довірив (шукав би інший спосіб збереження своїх грошей)
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко сказати

b1. Якою мірою Вас цікавить політика?

1. Зовсім не цікавить
2. Певною мірою цікавить
3. Дуже цікавить

b2. Одні політичні сили хочуть, щоб Україна вибрала шлях соціалізму, інші - капіталізму. Як Ви особисто ставитесь до цих сил?

1. Підтримую прихильників соціалізму
2. Підтримую прихильників капіталізму
3. Підтримую і тих, і тих, аби не конфліктували
4. Не підтримую нікого з них
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко сказати

b3. У політичному спектрі зазвичай вирізняються окремі, більш або менш самостійні течії. Нижче наведено декілька таких течій. Виберіть, будь ласка, одну з них, яка найближча Вам.

1. Комуністична
2. Соціалістична
3. Соціал-демократична
4. Зелені
5. Ліберальна
6. Християнсько-демократична
7. Національно-демократична
8. Націоналістична
9. Інше (напишіть) _____
10. Ніяка взагалі
11. Ще остаточно не визначив свої позиції
12. Я не розуміюся на цих течіях

b4. Членом якої з громадських або політичних організацій Ви є? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Клуб за інтересами
2. Політична партія
3. Суспільно-політичний рух
4. Екологічний рух
5. Громадська організація, фонд, асоціація
6. Нетрадиційна профспілка
7. Творча спілка
8. Спортивний клуб, товариство
9. Об'єднання за фахом
10. Студентське товариство, молодіжна організація
11. Релігійна організація, церковна громада
12. Об'єднання фермерів
13. Інша організація, об'єднання, рух
14. Не належу до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів

b5. Як Ви думаєте, які соціальні групи відіграють значну роль у житті українського суспільства? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Робітники
2. Селяни
3. Інтелігенція
4. Підприємці, бізнесмени
5. Керівники держпідприємств
6. Службовці держапарату ("чиновники")
7. Пенсіонери
8. Керівники сільгоспідприємств
9. Лідери політичних партій
10. Військові
11. Працівники міліції, служби безпеки
12. Судді та працівники прокуратури
13. Мафія, злочинний світ
14. Інші (напишіть) _____
15. Ніхто не відіграє
16. Важко сказати

Дайте відповідь, будь-ласка, на наступні запитання: (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Ні	Важко сказати	Так
b6	Чи можуть сьогодні в Україні люди вільно висловлювати свої політичні погляди?	1	2	3
b7	Чи є сьогодні в Україні політичні лідери, які можуть ефективно керувати країною?	1	2	3
b8	Чи потрібна, на Вашу думку, Україні багатопартійна система?	1	2	3
b9	Чи є серед існуючих на теперішній час в Україні політичних партій і рухів такі, яким можна довірити владу?	1	2	3

b10. Чи можете Ви сказати, що обраний від Вашого округу депутат здатен виразити Ваші інтереси в парламенті?

1. Так
2. Не впевнений
3. Ні
4. Я не знаю, хто був обраний

b11. Яку оцінку Ви б дали діяльності В.Ющенка на посаді Президента України, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b12. Яку оцінку Ви б дали діяльності В.Путіна на посаді Президента Росії, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b13. Яку оцінку Ви б дали діяльності О.Лукашенка на посаді Президента Білорусі, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b14. Яку оцінку Ви б дали діяльності Дж.Буша на посаді Президента США, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b15. Якою, на Вашу думку, має бути роль Президента в Україні? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Президент має бути головою уряду і брати на себе всю повноту відповідальності за зовнішню та внутрішню політику (як у США)
2. Президент має розділити владу з прем'єр-міністром, який затверджується парламентом (як у Франції)
3. Президент має бути головою держави, "символом нації" без владних повноважень, які має прем'єр-міністр, обраний парламентом (як в Італії та ФРН)
4. Президент Україні взагалі не потрібен
5. Важко сказати

b16. Як би Ви оцінили в цілому політичну ситуацію в Україні? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Благополучна
2. Спокійна
3. Напружена
4. Критична, вибухонебезпечна
5. Важко сказати

b17. Якому шляху розвитку України Ви віддасте перевагу? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Першою чергою розширювати зв'язки у межах СНД
2. Розвивати відносини переважно з Росією
3. Зміцнювати перш за все східнослов'янський блок (Україна, Росія, Білорусь)
4. Встановлювати зв'язки, першою чергою, з розвиненими країнами Заходу
5. Опиралися перш за все на власні ресурси, зміцнюючи незалежність
6. Різні регіони України мають обирати свій шлях
7. Інше (напишіть) _____
8. Важко сказати

b18. Чи підтримуєте Ви ідею подвійного громадянства в Україні?

1. Так
2. Ні
3. Важко сказати

ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО ... (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку)

		Скоріше негативно	Важко сказати	Скоріше позитивно
b19.	Ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі	1	2	3
b20.	Вступу України до Європейського Союзу	1	2	3
b21.	Вступу України до НАТО	1	2	3
b22.	Співпраці України з Міжнародним Валютним Фондом	1	2	3

b23. Як Ви ставитесь до ідеї прямого президентського правління в Україні, коли Президент перебирає на себе всю повноту влади з метою виходу з кризи, обмежуючи функції парламенту? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Це неприпустимо ні за яких обставин
2. Це необхідно, якщо парламент виявиться непрацездатним
3. Це треба зробити в будь-якому разі
4. Важко сказати

с1. Чи зверталися Ви за останні 12 місяців до вказаних установ чи організацій щодо розв'язання Ваших особистих проблем, та якою мірою Ви задоволені їх розв'язанням? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		<i>Не зверталися</i>	<i>Зверталися, але безрезультатно</i>	<i>Зверталися і отримали допомогу</i>
с1.1	Міліція	1	2	3
с1.2	Суд	1	2	3
с1.3	Прокуратура	1	2	3
с1.4	Адвокат	1	2	3
с1.5	Місцева держадміністрація	1	2	3

с2. Якби уряд України ухвалив рішення, яке утискає Ваші законні права та інтереси, чи могли б Ви щось зробити проти такого рішення?

1. Ні, нічого не зміг би зробити
2. Важко сказати
3. Так, зміг би щось зробити

с3. А якби аналогічне рішення ухвалила місцева влада, чи змогли б Ви щось зробити проти такого рішення?

1. Ні, нічого не зміг би зробити
2. Важко сказати
3. Так, зміг би щось зробити

с4. Як Ви вважаєте, наскільки можливі зараз у Вашому місті/селі масові виступи (мітинги, демонстрації) населення проти падіння рівня життя, на захист своїх прав?

1. Малоімовірно
2. Важко сказати
3. Досить імовірно

с5. Якщо такі мітинги, демонстрації протесту відбудуться, Ви особисто братимете в них участь чи ні?

1. Скоріше за все, ні
2. Важко сказати
3. Скоріше за все, так

с6. У разі, коли порушено Ваші права та інтереси, які заходи та засоби відстоювання своїх прав Ви вважаєте за найефективніші і припустимі настільки, що Ви самі ГОТОВІ ВЗЯТИ в них УЧАСТЬ? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Участь у передвиборчих кампаніях
2. Збирання підписів під колективними петиціями
3. Законні мітинги і демонстрації
4. Погрожування страйком
5. Бойкот (відмова виконувати рішення адміністрації, органів влади)
6. Несанкціоновані мітинги і демонстрації
7. Незаконні страйки
8. Голодування протесту
9. Пікетування державних установ
10. Захоплення будівель державних установ, блокування шляхів сполучення
11. Створення незалежних від Президента та уряду збройних формувань
12. Інше _____
13. Жоден із заходів не здається мені ефективним і припустимим настільки, щоб я взяв (-ла) у них участь
14. Важко сказати

с7. Що, на Вашу думку, краще - терпіти всілякі матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку, миру та спокою, чи у випадках значного погіршення умов життя виходити на вулицю з протестом? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Потрібно за будь-яку ціну зберігати порядок, мир та спокій
2. Важко сказати
3. Потрібно активно протестувати проти постійного погіршення умов життя

с8. Чи варто було скасовувати смертну кару в Україні?

1. Так, варто
2. Важко сказати
3. Ні, не варто

Люди висловлюють різні думки щодо життя (як свого особистого, так і життя суспільства). Ми зібрали декотрі, найбільш поширені висловлювання людей. **Відзначте, будь-ласка, КОЖНУ думку – ЗГОДНІ Ви з нею чи НІ (Намагайтеся уникати відповіді "не знаю").**

		Згоден	Не згоден	Не знаю
d1.1	Зараз все так хитко, і здається, що може відбутися все, що завгодно	2	0	1
d1.2	Чого сьогодні нам не вистачає, так це справжньої дружби, як було раніше, - на все життя	2	0	1
d1.3	За теперішнього безпорядку та невизначеності важко зрозуміти, у що вірити	2	0	1
d1.4	Все так швидко зараз змінюється, що не розумієш, яким законам слідувати	2	0	1
d1.5	Багато з того, у що вірили наші батьки, руйнується на очах	2	0	1
d1.6	Проблема зараз у тому, що більшість людей взагалі ні в що не вірить	2	0	1
d1.7	Я часто не розумію, що до чого; почуваю себе ніяково	2	0	1
d1.8	Раніше люди краще себе почували, тому що кожен знав, як вчинити правильно	2	0	1
d1.9	Мені здається, інші краще за мене знають, що вірно, а що – ні	2	0	1
d2.1	Більшості людей можна довіряти	0	2	1

		Згоден	Не згоден	Не знаю
d2.2	Людська природа така, що війни та конфлікти будуть завжди	2	0	1
d2.3	Найбільше зараз потрібні для виховання суворість та вимогливість батьків	2	0	1
d2.4	Декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії	2	0	1
d2.5	Більшості людей, життя яких не склалося, просто не вистачає наполегливості, сили та волі	2	0	1
d2.6	У політиці краще обійтися без жінок	2	0	1
d2.7	Головна проблема сьогодні в тому, що люди надто багато говорять і мало працюють	2	0	1
d3.1	Потрібно дуже багато доказів, щоб переконати людей в якій-небудь істині	2	0	1
d3.2	Я думаю, що більшість людей здатна збрехати, щоб просунути по службі	2	0	1
d3.3	Більшість людей чесні лише тому, що бояться, що їх викриють на брехні	2	0	1
d3.4	Я думаю, що більшість людей здатна піти на нечесний учинок заради вигоди	2	0	1
d3.5	Нікому не довіряти - найбезпечніше	2	0	1
d3.6	Думаю, що майже кожен може збрехати, щоб уникнути неприємностей	2	0	1
d3.7	Більшість людей в душі не люблять обтяжувати себе заради того, щоб допомогти іншим	2	0	1
d4	Жінки не повинні займати керівні посади	2	0	1

d5. Чи були у Вас упродовж останнього місяця які-небудь конфлікти, що вивели Вас з душевної рівноваги? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. На вулиці, в транспорті
2. У магазині, в установах побутових послуг
3. З чиновниками державних установ
4. З керівництвом свого підприємства (установи)
5. З колегами по роботі
6. З представниками правоохоронних органів
7. З приїжджими з інших країн
8. З людьми інших політичних переконань
9. З людьми, які ображають чужу національну гідність
10. З батьками
11. З дітьми
12. З дружиною / чоловіком
13. З іншими родичами
14. З друзями
15. Інші (які?) _____
16. Не було ніяких конфліктів

d6. Який рівень Вашої довіри ...? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

		<i>Зовсім не довіряю</i>	<i>Переважно не довіряю</i>	<i>Важко сказати, довіряю чи ні</i>	<i>Переважно довіряю</i>	<i>Цілком довіряю</i>
d6.1	Сім'ї та родичам	1	2	3	4	5
d6.2	Співвітчизникам	1	2	3	4	5
d6.3	Сусідам	1	2	3	4	5
d6.4	Колегам	1	2	3	4	5
d6.5	Церкві та духовенству	1	2	3	4	5
d6.6	Астрологам	1	2	3	4	5
d6.7	Засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)	1	2	3	4	5
d6.8	Податковій інспекції	1	2	3	4	5
d6.9	Міліції	1	2	3	4	5
d6.10	Прокуратурі	1	2	3	4	5
d6.11	Судам	1	2	3	4	5
d6.12	Президентів	1	2	3	4	5
d6.13	Верховній Раді	1	2	3	4	5
d6.14	Уряду	1	2	3	4	5
d6.15	Місцевим органам влади	1	2	3	4	5
d6.16	Армії	1	2	3	4	5
d6.17	Профспілкам	1	2	3	4	5
d6.18	Політичним партіям	1	2	3	4	5
d6.19	Комуністичній партії	1	2	3	4	5
d6.20	Керівникам державних підприємств	1	2	3	4	5
d6.21	Приватним підприємцям	1	2	3	4	5
d6.22	Банкам	1	2	3	4	5
d6.23	Страховим компаніям	1	2	3	4	5
d6.24	Благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням	1	2	3	4	5

Чи доводилось Вам за останні 12 місяців стикатися з випадками дискримінації (утиску прав та інтересів) щодо людей таких національностей?

		<i>Так</i>	<i>Ні</i>
e1.	Українців	1	2
e2.	Росіян	1	2
e3.	Євреїв	1	2
e4.	Інших національностей (яких?) _____	1	2

Е5. Стосовно кожної із національностей, наведених нижче, оберіть **ОДНЕ** з положень, **НАЙБЛИЖЧЕ особисто ВАМ, на яке б Ви допустили представників цієї національності.**

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Я згоден допустити представників цієї національності як...						
		<i>Членів моєї сім'ї</i>	<i>Близьких друзів</i>	<i>Сусідів</i>	<i>Колег по роботі</i>	<i>Мешканців України</i>	<i>Відвідувачів України</i>	<i>Взагалі не допускав би в Україну</i>
е5.1	Азербайджанців	1	2	3	4	5	6	7
е5.2	Американців	1	2	3	4	5	6	7
е5.3	Арабів	1	2	3	4	5	6	7
е5.4	Афганців	1	2	3	4	5	6	7
е5.5	Білорусів	1	2	3	4	5	6	7
е5.6	Угорців	1	2	3	4	5	6	7
е5.7	Грузинів	1	2	3	4	5	6	7
е5.8	Євреїв	1	2	3	4	5	6	7
е5.9	Китайців	1	2	3	4	5	6	7
е5.10	Кримських татар	1	2	3	4	5	6	7
е5.11	Молдаван	1	2	3	4	5	6	7
е5.12	Негрів	1	2	3	4	5	6	7
е5.13	Німців	1	2	3	4	5	6	7
е5.14	Поляків	1	2	3	4	5	6	7
е5.15	Росіян	1	2	3	4	5	6	7
е5.16	Румунів	1	2	3	4	5	6	7
е5.17	Словаків	1	2	3	4	5	6	7
е5.18	Турків	1	2	3	4	5	6	7
е5.19	Українців	1	2	3	4	5	6	7
е5.20	Українців, які проживають в інших країнах	1	2	3	4	5	6	7
е5.21	Циган	1	2	3	4	5	6	7
е5.22	Чехів	1	2	3	4	5	6	7
е5.23	Чеченців	1	2	3	4	5	6	7

е6. Якою мовою (мовами) Ви переважно спілкуєтеся у Вашій родині (вдома)? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Переважно українською
2. Переважно російською
3. І українською, і російською (залежно від обставин)
4. Іншою

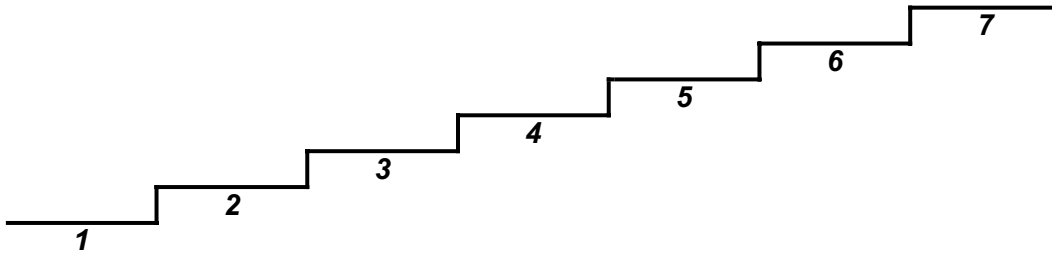
е7. Чи вважаєте Ви за необхідне надати російській мові статусу офіційної в Україні?

1. Ні
2. Важко сказати
3. Так

е8. Яку мову, окрім української, на Вашу думку, необхідно обов'язково вивчати в загальноосвітніх навчальних закладах? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Російську
2. Англійську
3. Іншу (напишіть) _____

f1. Уявіть собі, що на сходинках такої собі "драбинки" розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій – ті, хто має найнижче становище, а на найвищій – ті, хто має найвище положення. НА ЯКУ ІЗ ЦИХ СХОДИНОК ВИ ПОСТАВИЛИ Б СЕБЕ?
(Обведіть кружечком).

f2. Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем у суспільстві на теперішній час?

1. Скоріше не задоволений
2. Важко сказати, задоволений чи ні
3. Скоріше задоволений

f3. Ким Ви себе перш за все вважаєте? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Мешканцем села, району чи міста, в якому Ви живете
2. Мешканцем регіону (області чи кількох областей), де Ви живете
3. Громадянином України
4. Представником свого етносу, нації
5. Громадянином колишнього Радянського Союзу
6. Громадянином Європи
7. Громадянином світу
8. Інше (напишіть) _____

f3a. Чи могли б Ви віднести себе до СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ в Україні?

1. Мабуть, ТАК
2. Мабуть, НІ
3. Важко сказати

f4. Як Ви вважаєте, від чого здебільшого залежить те, як складається Ваше життя?

1. Здебільшого від зовнішніх обставин
2. Деякою мірою від мене, але більше від зовнішніх обставин
3. Однаковою мірою від мене і від зовнішніх обставин
4. Більшою мірою від мене, ніж від зовнішніх обставин
5. Здебільшого від мене

f5. Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений

f6. Чого з наведеного Вам не вистачає? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

- 1 - Не вистачає**
2 - Важко сказати, вистачає чи ні
3 - Вистачає
4 - Не цікавить

f6.1	Вміння жити в нових суспільних умовах	1	2	3	4
f6.2	Здоров'я	1	2	3	4
f6.3	Роботи, що підходить	1	2	3	4
f6.4	Необхідного одягу	1	2	3	4
f6.5	Добротного житла	1	2	3	4
f6.6	Сучасних економічних знань	1	2	3	4
f6.7	Упевненості в своїх силах	1	2	3	4
f6.8	Необхідної медичної допомоги	1	2	3	4
f6.9	Модного та красивого одягу	1	2	3	4
f6.10	Необхідних меблів	1	2	3	4
f6.11	Сучасних політичних знань	1	2	3	4
f6.12	Рішучості в досягненні своїх цілей	1	2	3	4
f6.13	Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів	1	2	3	4
f6.14	Можливості повноцінно проводити відпустку	1	2	3	4
f6.15	Можливості мати додатковий заробіток	1	2	3	4
f6.16	Можливості купувати найнеобхідніші продукти	1	2	3	4
f6.17	Ініціативи і самостійності під час розв'язання життєвих проблем	1	2	3	4
f6.18	Повноцінного дозвілля	1	2	3	4
f6.19	Можливості працювати з повною віддачею	1	2	3	4
f6.20	Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	1	2	3	4
f6.21	Захисту від злочинності	1	2	3	4
f6.22	Керівників, спроможних керувати державою	1	2	3	4
f6.23	Можливості бути причетним до своєї національної культури	1	2	3	4
f6.24	Доброзичливості та співчутливого ставлення оточуючих людей	1	2	3	4
f6.25	Справедливої оцінки заслуг людини перед суспільством	1	2	3	4
f6.26	Екологічної безпеки	1	2	3	4
f6.27	Дотримання в країні прав людини	1	2	3	4
f6.28	Упевненості, що не виникатимуть міжнаціональні конфлікти	1	2	3	4
f6.29	Справжніх друзів	1	2	3	4
f6.30	Освіти	1	2	3	4
f6.31	Норм і цінностей, які об'єднують людей в державі та суспільстві	1	2	3	4
f6.32	Політичних свобод (слова, совісті, пересування тощо)	1	2	3	4
f6.33	Знання української мови	1	2	3	4
f6.34	Щастя в сімейному житті	1	2	3	4
f6.35	Автомобіля	1	2	3	4
f6.36	Сучасних науково-технічних знань	1	2	3	4
f6.37	Стабільності в державі і суспільстві	1	2	3	4
f6.38	Державного захисту від зниження рівня життя	1	2	3	4
f6.39	Політичних ідеалів, які заслуговують на підтримку	1	2	3	4
f6.40	Взаєморозуміння між людьми різних національностей	1	2	3	4
f6.41	Коханої людини	1	2	3	4
f6.42	Садової (присадибною) ділянки	1	2	3	4
f6.43	Інформації про ті зміни, що відбуваються в суспільстві	1	2	3	4
f6.44	Впевненості в тому, що ситуація в країні буде покращуватися	1	2	3	4
f6.45	Порядку в суспільстві	1	2	3	4
f6.46	Дотримання діючих у країні законів	1	2	3	4
f6.47	Заощаджень, які б підтримали Ваш добробут хоча б упродовж року в разі тяжкої хвороби, безробіття, майнових збитків	1	2	3	4
f6.48	Упевненості у власному майбутньому	1	2	3	4
f6.49	Можливості дати дітям повноцінну освіту	1	2	3	4

f7. Відзначте, будь ласка, в яких із наведених нижче ситуаціях Вам довелося хоча б раз перебувати впродовж останніх 12 місяців? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Зазнати тяжкої хвороби, операції
2. Пережити тяжку хворобу або смерть близьких
3. Перебувати у стані, близькому до самогубства
4. Втратити роботу, бути вимушено безробітним
5. Потерпіти від якого-небудь злочину (крадіжки, пограбування, нападу, шахрайства тощо)
6. Опинитися у великій матеріальній скруті, коли немає за що купити навіть необхідні продукти
7. Відчувати свою безпорадність перед свавіллям влади
8. Втратити великі суми грошей через невдалі комерційно-фінансові операції
9. Звертатися за допомогою до суду, прокуратури, адвоката
10. Втратити соціальний оптимізм, надію на те, що стан у країні зміниться на краще
11. Зневіритися в людях, стикаючись із підлістю, зрадництвом
12. Втратити віру у свої сили такою мірою, що буквально нічого не хотілося робити
13. Серйозно конфліктувати з оточенням
14. Переживати інші тяжкі ситуації (які саме?) _____
15. Ніяких тяжких ситуацій за останні 12 місяців я не переживав

f8. Як Ви вважаєте, чого люди зараз бояться найбільше?

(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Зростання злочинності
2. Безробіття
3. Нападу зовнішнього ворога на Україну
4. Міжнаціональних конфліктів
5. Міжрелігійних конфліктів
6. Напливу біженців, переселенців і приїжджих
7. Зупинки підприємств
8. Повернення до старих порядків часів застою
9. Голоду
10. Масових вуличних безпорядків
11. Невиплати зарплат, пенсій тощо
12. Зростання цін
13. Встановлення диктатури в країні
14. Розпаду України як держави
15. Наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС
16. Зараження загрозливими для життя інфекціями (туберкульоз, СНІД тощо)
17. Холоду в квартирі
18. Чого ще? _____
19. По-справжньому нічого не бояться

f9. Як Ви вважаєте, яке з наведених нижче висловлювань найбільше відповідає ситуації, що склалася в країні?

1. Усе не так погано і можна жити
2. Жити важко, але можна терпіти
3. Терпіти наше тяжке становище вже неможливо
4. Важко сказати

f10. Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя більш або менш налагодиться чи ніякого покращення не відбудеться?

1. Ніякого покращення не буде
2. Важко сказати
3. Більш-менш налагодиться

f11. Що Ви можете сказати про свій настрій останнім часом? (Дайте одну відповідь).

1. Чудовий настрій
2. Нормальний, рівний стан
3. Відчуваю напруження, роздратованість
4. Відчуваю страх, тугу
5. Важко сказати

f12. Як часто Ви відчуваєте себе самотньою людиною?

1. Практично ніколи
2. Інколи
3. Час від часу (не дуже часто, але й не рідко)
4. Досить часто
5. Постійно

g1. Як Ви загалом оцінюєте стан свого здоров'я? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Дуже поганий
2. Поганий
3. Задовільний
4. Добрий
5. Відмінний

g2. Чи перебуваєте Ви на медичному обліку? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Ні, не перебуваю
2. Перебуваю на диспансерному обліку, але не маю інвалідності
3. Інвалід 3 групи
4. Інвалід 2 групи
5. Інвалід 1 групи

g3. Чи маєте Ви хронічні захворювання?

1. Ні, не маю
2. Так, одне
3. Так, декілька

g4. Скільки разів за останні 12 місяців у Вас були простудні захворювання?

1. Жодного разу
2. Один раз
3. Два–три рази
4. Чотири і більше разів

g5. Скільки днів (приблизно) за останні 12 місяців Ви хворіли так, що довелося брати бюлетень або дотримуватися постільного режиму? (Якщо не доводилося, то напишіть 0).

днів за останні 12 місяців

g6-t. Прочитайте уважно кожне із наведених нижче суджень і обведіть відповідну цифру праворуч, залежно від того, **ЯК ВИ ПОЧУВАЄТЕСЯ НА ДАНИЙ МОМЕНТ.**

Над запитаннями довго не задумуйтесь, оскільки правильних чи неправильних відповідей не існує

		<i>Ні, це не так</i>	<i>Мабуть, так</i>	<i>Вірно</i>	<i>Абсолютно вірно</i>
t1	Я відчуваю спокій	1	2	3	4
t2	Мені ніщо не загрожує	1	2	3	4
t3	Я в напруженні	1	2	3	4
t4	Я шкодую	1	2	3	4
t5	Я почуваю себе вільно	1	2	3	4
t6	Я розстроєний	1	2	3	4
t7	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
t8	Я почуваюся відпочившим	1	2	3	4
t9	Я в тривозі	1	2	3	4
t10	Я відчуваю почуття внутрішнього задоволення	1	2	3	4
t11	Я впевнений в собі	1	2	3	4
t12	Я нервую	1	2	3	4
t13	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
t14	Я збуджений	1	2	3	4
t15	Я не відчуваю скованості, напруги	1	2	3	4
t16	Я задоволений	1	2	3	4
t17	Я стурбований	1	2	3	4
t18	Я занадто збуджений і мені не по собі	1	2	3	4
t19	Мені радісно	1	2	3	4
t20	Мені приємно	1	2	3	4

g7. Ваш зріст: см

g8. Ваша вага: кг

g9. Чи палите Ви?

1. Ні
2. Так, але не щодня
3. Так, до 7 сигарет на день
4. Так, 8–20 сигарет на день
5. Так, більше пачки на день

g10. Чи вживаєте Ви спиртні напої?

1. Ні, ніколи
2. Кілька разів на рік
3. Інколи, 1–2 рази на місяць
4. 3–4 рази на місяць
5. 2–3 рази на тиждень
6. Щоденно

g11. Які види реальної соціальної допомоги Ви отримали за останні 12 місяців? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Одноразові грошові виплати
2. Щомісячні грошові виплати
3. Пільги
4. Послуги соціальних працівників
5. Співчутлива допомога родичів, друзів, сусідів, колег
6. Отримав путівку на оздоровлення, допомога в госпіталізації
7. Інше (напишіть) _____
8. Потребував допомоги, але не отримав ніякої підтримки
9. Не мав потреби в допомозі

g12. Чи згодні Ви взяти участь у наведених видах діяльності і за яких умов? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

		Не згодні ні за яких умов	Згодні:			Важко сказати
			За повну оплату	За часткову оплату	Без оплати	
g12.1	Допомога хворим, інвалідам	1	2	3	4	5
g12.2	Допомога бідним	1	2	3	4	5
g12.3	Організація дозвілля та відпочинку	1	2	3	4	5
g12.4	Участь у забезпеченні правопорядку	1	2	3	4	5
g12.5	Участь в озелененні міста/села	1	2	3	4	5
g12.6	Участь в очищенні та впорядкуванні території за місцем проживання	1	2	3	4	5

h1. Як Ви відпочивали, провели переважну частину своєї відпустки, канікул минулого року? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Відпочивав за путівкою, курсівкою (лікувальною, туристичною тощо) в Україні
2. Відпочивав у курортному місці без путівки (в Україні)
3. Відпочивав за кордоном
4. Відпочивав за містом, на дачі
5. Їздив відпочивати, гостювати до родичів, знайомих
6. Їздив за покупками, у сімейних справах
7. Провів відпустку вдома, займався домашніми справами
8. Займався під час відпустки додатковою роботою
9. Не мав відпустки
10. Провів відпустку інакше (як саме?) _____

h2. Нижче наведено перелік занять людей у вільний від основної та домашньої роботи час. **Відзначте ВСІ ті з них, якими Ви займалися хоча б одного разу упродовж останніх 7 днів (разом із вихідними).**

1. Ранкова гімнастика і фізкультура
2. Біг, оздоровчі прогулянки
3. Відвідування плавального басейну, заняття в спортивній залі, на стадіоні, спортивних майданчиках
4. Відпочинок на природі
5. Екскурсійна подорож
6. Відвідування спортивних видовищ (як глядач)
7. Відвідування кінотеатру
8. Відвідування театрів, концертів, музеїв, художніх виставок
9. Відвідування гостей
10. Прийом гостей
11. Відвідування ресторану, нічного клубу тощо
12. Написання листів
13. Праця за сумісництвом, додатковий підробіток
14. Громадська робота
15. Відвідування бібліотек
16. Читання художньої літератури
17. Відвідування курсів, гуртків, студій
18. Художня творчість (створення музики, віршів, прози, малювання, гра на музичних інструментах тощо)
19. Прикладна творчість (рукоділья, вишивання, виготовлення дрібних виробів, різьблення по дереву, карбування тощо)
20. Прослуховування музики (платівки, диски, магнітозаписи тощо)
21. Відвідування церкви (костюлу, синагоги, мечеті, молитовного будинку)
22. Заняття з дітьми (уроки, ігри, прогулянки)
23. Настільні ігри (шахи, шашки, карти, доміно тощо)
24. Заняття з комп'ютером (пошук інформації, ігри, створення програм тощо)
25. Відвідування непродуктових магазинів та ринків
26. Перегляд телепередач
27. Прослуховування радіопередач
28. Читання газет
29. Рибальство, мисливство, збирання грибів тощо
30. Раціоналізаторство, конструювання
31. Вивчення літератури за спеціальністю
32. Перегляд відеоманітофону, відеороликів
33. Відвідування клубів, дискотек, вечорів відпочинку
34. Колекціонування, фотографування, кінозйомки
35. Участь у художній самодіяльності
36. Просто відпочинок, нічого не роблячи
37. Інше (напишіть) _____

i1. Якою мірою Ви задоволені життям у Вашому населеному пункті?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений

i2. Якою мірою Ви задоволені... (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Переважно не задоволений	Важко сказати, задоволений чи ні	Переважно задоволений
i2.1	Робота органів місцевої влади	1	2	3
i2.2	Робота житлово-комунальної служби (ЖЕКів тощо)	1	2	3
i2.3	Робота місцевого відділення міліції	1	2	3
i2.4	Робота дільничного міліціонера	1	2	3
i2.5	Благоустрій та санітарний стан будинку	1	2	3
i2.6	Благоустрій та санітарний стан подвір'я	1	2	3
i2.7	Благоустрій та санітарний стан вулиць, парків, довкілля	1	2	3

i3. Наскільки часто трапляються випадки хуліганства та пограбувань у Вашому мікрорайоні (поблизу Вашого будинку)?

1. Трапляються досить часто
2. Трапляються, але не дуже часто
3. Практично не трапляються
4. Не знаю

i4. Чи хотіли б Ви виїхати з населеного пункту, де Ви живете?

1. Так, хотів би
2. Важко сказати
3. Ні

i5. Якби Ви надумали виїхати з Вашого населеного пункту, то куди? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. До іншої місцевості в Україні
2. До Росії
3. До інших республік колишнього СРСР
4. За кордон колишнього СРСР
5. Ще не знаю куди
6. Ніколи і нікуди я не виїжджав би

i6. Як Ви думаєте, які причини могли б спонукати Вас виїхати з Вашого населеного пункту?

1. Шкідливі для здоров'я екологічні умови
2. Бажання знайти нове місце роботи
3. У зв'язку із навчанням
4. Хочу переїхати ближче до родичів, друзів
5. Хочу повернутися на батьківщину, де виростав і навчався
6. Хочу змінити кліматичні умови
7. Остерігаюсь міжнаціональних конфліктів
8. Просто хочу змінити місце проживання
9. Через труднощі з мовою спілкування
10. Інші причини _____
11. Не хочу виїздити зі свого населеного пункту

j1. Як Ви оцінюєте екологічну ситуацію поселення, в якому Ви живете?

1. Украй неблагополучна
2. Неблагополучна
3. Важко сказати, благополучна чи ні
4. Відносно благополучна
5. Цілком благополучна

ј2. Які фактори забруднення навколишнього середовища у місцевості Вашого проживання викликають у Вас серйозне занепокоєння? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Забруднення повітря хімічними речовинами та викидами виробництва
2. Забруднення повітря автотранспортом
3. Забруднення води хімічними речовинами та відходами виробництва
4. Забруднення ґрунту хімічними речовинами та відходами виробництва
5. Забруднення території проживання сміттям та іншим брудом
6. Радіаційне забруднення
7. Підвищений рівень шуму
8. Підвищений вміст шкідливих речовин у продуктах харчування
9. Ніщо серйозного занепокоєння не викликає
10. Інше (напишіть) _____

ј3. Як Ви вважаєте, чи позначаються на стані Вашого здоров'я наслідки Чорнобильської катастрофи?

1. Це основний екологічний чинник погіршення мого здоров'я
2. Це істотний чинник, але він вплинув на моє здоров'я не більше, ніж інші чинники забруднення навколишнього середовища
3. На стан мого здоров'я більшою мірою впливають інші екологічні чинники
4. Важко сказати

к1. Тип житлового помешкання Вашої сім'ї?

1. Індивідуальний будинок
2. Частина індивідуального будинку
3. Окрема квартира
4. Загальна (комунальна) квартира
5. Гуртожиток
6. Будинок-інтернат для громадян похилого віку, інвалідів, монастир тощо
7. Готель
8. Інше приміщення
9. Наймане у громадян житлове приміщення

к2. Чи приватизоване житло, в якому Ви мешкаєте?

1. Так
2. Ні
3. Не знаю

ВКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, РОЗМІР ВАШОГО ЖИТЛА:

к3. Загальна площа _____ кв.м

к4. Житлова площа _____ кв.м

к5. Кількість кімнат (на сім'ю без кухні та допоміжних приміщень) _____ кімнат

к6. Скільки членів Вашої сім'ї (разом з Вами) мешкають в одній квартирі (будинку)?

_____ осіб

к7. Скільки осіб (разом з Вами) мешкають в одній кімнаті?

_____ осіб

к8. Чи маєте Ви в квартирі (будинку)...? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Холодну воду
2. Гарячу воду
3. Каналізацію (туалет)
4. Центральне опалення
5. Телефон
6. Газову або електроплиту

k9. Яка температура зазвичай у Вас дома в опалювальний сезон?

1. Дуже холодно, отже постійно мерзнемо
2. Прохолодно, але не настільки, щоб це заважало нормально жити
3. Нормальна температура
4. Спекотно, тільки відкриваючи вікна й квартирки, можна домогтися нормальної температури

k10. Чи часто у Вас у квартирі (будинку) трапляються перебої з електроенергією?

1. Постійно
2. Досить часто
3. Рідко
4. Ніколи

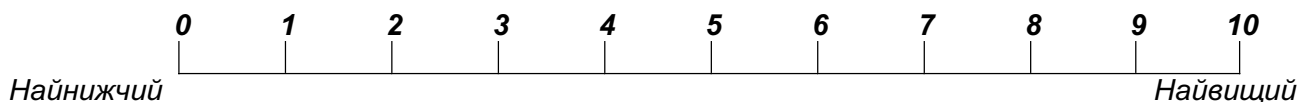
k11. Чи протікають у Вас у помешканні стіни або дах?

1. Так
2. Ні

L1. Відзначте, будь ласка, що з наведеного нижче має Ваша сім'я?

1. Дачна будівля
2. Садова ділянка
3. Легкова машина
4. Кольоровий телевізор
5. Нові (або гарні, красиві, добротні) меблі
6. Бібліотека (понад 100 книжок)
7. Стерео- і відеоапаратура
8. Магнітофон, радіоприймач, програвач
9. Спортивне, туристське знаряддя
10. Холодильник
11. Пральна машина
12. Швейна машина
13. Модний одяг
14. Комп'ютер
15. Мисливське, рибальське знаряддя
16. Моторний човен, катер

L2. Оцініть, будь ласка, матеріальний рівень життя Вашої сім'ї: (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 балів – найнижчий, а 10 балів – найвищий).

L3. Який розмір Вашої заробітної платні (стипендії, пенсії) за останній місяць?

_____ Гривень

L4. Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці:

1. Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуємо
2. Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо
3. Вистачає лише на продукти харчування
4. Вистачає загалом на прожиття
5. Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень
6. Вистачає на все необхідне, робимо заощадження
7. Живемо у повному достатку

L5. Вкажіть, будь ласка, сукупний дохід на одного члена Вашої сім'ї за останній місяць. (Складіть розмір зарплатні (без відчислень) та всі інші грошові надходження всіх членів сім'ї, отриману суму поділіть на кількість осіб в сім'ї).

_____ Гривень

L6. Як Ви вважаєте, який дохід, у розрахунку на одну особу за місяць, забезпечує зараз прожитковий мінімум?

Піблизно _____ гривень на одну людину за місяць

L7. Скільки грошей потрібно зараз Вашій родині у розрахунку на одну особу за місяць, щоб жити, за Вашими вподобаннями, нормально?

Приблизно _____ гривень на одну людину за місяць

Як Ви вважаєте, з яким приблизно рівнем середньомісячного доходу на одну особу, сім'ю можна віднести до: (Напишіть)

L8.	L9.	L10.	L11.	L12.
<i>Злиденної</i>	<i>Бідної</i>	<i>Середньої</i>	<i>Заможної</i>	<i>Багатої</i>
грн	грн	грн	грн	грн

L13. Як би Ви в цілому оцінили матеріальне становище Вашої сім'ї?

1. Злиденне
2. Бідне
3. Середнє
4. Заможне
5. Багате

m1. Яким є склад Вашої сім'ї? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Живу один (одна)
2. Подружжя без дітей
3. Подружжя без дітей, але з батьками (або одним із них)
4. Подружжя з дитиною (дітьми)
5. Подружжя з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них)
6. Мати (батько) з дитиною (дітьми)
7. Мати (батько) з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них)
8. Інше (напишіть) _____

m2. Чи є у Вас діти і якого вони віку? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Дітей не маю
2. Маю дітей віком до 6 років
3. Маю дітей віком 6-9 років
4. Маю дітей віком 10-14 років
5. Маю дітей віком 15-18 років
6. Маю дітей віком понад 18 років

ЗАПИТАННЯ М3 ДЛЯ ТИХ, ХТО МАЄ ДІТЕЙ У ВІКОМ ДО 18 РОКІВ

m3. Скільки загалом у Вас дітей віком до 18 років?

_____ осіб

n1. Назвіть, будь ласка, тип Вашої зайнятості (роботи) в даний час:

- 1 – Професійний політик, керівний працівник держапарату
- 2 – Керівник (заступник керівника) підприємства, установи, сільгосппідприємства
- 3 – Службовець держапарату (посадова особа)
- 4 – Спеціаліст технічного профілю (з вищою або середньою спеціальною освітою)
- 5 – Спеціаліст у галузі науки, культури, охорони здоров'я, освіти, дошкільного виховання (з вищою або середньою спеціальною освітою)
- 6 – Працівник правоохоронних органів, військовослужбовець
- 7 – Підприємець у великому або середньому бізнесі
- 8 – Займаюсь дрібним бізнесом, індивідуальним підприємництвом
- 9 – Службовець з числа допоміжного персоналу
- 10 – Кваліфікований робітник
- 11 – Різнораб, підсобний робітник
- 12 – Працівник сільгосппідприємства
- 13 – Фермер
- 14 – Учень, студент, курсант, аспірант тощо
- 15 – Непрацюючий пенсіонер
- 16 – Домогосподарка
- 17 – Не маю постійного місця роботи, але підробляю у різних місцях залежно від обставин
- 18 – Не працюю і не маю ніяких джерел доходу
- 19 – Зареєстрований безробітний
- 20 – Інше (напишіть) _____
- 21 – Важко сказати

Чи важко знайти роботу у Вашому населеному пункті?

		<i>Легко</i>	<i>Важко</i>	<i>Не знаю</i>
n2.	За Вашою кваліфікацією та з достатнім заробітком	1	2	3
n3.	За Вашою кваліфікацією без достатнього заробітку	1	2	3
n4.	З достатнім заробітком, але не за кваліфікацією	1	2	3
n5.	Будь-яку роботу	1	2	3

n6. У державному чи приватному секторі Ви зараз працюєте?

1. У державному
2. У приватному
3. І в тому, і в тому
4. Не працюю

n7. Який статус зайнятості Ви маєте на роботі?

1. Роботодавець (власник, який використовує найману працю інших)
2. Самозайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)
3. Найманий працівник
4. У даний час не працюю
5. Важко сказати

n8. Якою мірою Ви задоволені своєю роботою в цілому?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений
6. Зараз я не працюю

n9. Чи маєте Ви або хтось із членів Вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном?

1. Так
2. Ні

n10. Скільки разів Ви особисто виїжджали за кордон з метою тимчасової роботи?

1. Жодного разу
2. 1 раз
3. 2 рази
4. 3 рази
5. Більше як 3 рази

n11. Чи збираєтесь Ви у найближчий рік поїхати за кордон на тимчасові заробітки?

1. Так
2. Ні

o1. Чи відповідає характер Вашої теперішньої роботи Вашому професійно-освітньому рівню?

1. Так
2. Ні
3. Важко сказати

o2. Чи задоволені Ви рівнем своєї освіти?

1. Повністю незадоволений
2. Скоріше незадоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Повністю задоволений

o3. Чи вмієте Ви користуватися комп'ютером?

1. Не вмію і ніколи не користуюсь
2. Умію працювати на комп'ютері, іноді користуюсь
3. Умію і постійно використовую в роботі
4. Інше (напишіть) _____

o4. Чи користуєтесь Ви Інтернетом? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Не маю потреби і ніколи не користуюсь
2. Маю потребу, але не маю можливостей користуватися
3. Користуюся вдома
4. Користуюся на роботі
5. Користуюся в інтернет-кафе, комп'ютерному клубі тощо

o5. Чи плануєте Ви найближчим часом придбати для себе (для Вашої сім'ї) комп'ютер?

1. Так, планую
2. Ні (вже маю)
3. Ні (немає потреби)
4. Ні (не маю можливості)
5. Важко сказати

p1. Які газети Ви читали за останні 7 днів? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Голос України	16. Україна молода
2. Демократична Україна	17. Урядовий кур'єр
3. Вечерние вести	18. Факты и комментарии
4. День	19. Час
5. Дзеркало тижня	20. Аргументы и факты
6. Киевские ведомости	21. Известия
7. Команда	22. Комсомольская правда
8. Бульвар	23. Московский комсомолец
9. Киевский телеграф	24. Районні газети
10. Комунист	25. Міські газети
11. Сегодня	26. Обласні газети
12. Сільські вісті	27. Інші українські газети
13. Столичные новости	28. Інші російські газети
14. Товариш	29. Упродовж останніх 7 днів не читали ніяких газет
15. Україна і світ сьогодні	

p2. Скільки часу в цілому Ви витрачаєте на читання газет у звичайний буденний день?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p3. Скільки часу в цілому Ви перебуваєте біля телевізора у звичайний буденний день?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p4. Скільки всього часу в середньому в буденний день Ви зазвичай слухаєте радіо?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p5. Як Ви ставитесь до телереклами?

1. Дуже негативно
2. Скоріше негативно
3. Важко сказати, негативно чи позитивно
4. Скоріше позитивно
5. Дуже позитивно

q1. Якими послугами зв'язку Ви користувалися за останні 30 днів?

(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Отримував газети
2. Отримував журнали
3. Пересилав чи отримував гроші
4. Пересилав чи отримував посилки і бандеролі
5. Пересилав чи отримував листи і листівки
6. Пересилав чи отримував телеграми
7. Телефоном звичайним
8. Телефоном мобільним
9. Факсом
10. Електронною поштою (E-mail)
11. Інтернетом

q2. Чи плануєте Ви найближчим часом стати абонентом мобільного зв'язку?

1. Так, планую
2. Ні (вже маю)
3. Ні (немає потреби)
4. Ні (немає можливості)

q3. Якими видами транспорту Ви користувалися за останні 30 днів? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Літак
2. Поїзд
3. Електричка
4. Автобус міжміський
5. Автобус приміський
6. Автобус міський
7. Трамвай
8. Тролейбус
9. Метро
10. Маршрутне таксі
11. Таксі
12. Випадкове авто
13. Інше (напишіть) _____
14. Ніякими

r1. Як Ви оцінюєте характер змін, які відбулися у Вашому житті за останні 12 місяців? Для відповіді по кожному рядку використовуйте такі оцінки:

- 1 – Значно погіршилися
- 2 – Трохи погіршилися
- 3 – Залишились такими самими
- 4 – Трохи поліпшилися
- 5 – Значно поліпшилися

r1.1	Матеріальні умови сім'ї	1	2	3	4	5
r1.2	Медичне обслуговування	1	2	3	4	5
r1.3	Умови відпочинку під час відпустки	1	2	3	4	5
r1.4	Умови відпочинку та дозвілля після роботи	1	2	3	4	5
r1.5	Можливість отримання достовірної інформації про те, що діється у країні	1	2	3	4	5
r1.6	Умови виховання дітей	1	2	3	4	5
r1.7	Можливість вільно висловлювати власні погляди	1	2	3	4	5
r1.8	Можливість брати участь у культурному житті	1	2	3	4	5
r1.9	Екологічна ситуація (стан довколишнього середовища)	1	2	3	4	5
r1.10	Захищеність від свавілля влади, посадовців	1	2	3	4	5
r1.11	Гарантії зайнятості, забезпечення роботою	1	2	3	4	5
r1.12	Особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях)	1	2	3	4	5

r2. Якою мірою Ви пишастесь чи не пишастесь тим, що є громадянином України?

- 1. Зовсім не пишастось
- 2. Скоріше не пишастось
- 3. Важко сказати
- 4. Скоріше пишастось
- 5. Дуже пишастось

Дехто вважає, що перелічені далі обставини є важливими, щоб вважатися справжнім українцем, інші гадають, що вони не важливі. **Як Ви особисто вважаєте, наскільки важливою чи не важливою є кожна з наступних обставин, щоб вважатися справжнім українцем?**

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Дуже важливо	Певною мірою важливо	Не дуже важливо	Зовсім не важливо
NID.1	Народитись в Україні	1	2	3	4
NID.2	Мати українське громадянство	1	2	3	4
NID.3	Прожити в Україні переважну частину свого життя	1	2	3	4
NID.4	Знати українську мову	1	2	3	4
NID.5	Бути віруючим християнином	1	2	3	4
NID.6	Поважати українські закони та політичний устрій	1	2	3	4
NID.7	Відчувати себе українцем	1	2	3	4
NID.8	Бути українцем за національністю	1	2	3	4
NID.9	Відчувати відповідальність за Україну	1	2	3	4

З одними людьми Вас чимало об'єднує, а інші, хоча й живуть поряд, завжди залишаються чужими.

Про кого, про які з перелічених далі груп людей Ви могли б сказати "ЦЕ – МИ"?
(Відмітьте, будь-ласка, одну відповідь по кожному рядку)

		Безумовно, можу сказати «ЦЕ – МИ»	Мабуть, можу сказати «ЦЕ – МИ»	Мабуть, НЕ можу сказати «ЦЕ – МИ»	Зовсім НЕ можу сказати «ЦЕ – МИ»
ID.1	Ті, хто близькі за політичними поглядами	1	2	3	4
ID.3	Люди тієї самої професії	1	2	3	4
ID.4	Ті, хто досяг успіху	1	2	3	4
ID.5	Люди тієї самої національності, що й я	1	2	3	4
ID.6	Ті, хто живе в нашому місті, селищі, селі	1	2	3	4
ID.7	Радянський народ	1	2	3	4
ID.8	Ті, хто потрапив до загалу нужденних	1	2	3	4
ID.9	Громадяни України	1	2	3	4
ID.10	Люди такого самого достатку, що й я	1	2	3	4
ID.11	Прихильники українських народних традицій	1	2	3	4
ID.12	Люди тієї самої віри, релігії, що й я	1	2	3	4
ID.13	Люди, що поділяють європейські цінності	1	2	3	4
ID.14	Слов'яни	1	2	3	4
ID.15	Люди, що належать до середнього класу	1	2	3	4

z06.1. За яку партію чи блок Ви проголосували на виборах до Верховної Ради України 26 березня 2006 року?

1. Український Народний Блок Костенка і Плюща
2. Блок НДП
3. Комуністична партія України
4. Партія "Віче"
5. Блок "НАША УКРАЇНА"
6. Партія регіонів
7. "Громадянський блок ПОРА-ПРП"
8. Соціалістична партія України
9. Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція"
10. Партія Зелених України
11. "Блок Юлії Тимошенко"
12. "Народний Блок Литвина"
13. Опозиційний блок "НЕ ТАК!"
14. За іншу (яку?) _____
15. Проти всіх
16. Не ходив на вибори
17. Не пам'ятаю, за кого проголосував

ЛЮДИ ВИСЛОВЛЮЮТЬ РІЗНІ СУДЖЕННЯ ПРО ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ.
Відмітьте, будь-ласка, якою мірою Ви особисто згодні чи не згодні з кожним з наступних висловлювань.

- 1 – Повністю згоден
2 – Скоріше згоден
3 – Важко сказати, згоден чи ні
4 – Скоріше не згоден
5 – Взагалі не згоден

РС.1	Я не можу спокійно дивитись, як усі важливі рішення в країні приймають інші люди	1	2	3	4	5
РС.2	Демократія – найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	1	2	3	4	5
РС.3	Мені все одно, якою буде влада, аби не стало гірше	1	2	3	4	5
РС.4	Без демократії неможливий стійкий економічний розвиток країни	1	2	3	4	5
РС.5	Я не надіюсь на вибори, бо не вірю, що від їх результатів зміниться моє життя.	1	2	3	4	5
РС.6	Для нормального розвитку країні потрібна "сильна рука", а не розмови про демократію	1	2	3	4	5
РС.7	Я свій вибір давно вже зробив, тому не хочу брати участі в сьогоднішньому політичному житті	1	2	3	4	5
РС.8	Демократія несе пересічній людині невпевненість у завтрашньому дні	1	2	3	4	5
РС.9	Який сенс боротися за свої права, якщо влада своїми діями вочевидь їх ігнорує	1	2	3	4	5
РС.10	Я впевнений, що тільки в демократичному суспільстві по-справжньому поважають права людини	1	2	3	4	5
РС.11	Шляхом голосування ми обираємо владу, а далі від нас уже нічого не залежить	1	2	3	4	5
РС.12	Демократія забезпечує людині найбільші можливості для індивідуального політичного вибору порівняно з іншими режимами	1	2	3	4	5
РС.13	Будь-яка спроба щось змінити в політичному житті країни потребує від людей жертв, які зазвичай виявляються марними	1	2	3	4	5
РС.14	Тільки за демократії законодавча влада відображає інтереси всіх основних соціальних груп	1	2	3	4	5
РС.15	У політичному житті країни може що-небудь змінитись, якщо я відверто викажу свою точку зору	1	2	3	4	5
РС.16	Демократія надає людям можливість об'єднуватись в партії і союзи для реального захисту своїх прав та інтересів	1	2	3	4	5
РС.17	Ідея демократії є хорошою для будь-якого часу	1	2	3	4	5
РС.18	Демократія є підходящою формою правління для нашої країни	1	2	3	4	5

РС.19 В якій мірі Ви задоволені чи не задоволені тим, як розвивається демократія в нашій країні?

1. Взагалі не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Повністю задоволений

z05.3. За кого Ви голосували у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 року?

1. В.Ющенко
2. В.Янукович
3. Проти обох
4. Не брав участі у голосуванні за своїм бажанням
5. Не зміг проголосувати через зміни в Законі про вибори

z05.8. Чи підтримували Ви політичних лідерів «помаранчевої революції», і чи підтримуєте Ви їх зараз?

1. Підтримував тоді і підтримую зараз
2. Підтримував тоді, але не підтримую зараз
3. Не підтримував тоді, але підтримую зараз
4. Не підтримував і не підтримую
5. Важко відповісти

z05.9. Як Ви вважаєте, яким чином результати президентських виборів вплинуть на добробут Вашої родини у найближчі 5 років?

1. Впевнений, що позитивно
2. Сподіваюся, що позитивно, але повністю в цьому не впевнений
3. Важко сказати, позитивно чи негативно
4. Думаю, що негативно, але повністю в цьому не впевнений
5. Впевнений, що негативно

z05.17. Чи відчуваєте Ви особисто себе в “виграші” чи “програші” в наслідку «помаранчевої революції» 2004 р.?

1. Скоріше в “програші”
2. Важко визначити, в “програші” чи в “виграші”.
3. Скоріше в “виграші”

z05.21. Які почуття у Вас переважають, коли Ви думаєте про майбутнє України?
(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Оптимізм
2. Байдужість
3. Радість
4. Безвихідність
5. Впевненість
6. Розгубленість
7. Задоволення
8. Песимізм
9. Надія
10. Тривога
11. Інтерес
12. Страх
13. Інше (напишіть) _____
14. Важко сказати

Чи вірите Ви, що через десять років...		Цілком впевнений	Скоріше впевнений	Важко сказати, впевнений чи ні	Скоріше не впевнений	Зовсім не впевнений
z05.22	Ситуація в Україні стане кращою, ніж сьогодні	1	2	3	4	5
z05.23	Більшість громадян України будуть мати гідні умови життя	1	2	3	4	5
z05.24	В розвинутих країнах до українців будуть ставитися з повагою	1	2	3	4	5
z05.25	В Україні значно знизиться рівень злочинності	1	2	3	4	5
z05.26	Політичні лідери будуть більше враховувати інтереси і думки простих людей	1	2	3	4	5
z05.27	Пенсії будуть не нижче прожиткового мінімуму	1	2	3	4	5
z05.28	Вдасться практично покінчити з корупцією та тіньовою економікою	1	2	3	4	5
z05.29	Необхідна медична допомога буде доступною для більшості населення	1	2	3	4	5
z05.30	Якісна освіта стане загальнодоступною	1	2	3	4	5

s1. Ваша стать: 1. Чоловіча
2. Жіноча

s2. Ваш вік: _____ повних років

s3. Ваш сімейний стан:

1. Ніколи не був (-ла) у шлюбі
2. Перебуваю у зареєстрованому шлюбі
3. Перебуваю у фактичному, незареєстрованому шлюбі
4. Розлучений (-на) офіційно
5. Розійшовся (-лась), хоч офіційно не розлучений (-на)
6. Вдівець (вдова)

s4. Ваша освіта:

1. Початкова, неповна середня
2. Середня загальна
3. Середня спеціальна (технікум, училище коледж)
4. Перша ступінь вищої освіти (бакалавр)
5. Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь)

s5. Ваша національність:

1. Українець
2. Росіянин
3. Інша (напишіть) _____

s6. Чи однієї національності Ваші батьки?

1. Так
2. Ні
3. Не знаю

s7. У Вашого чоловіка (дружини) та ж національність, що й у Вас?

1. Та ж
2. Інша (напишіть) _____
3. Не в шлюбі

s8. Ваша рідна мова:

1. Українська
2. Російська
3. Інша (напишіть) _____

s9. До якого віросповідання Ви себе відносите?

1. Не релігійний
2. Православ'я
3. Католицизм
4. Греко-католицизм
5. Протестантизм
6. Іслам
7. Іудаїзм
8. Інше _____

s10. Де Ви народилися?

1. В Україні
2. У Росії
3. В іншій республіці колишнього СРСР
4. В іншій країні

s11. В якому населеному пункті пройшла переважна частина Вашого дитинства?

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. У Києві
2. У місті з населенням понад 250 тис. осіб в Україні
3. У невеликому місті в Україні
4. У селі в Україні
5. За межами України, в місті
6. За межами України, в селі
7. Через часті переїзди у мене не лишилося вражень про місто/село мого дитинства
8. Інше (напишіть) _____

s12. Де Ви зараз проживаєте?

1. Київ
2. Місто з населенням понад 250 тис. осіб
3. Невелике місто
4. Село

s13. В якій області Ви мешкаєте?

1 Вінницька	14 Львівська
2 Волинська	15 Миколаївська
3 Дніпропетровська	16 Одеська
4 Донецька	17 Полтавська
5 Житомирська	18 Рівненська
6 Закарпатська	19 Сумська
7 Запорізька	20 Тернопільська
8 Івано-Франківська	21 Харківська
9 Київська (без Києва)	22 Херсонська
10 Київ (місто)	23 Хмельницька
11 Кіровоградська	24 Черкаська
12 АР Крим	25 Чернігівська
13 Луганська	26 Чернівецька

s14. Якою мовою Ви б хотіли заповнювати анкету наступного разу?

1. Українською
2. Російською

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ!

ЦЮ ТАБЛИЦЮ ЗАПОВНЮЄ ІНТЕРВ'ЮЕР!

u1. Дата заповнення: число _____ місяць _____

u2. Номер анкети _____

u3. Прізвище І.П. інтерв'юера _____

u4. Код інтерв'юера _____

Підпис інтерв'юера _____

u5. Мова анкети:

Українська 1
Російська 2

u6. Тип населеного пункту:

Місто з населенням понад 1 млн осіб..... 1
Від 501 тис. до 1 млн осіб..... 2
Від 251 тис. до 500 тис. осіб 3
Від 101 тис. до 250 тис. осіб 4
Від 51 тис. до 100 тис. осіб..... 5
Від 21 тис. до 50 тис. осіб..... 6
Менше 20 тис. осіб..... 7
Селище міського типу (СМТ)..... 8
Село 9

Національна Академія Наук України
Інститут соціології

Відділ економічної соціології

ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.
Думки й міркування експертів.

2005 рік

Київ

Шановний колего!

Звертаємось до Вас з проханням заповнити цю анкету. Економлячи Ваш час, ми сформуваємо більшість запитань і вірогідних відповідей на них таким чином, щоб Вам залишилось лише обрати найбільш адекватні Вашим власним думкам та оцінкам їх варіанти. Водночас ми, звичайно, аж ніяк не можемо передбачити чи врахувати всю різноманітність і оригінальність Ваших думок, міркувань та оцінок. І через цю обставину прохаємо, за мірою можливості, дати самостійні відповіді на деякі окремі запитання, зважаючи на поміркованість, відповідальність і виваженість Вашого наукового та практичного мислення. Обіцяємо Вам, що при узагальненні отриманої інформації та написанні різного жанру наукових праць ми обов'язково процитуємо найбільш нестандартні, оригінальні й несподівані за змістом відповіді (за авторством чи без нього).

Своє прізвище можете зазначити або не зазначити – за Вашим бажанням.

Прохання: намагайтесь уникнути відповіді “*Важко визначити*” або “*Важко сказати*”.

Заздалегідь вдячні Вам.

Науковці відділу економічної соціології.

1. В чому, на Вашу думку, перш за все виявляється економічна культура населення?

(Відзначте не більше двох відповідей , що підходять).

1. У всебічній обізнаності людей у тому, як треба вести господарські справи, щоб отримувати належні прибутки
 2. У такому веденні господарської діяльності, яке дає змогу всім учасникам задовольняти свої інтереси, не нехтуючи інтересами інших
 3. У послідовному й чіткому дотриманні правових законів та моральних норм при здійсненні економічної діяльності
 4. У такому веденні господарської діяльності, яка забезпечує високий рівень виробництва товарів (надання послуг) за мінімальних втрат зусиль і коштів
 5. В чому ще? (Можливо, у Вас є свої міркування з цього приводу)
-

2. Які з нижче наведених ознак можна вважати показниками економічної культури суспільства? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Матеріальна допомога багатих бідним, повсякденне їх піклування про долю бідних
2. Високий рівень ділової і професійної компетентності людей
3. Економічна ефективність діяльності працездатного населення
4. Постійне піклування держави про матеріальний добробут бідних верств населення
5. Допомога багатих бідним у піднесенні їх ділової активності, підприємливого ставлення до життя
6. Стимулювання державою економічної активності бідних верств населення
7. Зростання середнього класу суспільства
8. Розробка законодавчої бази, правових норм економічної діяльності
9. Наявність у суспільстві організаційних механізмів та дійових форм контролю над дотриманням правових законів
10. Творчий підхід людей до вирішення господарських справ, здатність постійних пошуків нового

3. Як, на Вашу думку, більшість населення оцінює сучасну економічну ситуацію в Україні? (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 – дуже погана, а 10 – дуже добра)

Дуже погано 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Дуже добре

4. А як Ви самі оцінюєте цю ситуацію?

Дуже погано 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Дуже добре

5. Що з перерахованого хотіла б мати у власності переважна більшість населення України?

1. Землю
2. Мале підприємство
3. Середнє або велике підприємство
4. Нічого з перерахованого (окрім пристойної заробітної платні)

Перехід до ринкової економіки супроводжується створенням відповідних соціальних інститутів, котрі встановлюють певні “правила гри”, визначають “соціальні санкції” за їх порушення та формують відповідну людську поведінку.

6. Зважаючи на це, як Ви вважаєте, такі інститути мають утворюватись:

1. “Зверху”, тобто урядовими або діловими колами
2. “Знизу”, тобто учасниками виробничого процесу
3. І “зверху” й “знизу” з урахуванням національних традицій і цінностей, економічних інтересів усіх громадян
4. “Зверху” і “ззовні”, тобто з урахуванням рекомендацій міжнародних інститутів типу ВБ-МВФ-СБРР та західної культури
5. І “зверху”, і “знизу”, і “ззовні” з урахуванням всіх зазначених вище чинників, але без втручання ВБ-МВФ-СБРР у внутрішні справи країни
6. Важко сказати

7. Яке з нижче наведених суджень найбільшою мірою втілює в собі смисл людського буття?

1. Людина повинна *жити* для того, щоб *мати*
2. Людина повинна *мати* для того, щоб *жити*
3. Важко сказати

8. А як Ви вважаєте: в сучасній Україні

1. Більшість людей прагне до того, щоб *мати*?
2. Більшість людей прагне до того, щоб *жити*?
3. Важко сказати

Якою мірою нижче наведені міркування можуть бути ймовірними для пересічного підприємця (бізнесмена) України? (Обведіть кружечком відповідну цифру по кожному з рядків)

Вірогідні міркування підприємців (бізнесменів)	Міра ймовірності				
	Цілком ймовірно	Скоріше ймовірно, ніж неймовірно	Важко сказати	Скоріше неймовірно, ніж ймовірно	Зовсім неймовірно
9. – Я погодився б з тим, щоб мати менше предметів розкошу, аби це допомогло людям, які перебувають в злиденному стані	1	2	3	4	5
10. – Я погодився б з тим, щоб мати менше предметів розкошу, аби це сприяло збереженню оточуючого середовища	1	2	3	4	5
11. – Я погодився б з тим, щоб отримувати менші прибутки, аби це сприяло створенню нових робочих місць для безробітних	1	2	3	4	5

<p>12. – Я погодився б сплатити більше податки, якби був впевнений, що це допоможе бідним і нещасним членам нашого суспільства</p>	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

Шановний колего! В сучасній економічній соціології найбільш прийнятними при розгляді економічної культури тих чи інших країн і народів вважаються два підходи – *якісний*, або *неформальний*, і *кількісний*, або *формальний*. Перший – акцентує увагу на багатомірності та своєрідності різних економічних культур, коли їх порівняння поміж собою за ознаками “краща–гірша”, “вища–нижча” втрачає сенс. Другий – акцентує увагу на її одномірності та загальній культурності, коли на підставі єдиних норм, правил, інститутів господарювання, а також накопичених знань та навичок правомірно говорити про високий, середній чи низький рівень економічної культури населення різних країн. Звичайно, ці два підходи доповнюють одне одного. Отже, виходячи з зазначеного, дайте, будь ласка, відповіді на такі питання.

13. Який з зазначених підходів найбільшою мірою може бути застосований при визначенні особливостей розвитку національної економіки сучасної України?

1. Перший, якісний (багатомірний) підхід, що ставить розвиток економіки в залежність від особливостей національної культури
2. Другий, кількісний (одномірний) підхід, що ставить стан і розвиток культури в залежність від економічного життя країни
3. Важко сказати

14. Які з існуючих тверджень деяких вчених, політиків та бізнесменів більш відповідають вітчизняним реаліям?

1. Свідомості пересічного українця більшою мірою притаманний ірраціоналізм
2. Свідомості пересічного українця більшою мірою притаманний раціоналізм
3. Важко сказати

15. А з цих існуючих тверджень які більшою мірою відповідають українським реаліям?

1. Українцям притаманна розмитість і нереальність очікувань від життя; вони схильні до ідеалізму
2. Українцям притаманна зануреність у життя, а не в мріяння: відданість життю тут і тепер; вони схильні до реалізму
1. Важко дати однозначну відповідь

16. На Вашу думку, українська ментальність (традиційна, усталена національна психологія)...

1. більше тяжіє до західноєвропейської культури (до індивідуалізму, раціональності, установки на накопичення)
2. більше тяжіє до східноєвропейської культури (до колективізму, взаємопідтримки, установки на споживання)
3. являє собою напружене зіткнення обох зазначених культур
4. Важко визначити

17. Виходячи з Вашої думки про ментальні особливості української економічної культури, в чому Ви вбачаєте подолання перешкод на шляху до піднесення рівня життя нашої країни? (Можете підкреслити кілька варіантів відповіді)

1. В подальшому поширенні й поглибленні таких властивих більшості населення України його ментальних рис, як працелюбність, хазяйновитість та кмітливість
2. В подоланні ледарства, неуцтва, безгосподарності
3. В інтенсивному розвитку східноєвропейських засад економічної культури (колективізму, взаємопідтримки, установки на споживання, а не на накопичування тощо)
4. В інтенсивному розвитку західноєвропейських засад економічної культури (індивідуалізму, раціональності, установки на накопичення, а не на споживання тощо)
5. У вільному змаганні та взаємодії східноєвропейських та західноєвропейських засад економічної культури
6. Можливо, Ви вбачаєте цей спосіб у чомусь іншому? (Напишіть)_____

7. Важко сказати

18. Виходячи з узагальненого (одномірного) визначення культури, як би Ви під цим кутом зору оцінили рівень економічної культури пересічного українця? (За 10-бальною шкалою оцінок, де 0 – дуже низький рівень культури, а 10 – дуже високий рівень)

Дуже погано 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Дуже високий

19. За цією ж шкалою оцінок, будь ласка, оцініть такі складові економічної культури пересічного громадянина України (Поставте проти кожної з наведених складових оцінку від 0 до 10):

1. Економічна обізнаність, професійність _____
2. Дотримання норм права, законів _____
3. Дотримання морально-етичних норм в економічній діяльності, ділових стосунках _____
4. Дотримання санітарних норм у сфері споживання, побуті та в користуванні комунальними послугами _____

Які із взаємно протилежних уявлень про різні сторони економічного життя превалюють у свідомості населення сучасної України? Отже, за уявленнями громадян,..

20.
 1. в житті треба підкоряти собі інших або самому підкорятись іншим
 2. здібні та сильні люди повинні піклуватися про слабких, допомагати їм
 3. Важко визначити
21.
 1. в суспільстві повинна домінувати колективістська взаємопідтримка
 2. в суспільстві повинно домінувати індивідуальне самозабезпечення
 3. Важко визначити

22. 1. краще весь час підвищувати рівень добробуту своєї сім'ї, ніж забезпечивши його належним чином, займатись цікавою роботою
2. краще займатись цікавою роботою, ніж забезпечивши своїй сім'ї належний рівень достатку, продовжувати його підвищувати, займаючись непривабливою роботою
3. Важко визначити
23. 1. праця сама по собі не є цінністю: вона може бути лише засобом досягнення цілей людини
2. праця – це одна з головних цілей людини, спосіб її (людини) самореалізації
3. Важко визначити
24. 1. приватна власність надихає людину на наполегливість, завзятість, розвиток: в ній більше добра, ніж зла
2. приватна власність робить людину егоїстичною, надихає її лише на надбання речей та жадобу до них: в ній більше зла, ніж добра
3. Важко визначити
25. 1. розподіл суспільства на багатих і бідних – це закономірне й нормальне явище, його слід підтримувати
2. розподіл суспільства на багатих і бідних – це тимчасове і ненормальне для суспільства явище, його слід усунути
3. Важко визначити
26. 1. люди можуть збагачуватись лише за рахунок зубожіння інших людей
2. багатство може зростати в інтересах всіх людей та суспільства в цілому
3. Важко визначити
27. 1. великі гроші забезпечують людині владу, незалежність і вільний продуктивний розвиток
2. великі гроші спотворюють людську гідність, призводять людину до розбещеності й деградації
3. Важко визначити

- 28.** 1. сучасна влада в нашому суспільстві захищає та врегульовує інтереси всіх без винятку громадян
2. сучасна влада в нашому суспільстві захищає лише інтереси соціальної верхівки, пануючих верств громадян
3. Важко визначити
- 29.** 1. функціонує на деперсоналізованих, суто формальних засадах
2. влада функціонує на суто особистісних, неформальних засадах
3. Важко визначити
- 30.** 1. конкуренція корисна, оскільки спонукає людей до кропіткої і новаторської роботи
2. конкуренція хибна, оскільки сприяє прояву людьми найгірших якостей
3. Важко визначити
- 31.** 1. людині варто жити одним днем
2. людина повинна планувати своє майбутнє
3. Важко визначити
- 32.** 1. успіх одних більше породжує заздрість в інших
2. успіх одних більше стимулює інших до власних досягнень
3. Важко визначити
- 33.** 1. власні невдачі здебільше залежать від самих людей
2. власні невдачі здебільше залежать від зовнішніх обставин
3. Важко визначити
- 34.** 1. закони та норми заслуговують на те, щоб їх поважати й дотримуватись
2. закони та норми можна зневажати й не дотримуватись
3. Важко визначити
- 35.** 1. кошти (капітал) варто передусім накопичувати
2. кошти (капітал) варто передусім витратити на споживання
3. Важко визначити

36. 1. в господарській діяльності варто перш за все цінувати родичанські, дружні зв'язки, а потім вже ділові
2. в господарській діяльності варто перш за все цінувати в людях їх ділові якості, а потім вже родичанство й дружню близькість
3. Важко визначити

Як би Ви оцінили рівень засвоєння економічної культури різних суб'єктів господарювання в сучасній Україні?

	Суб'єкти-носії	Рівні засвоєння			
		Високий	Середній	Низький	Важко визначити
37	Керівники місцевих органів влади	1	2	3	4
38	Керівники галузевих підприємств (менеджери)	1	2	3	4
39	Керівники державних органів влади	1	2	3	4
40.	Підприємці, бізнесмени	1	2	3	4
41.	Наймані працівники	1	2	3	4

42. Як би Ви оцінили стан та перспективи розвитку українського бізнесу за його культурними (цивілізаційними) параметрами?

1. За сучасних умов діловим людям (бізнесменам) доводиться вдаватися до нелегітимних методів вирішення своїх справ, але є всі підстави сподіватись на появу цивілізованих методів
2. За сучасних умов діловим людям (бізнесменам) доводиться вдаватись до нелегітимних методів вирішення своїх справ, і сподіватись на появу "цивілізованого бізнесу" не доводиться
3. Правова й етична культура ведення ділових справ у нас в цілому на належному рівні
4. Як би Ви ще оцінили? _____

5. Важко сказати

43. Яким чином, на Вашу думку, можливо подолати хронічне відставання України від інших країн світу і добитися рішучих змін в економіці?

1. Ніяким чином цього неможливо добитися
2. Шляхом поступового надбання правової та етичної культури господарювання на всіх його рівнях
3. Шляхом радикальних змін політичного курсу України
4. Шляхом радикальної зміни суспільного устрою України
5. Ще як? _____
6. Важко сказати.

Якою мірою сучасним підприємцям, що мають стосунки з людьми (клієнтами, покупцями, відвідувачами), притаманні такі риси:

Риси	Міра притаманності			
	Притаманна значною мірою	Притаманна середньою мірою	Притаманна незначною мірою або не притаманна зовсім	Важко визначити
44. Поважливе ставлення до людей, ввічливість	1	2	3	4
45. Обов'язковість, старанність, ретельність	1	2	3	4
46 Точність (за домовленим часом)	1	2	3	5
47 Дотримання слова, обіцянки	1	2	3	5
48. Вдячливість, прагнення до віддяки	1	2	3	5
49. Вміння прощати, поблажливість, великодушність	1	2	3	5
50 Співчуття, доброта, готовність надати допомогу	1	2	3	5

51. Золоте правило моральності (не роби іншим того, чого не бажаєш собі)	1	2	3	4
--	---	---	---	---

Які з нижче наведених взаємно протилежних тверджень Ви вважаєте вірними?

52. 1. Успіхи економіки України залежать **в першу чергу** від здібностей, знань та вміння її громадян і **в другу чергу** – від зовнішніх, об’єктивних обставин
чи
2. Успіхи економіки України зумовлюються **в першу чергу** незалежними від громадян зовнішніми обставинами і лише **в останню чергу** – особистісними якостями громадян
3. Важко відповісти
53. 1. Матеріальні інтереси людей завжди мають егоїстичний (індивідуалістичний) характер і, отже, примирення чи збалансування цих інтересів чи навряд є можливим
чи
2. Матеріальні інтереси людей в кінцевому разі підкоряються людяності і спільним, соціальним інтересам і, рештою-решт, мають бути врегульованими
3. Важко відповісти
54. 1. В середовищі українських підприємців інтереси інвестування виробництва превалюють над особистими споживацькими інтересами
чи
2. В середовищі українських підприємців особисті споживацькі інтереси превалюють над інтересами інвестування виробництва
3. Важко відповісти
55. 1. Людині має бути притаманною схильність до ризику
чи
2. Людина повинна запобігати ризику
3. Важко сказати

56. 1. Приватна власність – це невід’ємна властивість людського буття
чи
2. Приватна власність – це історично минуше явище, на зміну якому прийде суспільна власність на засоби виробництва
3. Важко сказати
57. 1. Кожний має отримувати достатній для життя прибуток, незалежно від його професійної майстерності і здібностей
чи
2. Кожний повинен отримувати прибуток у відповідності з його професійною майстерністю і здібностями
3. Важко сказати
58. 1. Люди мають вести такий спосіб життя, який вони вибирають, доки це не зашкоджує іншим
чи
2. Люди мають вести такий спосіб життя, який є моральним і відповідає народним традиціям та встановленим нормам
3. Важко сказати
59. 1. Економічна культура в нашій країні єдина для всього населення (нації)
чи
2. Економічна культура має класовий характер: є культура багатих і є культура бідних
3. Важко відповісти
- 60. Керівник дав підлеглому вказівку, яку останній вважає помилковою. Як, на Вашу думку, в цій ситуації поведе себе пересічний працівник в сучасній Україні?**
1. Попросить у керівника пояснень, повідомить про свої міркування
 2. Буде виконувати вказівку, щоб уникнути неприємностей
 3. Ще як? _____
 4. Важко сказати

61. Яку позицію, на Вашу думку, займає більшість підприємців, власників підприємств в сучасній Україні?

1. Єдина мета підприємства (компанії, фірми) – робити прибуток
2. Окрім роботи на прибуток варто враховувати інтереси клієнтів, партнерів, працівників суміжних підприємств
3. Яка ще можлива позиція? _____

4. Важко сказати

62. Уявіть собі працівника, в якого за плечима 15 років бездоганної праці в сучасній компанії (підприємстві, фірмі) в Україні. Несподівано цей працівник зробив помилку або його виробнича продуктивність чомусь різко впала. Чи має підстави, на Вашу думку, компанія звільнити його негайно?

1. Так, це її право
2. Ні, вона повинна враховувати його минуле
3. Можливо, у Вас інша думка? _____

4. Важко сказати

Що найбільш за все цінують в житті нижче наведені соціальні групи сучасного українського суспільства (відзначте не більше 3 варіантів відповіді по кожній з соціальних груп, тобто в кожному з чотирьох зазначених в таблиці стовпчиках)

Цінності життя	Соціальні групи			
	Робітники	Селяни	Інтелігенція (державного сектору)	Власники (підприємці, бізнесмени)
63. Доступ до влади та багатства	1	2	3	4
64. Пристойна заробітна плата	1	2	3	4
65. Суспільне визнання, відомість, особистий успіх	1	2	3	4
66. Життя саме по собі, користування його благами	1	2	3	4
67. Любов до рідної землі, патріотизм	1	2	3	4

68. Прагнення до цінностей західного способу життя	1	2	3	4
69. Цікава за змістом робота, захопленість нею	1	2	3	4
70. Лідерство, перевага або панування над іншими	1	2	3	4
71. Піклування про долю інших людей	1	2	3	4
72. Хороші сімейні і дружні стосунки (любів і приятелювання)	1	2	3	4

Як би, на Вашу думку, повів себе пересічний громадянин України, якщо б несподівано отримав надмірно велику купу грошей? (Обведіть кружечком відповідну цифру в кожному з зазначених рядків)

	Спочатку	Важко сказати	Потім	Не займався б цим взагалі
73. Побудував би собі будинок, придбав автомобіль, інші дорогі речі для себе і своїх близьких	1	2	3	4
74. Заощадив би більшу частину коштів у банку	1	2	3	4
75. Вклав би кошти у якусь солідну справу або заснував власний бізнес	1	2	3	4
76. Значну частину роздав би бідним – родичам, знайомим, іншим; зайнявся б благодійницькою діяльністю	1	2	3	4
77. Зайнявся б розвагами – відпочинком, подорожуванням, зустрічами, іграми	1	2	3	4
78. Зайнявся б художньою творчістю, наукою, аматорською діяльністю	1	2	3	4
79. Влаштував би своїх близьких на навчання або годящу для них роботу	1	2	3	4
80. Ще як? _____ _____	1	2	3	4

81. Що, на Ваш погляд, більш за все впливає чи спроможне впливати на формування економічної культури громадян України? (Зазначте не більше трьох варіантів відповіді)

1. Навчання в школах, технікумах, вузах
2. Виховання в сім'ї, оточення близьких
3. Засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення, радіо)
4. Робота в державному секторі економіки
5. Робота в приватному секторі економіки
6. Саме життя, життєві обставини
7. Інше _____
8. Ніщо не впливає (культура залежна від самої людини)
9. Важко сказати

В якій мірі, на Ваш погляд, наявні в економічній поведінці сучасних людей України такі структурні її елементи? (Дайте відповідь по кожному рядку)

Структурні елементи економічної поведінки	Міра наявності			
	В значній мірі	В середній мірі	В незначній мірі	Важко визначити
82. Прагнення любою ціною підвищити своє матеріальне становище (<i>прагматична мотивація</i>)	1	2	3	4
83. Бажання діяти й досягати успіху передусім за рахунок економії власних зусиль: максимум успіху за мінімумом витрат (<i>цілераціональність</i>)	1	2	3	4
84. Прагнення до досягнення успіху на підставі справедливих відношень з іншими: що взяв, те й віддав; що віддав, те й отримав (<i>установка на відносини взаємної винагороди</i>)	1	2	3	4

85. Уявіть собі таку ситуацію: людство в цілому, народ України зокрема добились високого рівня продуктивності економіки, зуміли задовольнити потреби всіх і кожного. До яких наслідків це може призвести?

1. До занепаду людської активності, застою й деградації людства
2. До перетворення зовнішньої необхідності інтенсивної людської праці (виробничої діяльності) на внутрішню її потребу (вільну творчість)
3. До появи нової зовнішньої необхідності інтенсивної людської праці, тобто до виникнення нових потреб в засвоєнні матеріального світу
4. Які ще можливі наслідки? _____

5. Важко визначити

86. З чим із нижченаведеного у Вас перш за все асоціюється поняття економічної культури? (Можна підкреслити кілька варіантів)

1. Культура організації і управління
2. Культура виробництва (праці)
3. Культура ринкових відносин (розподілу та обміну)
4. Культура споживання
5. Фінансова культура
6. Інше _____
7. Важко визначитись

87. Як Ви оцінюєте наявність в економічній діяльності (поведінці) більшості працездатного населення України нижче зазначених рис? (Оцініть за 5-бальною шкалою оцінок, де 1 – сама низька, а 5 – сама висока оцінка; 0 – важко оцінити)

1. Здатність до адаптації _____
2. Почуття відповідальності _____
3. Дисциплінованість _____
4. Сприйнятливність до зарубіжного досвіду _____
5. Активність життєвої позиції _____
6. Потреба в економічних знаннях _____

88. За такою ж шкалою оцінок оцініть наявність в сучасному українському суспільстві таких ознак інноваційної культури пересічного громадянина:

1. Відкритість інформації та обмін новими ідеями в творчих колективах (групах)

2. Розуміння того, що впровадження нововведень в економічну практику є важливішим чинником зростання та розвитку господарства _____
3. Готовність до ризику й матеріальних втрат під час втілення інновацій заради отримання вигоди у майбутньому _____
4. Здатність до колективної (групової) роботи в період наукових досліджень та розробок, а також в період їх упровадження в виробництво _____
5. Готовність до копіювання й адаптації “чужих” інновацій з урахуванням місцевих умов _____
6. Усвідомлення підприємцем (бізнесменом) необхідності підтримки “генераторів ідей” та їх винаходів на стадії впровадження в практику _____

До яких з нижче наведених альтернативних варіантів оцінок значення інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) для господарської практики Ви схильні?

- 89.**
1. Впровадження ІКТ сприяє об’єднанню світу, зниженню глобальної нерівності
чи
 2. Впровадження ІКТ призводить до подальшої поляризації світу, поглибленню нерівності, в тому числі й інформаційному
 3. Важко визначити
- 90.**
1. Розвиток ІКТ в розвинених країнах сприяє передачі складних технологій країнам, що розвиваються
чи
 2. Розвиток ІКТ в розвинених країнах призводить до створення “нової економіки” в країнах “золотого мільярду” та до передачі застарілих ІКТ й відходів від їх застосування країнам, що розвиваються
 3. Важко визначити

- 91.** 1. Розповсюдження ІКТ сприяє взаємозбагаченню національних культур, їх діалогу
чи
2. Розповсюдження ІКТ сприяє уніфікації культур, що призводить їх до втрати національних особливостей (вестернізації або американізації)
3. Важко визначити
- 92.** 1. Впровадження ІКТ (Інтернета) поширює комунікаційні процеси, що в свою чергу поширює колективні взаємодії та зв'язки
чи
2. Впровадження ІКТ (Інтернета) сприяє подальшому розвитку й розповсюдженню індивідуалістичної культури
3. Важко визначити

А тепер, будь ласка, назвіть деякі відомості про себе.

93. Ваш вік:

1. 25–35 років
2. 36–45 років
3. 46–60 років
4. Вище за 60

94. За соціальним походженням Ви з сім'ї

1. Інтелігенції (службовців)
2. Робочих
3. Селян
4. Інше _____

Ваша стать:

1. Чоловіча
2. Жіноча

95. Ваше дитинство пройшло...

1. У великому або середньому місті
2. У малому місті (селищі)
3. В селі

96. Ваша посада:

1. Керівник в державному секторі економіки
2. Керівник (власник, менеджер) в приватному секторі економіки
3. Державний службовець центрального рівня
4. Державний службовець регіонального рівня
5. Вчений фахівець в галузі економіки (економічної соціології)
7. Викладач вузу з науковим ступенем доктора чи кандидата економічних, соціологічних або юридичних наук

97. Ваш стаж роботи на зазначеній посаді

1. До 5 років
2. Від 6 до 10 років
3. Від 11 до 20 років
4. Більше 20 років

Щиро вдячні Вам за допомогу і за участь в нашій дослідженні!

Соціологи відділу економічної соціології
Інституту соціології НАН України

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
Центр соціальних та політичних досліджень «СОЦІС»

ГРОМАДСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ – 2006

2006

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ОПИТУВАННЯ!

Інститут соціології НАН України та Центр соціальних та політичних досліджень «СОЦІС» проводять опитування громадської думки населення України. Ви - один з учасників цього опитування, котрі за віком, статтю, освітою та місцем проживання представляють все населення України. Від Вашого особистого терпіння та щирості залежатиме якість усього опитування.

ЯК ЗАПОВНЮВАТИ АНКЕТУ.

До кожного питання подано перелік альтернатив. Прочитайте їх, виберіть один чи декілька відповідей, які найближчі до Вашої точки зору, та **обведіть кружечком** відповідну цим відповідям цифри (кодовий номер - для введення отриманих даних до комп'ютеру). У деяких випадках в відповідному рядку можна **дописати свій варіант відповіді**.

Якщо Ви випадково відзначили не ту відповідь, яку хотіли, або передумали і бажаєте виправити свою відповідь, чітко закресліть попередній кружечок хрест-навхрест і обведіть потрібний номер.

Ми вивчаємо думку людей з самих різних питань. В анкеті не існує вірних чи не вірних відповідей на жодне запитання. Ми вивчаємо, як насправді живуть люди в Україні, і що такі люди, як Ви, думають про ситуацію в нашій країні.

Всі отримані дані будуть аналізуватися тільки в узагальненому вигляді. Якщо Ви й надалі захочете брати участь в таких опитуваннях Ви можете вказати в кінці анкети своє прізвище та адресу.

Якщо у Вас виникнуть які-небудь запитання, на які не зможе відповісти інтерв'юєр, Ви можете зателефонувати компанію „СОЦІС” за тел.: (8-044) 248-77-63/64.

БУДЬТЕ УВАЖНИМИ КОЛИ ЗАПОВНЮЄТЕ АНКЕТУ!

Просимо Вас бути уважними. Бути уважними — це, насамперед, постаратися дати відповідь на **кожне** поставлене запитання.

Якщо питання не зрозуміле або Ви з якоїсь причини не бажаєте на нього відповідати, відзначте це на полях, щоб ми могли знати, що питання пропущене не випадково.

З усіх запитань В можете **звертатися за уточненнями до інтерв'юєра**, який дав Вам анкету для заповнення і прийде її забирати. Якщо Ви не змогли якусь частину анкети заповнити самостійно, можете за допомогою інтерв'юєра закінчити її заповнення, перш ніж її віддати.

ДЯКУЄМО ЗА ЗГОДУ БРАТИ УЧАСТЬ В АНКЕТУВАННІ!

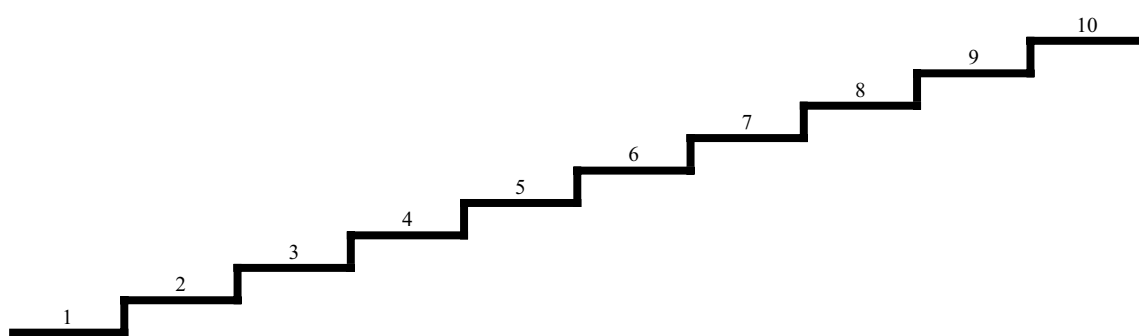
1-20. Відмітьте, якою мірою Ви згодні чи не згодні з кожним із суджень, що стосуються Ваших життєвих шансів і можливостей. (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1 – Зовсім не згоден
 2 – Скоріше не згоден
 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
 4 – Скоріше згоден
 5 – Цілком згоден
 6 – Це мене не стосується

Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в продуктах харчування	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в предметах щоденного споживання	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість робити заощадження	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість різноманітно, відповідно до особистих інтересів проводити вільний час	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість відпочивати за кордоном	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість захистити мої права, честь і гідність як людини і громадянина	1	2	3	4	5	6
Я можу за бажанням переїхати жити в інший населений пункт	1	2	3	4	5	6
Я маю / мав(ла) можливість одержати таку освіту, про яку мріяв(ла) чи вважав(ла) для себе достатньою	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість дати дітям вищу освіту	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість одержувати якісне медичне обслуговування	1	2	3	4	5	6
Я можу купити необхідні ліки в повному обсязі	1	2	3	4	5	6
У мене є шанси домогтися успіху в житті	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість мати добре оплачувану роботу	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість мати додатковий заробіток	1	2	3	4	5	6
У мене є шанси на посадове просування	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість відкрити власну справу	1	2	3	4	5	6
Для мене реальною є загроза стати безробітним	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість для підвищення кваліфікації	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість жити краще, ніж мої батьки	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість зробити життя дітей краще, ніж моє власне	1	2	3	4	5	6

21. Уявіть собі, що на сходинках деякої «драбини» розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій (1) — ті, хто має найнижче становище, а на

найвищій (10) — ті, хто має найвище положення. На яку з цих сходинок Ви поставили б себе?

22. До якого класу (верстви) в суспільстві Ви б, найімовірніше, віднесли себе?

- 1 – До вищого
- 2 – До середнього
- 3 – До робітничого
- 4 – До нижчого
- 5 – Важко відповісти

23. Що, на Вашу думку, найбільшою мірою визначає належність людини до того чи іншого соціального класу/верстви? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Сім'я, з якої людина походить
- 2 – Рівень освіти
- 3 – Стиль життя, споживання, проведення вільного часу
- 4 – Дохід, матеріальне становище сім'ї
- 5 – Престиж
- 6 – Рівень кваліфікації
- 7 – Заняття підприємницькою діяльністю
- 8 – Професія, заняття
- 9 – Характеристики підприємства чи організації, де людина працює
- 10 – Посада на роботі
- 11 – Манери, поведінка, стиль мови
- 12 – Інше (*напишіть*) _____
- 13 – Важко відповісти

24. Скільки разів упродовж трудової кар'єри Ви змінювали місце роботи?

- 1 – Жодного разу не змінював
- 2 – Один раз
- 3 – Два рази
- 4 – Три і більше разів
- 5 – Ніколи не працював

25. Чи працюєте Ви зараз за першим здобутим Вами фахом?

- 1 – Працюю за першим здобутим фахом
- 2 – Працюю за близьким до першого здобутого фахом
- 3 – Працюю за цілком іншим фахом
- 4 – Не працюю взагалі

26. Якщо Ви працюєте не за першим здобутим фахом, то з яких причин чи обставин? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 – Не зміг (не можу) влаштуватися за першим здобутим фахом, оскільки працевлаштування за ним пов'язане із жорсткою конкуренцією
- 2 – Здобутий мною свого часу фах сьогодні не користується попитом
- 3 – Змушений працювати за іншим фахом, оскільки робота за набутим фахом є низькодохідною
- 4 – Доводиться працювати за іншим фахом через різні життєві обставини (зручний графік роботи, робота неподалік від дому тощо)
- 5 – Робота за набутим фахом мені вже не подобається
- 6 – Інше (*напишіть*) _____
- 7 – Працюю за першим здобутим фахом
- 8 – Зараз не працюю

27. Скільки разів упродовж останніх 12 місяців Ви змінювали місце роботи?

- 1 – Не змінював жодного разу
- 2 – Один раз
- 3 – Більше одного разу
- 4 – Не працюю

28. Що було головною причиною звільнення з попереднього місця роботи? (Якщо необхідно, відмітьте кілька варіантів відповіді)

- 1 – Звільнення через скорочення штатів або ліквідацію підприємства
- 2 – Низька заробітна плата
- 3 – Затримки із виплатою заробітної плати
- 4 – Неповна зайнятість
- 5 – Інтерес до нового
- 6 – Погіршення умов для професійної діяльності
- 7 – Пропозиція вигідної роботи
- 8 – Здобуття освіти, перенавчання
- 9 – Стан здоров'я
- 10– Сімейні проблеми
- 11– Вихід на пенсію
- 12– Складні взаємини у колективі чи з колегами
- 13– Переїзд до іншої місцевості
- 14– Незадоволеність професією
- 15– Відкриття власної справи
- 16– Інше (*напишіть*) _____
- 17– Мене це не стосується

29. До якої верстви в суспільстві Ви б, найімовірніше, себе віднесли?

- 1 – До вищої верстви
- 2 – До верхньої частини середньої верстви
- 3 – До середньої частини середньої верстви
- 4 – До нижньої частини середньої верстви
- 5 – До нижчої верстви
- 6 – Важко відповісти

30-49. Оцініть ступінь важливості ОСОБИСТО ДЛЯ ВАС наведеного нижче: (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Зовсім не важливо	Скоріше, не важливо	Важко відповісти, важливо чи ні	Скоріше, важливо	Дуже важливо
30 Благополуччя дітей	1	2	3	4	5
31 Відсутність значного соціального розшарування (багаті–бідні, вищі–нижчі верстви суспільства)	1	2	3	4	5
32 Демократичний розвиток країни	1	2	3	4	5
33 Матеріальний добробут	1	2	3	4	5
34 Міцне здоров'я	1	2	3	4	5
35 Міцна сім'я	1	2	3	4	5
36 Можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу	1	2	3	4	5
37 Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур	1	2	3	4	5
38 Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом, фермерство)	1	2	3	4	5
39 Національно-культурне відродження	1	2	3	4	5
40 Незалежність у справах, судженнях, вчинках	1	2	3	4	5
41 Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)	1	2	3	4	5
42 Державна незалежність України	1	2	3	4	5
43 Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі тощо)	1	2	3	4	5
44 Сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві	1	2	3	4	5
45 Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх	1	2	3	4	5
46 Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)	1	2	3	4	5
47 Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій	1	2	3	4	5
48 Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання релігійних обрядів тощо)	1	2	3	4	5
49 Цікава робота	1	2	3	4	5

50. Якби Вам довелось вибирати, що з наведеного нижче Ви вважали б найбільш важливим? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

51. Що було б на другому місці за важливістю? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Забезпечення порядку в країні	1	1
Надання громадянам можливості більше впливати на важливі рішення уряду	2	2
Боротьба з підвищенням цін	3	3
Захист свободи слова	4	4

52. Якби Вам довелось ще вибирати, що Ви вважали б найбільш важливим? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

53. Що було б на другому місці по важливості? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Подолання економічної кризи	1	1
Надання громадянам можливості більше впливати на те, що робиться у них на роботі, за місцем проживання, тощо.	2	2
Забезпечення надійної обороноздатності країни	3	3
Піклування про благоустрій та екологічний стан наших міст та сіл	4	4

54. Що Ви вважали б найбільш важливим з наведених позицій? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

55. Що було б на другому місці по важливості? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Стабілізація економіки	1	1
Прямування до менш знеособленого, більш гуманного суспільства	2	2
Боротьба зі злочинністю	3	3
Рух до суспільства, в якому ідеї цінуються більше, ніж гроші	4	4

56. Чи вірите Ви у нижченаведене? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 - Астрологічні прогнози, гороскопи, нумерологічні передбачення
- 2 - Віщування в снах
- 3 - Віщування Нострадамуса
- 4 - Ворожіння, передбачення майбутнього по картам, руці
- 5 - Господь може творити чудеса
- 6 - Захисна сила оберегів, освящення
- 7 - Зцілення за допомогою магії
- 8 - Існування відьом, чаклунів
- 9 - Неземне походження НЛО, єгипетських пірамід
- 10 - Порча, пристрій
- 11 - Прикмети («чорна кішка», 13-е число тощо)
- 12 - Привиди
- 13 - Удача, талан, щасливий випадок
- 14 - Фен-шуй
- 15 - Ясновидіння, пророцтво
- 16 - Інше (напишіть) _____
- 17 - Ні в що з наведеного не вірю
- 18 - Важко відповісти

57. Які свята Ви зазвичай святкуєте упродовж року? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 - День Святого Валентина (14 лютого)
- 2 - Ваше професійне свято (День шахтаря, День вчителя, День металурга тощо)
(*напишіть, яке саме*) _____
- 3 - День Захисника Вітчизни (23 лютого)
- 4 - День Жовтневої революції (7 листопада)
- 5 - День Конституції України (28 червня)
- 6 - День незалежності України (24 серпня)
- 7 - День Перемоги (9 травня)
- 8 - Дні народження членів родини
- 9 - Жіночий день (8 березня)
- 10 - Новий Рік
- 11 - Пасха
- 12 - Перше травня
- 13 - Різдво
- 14 - Свій день народження
- 15 - Троїця, Покрова
- 16 - Інші свята (*напишіть*) _____
- 17 - Не святкую жодних свят

58. У яких приватизаційних процесах довелось прийняти участь Вам, членам Вашої сім'ї? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Приватизація житла (квартири, будинку)
- 2 – Приватизація присадибної земельної ділянки
- 3 – Приватизація дачної земельної ділянки
- 4 – Отримання майнового приватизаційного сертифіката (ваучера)
- 5 – Обмін свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) на акції підприємства
- 6 – Продаж свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) за гроші
- 7 – Отримання земельного паю
- 8 – Приватизація свого земельного паю
- 9 – Викуп підприємства його працівниками
- 10 – Купівля підприємства на аукціоні або конкурсі
- 11 – У жодних

59. Відмітьте, будь ласка, що із наведеного нижче має у власності Ваша сім'я? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Побутові речі тривалого вжитку (холодильник, телевізор тощо)
- 2 – Індивідуальні транспортні засоби (автомобіль, мотоцикл, човен тощо)
- 3 – Житло (квартира, будинок)
- 4 – Присадибна земельна ділянка
- 5 – Дачна земельна ділянка
- 6 – Акції підприємств, паї у ЗАТ, ВАТ тощо
- 7 – Земельний пай
- 8 – Мале підприємство
- 9 – Велике підприємство
- 10 – Нічого

60–62. Як Ви вважаєте, чи варто було передавати у приватну власність (приватизувати)... (*Відмітьте одну відповідь по кожному рядку*)

	Ні	Скоріше ні	Важко	Скоріше так	Так
--	----	------------	-------	-------------	-----

			відповісти		
...малі підприємства	1	2	3	4	5
...великі підприємства	1	2	3	4	5
...землю	1	2	3	4	5

63-64. Як Ви ставитесь до існування в Україні... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Негативно	Скоріше негативно	Важко відповісти	Скоріше позитивно	Позитивно
...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5

65-67. Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Так	Скоріше так	Важко відповісти	Скоріше ні	Ні
...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...приватної землі	1	2	3	4	5

68-71. Як забагато Ви знаєте людей із вказаними характеристиками серед Вашого оточення в Вашому населеному пункті? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Таких немає	Таких мало	Таких достатньо	Важко відповісти
Людей, гідних бути взірцем добропорядності і служіння іншим людям	1	2	3	4
Порядних, професійних управлінців (адміністраторів)	1	2	3	4
Порядних, професійних господарників (бізнесменів)	1	2	3	4
Порядних, роботящих виконавців дорученої роботи	1	2	3	4

72- 79. Як Ви сприймаєте людей з іншими, ніж у Вас характеристиками? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Такі люди...					Важко відповісти
	...можуть бути моїм другом	...сприймаються позитивно	...сприймаються нейтрально	...мене насторожують	...викликають певну ворожість	
Люди іншої ніж я національності	1	2	3	4	5	6
Люди іншої, ніж я віри, релігії	1	2	3	4	5	6

Люди інших, ніж у мене політичних поглядів	1	2	3	4	5	6
Іншомовні люди, люди інших ніж я культурних традицій	1	2	3	4	5	6
Люди, які щойно переїхали до мого населеного пункту	1	2	3	4	5	6
Наркомани	1	2	3	4	5	6
Хворі на Віл, СНІД або туберкульоз	1	2	3	4	5	6
Люди іншого, ніж я кольору шкіри	1	2	3	4	5	6

80– 83. Якого, на Вашу думку, типу традицій та норм зазвичай дотримуються люди кожної наведеної групи Вашого населеного пункту? (Відмітьте не більше двох відповідей у кожному рядку)

	Традиції та норми свого народу	Релігійні традиції та норми	Традиції та норми радянських часів	Сучасні сформовані за роки незалежності традиції та норми	Важко відповісти
Підлітки до 16 років	1	2	3	4	5
Молодь, 17-30 років	1	2	3	4	5
Люди середнього віку 31-50 років	1	2	3	4	5
Люди старші 50 років	1	2	3	4	5

84. Які якості передусім виявляють люди з Вашого оточення у повсякденному житті? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

1 – Співчуття, добросердя, щирість	8 – Неосвіченість, наївність
2 – Хитрість, розрахунок	9 – Відповідальність
3 – Щедрість, безкорисливість	10 – Безвідповідальність
4 – Прагнення власної вигоди	11 – Обізнаність
5 - Справедливість, чесність	12 – Необізнаність
6 – Нечесність, непорядність	13 – Важко відповісти
7 – Реалістичність, життєвий досвід	

85. Якими видами діяльності Ви б хотіли займатися? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Працювати у державному секторі
- 2 – Працювати у приватному секторі
- 3 – Бути індивідуальним підприємцем або фермером
- 4 – Бути власником (співвласником малого або середнього бізнесу)
- 5 – Займатися присадибним господарством
- 6 – Займатися домашніми справами (хатнім господарством)
- 7 – Інше (напишіть) _____
- 8 – Важко відповісти

86– 89. Чи важко Вам знайти роботу в Вашому населеному пункті? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Легко	Важко	Не знаю
За Вашим фахом	1	2	3
За Вашим фахом, але без достатнього заробітку	1	2	3
З достатнім заробітком, але не за Вашим фахом	1	2	3
Будь-яку роботу	1	2	3

90. Якою мірою Ви задоволені життям у Вашому населеному пункті?

- 1 - Зовсім не задоволений
- 2 - Скоріше не задоволений
- 3- Скоріше задоволений
- 4- Цілком задоволений
- 5- Важко відповісти

91. Який населений пункт (місто, село) Ви вважаєте "своїм"? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Той, в якому я живу
- 2 - Той, в якому я народився
- 3 - Той, в якому пройшла більша частина мого дитинства
- 4 - Той, в якому я працюю
- 5 - Інше (напишіть) _____
- 6 - Важко відповісти

92. Якою мірою Ви зазвичай навантажені роботою та повсякденними обов'язками?

1 – Перевантажений понад міру	4 – Завантажений, але не дуже
2 - Трохи перевантажений	5 - Зовсім не завантажений
3 – Навантажений якраз в міру своїх сил	6 - Важко відповісти

93. Наскільки задовго наперед Ви плануєте своє життя? (Відмітьте одну відповідь)

1 - На декілька років	4 - На один місяць	7 - На один день
2 - На рік	5 - На тиждень	8 - Не планую
3 - На півроку	6 - На декілька днів	9 - Важко відповісти

94. Чи маєте Ви нагальну потребу ділитися своїми негараздами з іншими людьми?

- 1 – Так 2 - Ні 3 - Важко відповісти

95. Чи легко Вам віддавати накази іншим людям?

- 1 - Так 2 - Ні 3 - Важко відповісти

96. Як Ви ставитесь до тих побутових речей, якими вже не користуєтесь?

- 1 – Зазвичай викидаєте
- 2 – Зазвичай зберігаєте
- 3 – Інше (напишіть) _____

97– 102. Чи згодні Ви взяти участь у наведених видах діяльності? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	Ні за яких умов	Згодні за оплату	Згодні без оплати	Важко відповісти
Допомога хворим, інвалідам	1	2	3	4
Допомога бідним	1	2	3	4
Організація дозвілля та відпочинку	1	2	3	4
Участь у забезпеченні правопорядку	1	2	3	4
Участь у озелененні населеного пункту	1	2	3	4
Участь у прибиранні та впорядкуванні населеного пункту	1	2	3	4

103. Як Ви будете реагувати, якщо станете (чи вже стали) безробітним? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Буду домагатися поновлення на колишньому місці роботи
- 2 - Буду шукати роботу за набутою професією
- 3 - Зміню спеціальність
- 4 - Відкрию приватний бізнес
- 5 - Займусь нелегальною роботою
- 6 - Залишусь вдома, щоб займатися сім'єю
- 7 - Ніяк
- 8 – По-іншому (запишіть) _____
- 9 – Важко відповісти

104–109. Хто, на Ваш погляд, може допомогти Вам вирішити нижченаведені проблеми: (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	Державні органи	Підприємці	Політичні партії	Громадські організації	Сім'я, рідні	Важко відповісти
Побутові проблеми	1	2	3	4	5	6
Працевлаштування	1	2	3	4	5	6
Благоустрій за місцем проживання	1	2	3	4	5	6
Соціальний захист і допомога	1	2	3	4	5	6
Захист прав і свобод громадян	1	2	3	4	5	6
Відкриття власної справи	1	2	3	4	5	6

110–114. Наскільки задовольняють потреби мешканців Вашого населеного пункту нижченаведені заклади: (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	В цілому не задовольняють	Частково задовольняють	В цілому задовольняють
Освітні заклади	1	2	3
Медичні заклади	1	2	3
Культурно-розважальні заклади	1	2	3
Зклади побутових послуг	1	2	3

Заклади соціальної допомоги	1	2	3
-----------------------------	---	---	---

115. Що з наведеного заважає Вам повноцінно відпочивати та розважатися?

(Відмітьте не більше трьох відповідей)

1 - Дефіцит власних коштів	5 - Низька якість послуг
2 - Недостатня реклама відповідних послуг та закладів	6 - Стан здоров'я
3 - Відсутність вільного часу	7- Мене це не цікавить
4 - Відсутність відповідних закладів	8 - Інше (<i>напишіть</i>) _____
9 – Нічого з наведеного не заважає	

116. Наскільки Ваші інтереси та інтереси Ваших близьких пов'язані з майбутнім українського суспільства?

- 1 – Зовсім не пов'язані
- 2 – Скоріше не пов'язані
- 3 – Скоріше пов'язані
- 4 – Цілком пов'язані
- 5 - Важко відповісти

117. Якою має бути економіка України ? *(Відмітьте одну відповідь)*

- 1 - Економіку повністю регулює ринок
- 2 - Економіку регулюють і ринок і держава
- 3 - Економіку повністю регулює держава
- 4 - Важко відповісти

118. Якою має бути роль держави у дотримуванні прав і свобод громадян України?

(Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Держава ніколи не повинна порушувати права і свободи громадян
- 2 - Держава на власний розсуд інколи може порушувати права і свободи громадян
- 3- Держава повністю регулює права і свободи громадян
- 4 - Важко відповісти

119. Хто має забезпечувати людині належний рівень життя? *(Відмітьте одну відповідь)*

- 1 - Рівень життя кожного громадянина (окрім непрацездатних) має залежати від успішної діяльності його самого
- 2 - Рівень життя громадян порівну забезпечують держава і самі громадяни
- 3- Держава зобов'язана забезпечити належний рівень життя абсолютно всім громадянам
- 4 - Важко відповісти

120. Яке майбутнє України для Вас найбільш бажане? *(Відмітьте одну відповідь)*

- 1 - Україна має бути схожою на розвинуті країни Заходу
- 2 - Україна має вибрати самобутній, лише їй одній притаманний шлях розвитку
- 3 - Україна має бути у складі відновленого союзу колишніх радянських республік
- 4 - Важко відповісти

121. Чи маєте Ви намір у майбутньому виїхати з населеного пункту, де Ви зараз проживаєте?

- 1 – Так
- 2 - Ні
- 3 – Важко відповісти

122. Що Ви ставите на перше місце у своєму житті? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Досягнення високих результатів у певному виді діяльності
- 2 - Успішну кар'єру, досягнення високих посад
- 3 - Повний достаток, високий матеріальний стан
- 4 - Щасливу сім'ю, дітей
- 5 - Інше *(напишіть)* _____
- 6 - Я не замислююся над такими запитаннями

123. Як Ви вважаєте від чого здебільшого залежить Ваше життя?

- 1 - Від зовнішніх обставин
- 2 - Переважно від зовнішніх обставин, деякою мірою від мене самого
- 3 - Однаковою мірою від мене самого і від зовнішніх обставин
- 4 - Переважно від мене самого, деякою мірою від зовнішніх обставин
- 5 - Від мене самого

124. Чи згодні Ви з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні?

- 1 - Зовсім не згоден
- 2 - Скоріше не згоден
- 3 - Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 - Скоріше згоден
- 5 - Повністю згоден

125. Як Ви вважаєте, наскільки Ваше життя залежить від того, хто складає нашу правлячу еліту?

- 1 - Дуже залежить
- 2 - Достатньою мірою залежить
- 3 - Мало залежить
- 4 - Практично не залежить
- 5 - Важко відповісти

126. Що Ви відчуваєте по відношенню до правлячої еліти? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Повагу
- 2 - Інтерес
- 3 - Байдужість
- 4 - Образу
- 5 - Ворожість

127. У яких громадсько-політичних заходах Ви особисто брали участь протягом останніх 12 місяців? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Переконавав друзів, близьких, знайомих у правоті своїх політичних поглядів
- 2 - Носив символіку політичного характеру
- 3 - Вступав у контакт з офіційними представниками влади
- 4 - Вступав у контакт з активістами політичних організацій
- 5 - Брав участь у роботі передвиборних штабів
- 6 - Збирав підписи під колективними зверненнями
- 7 - Розсилав повідомлення політичного змісту з мобільного телефону та електронною поштою
- 8 - Не купляв певні товари з політичних міркувань
- 9 - Брав участь у законних мітингах і демонстраціях

- 10 - Брав участь у голодовках протесту
- 11 - Брав участь у бойкоті (відмовлявся виконувати рішення адміністрації, органів влади)
- 12 - Брав участь у несанкціонованих мітингах, демонстраціях чи страйках
- 13 - Пікетував державні установи
- 14 - Блокував шляхи сполучення
- 15 - Брав участь у захопленні будівель державних установ
- 16 - Інше (*напишіть*) _____
- 17 - У жодному із таких заходів участі не брав

128. Чи маєте Ви додаткову роботу крім основного виду діяльності (роботи, навчання, перебування на пенсії)?

- 1 - Так, додатково працюю декілька разів на тиждень
- 2 - Так, додатково працюю декілька разів на місяць
- 3 - Так, додатково працюю декілька разів на рік
- 4 - Не маю додаткової роботи
- 5 - Постійно працюю на кількох роботах

129. На які з наведених домашніх та сімейних занять Ви витрачали найбільше сил і часу впродовж останніх 12 місяців? (Відмітьте не більше семи відповідей, що підходять)

- 1 - Приготування їжі
- 2 - Прибирання житла, прання, прасування
- 3 - Закупівля продуктів
- 4 - Догляд за дітьми
- 5 - Догляд за хворими і особами похилого віку
- 6 - Ремонт, благоустрій житла, будівель
- 7 - Ремонт, профілактика автомобіля, мотоцикла, моторного човна
- 8 - Заготівля палива, опалення житла
- 9 - Робота на садово-городній ділянці, дачі, тощо
- 10 - Догляд за свійськими тваринами та птахами (корови, коні, кози, кури, гуси, качки, індики тощо)
- 11 - Робота для додаткового заробітку
- 12 - Лікування, відвідування медичних закладів
- 13 - Клопоти з влаштування різних сімейних та особистих справ (відвідування установ, отримання довідок тощо)
- 14 - Інше (*напишіть*) _____

130. Де Ви бували впродовж останніх 12 місяців, крім населеного пункту, у якому постійно проживаєте? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - У іншому населеному пункті на роботі
- 2 - У іншому населеному пункті у відрядженні
- 3 - У іншому населеному пункті для закупівлі промислових товарів, продуктів
- 4 - У іншому населеному пункті для продажу промислових товарів, продуктів
- 5 - У іншому населеному пункті в гостях
- 6 - У іншому населеному пункті на відпочинку, у відпустці
- 7 - У іншому населеному пункті на лікуванні
- 8 - Працював за кордоном
- 9 - Був за кордоном у відрядженні
- 10 - Був за кордоном для закупівлі товарів
- 11 - Був за кордоном у гостях
- 12 - Був за кордоном на відпочинку, у відпустці

- 13 - Був за кордоном на лікуванні
- 14 - Свого населеного пункту я не покидав протягом року
- 15 - Інше (*напишіть*) _____

131. Нижче наведено перелік занять людей у вільний від основної та домашньої роботи час. Відмітьте ВСІ ті з них, якими Ви займалися періодично впродовж останніх 12 місяців

- 1 - Заняття фізкультурою та спортом вдома, на спортмайданчику
- 2 - Відвідування фітнес-центрів, басейнів, тренажерних залів, масажних кабінетів
- 3 - Рибальство, мисливство
- 4 - Прогулянки на свіжому повітрі, у скверах, парках, відпочинок на природі
- 5 - Відвідування кінотеатрів, концертів, театрів, музеїв, виставок та інших культурних закладів
- 6 - Прийом і відвідування гостей
- 7 - Відвідування кафе, барів, дискотек
- 8 - Відвідування ресторанів, нічних клубів, казино, більярдних, залів ігрових автоматів, тощо
- 9 - Читання газет і журналів
- 10 - Читання художньої літератури
- 11 - Відвідування бібліотек
- 12 - Перегляд телепередач, прослуховування радіопередач
- 13 - Заняття художньою самодіяльністю, прикладною творчістю, раціоналізаторством, винахідництвом тощо
- 14 - Навчання (навчання на вечірньому або заочному відділенні учбових закладів, на курсах тощо)
- 15 - Праця за сумісництвом, підробіток
- 16 - Громадська робота (участь у заходах партій, профспілок, громадських організацій, рухів, волонтерська робота тощо)
- 17 - Робота на комп'ютері (друкування, виконання завдань, читання, перегляд фільмів, прослуховування музики, ігри, користування Інтернетом, тощо)
- 18 - Відвідування магазинів та ринків (ознайомлення з товарами, купівля товарів)
- 19 - Перегляд відео, DVD, прослуховування музики
- 20 - Просто відпочинок, без жодного заняття
- 21 - Інше (*напишіть*) _____

132. На що з наведеного нижче витрчала гроші Ваша сім'я впродовж останніх 12 місяців? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Відвідування фітнес-центрів, басейнів, тренажерних залів, масажних кабінетів
- 2 - Придбання спортивного, мисливсько-рибальського спорядження, товарів для відпочинку
- 3 - Придбання квитків до кінотеатрів
- 4 - Придбання квитків на концерти, в театри, музеї, виставки та інших культурні заклади
- 5 - Відвідування кафе, барів, дискотек
- 6 - Відвідування ресторанів, нічних клубів, казино, більярдних, залів ігрових автоматів тощо
- 7 - Придбання газет, журналів, книжок
- 8 - Придбання і прокат відеокaset, аудіо kaset, дисків тощо
- 9 - Витрачання грошей на доступ до Інтернету, електронної пошти
- 10 - Оплата навчання
- 11 - Придбання путівок (для туризму, відпочинку у санаторіях, на морі тощо)

- 12 - Придбання фотоплівок, відео плівок, друкування фотографій, придбання фото - та відеотехніки, тощо
- 13 - Придбання модного одягу, косметики, парфумерії тощо
- 14 - Придбання подарунків близьким до свят, днів народження
- 15 - Придбання спиртних напоїв до свят, днів народження, проведення зустрічей, вечірок тощо
- 16 - Придбання медикаментів
- 17 - Оплата послуг лікарів
- 18 - Ремонт квартири чи будинку
- 19 - Інше *(напишіть)* _____

133. Якому способу спілкування Ви надасте перевагу? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Безпосереднє спілкування
- 2 - Листування
- 3 - Звичайний телефон
- 4 - Факс
- 5 - Мобільний телефон
- 6 - Інтернет
- 7 - Інше *(напишіть)* _____

134. З яких джерел Ви переважно отримуєте поточну інформацію? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Газети, журнали
- 2 - Радіо
- 3 - Телебачення
- 4 - Інтернет
- 5 - Друзі, знайомі
- 6 - Колеги по роботі
- 7 - Інше *(напишіть)* _____

135. З якою метою Ви використовуєте комп'ютер? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Моя робота пов'язана з виконанням виробничих завдань на комп'ютері
- 2 - Я часто виконую навчальні завдання на комп'ютері
- 3 - Я часто слухаю музику, дивлюся фільми на комп'ютері
- 4 - Я часто граю в комп'ютерні ігри
- 5 - Я часто читаю електронні тексти (книжки, енциклопедії)
- 6 - Моє хобі – малювати, редагувати фотографії на комп'ютері тощо
- 7 - Підробляю (друкую на замовлення, переписую інформацію на компакт-диски тощо)
- 8 - Користуюсь Інтернетом
- 9 - Інше *(напишіть)* _____
- 10 - Я не користуюсь комп'ютером

136. З якою метою Ви використовуєте Інтернет? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Знаюся з останніми новинами, поточною інформацією
- 2 - Шукаю інформацію для навчання/підвищення кваліфікації
- 3 - Просто блукаю по мережі
- 4 - Спілкуюся в чатах, ICQ
- 5 - Беру участь у форумах, конференціях

- 6 - Надсилаю повідомлення електронною поштою
- 7 - Шукаю інформацію, потрібну для виконання професійних обов'язків
- 8 - Знаходжу і читаю/перепишую у свою електронну бібліотеку художні книжки
- 9 - Шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис, гумор тощо)
- 10 - Знаходжу і слухаю/перепишую музику, фільми
- 11 - Підробляю (створюю сайти на замовлення, поширюю рекламу тощо)
- 12 - Шукаю інформацію про товари/послуги
- 13 - Роблю покупки он-лайн
- 14 - Інше (*напишіть*) _____
- 15 - Не використовую Інтернет

137. Скільки часу Ви витрачаєте, щоб дістатись до роботи?

- 1 - Менше 30 хвилин
- 2 - 30-45 хвилин
- 3 - 45-60 хвилин
- 4 - Годину-півтори
- 5 - Півтори-дві години
- 6 - Більше двох годин
- 7 - Працюю вдома
- 8 - Не працюю

138. Скільки годин на добу Ви зазвичай спите?

- 1 - Менше 7 годин
- 2 - 7 годин
- 3 - 8 годин
- 4 - 9 годин
- 5 - Більше 9 годин

139. На Вашу думку, як найчастіше люди поведуться із сміттям, що залишається після відпочинку на природі (сімейного, з друзями, зі співробітниками)?

- 1 - Просто залишають на тому місці, де відпочивали
- 2 - Залишають на місці, але спалюють або закопують
- 3 - Збирають у мішки та вивозять на смітник
- 4 - Інше (*затишіть*) _____

140. Зараз з'явилося багато організацій, що намагаються надавати допомогу безпритульним тваринам, закликають боротися з жорстокістю щодо тварин. Чи приймали Ви участь хоча б якимось чином в цих рухах? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 - Так, я належу до такої організації
- 2 - До організації не належу, але працював волонтером
- 3 - До організації не належу, але намагаюсь захищати тварин, коли бачу прояви жорстокості по відношенню до них
- 4 - До організації не належу, але намагаюсь допомагати матеріально тим, хто бере на себе піклування про тварин
- 5 - Я регулярно підготовую безпритульних тварин та птахів поруч з моїм помешканням
- 6 - Вважаю що безпритульні тварини шкодять людям, і їх не треба захищати
- 7 - Інше (*напишіть*) _____
- 8 - Мене ці проблеми не цікавлять

141. Тепер на телебаченні російські фільми або супроводжуються субтитрами українською мовою, або дублюються українською мовою. У якому вигляді Вам подобається дивитись такі фільми? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Мені подобається, коли йдуть субтитри, а актори говорять російською
- 2 - Мені подобається, коли фільм дубльований українською
- 3 - Мені подобається дивитись російські фільми в оригіналі, без субтитрів і дубляжу
- 4 - Для мене все вищезазначене не має значення
- 5 - Я не дивлюсь фільми по телевізору

142. Як часто Ви переключаете канали на телевізійному пульті? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Я дивлюсь одну передачу або фільм, не зважаючи на переривання їх рекламою
- 2 - Я дивлюсь одну передачу або фільм, але під час реклами переключаю канали
- 3 - Я час від часу переключаю канали, цікавлячись, а що йде на інших каналах
- 4 - Я часто переключаю канали, це вже стало моєю звичкою
- 5 - Я не користуюсь телевізійним пультом

143. Які події, що відбулися протягом останнього року, викликали у Вас позитивні переживання? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №143)

144. Які події, що відбулися протягом останнього року, викликали у Вас негативні переживання? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №144)

Події...	Запитання № 143	Запитання № 144
...в міжнародному житті за межами України	1	1
...у зовнішній політиці України	2	2
...у культурі та мистецтві	3	3
...у науці і техніці	4	4
...у спорті	5	5
...в екології та медицині	6	6
...в економіці	7	7
...виборча кампанія	8	8
Інше(напишіть)	9	9
Ніщо не викликало таких переживань	10	10
Важко відповісти	11	11

145. Які з наведених ознак найточніше характеризують психологічну атмосферу у сучасному українському суспільстві? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Апатія
- 2 - Довіра
- 3 - Піднесення
- 4 - Байдужість
- 5 - Дружелюбність
- 6 - Тривога
- 7 - Ворожість
- 8 - Інтерес
- 9 - Спокій
- 10 - Недовіра
- 11 - Розчарованість
- 12 - Надія

13 - Інше (напишіть) _____

14 - Важко відповісти

146. Які почуття, на Вашу думку, за останній рік посилилися в українському суспільстві у цілому? (Відмітьте всі відповіді, що підходять у стовпчику на запитання №146)

147. Які почуття за останній рік посилились у Вас особисто? (Відмітьте всі відповіді, що підходять у стовпчику на запитання №147)

	Запитання № 146	Запитання № 147
Оптимізм	1	1
Розчарування	2	2
Радість	3	3
Заздрість	4	4
Почуття перспективи	5	5
Розгубленість	6	6
Задоволення	7	7
Песимізм	8	8
Невдоволеність	9	9
Доброзичливість	10	10
Меншовартість	11	11
Гідність	12	12
Страх	13	13
Гордість за свій народ і країну	14	14
Інше (напишіть) _____	15	15
Важко відповісти	16	16

148. Які почуття найчастіше виникають у Вас, коли думаєте про своє життя? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Відчуття впевненості у собі, того, що моє життя залежить переважно від мене самого
- 2 – Надія на те, що життя поступово зміниться на краще
- 3 – Відчуття, що життя іде нормально
- 4 – Тривога, передчуття небажаних змін
- 5 – Відчуття страху перед майбутнім
- 6 – Незадоволеність життям, відчуття його ненормальності
- 7 – Роздратування тим, що теперішнє життя мене не влаштовує
- 8 – Відчуття безвиході і неспроможності самотужки покращити своє життя
- 9 – Особливо не задумуюсь над своїм життям, живу як прийдеться
- 10 – Важко відповісти

149. На Вашу думку, в сучасній суспільній ситуації в Україні яких якостей передусім не вистачає нашим людям? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №149)

150. На Вашу думку, чого з переліченого передусім не вистачає Вам особисто? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №150)

151. На Ваш погляд, чого з переліченого передусім не вистачає Президентіві України В.Ющенку? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №151)

	Запитання № 149	Запитання № 150	Запитання № 151
Наполегливості	1	1	1
Врівноваженості	2	2	2
Рішучості	3	3	3
Витримки	4	4	4
Толерантності	5	5	5
Кмітливості	6	6	6
Чесності	7	7	7
Активності	8	8	8
Організованості	9	9	9
Упевненості	10	10	10
Гідності	11	11	11
Завзятості	12	12	12
Вірності(слову, обов'язку)	13	13	13
Іншого (<i>напишіть</i>)	14	14	14
Всього переліченого вистачає	15	15	15
Важко відповісти	16	16	16

152. Чи можете Ви сказати про себе, що в більшості ситуацій дієте... (*Відмітьте одну відповідь*)

- 1 – Тільки під впливом почуттів
- 2 – Переважно під впливом почуттів
- 3 – Дію переважно обмірковано
- 4 – Дію виключно обмірковано
- 5 – Важко відповісти

153. Які чинники передусім визначають Ваш повсякденний настрій?

- 1 – Переважно зовнішні (думки, почуття та настрої Ваших близьких, друзів, оточуючих людей)
- 2 – Переважно внутрішні (власні думки, переживання та почуття)
- 3 – Важко відповісти

154. Коли Ви приймаєте важливі життєві рішення, Ви переважно...(*Відмітьте одну відповідь*)

- 1 – Здебільшого орієнтуєтесь на думку оточуючих (родичів, друзів, колег по роботі), обізнаних людей
- 2 – Частіше вирішальний вплив на прийняття таких рішень справляють Ваші власні міркування
- 3 – Важко відповісти

155. Що, на Вашу думку, об'єднує людей у нашому суспільстві? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Прагнення спільно долати труднощі життя в країні
- 2 – Відчуття втрати нормального життя
- 3 – Віра в краще майбутнє
- 4 – Спільні труднощі життя
- 5 – Родинні чи товариські почуття
- 6 – Невдоволеність владою
- 7 – Національна ідея побудови Української держави
- 8 – Страх перед майбутнім
- 9 – Мова спілкування
- 10 – Патріотичні почуття громадянина України

- 11 – Політичні погляди
- 12 – Релігія (віросповідання)
- 13 – Національна належність
- 14 – Спільна історія, територія
- 15 – Інше (*запишіть*) _____
- 16 – Ніщо не об'єднує
- 17 – Важко відповісти

156. Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя...

- 1 – Дещо поліпшиться
- 2 – Залишиться на тому ж рівні
- 3 – Дещо погіршиться
- 4 – Важко відповісти

157. Чи сприймаєте Ви Україну як свою Батьківщину?

- 1 – Так
- 2 – Важко відповісти
- 3 – Ні

158. Як би Ви могли охарактеризувати наш час? Це час... (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – ...обранців долі
- 2 – ...політиканів
- 3 – ...трударів
- 4 – ...жебраків
- 5 – ...авантюристів
- 6 – ...моральних авторитетів
- 7 – ...шахраїв
- 8 – ...талантів
- 9 – ...бюрократів
- 10 – ...приспосованців
- 11 – ...професіоналів
- 12 – ...важко відповісти

159. Виберіть з наведеного переліку слів ті, які для Вас найбільш тісно пов'язані з образом сучасного українського суспільства? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять)

- 1 – Тиск
- 2 – Згуртованість
- 3 – Злидні
- 4 – Підйом
- 5 – Безлад
- 6 – Перспектива
- 7 – Багатство
- 8 – Розруха
- 9 – Впорядкованість
- 10 – Протистояння
- 11 – Тупик
- 12 – Свобода
- 13 – Важко відповісти

160– 162. Як Ви вважаєте, чи є у Вас можливість контролювати діяльність...

...центральної виконавчої влади (президент, уряд)? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №160)

...Верховної Ради? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №161)

...органів місцевої влади? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №162)

	Запитання № 160	Запитання № 161	Запитання № 162
Так, через ЗМІ	1	1	1
Так, через суд та правоохоронні органи	2	2	2
Так, через громадські організації	3	3	3
Так, через політичні партії	4	4	4
Так, через участь у виборах Президента України та Верховної Ради	5	5	5
Так, через референдуми	6	6	6
Так, через міжнародні організації	7	7	7
Інше (<i>напишіть</i>)	8	8	8
Я не маю такої можливості	9	9	9

163. Які форми впливу громадськості на прийняття рішень органами влади Ви вважаєте найефективнішими? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Громадські слухання
- 2 – Парламентські відкриті слухання
- 3 – Консультації органів влади з незалежними експертами
- 4 – Вивчення громадської думки
- 5 – Використання інтернет-сторінки органів влади для запитів й пропозицій громадян
- 6 – «Гарячі» телефонні лінії органів влади
- 7 – Обговорення проектів рішень влади в засобах масової інформації
- 8 – Участь в діяльності політичних партій та громадських організацій
- 9 – Участь у виборах депутатів всіх рівнів та президента країни
- 10 – Референдуми
- 11 – Підготовка колективних листів та петицій
- 12 – Участь у законних мітингах та демонстраціях
- 13 – Участь у несанкціонованих мітингах та демонстраціях
- 14 – Бойкоти (відмова виконувати рішення органів влади)
- 15 – Голодування протесту
- 16 – Пікетування державних установ
- 17 – Захоплення адміністративних будівель
- 18 – Інше (*напишіть*) _____
- 19 – Важко відповісти

164. Як Ви вважаєте, у випадку порушення Ваших прав, які організації можуть реально захистити Ваші інтереси? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Правоохоронні органи та суд
- 2 - Депутат місцевої ради
- 3 - Депутат Верховної Ради
- 4 - Політичні партії та громадські організації
- 5 - Недержавні правозахисні організації
- 6 - Міжнародні організації

- 7 - Тіньові структури
- 8 - Не знаю таких організацій
- 9 - Інше (*напишіть*) _____
- 10 - Важко відповісти

165. Які суспільні ідеали в програмах політичних партій України Ви вважаєте найбільш привабливими? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Справедливість
- 2 - Економічна рівність
- 3 - Рівність всіх перед законом
- 4 - Соціальний захист
- 5 - Боротьба з корупцією
- 6 - Патріотизм
- 7 - Права та свободи громадянина
- 8 - Незалежність держави
- 9 - Мир та стабільність
- 10 - Відповідальність влади перед громадянами
- 11 - Безпека життя громадян
- 12 - Важко відповісти
- 13 - Не цікавить

166. Чи приймали Ви участь у виборах Верховної Ради України 26 березня 2006 року?

- 1 – Так
- 2 – Ні → **Переходіть до запитання № 170**

167. Якщо Ви приймали участь у голосуванні на виборах Верховної Ради України 26 березня 2006 року, то за яку партію чи блок голосували? (Відповідають тільки ті, хто приймав участь у голосуванні)

- 1 – Український народний блок Костенка і Плюща
- 2 – Комуністична партія України
- 3 – Партія “Віче”
- 4 – Виборчий блок політичних партій “Наша Україна”
- 5 – Партія регіонів
- 6 – Виборчий блок політичних партій “Громадянський блок ПОРА–ПРП”
- 7 – Соціалістична партія України
- 8 – Блок Наталії Вітренко “Народна опозиція”
- 9 – Блок Юлії Тимошенко
- 10 – “Народний блок Литвина”
- 11 – Опозиційний блок “Не так!”
- 12 – інші партії та блоки
- 13 – не підтримав жодну з партій/блоків → **Переходіть до запитання № 170**

168. Якщо Ви голосували за певну партію чи блок, то коли Ви визначились голосувати саме за цю партію (блок)?

- 1 – До 2004 року
- 2 – В 2004 році
- 3 – В 2005 році
- 4 – В січні–лютому 2006 року
- 5 – В останній місяць перед виборами
- 6 – Безпосередньо в день голосування
- 7 – Важко відповісти

169. Що насамперед визначило Ваше рішення проголосувати за певну політичну силу на виборах до Верховної Ради України? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – Знайомство з програмою цієї партії (блоку) і її підтримка
- 2 – Відчуття симпатії до лідера (інших представників) цієї партії (блоку)
- 3 – Довіра представникам цієї партії (блоку)
- 4 – Відчуття антипатії до представників інших політичних сил
- 5 – Я зробив вибір під впливом порад оточуючих
- 6 – Я зробив вибір навмання
- 7 – Важко відповісти

170. Як Ви думаєте, чи сприяє наука позитивним змінам у житті України?

- 1 – Так, сприяє значною мірою
- 2 – Сприяє незначною мірою
- 3 – Важко відповісти, сприяє чи ні
- 4 – Майже не сприяє
- 5 – Не сприяє

171. Як Ви думаєте, українська наука сьогодні... (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – В основному знаходиться на світовому рівні
- 2 – Лише з ряду проблем є світовим лідером, у цілому ж трохи відстає
- 3 – Істотно відстає від передового рівня світової науки
- 4 – Важко відповісти

172. Як, на Ваш погляд, змінився престиж професії вченого в Україні за останні роки?

- 1 – Сильно знизився
- 2 – Трохи знизився
- 3 – Залишився на тім же рівні, що і раніше
- 4 – Трохи підвищився
- 5 – Значно підвищився
- 6 – Важко відповісти

173. Чи знайомі Ви з науково-практичними досягненнями Національної Академії наук?

- 1 – Досить знайомий
- 2 – Деяко обізнаний
- 3 – Не знайомий

174. Останнім часом багато говорять про глобалізацію. Як Ви вважаєте глобалізація – це... (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - ...зростання взаємозв'язків між народами та країнами
- 2 - ...розвиток інформаційних технологій (Інтернет, супутникове телебачення, стільниковий телефонний зв'язок)
- 3 - ...розширення ринку товарів та послуг
- 4 - ...можливість знайти роботу чи отримати освіту за кордоном
- 5 - ...посилення економічної нерівності поміж країнами
- 6 - ...розповсюдження західної культури
- 7 - ...погрози міжнародного тероризму та злочинності
- 8 - ...зростання загроз (економічних, технологічних, військових) для існування людства
- 9 - ...спільне усвідомлення безпек існуванню людства

- 10 - ...вигаданий політиками процес, якого в дійсності не існує
- 11 - Інше (*напишіть*) _____
- 12 - Важко відповісти
- 13 - Нічого не чув про глобалізацію → **Переходіть до запитання № 182**

175. Як Ви ставитесь до глобалізації?

- 1 - Скоріше негативно
- 2 - Важко відповісти, негативно чи позитивно
- 3 - Скоріше позитивно

176. Впливає чи не впливає глобалізація на розвиток українського суспільства ?

- 1 - Впливає
- 2 - Важко відповісти, впливає чи не впливає
- 3 - Не впливає

177. Впливає чи не впливає глобалізація на Ваше особисте життя?

- 1 – Впливає
- 2 – Важко відповісти, впливає чи не впливає
- 3 – Не впливає

178. В якій сфері життя українського суспільства прояви глобалізації є найпомітнішими? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Політика
- 2 – Економіка
- 3 – Міжнародні відносини
- 4 – Засоби масової інформації
- 5 – Культура та мистецтво
- 6 – Наука та освіта
- 7 – Товари та послуги
- 8 – Повсякденне життя людей
- 9 – Ні в одній з наведених сфер
- 10 – Важко відповісти

179. В наш час є різні політико-економічні визначення глобалізації. З яким з них Ви згодні? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Різке посилення економічних, політичних, соціальних та культурних зв'язків між країнами світу
- 2 – Підпорядкування інтересам США та економічно могутніх країн Заходу всіх інших країн світу
- 3 – Посилення ролі транснаціональних корпорацій та наднаціональних організацій, які претендують на управління світом
- 4 – Вища стадія розвитку капіталізму (імперіалізм)
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

180. Хто в Україні, на Ваш погляд, в найбільшій мірі зацікавлений у поширенні глобалізації? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Всі верстви населення
- 2 – Окремі верстви населення
- 3 – Лише правляча верхівка й представники великого бізнесу
- 4 – Інше (*напишіть*) _____
- 5 – Важко відповісти

181. Як Ви вважаєте, глобалізація світу врешті решт призведе до... (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 – Поступового становлення економічної рівності між розвиненими країнами та рештою світу
- 2 – Посилення напруженості між бідними та багатими країнами й верствами, коли бідні будуть бідніти, а багаті багатітимуть
- 3 – Виникнення єдиної культури, стирання будь-якої різниці між країнами та націями
- 4 – Збереження національних особливостей народів світу, посилення їх культурної самобутності
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

182. Які країни, на Вашу думку, отримують найбільшу вигоду від розширення міжнародної торгівлі? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Розвинені капіталістичні країни (США, країни Європейського Союзу, Японія)
- 2 – Колишні соціалістичні країни, що стали на шлях розвитку ринкової економіки (країни Східної Європи та СРСР)
- 3 – Соціалістичні країни з ринковою економікою (Китай, В'єтнам)
- 4 – Країни Азії, Африки, Латинської Америки, що розвиваються
- 5 – Важко відповісти

183. Які групи населення в Україні, на Вашу думку, мають найбільші вигоди від участі нашої країни в міжнародній торгівлі? (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 - Ті, хто працюють на державних підприємствах, установах
- 2 - Ті, хто працюють на приватних підприємствах, установах
- 3 - Державні службовці, чиновники
- 4 - Середні та дрібні власники-підприємці
- 5 - Олігархи та інші представники великого бізнесу
- 6 - Всі верстви й групи населення України
- 7 - Важко відповісти

184. Як Ви ставитесь до залучення в економіку України іноземного капіталу (фінансів)?

- 1 - Цілком позитивно
- 2 - Скоріше позитивно
- 3 - Важко відповісти
- 4 - Скоріше негативно
- 5 - Цілком негативно

185. В сучасному світі діють глобальні соціальні рухи, які підтримують об'єднання світу на умовах вільного ринку, на інших гуманістичних засадах або взагалі виступають проти глобалізації світу. Виберіть один з них, який Ви б підтримали?

- 1 - Рухи, які підтримують об'єднання світу на умовах вільного ринку
- 2 - Рухи, які підтримують об'єднання світу на інших гуманістичних засадах
- 3 - Рухи, які виступають проти глобалізації світу
- 4 - Не підтримую жодного з них
- 5 - Важко відповісти.

186. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до будь-якого співтовариства країн чи ні?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 188**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 189**

187. Чим, на Вашу думку, зумовлена доцільність входження України до певного співтовариства країн? (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 – Перебігом політичних і економічних обставин
- 2 – Добровільним вибором шляху розвитку України
- 3 – Тимчасовою сьогоденною вигодою
- 4 – Розрахунками на майбутнє, довгостроковою вигодою
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

188. Назвіть основні причини з яких Ви проти входження України до певного співтовариства країн? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Достатність власних можливостей для самостійного успішного економічного розвитку
- 2 – Загроза втрати соціально-економічної незалежності України
- 3 – Загроза погіршення економічного становища в країні
- 4 – Загроза втручання іноземних країн у внутрішні справи України
- 5 – Небезпека втратити своє національне „обличчя”, самобутність
- 6 – Небезпека втягнення України у воєнні конфлікти
- 7 – Інше (*напишіть*) _____
- 8 – Важко відповісти

189. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Європейського Союзу чи ні ?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 192**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 192**

190. Які головні причини доцільності вступу України до Європейського Союзу? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Сприяння внутрішньому економічному розвитку України
- 2 – Покращення матеріального стану населення України за рахунок зовнішньої допомоги
- 3 – Сприяння науково-технічному розвитку України
- 4 – Сприяння розвитку самостійності особистості й політичної різноманітності в усіх сферах життя України
- 5 – Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 6 – Підвищення рівня культури населення, можливості прилучитися до досягнень розвинених країн світу
- 7 – Покращення роботи державних органів влади
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

191. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до Європейського Союзу? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Можливість вільно пересуватися по Європейським країнам у пошуках прийнятної для мене роботи
- 2 – Налагодження ділових контактів з бізнесменами, підприємцями з країн-членів ЄС
- 3 – Усунення бюрократичної тяганини при виїзді за кордон
- 4 – Можливість навчатися за кордоном
- 5 – Вільне спілкування з родичами чи знайомими, які живуть і працюють за кордоном

- 6 – Підвищення матеріального стану завдяки гуманітарній іноземній допомозі
- 7 – Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

192. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Єдиного економічного простору (блоку країн Росії, Білорусі, Казахстану, Узбекистану) чи ні ?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 195**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 195**

193. Які головні причини доцільності вступу України до Єдиного економічного простору? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Поновлення економічних зв'язків з колишніми радянськими республіками і тим самим сприяння розвитку господарства України
- 2 – Вирішення проблеми газопостачання й енергоносіїв
- 3 – Сприяння розвитку національної культури на засадах історичної єдності народів колишнього СРСР
- 4 – Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 5 – Запобігання різним прикордонним конфліктам та територіальним зазіханням
- 6 – Покращення роботи державних органів влади
- 7 – Відновлення та розвиток колективізму і взаємодопомоги серед населення України
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

194. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до Єдиного економічного простору? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Вільно пересуватися по країнам цього блоку у пошуках прийнятної для мене роботи
- 2 – Налагодження ділових контактів з бізнесменами та підприємцями цих країн
- 3 – Можливість спілкування російською мовою з людьми цих країн
- 4 – Можливість частіше відвідувати моїх рідних і знайомих, які мешкають в країнах цього блоку
- 5 – Можливість навчатися в одній з цих країн
- 6 – Покращення матеріального стану завдяки більш успішному економічному розвитку України
- 7 – Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

195. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до міжнародного співтовариства країн на чолі з США чи ні ?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 198**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 198**

196. Які головні причини доцільності входження України до міжнародного співтовариства країн на чолі з США? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Сприяння внутрішньому економічному розвитку України
- 2 - Покращення матеріального становища населення України за рахунок зовнішньої допомоги з боку США та міжнародних фінансово-економічних організацій
- 3 - Сприяння науково-технічному розвитку України

- 4 - Сприяння розвитку самостійності особистості й політичної різноманітності в усіх сферах життя України
- 5 - Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 6 - Підвищення рівня культури населення, можливості прилучитися до досягнень розвинених країн світу, зокрема США
- 7 - Покращення роботи державних органів влади
- 8 - Інше (*напишіть*) _____
- 9 - Важко відповісти

197. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до міжнародного співтовариства країн на чолі з США? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Вільний виїзд до США з метою влаштуватися на роботу
- 2 - Налагодження ділових контактів з американськими бізнесменами, підприємцями
- 3 - Усунення бюрократичної тяганини при виїзді за кордон
- 4 - Можливість навчатися у США чи в інших країнах світу
- 5 - Вільне спілкування з родичами чи знайомими, які живуть і працюють у США або інших країнах світу
- 6 - Підвищення матеріального стану завдяки гуманітарній допомозі з боку США або інших країн світу
- 7 - Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 - Інше (*напишіть*) _____
- 9 - Важко відповісти

198. Згодні Ви чи не згодні з тим, що національну культуру треба захищати від іноземних впливів?

- 1 – Цілком згоден
- 2 – Скоріше згоден
- 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 – Скоріше не згоден
- 5 – Цілком не згоден

199. Згодні Ви чи не згодні з тим, що наш спосіб життя треба захищати від іноземних впливів?

- 1 – Цілком згоден
- 2 – Скоріше згоден
- 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 – Скоріше не згоден
- 5 – Цілком не згоден

200. Оцініть, будь ласка, становище України в сучасному світі. Україна- це ..

- 1 – ...розвинена та незалежна країна
- 2 – ...країна, що розвивається
- 3 – ...країна, що не розвивається
- 4 – ...нерозвинена та політично залежна країна
- 5 – Важко відповісти

201. Яке місце у світі буде займати Україна через 10 років?

- 1 – Світовий лідер з потужним економічним та науково-культурним потенціалом

- 2 – Регіональний європейський лідер
- 3 – Країна, що розвивається
- 4 – Економічно відстала та політично залежна країна поміж Європою та Росією
- 5 – Країна, що наближається до середньоєвропейського рівня
- 6 – Важко відповісти

202. Як Ви вважаєте в якій сфері Україна може найуспішніше конкурувати з іншими країнами світу ? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Економіка та нові технології
- 2 – Наука та освіта
- 3 – Військова справа
- 4 – Трудові ресурси
- 5 – Права людини
- 6 – Культура та мистецтво
- 7 – Спорт
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Ні в одній з наведених сфер
- 10 – Важко відповісти

203. Як часто Ви відвідуєте ресторан швидкого харчування “МакДоналдс”?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
- 2 – Раз на кілька місяців
- 3 – Раз на рік
- 4 – Ніколи не був

204. Якою мірою Ви володієте англійською мовою?

- 1 – Вільно
- 2 – Читаю і перекладаю зі словником
- 3 – Не володію

205. Як часто Ви буваєте за кордоном колишнього СРСР (у далекому зарубіжжі)?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
- 2 – Раз на кілька місяців
- 3 – Раз на рік
- 4 – Ніколи не був

206. Як часто Ви їсте авокадо, ананаси чи кокоси?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
- 2 – Раз на кілька місяців
- 3 – Раз на рік
- 4 – Ніколи не їв нічого з наведеного

207–214. Яким чином впливають на Ваше життя та Ваших близьких? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1. Позитивно
- 2. Ніяк не впливають
- 3. Негативно
- 4. Це мене не стосується

Поїздки за товаром або з товарами за кордон	1	2	3	4
Робота на фірмі, пов'язаній з міжнародною торгівлею	1	2	3	4

Користування послугами міжнародних банків	1	2	3	4
Користування іноземною валютою	1	2	3	4
Користування Інтернет	1	2	3	4
Користування мобільним телефонним зв'язком	1	2	3	4
Поїздки за кордон на роботу	1	2	3	4
Навчання за кордоном або відвідування іноземних навчальних курсів у нашій країні	1	2	3	4

215–217. Товари якого виробництва впродовж останніх 12 місяців Ви та Ваша сім'я купляли? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1 – переважно вітчизняного виробництва
 2 – переважно іноземного виробництва
 3 – однаковою мірою вітчизняного і іноземного виробництва
 4 – не купляли ніяких товарів

Промислові товари	1	2	3	4
Харчові продукти	1	2	3	4
Музичні та відео компакт диски або касети	1	2	3	4

218. Ким Ви себе в першу чергу вважаєте? (Відмітьте одну відповідь, що найбільш підходить)

- 1 – Жителем села, району чи міста, в якому Ви живете
 2 – Жителем регіону (області чи декількох областей), де Ви живете
 3 – Громадянином України
 4 – Представником свого етносу, нації
 5 – Громадянином колишнього Радянського Союзу
 6 – Громадянином Європи
 7 – Громадянином світу
 8 – Інше (напишіть) _____

219. Якому шляху розвитку України Ви надаєте перевагу? (Відмітьте одну відповідь, що найбільш підходить)

- 1 – В першу чергу розширювати зв'язки в рамках СНД
 2 – Розвивати відносини переважно з Росією
 3 – Зміцнювати в першу чергу східнослов'янський блок (Україна, Росія, Білорусь)
 4 – Встановлювати зв'язки в першу чергу з розвинутими країнами Заходу
 5 – Спіратися в першу чергу на власні ресурси, зміцнюючи незалежність
 6 – Різні регіони України повинні обирати свій шлях
 7 – Інше (напишіть) _____
 8 – Важко відповісти

Щоб допомогти нам у майбутньому поліпшити формулювання наших запитань, будь ласка, дайте відповідь на наступні запитання.

220. Чи можете Ви сказати, що Вам був повністю зрозумілим зміст вище поставлених двох запитань (під номерами 218 та 219)?

- 1 – Повністю зрозумілий зміст обох цих запитань
 2 – Повністю зрозумілий зміст лише першого запитання (другого – не повністю)
 3 – Повністю зрозумілий зміст лише другого запитання (першого – не повністю)
 4 – Зміст обох питань не був повністю зрозумілий

221. Як Ви вважаєте, чи достатньо у Вас знань для відповіді на ці запитання?

- 1 – Достатньо знань для відповіді на обидва запитання
- 2 – Достатньо знань для відповіді на перше запитання (на друге – недостатньо)
- 3 – Достатньо знань для відповіді на друге запитання (на перше – недостатньо)
- 4 – Недостатньо знань для відповіді на обидва запитання

222. Чи можете Ви сказати, що Вам цікаво було відповідати на ці запитання?

- 1 – Було цікаво відповідати на обидва запитання
- 2 – Було цікаво відповідати лише на перше запитання (на друге – не цікаво)
- 3 – Було цікаво відповідати лише на друге запитання (на перше – не цікаво)
- 4 – Було не цікаво відповідати на обидва запитання

223. Чи Ви впевнені в тому, що вибрали відповідь, що якнайкраще відображає Ваші погляди щодо цих запитань?

- 1 – Впевнений стосовно відповідей на обидва запитання
- 2 – Впевнений лише у відповіді на перше запитання (на друге – не впевнений)
- 3 – Впевнений лише у відповіді на друге запитання (на перше – не впевнений)
- 4 – Не впевнений стосовно відповідей на обидва запитання

224. Чи можете Ви сказати, що Ваші відповіді на ці запитання не зміняться, якщо Вам їх поставлять через кілька днів?

- 1 – Впевнений, що думка не зміниться стосовно відповідей на обидва запитання
- 2 – Впевнений, що не зміниться лише при відповіді на перше запитання (відповідь на друге запитання може змінитися)
- 3 – Впевнений, що не зміниться лише при відповіді на друге запитання (відповідь на перше запитання може змінитися)
- 4 – Відповіді на обидва запитання можуть змінитися

225. Чи можете Ви сказати, що ніхто із оточуючих не вплинув на Вашу думку під час відповіді на ці запитання?

- 1 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на обидва запитання
- 2 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на перше запитання (на друге – був вплив)
- 3 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на друге запитання (на перше – був вплив)
- 4 – Був вплив оточуючих при відповіді на обидва запитання

226. Чи є які-небудь обставини, що могли завадити Вам відверто відповісти на ці запитання?

- 1 – Немає таких обставин при відповіді на обидва запитання
- 2 – Є такі обставини при відповіді на перше запитання (на друге не вплинули)
- 3 – Є такі обставини при відповіді на друге запитання (на перше не вплинули)
- 4 – Є такі обставини при відповіді на обидва запитання

227. Як Ви ставитесь до вступу України до НАТО?

- 1 – Скоріше негативно
- 2 – Важко сказати
- 3 – Скоріше позитивно

228. Чому Ви підтримуєте або не підтримуєте вступ України до НАТО? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Вступ є економічно вигідним для України
- 2 – Вступ додасть додаткових витрат державі
- 3 – Вступ зміцнює безпеку України
- 4 – НАТО є агресивним військовим блоком
- 5 – Вступ зміцнює авторитет України у світі
- 6 – Вступ спрямований проти Росії
- 7 – Членство в НАТО зменшує вплив Росії на Україну
- 8 – Вступ посилює залежність України від західних країн
- 9 – Україна має залишатись позаблоковою (нейтральною) країною
- 10 – Інше (*напишіть*) _____
- 11 – Важко відповісти

229. Чим, на Вашу думку, є НАТО? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Оборонний союз
- 2 – Агресивний військовий союз
- 3 – Миротворча організація
- 4 – Інше (*напишіть*) _____
- 5 – Важко відповісти

230. Чи захистив би НАТО Україну у разі агресії або загрози агресією з боку іноземної країни?

- 1 – Так, захистив у будь-якому випадку
- 2 – Так, якщо ми б були його членом
- 3 – Ні
- 4 – Важко відповісти

231. Скажіть, будь ласка, наскільки Вам в цілому був зрозумілий чи не зрозумілий зміст запитань щодо НАТО (запитання № 227–230)?

- 1 – Повністю зрозумілий
- 2 – Скоріше зрозумілий
- 3 – Важко сказати, зрозумілий чи ні
- 4 – Скоріше не зрозумілий
- 5 – Зовсім не зрозумілий

232. Цікаво чи не цікаво було Вам відповідати на ці запитання?

- 1 – Цікаво
- 2 – Скоріше цікаво
- 3 – Важко сказати, цікаво чи ні
- 4 – Скоріше не цікаво
- 5 – Не цікаво

233. Як Ви вважаєте, достатньо чи недостатньо у Вас інформації для того, щоб відповісти на ці запитання?

- 1 – Цілком достатньо
- 2 – Скоріше достатньо
- 3 – Важко сказати, достатньо чи ні
- 4 – Скоріше не достатньо
- 5 – Зовсім не достатньо

234. Впевнені Ви чи не впевнені, що відповіді, які Ви обрали, найкраще відображають Вашу думку?

- 1 – Цілком впевнений
- 2 – Скоріше впевнений
- 3 – Важко сказати, впевнений чи ні
- 4 – Скоріше не впевнений
- 5 – Зовсім не впевнений

235. Як Ви вважаєте, зміняться чи не зміняться Ваші відповіді на запитання щодо НАТО, якщо Вам зададуть їх через кілька днів?

- 1 – Не зміняться
- 2 – Скоріше не зміняться
- 3 – Важко сказати, зміняться чи ні
- 4 – Скоріше зміняться
- 5 – Зміняться

236. Як Ви вважаєте, оточуючи вплинули чи не вплинули на Вашу думку під час відповідей на ці запитання?

- 1 – Не вплинули
- 2 – Скоріше не вплинули
- 3 – Важко сказати, вплинули чи ні
- 4 – Скоріше вплинули
- 5 – Вплинули

237. Чи є які-небудь обставини, що могли завадити Вам відверто відповісти на ці запитання?

- 1 – Є такі обставини
- 2 – Скоріше є
- 3 – Важко сказати, є такі обставини чи ні
- 4 – Скоріше немає
- 5 – Немає таких обставин

238 –252. Тепер скажіть, будь ласка, згодні Ви чи не згодні з наступними судженнями?

	Згоден	Не згоден
Часом мені в голову приходять такі недобрі думки, що про них краще не розповідати.	1	2
Іноді мені хочеться вилаятися.	1	2
Я не завжди кажу правду.	1	2
Я не щодня читаю передовиці газет.	1	2
Іноді я буваю сердитим.	1	2
Іноді я відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.	1	2
Іноді, коли я погано себе почуваю, я буваю роздратованим.	1	2
Мої манери за столом у себе вдома не такі хороші, як у гостях.	1	2
Я переходжу вулицю в недозволеному місці, коли впевнений, що мене не помітить міліціонер.	1	2
У грі мені приємніше вигравати, ніж програвати.	1	2
Мені подобається мати впливових людей серед моїх знайомих, тому що це підвищує мій престиж.	1	2
Не всі, кого я знаю, мені подобаються.	1	2
Іноді я можу трохи попліткувати.	1	2

- 9 – Займаюсь домашнім господарством або знаходжусь у відпустці по догляду за дитиною
- 10 – Тимчасово не працюю, безробітний
- 11 – Інше (*напишіть*) _____
- 12 – Важко відповісти

265. Який статус зайнятості Ви маєте на роботі?

- 1 – Роботодавець (власник, який використовує найману працю інших)
- 2 – Само зайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)
- 3 – Найманий працівник
- 4 – В даний час не працюю
- 5 – Важко відповісти

266. Ваша стать: 1 - Чоловіча 2 - Жіноча

267. Ваш вік: _____ повних років

268. Ваш сімейний стан:

- 1 – Ніколи не був(ла) у шлюбі
- 2 – Перебуваю у зареєстрованому шлюбі
- 3 – Перебуваю у фактичному, незареєстрованому шлюбі
- 4 – Розлучений(на) офіційно
- 5 – Розійшовся(лась), хоч фактично не розлучений(на)
- 6 – Вдівець (вдова)

269. Ваша освіта

- 1 - Початкова, неповна середня
- 2 - Середня загальна
- 3 - Середня спеціальна (технікум, училище, коледж)
- 4 - Перша ступінь вищої освіти (бакалавр)
- 5 - Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчена ступінь)

270. Ваша національність

- 1 – Українець
- 2 – Росіянин
- 3 – Інша (*напишіть*) _____

271. Чи однієї національності Ваші батьки?

- 1 – Так
- 2 – Ні
- 3 – Не знаю

272. У Вашого чоловіка(дружини) та ж національність, що й у Вас?

- 1 - Та ж
- 2 - Інша (*напишіть*) _____
- 3 - Не в шлюбі

273. Ваша рідна мова:

- 1 – Українська
- 2 – Російська
- 3 – Інша (*напишіть*) _____

274. До якого віросповідання Ви себе відносите?

- 1 - Не релігійний
- 2 - Православ'я
- 3 - Католицизм
- 4 - Греко-католицизм
- 5 - Протестантизм
- 6 - Іслам
- 7 - Іудаїзм
- 8 - Інше (*напишіть*) _____

275. Де Ви зараз проживаєте?

- 1 – Київ
- 2 – Місто з населенням понад 250 тис. осіб
- 3 – Невелике місто
- 4 – Село

276. В якій області Ви проживаєте?

1 – Вінницька	14 - Львівська
2 – Волинська	15 - Миколаївська
3 – Дніпропетровська	16 - Одеська
4 – Донецька	17 - Полтавська
5 – Житомирська	18 - Рівненська
6 – Закарпатська	19 - Сумська
7 – Запорізька	20 - Тернопільська
8 – Івано-Франківська	21 - Харківська
9 – Київська (без Києва)	22 - Херсонська
10 – Київ (місто)	23 - Хмельницька
11 – Кіровоградська	24 - Черкаська
12 – АР Крим	25 - Чернігівська
13 – Луганська	26 - Чернівецька

СПАСИБИ ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ !

ЦІ ДАНІ ЗАПОВНЮЮТЬСЯ ІНТЕРВ'ЮЄРОМ!

Дата заповнення: число _____ місяць _____

Номер анкети _____

Прізвище І.П. інтерв'юера _____

Код інтерв'юера _____

Підпис інтерв'юера _____

Тип населеного пункту:

1 - Мале село (до 300 мешканців)	6 - Місто від 21 до 50 тис. мешканців
2 - Середнє село (301-1000 мешканців)	7 - Місто від 51 до 100 тис. мешканців
3 - Велике село (понад 1000 мешканців)	8 - Місто від 101 до 500 тис. мешканців
4 - Селище міського типу	9 - Місто від 501 до 1 млн. мешканців
5 - Мале місто (до 20 тис. мешканців)	10 – Велике місто понад 1 млн. мешканців

Додаток А
Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

За результатами Проекта "Українське суспільство" – 1992

1. Час опитування: 1992, 1994-2005 рр.
- 2 Вибірка репрезентує доросле населення України по областях, типу поселення, статі, віку, освіті
3. Автори програми моніторингу 1992, 1994-2005 рр.: Паніна Н., Головаха Е.
4. Збір інформації: "SOCIS-GALLUP"
5. Фінансування: Інститут соціології НАНУ

Таблиця А.1.

Чи маєте Ви землю в приватній власності? (1992 рік)

	1992
Так	28,6
Ні	71,4

Таблиця А.2.

Чи маєте Ви цінні папери (акції підприємств, банків, бірж)? (1992 рік)

	1992
Так	2,9
Ні	97,1

Таблиця А.3.

В березні цього року В Уряді України прийнятий закон про приватизацію. Чи вважаєте Ви, що прийняття цього закону? (1992 рік)

	1992
передчасне	9,4
своєчасне	16,0
Неприпустимо затягнуте	25,6
Важко відповісти	49,0

Випуск товарів народного вжитку з введенням закону про приватизацію?: (1992 рік)

	1992
збільшився	44,9
зменшився	19,9
Важко відповісти	35,2

Таблиця А.5.

Ціни на продукти харчування з введенням закону про приватизацію?: (1992 рік)

	1992
збільшився	56,0
зменшився	21,9
Важко відповісти	22,1

Таблиця А.6.

Ціни на промислові товари з введенням закону про приватизацію?: (1992 рік)

	1992
збільшився	57,3
зменшився	19,4
Важко відповісти	23,3

Таблиця А.7.

**Соціальне напруження в суспільстві з введенням закону про приватизацію?:
(1992 рік)**

	1992
збільшився	46,9
зменшився	19,2
важко відповісти	33,9

Таблиця А.8.

Життєвий рівень населення з введенням закону про приватизацію?: (1992 рік)

	1992
збільшився	24,1
зменшився	43,6
важко відповісти	32,3

Таблиця А.9.

Думаю, що нічого не зміниться з введенням закону про приватизацію: (1992 рік)

	1992
збільшився	7,3
зменшився	6,0
важко відповісти	86,6

Таблиця А.10.

**Якщо б у Вас була можливість купити акції підприємств, чи зробите Ви це?
(1992 рік)**

	1992
скоріше за все придбав би	29,6
скоріше за все не придбав би	38,0
важко відповісти	32,3

Таблиця А.11.

Заради чого, в першу чергу, Ви стали би купляти акції? (1992 рік)

	1992
Для одержання додаткового доходу	39,8
Для збереження своїх грошей	11,4
Для того, щоб брати участь в управлінні підприємством	6,3
Важко відповісти	42,5

Таблиця А.12.

Чому б Ви не стали купувати акції? (1992 рік)

	1992
Не знаю, що таке акції	7,9
Не маю грошей для купівлі акцій	33,8
Не впевнений, що акції принесуть додатковий прибуток	7,8
Є серйозні побоювання, що купуючи акції, можна взагалі втратити гроші через нестабільність політичної ситуації в країні	14,5
Купівля акцій мене не цікавить	12,1
Важко відповісти	23,9

Додаток Б

Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2004

1. Час опитування: 1992, 1994-2005 рр.
2. Вибірка репрезентує доросле населення України по областях, типу поселення, статі, віку, освіті
3. Автори програми моніторингу 1992, 1994-2005 рр.: Паніна Н., Головаха Е.
4. Збір інформації: "SOCIS-GALLUP"
5. Фінансування: Інститут соціології НАНУ

Таблиця Б.1.

Чи приватизоване житло, в якому Ви живете? (2004 рік)

	2004
Так	70,6
Ні	26,3
Не знаю	3,2

Таблиця Б.2.

Що з переліченого Ви хотіли б мати в приватній власності? (2004 рік)

	2004
Землю	29,3
Мале підприємство	28,6
Середнє чи велике	9,6
Нічого з переліченого	27,4
Важко сказати	17,3

Таблиця Б.3.

Що, на Ваш погляд, переважає в поведінці сучасних людей в Україні? (2004 рік)

	2004
Прагнення будь-якою ціною підвищити свій матеріальний добробут	63,2
Бажання добиватись успіху передусім за рахунок розумної економії своїх зусиль: максимум успіху при мінімумі витрат	12,7
Прагнення до успіху на засадах справедливості: що взяв, те й віддів: що віддів, те й отримав	6,5
Важко сказати	17,6

Таблиця Б.4.

Якій з життєвих позицій Ви схильні надати більшу перевагу? (2004 рік)

	2004
Коллективіській взаємодтримці	41,4
Індивідуальному самозабезпеченню	33,7
Важко сказати	24,9

Таблиця Б.5.

В нашому суспільстві є бідні та багаті. Як Ви оцінюєте таке явище? (2004 рік)

	2004
Як цілком несправедливе	29,1
Як справедливе лише в тих випадках, коли багатство отримане чесним шляхом, завдяки здібностям та наполегливій праці, а бідність є наслідком особистої безпорадності	52,5
Як цілком справедливе, бо кожний заслуговує на свою долю	10,9
Важко сказати	7,6

Таблиця Б.6.

Яке з нижчезазначених суджень, на Вашу думку, найбільш відтворює в собі сенс людського буття? (2004 рік)

	2004
Людина повинна жити для того, щоб мати	33,3
Людина повинна мати для того, щоб жити	50,8
Важко сказати	15,9

Таблиця Б.7.

А як Ви міркуєте: в сучасній Україні (2004 рік)

	2004
Більшість людей прагне для того, щоб мати	48,9
Більшість людей прагне для того, щоб жити	35,9
Важко сказати	15,2

Таблиця Б.8.

**Які проблеми, на Ваш погляд, найбільш актуальні для нашого суспільства?
(2004 рік)**

	2004
Бездуховність, цинізм	28,0
Привласнення суспільних багатств вузьким колом людей	39,0
Культ збагачення і грубої сили	16,8
Наркоманія і алкоголізм	50,0
Порушення прав людини	23,1
Висока смертність населення	30,0
Пасивні настрої серед населення, апатія	12,7
Зростання злочинності та насильства	27,2
Надмірне розшарування суспільства на багатих та бідних	30,9
Загроза націоналізму	1,8
Загроза антисемітизму	0,4
Загроза фашизму	0,4
Інше _____	0,4
Важко сказати	4,8

Таблиця Б.9.

Як Ви ставитесь до людей, котрі стали багатими протягом останніх років? (2004 рік)

	2004
З ненавистю або презирством	11.6
З заздрістю	3.8
Як і до всіх інших	29.8
З повагою	12.3
З цікавістю	15.2
Байдуже	25.2
Інше ставлення (вказіть)	2.7
Важко сказати	11.0

Таблиця Б.10.

**Хто, на Ваш погляд, найбільшою мірою скористався результатами реформ?
(2004 рік)**

	2004
Керівництво і спеціалісти колишніх реорганізованих колективних господарств	46.9
Рядові селяни (власники земельних і майнових паїв)	1.1
Власники та керівники новостворених сільгоспвиробництв	27.5
Корумповані чиновники	35.5
Фермери	9.9
Бізнесові структури, комерційні посередники	21.1
Орендарі паїв	11.3
Переробна промисловість	1.2
Комерційні банки	7.6
Землевпорядні фірми	8.3
Інший	0.3
Ніхто не скористався	1.7
Важко сказати	22,4

Таблиця Б.11.

**В 2005 році розпочнеться купівля/продаж землі сільськогосподарського
призначення. Як Ви вважаєте, чи слід цю землю продавати/купувати? (2004 рік)**

	2004
Вважаю, що землю слід продавати/купувати	18.1
Вважаю, що землю не слід продавати/купувати	55.2
Важко сказати	26.7

Додаток В

Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2005

1. Час опитування: 1992, 1994-2005 рр.
- 2 Вибірка репрезентує доросле населення України по областях, типу поселення, статі, віку, освіти
3. Автори програми моніторингу 1992, 1994-2005 рр.: Паніна Н., Головаха Е.
4. Збір інформації: "SOCIS-GALLUP"
5. Фінансування: Інститут соціології НАНУ

Таблиця В.1.

Чи приватизоване житло, в якому Ви живете? (2005)

	2005
Так	67.8
Ні	27.1
Не знаю	5.1

Таблиця В.2.

Чи хотіли б Ви відкрити власну справу (своє підприємство, фермерське господарство і т.ін.)? (2005)

	2005
Ні	31,7
Скоріше ні	9,6
Важко відповісти	14,8
Скоріше так	16,5
Так	27,3

Додаток Г

Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2006

1. Час опитування: 1992, 1994-2006 гг.
2. Вибірка репрезентує доросле населення України по областях, типу поселення, статі, віку, освіти
3. Автори програми моніторингу 1992, 1994-2005 рр.: Паніна Н., Головаха Е.
4. Збір інформації: "SOCIS-GALLUP"
5. Фінансування: Інститут соціології НАНУ

Таблиця Г.1.

У яких приватизаційних процесах довелося прийняти участь Вам, членам Вашої сім'ї? (2006 рік)

	2006
Приватизація житла (квартири, будинку)	58,5
Приватизація присадибної земельної ділянки	21,7
Приватизація дачної земельної ділянки	8,3
Отримання майнового приватизаційного сертифіката (ваучера)	24,0
Обмін свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) на акції підприємства	8,6
Продаж свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) за гроші	11,9
Отримання земельного паю	12,8
Приватизація свого земельного паю	6,5
Викуп підприємства його працівниками	1,4
Купівля підприємства на аукціоні або конкурсі	0,3
У жодних	24,5

Таблиця Г.2.

Як Ви ставитесь до існування в Україні малих приватних підприємств? (2006 рік)

	2006
Негативно	11,8
Скоріше негативно	7,5
Важко відповісти	23,8
Скоріше позитивно	34,1
Позитивно	22,7

Таблиця Г.3.

**Як Ви ставитесь до існування в Україні великих приватних підприємств?
(2006 рік)**

	2006
Негативно	23,3
Скоріше негативно	15,8
Важко відповісти	26,3
Скоріше позитивно	19,6
Позитивно	15,0

Таблиця Г.4.

Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави малих приватних підприємств? (2006 рік)

	2006
Так	17,7
Скоріше так	12,9
Важко відповісти	26,4
Скоріше ні	23,3
Ні	19,7

Таблиця Г.5.

Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави великих приватних підприємств? (2006 рік)

	2006
Так	37,6
Скоріше так	20,6
Важко відповісти	24,7
Скоріше ні	10,2
Ні	6,9

Таблиця Г.6.

**Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави приватної землі?
(2006 рік)**

	2006
Так	34,9
Скоріше так	16,5
Важко відповісти	27,6
Скоріше ні	11,9
Ні	9,1

Таблиця Г.7.

Якими видами діяльності Ви б хотіли займатися? (2006 рік)

	2006
Працювати у державному секторі	35,3
Працювати у приватному секторі	12,7
Бути індивідуальним підприємцем або фермером	13,0
Бути власником (співвласником малого або середнього бізнесу)	19,1
Займатися присадибним господарством	17,0
Займатися домашніми справами (хатнім господарством)	27,6
Інше (напишіть)	2,0
Важко відповісти	12,5

Двомірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

Таблиця Г.8.

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (залежно від віку)? (2006)

	Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Дуже добра	Всього
молодь		6.0	11.5	29.0	20.0	15.2	4.5	2.8	0.7	0.0		100.0
Середній вік 30-55	17.7	6.4	16.3	25.4	15.2	13.0	3.3	1.8	0.6	0.2	0.2	100.0
старший вік >55	17.9	10.1	18.1	25.5	12.1	10.6	3.4	0.7	0.7	0.4	0.6	100.0

Таблиця Г.9.

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (залежно від регіону)? (2006)

	Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Дуже хороша	Всього
Захід	11.9	6.5	14.0	28.7	17.6	14.0	4.9	1.8	0.0	0.5	0.3	100.0
Центр	14.5	7.8	12.8	23.6	14.7	16.6	4.4	2.9	1.9	0.2	0.8	100.0
Південь	21.0	4.8	16.5	27.9	15.4	9.9	3.7	0.0	0.4	0.4	0.0	100.0
Схід	17.6	8.9	19.1	26.2	14.5	10.0	2.0	1.3	0.2	0.0	0.3	100.0

Таблиця Г.10.

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (залежність від місця проживання)? (2006)

	Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Дуже хороша	ВСЕГО
Київ	8.3	5.2	10.4	28.1	19.8	18.8	1.0	3.1	4.2	1.0	0.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	16.5	6.8	18.0	29.0	13.4	9.2	4.2	2.3	0.2	0.3	0.0	100.0
Невелике місто	17.2	8.9	13.2	21.7	15.7	15.1	4.2	2.1	1.1	0.2	0.6	100.0
Село	15.5	7.0	16.5	27.1	16.4	13.4	2.8	0.4	0.2	0.0	0.7	100.0

Таблиця Г.11.

Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні (залежно від віку)? (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	3.8	7.9	20.2	41.1	27.0	100.0
Середній вік 30-55	6.6	11.0	21.2	40.3	20.9	100.0
старший вік >55	13.8	18.1	28.3	29.6	10.1	100.0

Таблиця Г.12.

Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні (залежно від регіону)? (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	6.7	9.7	23.2	44.5	15.9	100.0
Центр	9.7	16.9	24.7	30.0	18.7	100.0
Південь	7.6	9.1	20.5	41.1	21.7	100.0
Схід	7.8	11.7	22.7	37.4	20.4	100.0

Таблиця Г.13.

**Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні
(залежно від місця проживання)? (2006)**

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	5.3	11.7	22.3	39.4	21.3	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	6.8	9.3	21.9	41.5	20.5	100.0
Невелике місто	7.4	11.2	21.7	39.1	20.5	100.0
Село	10.8	17.0	25.7	30.6	15.9	100.0

Таблиця Г.14.

**Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні
(залежно від сектору зайнятості)? (2006)**

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	8.3	11.7	23.2	41.1	15.8	100.0
В приватному	3.8	9.0	16.0	42.6	28.6	100.0
І в тому і в іншому	3.7	12.5	27.5	40.0	16.3	100.0
Не працюю	11.0	14.7	26.5	32.0	15.9	100.0

Таблиця Г.15.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств (залежно від віку)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Молодь	58.3	26.9	14.8	100.0
Середній вік 30-55	66.6	23.0	10.4	100.0
старший вік >55	75.7	16.5	7.8	100.0

Таблиця Г.16.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств (залежно від регіону)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Захід	61.2	26.0	12.8	100.0
Центр	65.1	24.8	10.1	100.0
Південь	71.6	17.9	10.4	100.0
Схід	71.7	18.6	9.7	100.0

Таблиця Г.17.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств (залежно від місця проживання)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Київ	63.9	25.8	10.3	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	63.5	26.0	10.5	100.0
Невелике місто	68.9	19.1	11.9	100.0
Село	70.9	19.6	9.5	100.0

Таблиця Г.18.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (залежно від віку)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Молодь	18.3	31.9	49.7	100.0
Середній вік 30-55	25.3	26.9	47.8	100.0
старший вік >55	42.1	25.2	32.7	100.0

Таблиця Г.19.

**Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств
(залежно від регіону)? (2006)**

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Захід	16.8	30.4	52.8	100.0
Центр	31.8	30.8	37.4	100.0
Південь	31.7	24.6	43.7	100.0
Схід	32.6	24.1	43.3	100.0

Таблиця Г.20.

**Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств
(залежність від місця проживання)? (2006)**

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Київ	21.9	27.1	51.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	27.9	30.6	41.5	100.0
Невелике місто	24.8	24.4	50.8	100.0
Село	34.5	27.3	38.2	100.0

Таблиця Г.21.

**Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств
(залежність від сектору зайнятості)? (2006)**

	Скорее отрицательно	Трудно сказать, отрицательно или положительно	Скорее положительно	Всього
В державному	22.3	28.9	48.8	100.0
В приватному	21.7	25.8	52.5	100.0
І в тому і в іншому	22.6	32.1	45.2	100.0
Не працюю	37.0	27.3	35.7	100.0

Таблиця Г.22.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) землі (залежно від віку)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Молодь	39.6	27.3	33.1	100.0
Середній вік 30-55	52.9	23.4	23.7	100.0
старший вік >55	63.5	19.0	17.5	100.0

Таблиця Г.23.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) землі (залежно від регіону)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
Захід	45.7	26.3	28.1	100.0
Центр	54.5	22.6	22.9	100.0
Південь	51.1	20.7	28.1	100.0
Схід	57.6	22.1	20.3	100.0

Таблиця Г.24.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) землі (залежно від сектору зайнятості)? (2006)

	Скоріше негативно	Важко відповісти, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно	Всього
В державному	54.1	24.8	21.2	100.0
В приватному	46.8	23.6	29.5	100.0
І в тому і в іншому	52.4	23.8	23.8	100.0
Не працюю	56.2	21.5	22.3	100.0

Таблиця Г.25.

Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю-продаж землі (залежно від віку)? (2006)

	Так	Ні	Важко сказати	Всього
Молодь	30.9	43.6	25.4	100.0
Середній вік 30-55	23.4	60.9	15.7	100.0
старший вік >55	13.1	72.4	14.4	100.0

Таблиця Г.26.

Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю-продаж землі (залежно від місця проживання)? (2006)

	Так	Ні	Важко сказати	Всього
Київ	28.9	52.6	18.6	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	23.5	56.5	20.0	100.0
Невелике місто	22.8	60.3	16.9	100.0
Село	18.5	66.3	15.2	100.0

Таблиця Г.27.

Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю-продаж землі (залежно від сектору зайнятості)? (2006)

	Так	Ні	Важко сказати	Всього
В державному	22.0	61.0	17.0	100.0
В приватному	28.9	52.3	18.8	100.0
І в тому і в іншому	19.0	63.1	17.9	100.0
Не працюю	18.5	64.6	17.0	100.0

Таблиця Г.28.

Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця (залежно від віку)? (2006)

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Скоріше так	Так	Всього
Молодь	17.2	12.2	15.5	24.4	30.7	100.0
Середній вік 30-55	30.1	13.4	15.0	20.3	21.2	100.0
старший вік >55	55.7	13.7	14.8	7.6	8.2	100.0

Таблиця Г.29.

Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця (залежно від місця проживання)? (2006)

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Скоріше так	Так	Всього
Київ	22.7	18.6	17.5	25.8	15.5	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	28.5	14.0	16.0	20.0	21.5	100.0
Невелике місто	34.0	14.2	16.0	16.6	19.2	100.0
Село	44.5	10.7	12.8	14.0	18.0	100.0

Таблиця Г.30.

Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця (залежно від сектору зайнятості)? (2006)

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Скоріше так	Так	Всього
В державному	36.1	16.6	14.8	17.9	14.6	100.0
В приватному	19.9	9.4	13.6	23.4	33.7	100.0
І в тому і в іншому	36.9	11.9	16.7	15.5	19.0	100.0
Не працюю	42.4	13.7	15.9	13.9	14.1	100.0

Таблиця Г.31.

Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.) (залежно від віку)? (2006)

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Скоріше так	Так	Всього
Молодь	8.2	7.2	12.7	23.2	48.6	100.0
Середній вік 30-55	22.3	11.2	14.0	20.2	32.4	100.0
старший вік >55	61.1	10.4	13.3	6.3	8.9	100.0

Таблиця Г.32.

Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.) (залежно від місця проживання)? (2006)

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Скоріше так	Так	Всього
Київ	22.7	12.4	16.5	19.6	28.9	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	25.3	8.2	16.7	18.8	31.0	100.0
Невелике місто	28.6	10.7	14.3	16.2	30.1	100.0
Село	22.7	12.4	16.5	19.6	28.9	100.0

Таблиця Г.33.

Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство) (залежно від сектору зайнятості)? (2006)

	Ні	Скоріше ні	Важко сказати	Скоріше так	Так	Всього
В державному	27.9	11.9	16.0	20.9	23.4	100.0
В приватному	12.0	8.5	10.9	22.1	46.4	100.0
І в тому і в іншому	23.8	11.9	16.7	21.4	26.2	100.0
Не працюю	43.7	9.7	13.3	10.8	22.5	100.0

Таблиця Г.34.

Рівень довіри сім'ї та родичам залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	1.3	1.5	3.3	43.2	50.6	100.0
Центр	0.9	0.9	4.2	33.1	60.8	100.0
Південь	1.1	1.5	5.9	32.7	58.8	100.0
Схід	1.0	1.6	4.1	28.5	64.8	100.0

Таблиця Г.35.

Рівень довіри до астрологів залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	24.7	26.5	30.1	14.3	4.3	100.0
Центр	24.1	29.4	30.1	15.0	1.5	100.0
Південь	21.8	35.4	29.2	12.2	1.5	100.0
Схід	23.2	27.8	37.0	10.7	1.3	100.0

Таблиця Г.36.

Рівень довіри до астрологів залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	15.5	30.9	39.2	13.4	1.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	26.0	28.8	33.5	9.8	1.8	100.0
Невелике місто	27.5	29.2	28.8	12.2	2.3	100.0
Село	18.7	29.1	33.1	16.8	2.3	100.0

Таблиця Г.37.

Рівень довіри до ЗМІ залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	5.6	22.2	35.5	33.4	3.3	100.0
Центр	9.1	23.7	31.3	33.0	3.0	100.0
Південь	12.9	22.8	41.9	20.2	2.2	100.0
Схід	12.2	22.5	37.2	27.0	1.2	100.0

Таблиця Г.38.

Рівень довіри до ЗМІ залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	5.2	36.1	32.0	25.8	1.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	12.7	22.2	39.7	23.5	2.0	100.0
Невелике місто	10.4	23.7	36.2	26.9	2.8	100.0
Село	7.5	20.5	32.0	37.6	2.4	100.0

Таблиця Г.39.

Рівень довіри до міліції залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	23.4	31.9	31.9	9.2	3.5	100.0
Середній вік 30-55	24.4	33.6	29.8	11.4	0.7	100.0
Старший вік >55	18.9	28.3	37.0	13.3	2.4	100.0

Таблиця Г.40.

Рівень довіри до міліції залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	19.4	35.7	33.2	9.2	2.6	100.0
Центр	21.0	25.8	36.9	13.6	2.7	100.0
Південь	21.7	34.9	30.5	12.5	0.4	100.0
Схід	26.3	32.7	28.9	10.7	1.3	100.0

Таблиця Г.41.

Рівень довіри до міліції від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	12.4	30.9	38.1	18.6	0.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	29.3	32.2	26.3	10.7	1.5	100.0
Невелике місто	22.6	30.3	35.2	9.8	2.1	100.0
Село	17.1	32.5	35.3	12.8	2.3	100.0

Таблиця Г.42.

Рівень довіри до міліції залежно від сектору зайнятості (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	21.1	30.0	33.6	12.6	2.7	100.0
В приватному	26.9	34.8	26.9	10.7	0.7	100.0
І в тому і в іншому	19.0	35.7	29.8	14.3	1.2	100.0
Не працюю	21.3	30.4	35.2	11.1	2.1	100.0

Таблиця Г.43.

Рівень довіри до Президента залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	21,4	21,4	30,2	23,2	3,7	100.0
Середній вік 30-55	19,6	21,3	31,2	22,6	5,2	100.0
Старший вік >55	19,4	20,6	25,9	26,9	7,6	100.0

Таблиця Г.44.

Рівень довіри до Президента залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	6.4	13.8	31.1	36.0	12.8	100.0
Центр	12.3	17.8	28.5	34.0	7.4	100.0
Південь	24.3	26.5	36.0	12.5	0.7	100.0
Схід	33.4	26.3	26.2	12.5	1.6	100.0

Таблиця Г.45.

Рівень довіри до Президента залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	6.3	12.5	27.1	49.0	5.2	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	27.3	23.5	27.2	18.0	4.0	100.0
Невелике місто	21.1	23.0	32.2	19.0	4.7	100.0
Село	13.5	18.4	29.5	30.4	8.2	100.0

Таблиця Г.46.

Рівень довіри до Президента залежно від сектору зайнятості (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	18.7	18.9	36.2	22.7	3.6	100.0
В приватному	20.1	24.1	27.1	24.1	4.6	100.0
І в тому і в іншому	17.9	22.6	25.0	32.1	2.4	100.0
Не працюю	20.8	20.5	27.4	23.6	7.6	100.0

Таблиця Г.47.

Рівень довіри до Верховної Ради залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	18.7	30.9	35.2	13.7	1.5	100.0
Середній вік 30-55	19.2	32.6	36.2	11.3	0.7	100.0
Старший вік >55	17.8	28.1	33.9	17.2	3.0	100.0

Таблиця Г.48.

Рівень довіри до Верховної Ради залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	14.3	34.4	35.7	12.2	3.3	100.0
Центр	16.5	27.7	40.0	14.2	1.7	100.0
Південь	23.2	29.4	34.6	12.9	0.0	100.0
Схід	21.4	32.1	31.3	14.3	1.0	100.0

Таблиця Г.49.

Рівень довіри до Верховної Ради залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	5.2	25.8	55.7	13.4	0.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	21.3	29.5	35.3	12.2	1.7	100.0
Невелике місто	21.3	32.0	34.8	11.7	0.2	100.0
Село	15.7	32.2	32.2	17.0	3.0	100.0

Таблиця Г.50.

Рівень довіри до Верховної Ради залежно від сектору зайнятості (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	19.1	30.0	37.0	13.0	0.9	100.0
В приватному	20.1	34.6	31.5	12.7	1.1	100.0
І в тому і в іншому	10.7	40.5	39.3	9.5	0.0	100.0
Не працюю	18.5	28.3	36.0	14.9	2.3	100.0

Таблиця Г.51.

Рівень довіри до Уряду залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	20.0	28.4	35.9	13.7	2.0	100.0
Середній вік 30-55	19.2	31.0	37.6	10.7	1.5	100.0
Старший вік >55	17.3	26.9	34.9	18.0	3.0	100.0

Таблиця Г.52.

Рівень довіри до Уряду залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	12.0	31.4	38.5	14.3	3.8	100.0
Центр	15.2	25.2	40.8	15.6	3.2	100.0
Південь	22.1	29.0	37.1	11.0	0.7	100.0
Схід	24.8	31.3	30.9	12.5	0.5	100.0

Таблиця Г.53.

Рівень довіри до Уряду залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	6.2	22.7	45.4	23.7	2.1	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	22.3	29.5	35.8	10.5	1.8	100.0
Невелике місто	21.7	29.1	36.4	12.1	0.8	100.0
Село	14.5	30.1	35.5	16.4	3.5	100.0

Таблиця Г.54.

Рівень довіри до Уряду залежно від сектору зайнятості (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	0	18,4	26,2	41,3	12,1	100.0
В приватному	0	21,0	33,5	31,9	11,6	100.0
І в тому і в іншому	0	15,5	34,5	36,9	10,7	100.0
Не працюю	1	18,1	27,8	36,2	15,8	100.0

Таблиця Г.55.

Рівень довіри до армії залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	13.3	19.0	40.7	22.0	5.0	100.0
Середній вік 30-55	10.8	16.7	41.7	25.5	5.2	100.0
Старший вік >55	8.5	13.5	41.9	27.6	8.5	100.0

Таблиця Г.56.

Рівень довіри до армії залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	6,3	18,7	43,4	23,9	7,8	100.0
Центр	11,9	13,5	40,3	27,3	7,0	100.0
Південь	9,4	15,6	41,4	29,7	4,0	100.0
Схід	14,3	18,8	42,0	18,6	6,3	100.0

Таблиця Г.57.

Рівень довіри до армії залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	4,1	11,3	45,4	35,1	4,1	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	13,2	19,0	41,7	20,8	5,3	100.0
Невелике місто	12,2	14,5	41,8	24,9	6,6	100.0
Село	7,7	15,8	40,5	28,9	7,0	100.0

Таблиця Г.58.

Рівень довіри до армії залежно від сектору зайнятості (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	10,8	15,9	42,4	24,4	6,5	100.0
В приватному	12,9	18,2	39,3	24,8	4,8	100.0
І в тому і в іншому	6,0	11,9	45,2	28,6	8,3	100.0
Не працюю	9,9	15,8	42,0	25,9	6,5	100.0

Таблиця Г.59.

Рівень довіри до профспілок залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	21.7	20.0	46.1	11.0	1.2	100.0
Середній вік 30-55	18.2	23.2	41.9	15.5	1.2	100.0
Старший вік >55	17.3	20.6	45.6	12.4	4.1	100.0

Таблиця Г.60.

Рівень довіри до політичних партій залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	20.7	38.3	34.4	5.4	1.3	100.0
Центр	24.3	29.2	35.9	9.3	1.3	100.0
Південь	26.5	28.3	35.7	8.8	0.7	100.0
Схід	19.6	30.1	39.0	10.0	1.3	100.0

Таблиця Г.61.

Рівень довіри до керівників державних підприємств залежно від регіону (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Захід	14.8	28.4	43.2	11.8	1.8	100.0
Центр	13.6	24.1	43.9	17.4	0.9	100.0
Південь	13.6	22.4	50.7	12.9	0.4	100.0
Схід	12.7	20.4	43.4	21.5	2.0	100.0

Таблиця Г.62.

**Рівень довіри до керівникам державних підприємств залежно від місця проживання
(2006)**

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	5.2	21.6	47.4	25.8	0.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	13.8	23.5	42.5	18.3	1.8	100.0
Невелике місто	16.9	23.2	44.1	13.9	1.9	100.0
Село	11.6	24.2	46.9	16.6	0.7	100.0

Таблиця Г.63.

**Рівень довіри керівникам державних підприємств залежно від сектору зайнятості
(2006)**

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	11.9	22.9	43.3	20.0	2.0	100.0
В приватному	17.3	24.5	40.9	16.6	0.7	100.0
І в тому і в іншому	14.3	33.3	38.1	14.3	0.0	100.0
Не працюю	12.3	22.3	48.2	15.6	1.6	100.0

Таблиця Г.64.

Рівень довіри приватним підприємцям залежно від віку (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Молодь	12.7	20.0	41.1	23.2	3.0	100.0
Середній вік 30-55	13.9	26.0	39.8	19.2	1.2	100.0
Старший вік >55	18.7	26.3	45.8	8.3	0.7	100.0

Таблиця Г.65.

Рівень довіри приватним підприємцям залежно від місця проживання (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
Київ	4.1	22.7	58.8	14.4	0.0	100.0
Місто з населенням більше 250 тис. чол.	13.5	24.5	41.3	19.0	1.7	100.0
Невелике місто	18.5	22.8	40.2	16.8	1.7	100.0
Село	15.4	27.1	41.3	15.0	1.2	100.0

Таблиця Г.66.

Рівень довіри приватним підприємцям залежно від сектору зайнятості (2006)

	Цілком не довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти довіряю чи ні	Цілком довіряю	Повністю довіряю	Всього
В державному	14.6	25.3	41.3	17.3	1.6	100.0
В приватному	11.2	23.9	38.3	24.3	2.4	100.0
І в тому і в іншому	17.9	26.2	39.3	16.7	0.0	100.0
Не працюю	17.2	24.8	44.6	12.4	1.0	100.0

Додаток Д

Одномірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

За результатами Проекта "Українське суспільство" – 2007

Таблиця Д.1.

Підприємства та земля можуть належати державі або приватним власникам. Як, на Ваш погляд, потрібно було б будувати економіку України, якщо діяти в інтересах усього народу: на основі державної чи на основі приватної власності? (2007)

	<i>2007</i>
Тільки на основі державної власності	22,5
Переважно на основі державної власності	20,8
Нарівні на основі державної і приватної власності	37,6
Переважно на основі приватної власності	7,1
Тільки на основі приватної власності	1,4
Важко відповісти, не знаю	10,5

Таблиця Д.2.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники малих підприємств?(2007)

	<i>2007</i>
Ненавість	1,3
Презирство	1,3
Роздратування	7,7
Співчуття	8,3
Інтерес	18,1
Повага	23,6
Ніяке	34,4
Важко відповісти	5,2

Таблиця Д.3.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники великих підприємств? (2007)

	2007
Ненависть	3,8
Презирство	4,1
Роздратування	13,7
Співчуття	2,4
Інтерес	16,0
Повага	20,1
Ніяке	31,9
Важко відповісти	8,1

Таблиця Д.4.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що обробляють її самотужки (сім'єю)? (2007)

	2007
Ненависть	0,6
Презирство	0,3
Роздратування	1,4
Співчуття	19,6
Інтерес	5,6
Повага	57,6
Ніяке	12,0
Важко відповісти	2,9

Таблиця Д.5.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що наймають працівників для її оброблення? (2007)

	2007
Ненависть	3,1
Презирство	5,3
Роздратування	10,8
Співчуття	5,2
Інтерес	11,6
Повага	20,1
Ніяке	32,8
Важко відповісти	11,2

Двомірні розподіли відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами.

Таблиця Д.6.

Підприємства та земля можуть належати державі або приватним власникам. Як, на Ваш погляд, потрібно було б будувати економіку України, якщо діяти в інтересах усього народу: на основі державної чи на основі приватної власності (залежно від регіону)? (2007)

	Тільки на основі державної власності	Переважаю на основі державної власності	Нарівні на основі державної і приватної власності	Переважаю на основі приватної власності	Тільки на основі приватної власності	Важко відповісти	всього
Захід	16,6	18,1	37,5	12,2	3,1	12,5	100,0
Центр	22,0	26,1	34,0	6,4	1,0	10,4	100,0
Південь	26,8	20,6	35,7	6,6	1,1	9,2	100,0
Схід	24,7	18,7	41,0	4,8	0,8	10,0	100,0

Таблиця Д.7.

Підприємства та земля можуть належати державі або приватним власникам. Як, на Ваш погляд, потрібно було б будувати економіку України, якщо діяти в інтересах усього народу: на основі державної чи на основі приватної власності (залежно від місця проживання)? (2007)

	Тільки на основі державної власності	Переважаю на основі державної власності	Нарівні на основі державної і приватної власності	Переважаю на основі приватної власності	Тільки на основі приватної власності	Важко відповісти	Всього
Київ	22,9	26,0	31,3	12,5	2,1	5,2	100,0
Місто з населенням понад 250 тис. чол.	19,3	18,3	41,9	8,0	1,2	11,3	100,0
Невелике місто	24,6	21,9	36,1	6,4	1,1	10,0	100,0
Село	23,6	21,6	35,8	6,1	7,1	11,2	100,0

Підприємства та земля можуть належати державі або приватним власникам. Як, на Ваш погляд, потрібно було б будувати економіку України, якщо діяти в інтересах усього народу: на основі державної чи на основі приватної власності (залежно від сектору зайнятості)? (2007)

	Тільки на основі державної власності	Переважно на основі державної власності	Нарівні на основі державної і приватної власності	Переважно на основі приватної власності	Тільки на основі приватної власності	Важко відповісти	Всього
В державному або комерційному секторі	19,8	21,6	39,1	9,0	0,9	9,7	100,0
На підприємстві колективної власності	26,4	16,1	37,9	6,9	3,4	9,2	100,0
На спільному підприємстві	44,4	11,1	29,6	3,7	0,0	11,1	100,0
В акціонерному товаристві	19,7	22,7	47,7	5,3	0,0	4,5	100,0
Займають індивідуальною підприємницькою діяльністю	23,5	14,7	42,6	8,8	0,0	10,3	100,0
На приватному підприємстві у малому бізнесі	19,4	20,0	39,4	9,4	2,9	8,8	100,0
На приватному підприємстві в середньому бізнесі	16,7	20,0	44,4	6,7	2,2	10,0	100,0
На приватному підприємстві в великому бізнесі	2,7	18,9	56,8	16,2	0,0	5,4	100,0
Не працюю	26,6	21,8	32,6	4,9	1,3	12,7	100,0
Важко відповісти	23,1	21,2	26,9	7,7	3,8	17,3	100,0

Таблиця Д.9.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники малих підприємств (залежно від регіону)?(2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
Захід	1,0	0,8	6,4	7,1	22,2	20,9	34,2	7,4	100,0
Центр	0,8	1,2	8,5	7,6	19,4	24,8	3,2	6,4	100,0
Південь	1,1	1,5	4,4	11,0	12,9	28,3	36,4	4,4	100,0
Схід	2,0	1,7	9,4	8,4	16,7	22,4	36,0	3,4	100,0

Таблиця Д.10.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники малих підприємств (залежно від місця проживання)?(2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
Київ	0,0	1,0	5,2	13,5	12,5	29,2	31,3	7,3	100,0
Місто з населенням понад 250 тис. чол.	1,7	1,2	5,9	10,0	17,1	26,0	32,5	5,5	100,0
Невелике місто	1,3	1,5	6,5	7,5	20,7	23,5	34,9	4,2	100,0
Село	1,2	1,4	11,1	6,6	17,4	20,5	36,2	5,6	100,0

Яке почуття у Вас викликають приватні власники малих підприємств (залежно від сектору зайнятості)?(2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
В державному або комерційному секторі	2,3	3,8	9,0	11,6	23,2	40,6	0,6	1,7	100,0
На підприємстві колективної власності	1,8	0,7	8,7	8,0	19,8	23,4	32,4	5,1	100,0
На спільному підприємстві	0,0	1,1	2,3	9,2	20,7	29,9	32,2	4,6	100,0
В акціонерному товаристві	3,7	0,0	11,1	14,8	11,1	25,9	29,6	3,7	100,0
Займаюць індивідуальною підприємницькою діяльністю	1,5	2,3	3,8	9,0	24,8	20,3	34,6	3,8	100,0
На приватному підприємстві у малому бізнесі	0,0	0,0	5,8	11,6	23,2	40,6	17,4	1,4	100,00
На приватному підприємстві в середньому бізнесі	0,6	1,7	3,5	9,9	20,9	32,6	26,7	4,1	100,0
На приватному підприємстві в великому бізнесі	1,1	0,0	13,5	10,8	27,0	21,6	27,0	0,0	100,0
Не працюю	1,2	1,8	10,9	6,6	14,2	18,8	39,9	6,7	100,0
Важко відповісти	3,8	1,9	1,9	9,6	9,6	26,9	38,5	7,7	100,0

Таблиця Д.12.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники великих підприємств (залежно від регіону)? (2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
Захід	3,1	5,6	13,3	2,8	20,4	17,6	27,0	10,2	100,0
Центр	4,5	3,9	15,5	2,1	14,3	20,2	29,8	9,7	100,0
Південь	2,6	3,3	9,6	2,6	11,0	27,6	37,5	5,9	100,0
Схід	4,3	3,5	14,3	2,3	16,7	18,3	34,0	6,6	100,0

Таблиця Д.13.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники великих підприємств (залежно від місця проживання)? (2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
Київ	2,1	3,1	13,5	1,0	10,4	19,8	38,5	11,5	100,0
Місто з населенням понад 250 тис. чол.	3,5	4,7	11,9	2,2	16,6	22,8	29,2	9,0	100,0
Невелике місто	4,4	3,1	12,7	2,7	19,3	18,0	33,5	6,4	100,0
Село	4,0	4,5	16,3	2,4	13,2	19,3	32,0	8,2	100,0

Яке почуття у Вас викликають приватні власники великих підприємств (залежно від сектору зайнятості)? (2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
В державному або комерційному секторі	4,6	3,4	15,9	2,5	16,1	19,3	31,3	6,9	100,0
На підприємстві колективної власності	2,3	1,1	8,0	0,0	14,9	31,0	35,5	8,0	100,0
На спільному підприємстві	3,7	0,0	25,9	3,7	14,8	25,9	14,8	11,1	100,0
В акціонерному товаристві	5,3	7,5	10,5	1,5	20,3	20,3	25,6	9,0	100,0
Займаюць індивідуальною підприємницькою діяльністю	2,9	1,4	13,0	4,3	17,4	33,3	23,2	4,3	100,0
На приватному підприємстві у малому бізнесі	0,6	2,9	10,5	3,5	18,6	5,6	30,2	8,1	100,00
На приватному підприємстві в середньому бізнесі	4,4	2,2	12,1	3,3	24,2	25,3	22,0	6,6	100,0
На приватному підприємстві в великому бізнесі	0,0	2,7	24,3	8,1	16,2	24,3	16,2	8,1	100,0
Не працюю	4,3	5,1	14,5	1,6	13,3	15,1	36,7	9,4	100,0
Важко відповісти	3,8	3,8	5,8	1,9	15,4	23,1	38,5	7,7	100,0

Таблиця Д.15.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що обробляють її самотужки (сім'єю) (залежно від віку)? (2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
До 30	0,3	1,0	0,5	16,8	7,8	56,9	14,5	2,3	100,0
30-55	0,7	0,1	1,2	20,5	5,6	60,4	8,6	2,9	100,0
55+	0,8	0,2	2,4	20,1	3,9	53,6	15,4	3,6	100,0

Таблиця Д.16.

Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що обробляють її самотужки (сім'єю) (залежно від регіону)? (2007)

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
Захід	0,8	0,3	1,8	24,5	3,1	53,6	10,7	5,4	100,0
Центр	0,4	0,4	0,8	19,8	5,8	54,7	12,8	2,5	100,0
Південь	0,7	0,7	2,2	16,2	4,4	60,3	14,0	1,5	100,0
Схід	0,6	0,2	1,2	17,8	7,5	59,0	11,2	2,5	100,0

Таблиця Д.17.

**Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що наймають працівників
для її оброблення (залежно від віку)? (2007)**

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
До 30	2,5	5,0	9,3	5,5	12,8	18,8	35,6	10,5	100,0
30-55	2,4	5,1	9,9	5,0	12,4	23,6	30,3	11,3	100,0
55+	4,7	5,8	13,3	5,3	9,4	15,2	34,9	11,4	100,0

Таблиця Д.18.

**Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що наймають працівників
для її оброблення (залежно від регіону)? (2007)**

	Ненавість	Презирство	Роздратованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
Захід	3,3	3,6	9,4	5,1	14,8	21,4	27,8	14,5	100,0
Центр	3,3	5,4	9,9	5,2	11,0	21,5	32,2	11,6	100,0
Південь	2,6	5,9	8,8	7,4	9,6	23,2	34,2	8,5	100,0
Схід	3,1	6,0	13,0	4,3	11,0	16,9	35,7	10,0	100,0

**Яке почуття у Вас викликають приватні власники землі, що наймають працівників
для її оброблення (залежно від сектору зайнятості)? (2007)**

	Ненавість	Презирство	Роздрагованість	Співчуття	Інтерес	Повага	Ніяке	Важко відповісти	Всього
В державному або комерційному секторі	3,4	3,9	12,9	5,3	12,6	19,1	31,0	11,7	100,0
На підприємстві колективної власності	0,0	2,3	6,9	1,1	18,4	21,8	33,3	16,1	100,0
На спільному підприємстві	14,8	11,1	14,8	0,0	11,1	22,2	18,5	7,4	100,0
В акціонерному товаристві	0,8	6,8	11,3	5,3	14,3	21,8	30,1	9,8	100,0
Займаюся індивідуальною підприємницькою діяльністю	1,4	1,4	7,2	7,2	8,7	31,9	37,7	4,3	100,0
На приватному підприємстві у малому бізнесі	3,5	2,3	10,5	4,7	12,8	23,3	32,6	10,5	100,00
На приватному підприємстві в середньому бізнесі	1,1	5,5	5,5	6,6	19,8	24,2	29,7	7,7	100,0
На приватному підприємстві в великому бізнесі	2,7	2,7	13,5	5,4	16,2	21,6	27,0	10,8	100,0
Не працюю	3,7	7,3	11,6	5,1	8,5	17,3	34,3	12,1	100,0
Важко відповісти	1,9	3,8	1,9	9,6	5,8	23,1	44,2	9,6	100,0

Додаток Є
Динаміка відповідей респондентів на питання, пов'язані з приватизаційними процесами (1994-2006 рр.).

За результатами Проекту "Українське суспільство"

1. Час опитування: 1992, 1994-2006 рр.
2. Вибірка репрезентує доросле населення України за областями, типом поселень, статі, віку, освіті
3. Автори програми моніторингу 1992, 1994-2005 рр.: Паніна Н., Головаха Є.
4. Збір інформації: "SOCIS-GALLUP"
5. Фінансування: Інститут соціології НАНУ

Економічна ситуація

Таблиця Є.1.

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (1994-1999)?

	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>
0 Дуже погана	38.4	38.1	41.3	43.3	44.5	40.7
1	16.0	15.7	17.3	14.3	15.9	16.0
2	17.5	17.2	16.9	17.0	17.2	17.6
3	17.3	16.6	14.2	15.3	14.6	16.9
4	4.5	6.0	4.9	5.4	3.6	4.9
5	3.8	4.9	3.8	3.8	3.4	2.9
6	0.4	0.5	0.6	0.5	0.3	0.6
7	0.1	0.3	0.6	0.1	0.2	0.3
8	0.1	0.1	0.0	0.2	0.2	0.1
9	0.1	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0
10 Дуже добра	1.9	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1
Не відповіли	0.0	0.2	0.2	0.1	0.1	0.0
Середній бал	1.6	1.6	1.4	1.4	1.3	1.4

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (2000-2006)?

	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>
0 Дуже погана	33.2	31.8	25.1	22.0	18.3	11.1	15.9
1	15.5	13.6	13.7	12.1	11.6	5.2	7.4
2	19.3	16.6	17.2	18.4	16.1	12.7	15.7
3	19.6	21.3	22.2	23.6	24.2	26.4	26.1
4	6.2	8.2	9.6	11.3	13.0	15.5	15.3
5	4.3	6.6	8.0	9.8	11.3	18.7	12.7
6	1.0	1.0	1.7	1.6	2.8	5.6	3.6
7	0.4	0.5	1.3	0.7	1.6	2.0	1.7
8	0.2	0.1	0.6	0.1	0.7	0.8	0.7
9	0.0	0.1	0.2	0.0	0.2	0.3	0.2
10 Дуже добра	0.1	0.1	0.3	0.2	0.3	1.6	0.4
Не відповіли	0.2	0.2	0.2	0.3	0.1	0.1	0.3
Середній бал	1.7	1.9	2.2	2.3	2.6	3.4	2.9

Значення середнього балу:

- 0,1,2 – Погана
- 3,4,5 – Скоріше погана. ніж добра
- 6,7,8 – Скоріше добра. ніж погана
- 9,10 – Добра

Таблиця Є.2.

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Погана	71,9	71	75,5	74,6	77,6	74,3
Скоріше погана, ніж добра	25,6	27,5	22,9	24,5	21,6	24,7
Скоріше добра, ніж погана	0,6	0,9	1,2	0,8	0,7	1
Добра	2,1	0,4	0,2	0,5	0,3	0,2
Не відповіли	0,0	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0
Середній бал	1,6	1,6	1,4	1,4	1,3	1,4

Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Погана	68	62	56	52,5	46	29	39
Скоріше погана, ніж добра	30,1	36,1	39,8	44,7	48,5	60,6	54,1
Скоріше добра, ніж погана	1,6	1,6	3,6	2,4	5,1	8,4	6
Добра	0,3	0,3	1,1	0,3	1,2	2,7	1,3
Не відповіли	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,3
Середній бал	1,7	1,9	2,2	2,3	2,6	3,4	2,9

Таблиця Є.3.

Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні (1992-1999)?

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не схвалюю	4.9	15.3	17.3	13.1	13.4	13.6	11.1
Скоріше не схвалюю	9.7	15.6	15.4	14.2	14.4	13.3	14.8
Важко сказати схвалюю чи не схвалюю	31.3	25.0	26.2	26.6	29.4	27.6	27.5
Скоріше схвалюю	24.1	21.4	20.5	22.4	21.7	21.2	22.9
Цілком схвалюю	28.6	22.2	20.4	23.7	20.9	24.1	23.2
Не відповіли	1.5	0.5	0.1	0.0	0.3	0.3	0.5
Середній бал		3.2	3.1	3.3	3.2	3.3	3.3

Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не схвалюю	9.3	9.7	12.2	9.1	10.6	7.8	7.8
Скоріше не схвалюю	13.0	12.8	10.6	11.2	12.7	10.6	11.9
Важко сказати схвалюю чи не схвалюю	25.0	24.6	28.7	29.5	29.5	28.8	22.2
Скоріше схвалюю	25.1	27.3	33.0	36.2	34.0	34.6	36.0
Цілком схвалюю	26.7	25.0	15.2	13.9	13.2	16.3	18.4
Не відповіли	0.8	0.6	0.3	0.2	0.1	1.8	3.7
Середній бал	3.5	3.5	3.3	3.3	3.3	3.4	3.5

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств (1992-1999)?

	<i>1992</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>
Скоріше негативно	31,6	38,4	45,8	45,5	49,0	54,0	52,4
Важко сказати, негативно чи позитивно	41,8	34,2	31,9	31,7	32,3	28,0	29,0
Скоріше позитивно	25,1	24,7	21,7	22,8	18,7	17,5	17,7
Не відповіли	1,4	2,7	0,7	0,0	0,1	0,5	0,9
Середній бал		1,9	1,8	1,8	1,7	1,6	1,6

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) крупних підприємств (2000-2006)?

	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>
Скоріше негативно	51,4	51,8	55,1	51,8	56,1	60,9	67,2
Важко сказати, негативно чи позитивно	30,0	29,7	26,3	29,1	26,3	25,3	21,8
Скоріше позитивно	17,8	17,8	18,3	18,9	17,5	13,3	10,6
Не відповіли	0,8	0,6	0,2	0,2	0,1	0,6	0,4
Середній бал	1,7	1,7	1,6	1,7	1,6	1,5	1,4

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (1992-1999)?

	<i>1992</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>
Скоріше негативно	13,6	18,3	19,0	19,3	22,0	20,9	22,9
Важко сказати, негативно чи позитивно	28,8	24,4	25,1	27,2	27,5	24,9	27,2
Скоріше позитивно	56,2	54,8	55,4	53,4	50,4	43,7	49,2
Не відповіли	1,4	2,5	0,6	0,0	0,1	0,4	0,7
Середній бал		2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) малих підприємств (2000-2006)?

	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>
Скоріше негативно	18,7	18,7	21,4	22,7	25,2	23,3	28,6
Важко сказати, негативно чи позитивно	28,6	23,1	27,7	27,7	27,6	32,3	27,3
Скоріше позитивно	52,0	57,5	50,5	49,3	47,2	43,7	43,4
Не відповіли	0,8	0,7	0,4	0,3	0,0	0,7	0,7
Середній бал	2,3	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1

Таблиця Є.6.

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) землі (1992-1999)?

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Скоріше негативно	13,9	26,8	30,2	27,4	29,7	36,7	38,7
Важко сказати, негативно чи позитивно	21,8	19,1	20,7	22,7	24,2	22,9	23,3
Скоріше позитивно	63,5	52,6	48,7	49,8	46,1	40,1	37,3
Не відповіли	0,8	1,4	0,4	0,0	0,1	0,3	0,7
Середній бал		2,3	2,2	2,2	2,2	2,0	2,0

Як Ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) землі (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Скоріше негативно	37,3	36,2	27,0	29,4	31,4	45,2	52,8
Важко сказати, негативно чи позитивно	22,8	21,4	24,5	25,2	26,2	26,6	22,8
Скоріше позитивно	39,5	42,1	48,0	45,2	42,1	27,8	23,8
Не відповіли	0,4	0,3	0,5	0,2	0,2	0,4	0,0
Середній бал	2,0	2,1	2,2	2,2	2,1	1,8	1,7

Таблиця Є.7.

Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю-продаж землі (1994-2006)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2005	2006
Так	38,5	36,2	39,2	38,2	33,6	32,5	32,3	31,6	24,8	22,0
Ні	44,4	45,1	41,8	43,2	49,4	48,9	47,9	51,4	56,4	60,5
Важко відповісти	16,8	18,5	19,1	18,6	17,0	18,4	19,7	16,9	18,7	17,5
Не відповіли	0,3	0,2	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0

Таблиця Є.8.

Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця (1992-1999)?

	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ні	25,2	26,7	26,6	26,6	21,9	21,6	23,8
Скоріше ні	9,9	4,8	7,5	8,4	8,1	10,6	10,0
Важко сказати	20,5	15,3	14,8	14,5	14,8	13,9	14,4
Скоріше так	17,2	14,7	14,5	16,2	16,7	17,0	18,1
Так	26,7	38,2	36,6	34,4	38,4	36,9	33,5
Не відповіли	0,6	0,4	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1
Середній бал	—	3,3	3,3	3,2	3,4	3,4	3,3

Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ні	21,7	22,6	23,5	20,3	21,1	36,1	34,8
Скоріше ні	9,6	9,8	13,3	17,2	19,3	12,5	13,2
Важко сказати	13,2	13,8	20,7	19,8	19,8	14,8	15,1
Скоріше так	16,6	19,8	28,0	32,4	29,6	18,1	17,4
Так	39,0	34,1	14,2	10,2	10,1	18,3	19,4
Не відповіли	0,0	0,0	0,4	0,1	0,2	0,2	
Середній бал	3,4	3,3	3,0	3,0	2,9	2,7	2,7

Таблиця Є.9.

Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.)? (2004-2006)

	2004	2005	2006
Ні	27.9	31.7	30.8
Скоріше ні	13.8	9.6	10.1
Важко сказати	16.7	14.8	13.5
Скоріше так	20.7	16.5	16.7
Так	20.6	27.3	28.9
Не відповіли	0.4	0.0	0.0
Середній бал	2.9	3.0	3.0

Який рівень Вашої довіри?

Таблиця Є.10.

Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	1.3	1.4	1.9	0.9	1.5	1.2
Переважно не довіряю	2.3	1.5	1.2	1.4	2.2	1.9
Важко сказати, довіряю чи ні	6.9	5.1	5.1	6.4	5.9	5.1
Переважно довіряю	27.5	24.3	21.8	22.2	24.1	24.9
Цілком довіряю	59.4	66.7	70.0	69.2	65.6	66.5
Не відповіли	2.5	0.9	0.0	0.0	0.7	0.4
Середній бал	4.5	4.6	4.6	4.6	4.5	4.5

Який рівень Вашої довіри сім'ї та родичам (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	1.5	0.8	1.1	1.2	1.9	0.9	1.1
Переважно не довіряю	1.1	1.4	1.6	1.8	2.8	1.3	1.4
Важко сказати, довіряю чи ні	4.3	5.9	5.3	5.3	4.6	4.2	4.2
Переважно довіряю	26.2	26.6	28.0	31.1	30.2	34.8	33.7
Цілком довіряю	66.5	65.3	63.9	60.6	60.4	58.7	59.6
Не відповіли	0.3	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
Середній бал	4.6	4.5	4.5	4.5	4.4	4.5	4.5

Таблиця Є.11.

Який рівень Вашої довіри астрологам (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	23.5	26.6	30.3	29.9	27.0	29.9
Переважно не довіряю	21.2	20.4	19.2	22.3	24.4	24.1
Важко сказати, довіряю чи ні	34.3	34.4	33.7	32.3	32.3	31.4
Переважно довіряю	13.4	13.3	11.3	11.3	11.5	11.1
Цілком довіряю	3.5	4.5	5.6	3.6	3.0	2.3
Не відповіли	4.0	0.8	0.0	0.6	1.9	1.2
Середній бал	2.5	2.5	2.4	2.4	2.4	2.3

Який рівень Вашої довіри астрологам (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	25.8	26.8	26.0	28.2	29.5	26.2	23.6
Переважаю не довіряю	25.1	23.8	25.4	24.0	24.3	27.9	29.1
Важко сказати, довіряю чи ні	32.6	33.5	32.0	33.6	32.3	30.6	32.3
Переважаю довіряю	13.0	12.4	13.4	11.3	11.2	12.8	12.9
Цілком довіряю	2.7	3.1	2.7	2.7	2.4	2.2	2.1
Не відповіли	0.8	0.3	0.6	0.2	0.4	0.2	0.1
Середній бал	2.4	2.4	2.4	2.4	2.3	2.4	2.4

Таблиця Є.12.

Який рівень Вашої довіри ЗМІ (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	13.8	15.4	19.2	17.1	12.7	11.5
Переважаю не довіряю	22.8	23.7	20.1	21.0	19.2	19.8
Важко сказати, довіряю чи ні	39.7	37.6	39.2	39.1	40.7	42.0
Переважаю довіряю	17.2	18.6	17.6	19.2	21.5	22.3
Цілком довіряю	2.7	4.0	4.0	3.4	4.7	3.9
Не відповіли	3.8	0.8	0.0	0.2	1.2	0.6
Середній бал	2.7	2.7	2.7	2.7	2.9	2.9

Який рівень Вашої довіри ЗМІ (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	10.4	10.8	10.3	9.2	10.5	8.6	9.9
Переважаю не довіряю	20.8	21.8	20.3	18.7	24.3	22.2	22.8
Важко сказати, довіряю чи ні	39.4	40.9	39.2	38.2	37.0	33.6	35.8
Переважаю довіряю	25.1	22.3	25.8	30.1	24.4	31.9	29.1
Цілком довіряю	3.8	4.2	3.6	3.4	3.5	3.6	2.3
Не відповіли	0.6	0.0	0.8	0.4	0.3	0.2	0.0
Середній бал	2.9	2.9	2.9	3.0	2.9	3.0	2.9

Таблиця Є.13.

Який рівень Вашої довіри міліції (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	27.9	32.8	34.7	37.2	33.3	32.3
Переважаю не довіряю	29.2	27.8	24.7	25.4	27.2	29.1
Важко сказати, довіряю чи ні	26.3	25.0	26.7	25.5	26.2	27.3
Переважаю довіряю	10.0	9.3	10.0	8.7	9.2	8.3
Цілком довіряю	2.8	4.4	3.8	3.0	3.3	2.4
Не відповіли	3.8	0.7	0.0	0.2	0.9	0.7
Середній бал	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2

Який рівень Вашої довіри міліції (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	28.6	33.2	31.2	29.7	27.9	22.2	22.6
Переважаю не довіряю	28.2	28.2	26.7	29.9	30.1	32.4	31.7
Важко сказати, довіряю чи ні	30.2	27.1	28.6	29.3	27.7	32.9	32.4
Переважаю довіряю	9.8	8.7	10.6	9.4	11.4	10.9	11.5
Цілком довіряю	2.6	2.5	2.6	1.5	2.8	1.4	1.8
Не відповіли	0.6	0.3	0.2	0.2	0.1	0.2	0.0
Середній бал	2.3	2.2	2.3	2.2	2.3	2.4	2.4

Таблиця Є.14.

Який рівень Вашої довіри Президенту (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	Кравчук	Кучма				
Зовсім не довіряю	32.2	22.1	29.4	32.0	38.5	37.6
Переважаю не довіряю	20.6	14.9	16.5	18.3	22.3	20.3
Важко сказати, довіряю чи ні	27.1	29.0	30.7	31.9	28.7	29.1
Переважаю довіряю	11.6	21.4	16.3	14.3	7.0	10.1
Цілком довіряю	4.5	11.9	7.1	3.3	2.7	2.4
Не відповіли	3.9	0.7	0.0	0.2	0.8	0.6
Середній бал	2.3	2.9	2.6	2.4	2.1	2.2

Який рівень Вашої довіри Президенту (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Кучма					Ющенко	
Зовсім не довіряю	24.4	36.7	34.5	33.6	30.2	8.3	19.9
Переважаю не довіряю	18.7	23.4	24.7	26.4	27.9	11.4	21.1
Важко сказати, довіряю чи ні	29.6	27.4	27.4	28.1	26.7	30.9	29.4
Переважаю довіряю	20.3	9.3	10.2	9.9	12.6	32.7	23.9
Цілком довіряю	6.6	3.0	2.9	1.7	2.4	16.5	5.6
Не відповіли	0.4	0.2	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1
Середній бал	2.7	2.2	2.2	2.2	2.3	3.4	2.7

Таблиця Є.15.

Який рівень Вашої довіри Верховній Раді (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	29.1	38.6	39.7	40.9	38.3	37.7
Переважаю не довіряю	22.1	22.0	22.3	23.4	26.7	24.8
Важко сказати, довіряю чи ні	35.2	29.2	29.3	28.3	26.8	29.7
Переважаю довіряю	7.4	6.5	6.7	5.1	5.7	6.2
Цілком довіряю	2.3	3.0	2.0	1.8	1.6	1.3
Не відповіли	3.8	0.7	0.0	0.4	0.8	0.4
Середній бал	2.3	2.1	2.1	2.0	2.1	2.1

Який рівень Вашої довіри Верховній Раді (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	36,8	34,9	34,3	30,8	28,9	10,9	18,1
Переважаю не довіряю	25,2	29,3	30,8	30,7	34,2	17,8	30,9
Важко сказати, довіряю чи ні	30,3	29,1	27,4	31,3	27,7	42,5	35,3
Переважаю довіряю	5,7	5,1	6,1	6,3	7,9	24,4	13,6
Цілком довіряю	1,4	1,6	1,3	0,8	1,2	4,1	1,6
Не відповіли	0,6	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
Середній бал	2,1	2,1	2,1	2,2	2,2	2,9	2,5

Таблиця Є.16.

Який рівень Вашої довіри Уряду (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	28,2	28,2	32,1	37,0	36,2	35,9
Переважаю не довіряю	22,6	21,3	22,2	21,2	25,4	26,0
Важко сказати, довіряю чи ні	33,8	33,9	32,8	31,8	29,9	27,9
Переважаю довіряю	8,6	11,8	9,4	7,5	6,0	8,2
Цілком довіряю	2,8	4,1	3,6	2,0	1,6	1,6
Не відповіли	4,0	0,7	0,0	0,4	0,9	0,4
Середній бал	2,3	2,4	2,3	2,2	2,1	2,1

Який рівень Вашої довіри Уряду (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	27,1	31,7	30,1	29,6	25,6	10,1	18,8
Переважаю не довіряю	22,3	24,8	28,7	29,0	32,1	15,0	29,2
Важко сказати, довіряю чи ні	36,2	31,8	31,4	33,7	30,9	37,8	36,4
Переважаю довіряю	11,2	9,2	8,1	6,4	9,6	28,7	13,6
Цілком довіряю	2,5	2,4	1,5	0,9	1,6	7,9	2,1
Не відповіли	0,6	0,2	0,3	0,4	0,3	0,4	0,1
Середній бал	2,4	2,3	2,2	2,2	2,3	3,1	2,5

Таблиця Є.18.

Який рівень Вашої довіри армії (1994-1999)?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Зовсім не довіряю	11,8	10,9	15,4	16,4	15,6	13,9
Переважаю не довіряю	12,3	12,1	11,8	12,8	14,5	14,8
Важко сказати, довіряю чи ні	33,9	33,2	35,7	36,2	36,5	39,3
Переважаю довіряю	26,4	29,3	23,9	25,1	23,6	25,3
Цілком довіряю	11,7	13,6	13,2	9,0	8,8	6,1
Не відповіли	4,0	0,8	0,0	0,5	0,9	0,6
Середній бал	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	3,0

Який рівень Вашої довіри армії (2000-2006)?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	12.9	13.4	12.5	11.8	10.2	8.5	10.7
Переважно не довіряю	12.9	13.6	12.4	15.9	15.9	15.7	16.2
Важко сказати, довіряю чи ні	39.1	39.6	36.1	39.1	39.0	39.8	41.5
Переважно довіряю	24.6	25.3	29.1	25.3	27.5	28.7	25.3
Цілком довіряю	9.9	7.9	9.6	7.5	7.2	7.2	6.2
Не відповіли	0.6	0.1	0.3	0.3	0.2	0.2	0.1
Середній бал	3.1	3.0	3.1	3.0	3.1	3.1	3.0

Таблиця Є.19.

Який рівень Вашої довіри профспілкам (2002-2006)?

	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	23.9	24.4	20.2	14.3	18.7
Переважно не довіряю	18.5	21.4	21.4	22.2	21.7
Важко сказати, довіряю чи ні	40.0	38.2	40.8	43.7	43.9
Переважно довіряю	13.9	13.8	14.3	17.6	13.6
Цілком довіряю	3.4	1.8	2.8	1.8	2.1
Не відповіли	0.4	0.3	0.5	0.2	0.2
Середній бал	2.5	2.5	2.6	2.7	2.8

Таблиця Є.20.

Який рівень Вашої довіри політичним партіям (1995-2000)?

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Зовсім не довіряю	42.3	41.3	42.0	34.8	35.2	36.1
Переважно не довіряю	24.8	22.2	23.0	27.1	26.0	27.0
Важко сказати, довіряю чи ні	28.8	33.3	31.8	34.0	34.8	32.7
Переважно довіряю	2.0	2.2	2.4	2.4	2.5	3.1
Цілком довіряю	0.8	1.1	0.5	0.8	0.9	0.7
Не відповіли	1.3	0.0	0.3	0.9	0.6	0.5
Середній бал	1.9	2.0	2.0	2.1	2.1	2.1

Який рівень Вашої довіри політичним партіям (2001-2006)?

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зовсім не довіряю	33.4	34.1	33.1	28.0	18.3	22.2
Переважно не довіряю	29.9	27.6	29.3	31.9	28.9	31.3
Важко сказати, довіряю чи ні	32.9	30.6	30.4	31.2	42.2	36.6
Переважно довіряю	2.7	6.2	5.8	7.6	9.3	8.6
Цілком довіряю	0.7	1.1	0.9	0.9	1.1	1.2
Не відповіли	0.3	0.6	0.5	0.4	0.2	0.1
Середній бал	2.1	2.1	2.1	2.2	2.5	2.4

Таблиця Є.21.

Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств (1994-1998)?

	1994	1995	1996	1997	1998
Зовсім не довіряю	20.5	26.5	29.1	31.5	28.3
Переважно не довіряю	21.6	21.8	21.9	21.9	23.8
Важко сказати, довіряю чи ні	39.8	37.5	36.9	37.2	37.6
Переважно довіряю	11.9	10.2	9.7	7.1	7.2
Цілком довіряю	2.0	3.0	2.5	1.9	2.2
Не відповіли	4.2	0.9	0.0	0.3	0.9
Середній бал	2.5	2.4	2.3	2.3	2.3

Який рівень Вашої довіри керівникам державних підприємств (1999-2006)?

	1999	2000	2001	2005	2006
Зовсім не довіряю	28.0	24.3	21.3	13.3	13.6
Переважно не довіряю	23.6	22.5	23.6	26.1	23.5
Важко сказати, довіряю чи ні	28.4	40.2	42.0	44.0	44.6
Переважно довіряю	7.1	10.3	10.6	14.8	16.9
Цілком довіряю	2.2	2.1	2.3	1.5	1.4
Не відповіли	0.7	0.6	0.1	0.3	0.1
Середній бал	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7

Таблиця Є.22.

Який рівень Вашої довіри приватним підприємцям (1994-1998)?

	1994	1995	1996	1997	1998
Зовсім не довіряю	24.3	32.3	29.3	30.8	28.2
Переважно не довіряю	21.2	20.2	28.0	19.8	20.6
Важко сказати, довіряю чи ні	36.6	33.4	39.4	37.0	36.3
Переважно довіряю	11.9	10.4	10.4	10.1	12.1
Цілком довіряю	1.9	2.8	2.9	1.9	1.8
Не відповіли	4.2	0.9	0.0	0.4	1.0
Середній бал	2.4	2.3	2.4	2.3	2.4

Який рівень Вашої довіри приватним підприємцям (1999-2006)?

	1999	2000	2001	2005	2006
Зовсім не довіряю	27.2	23.6	22.7	15.1	15.1
Переважно не довіряю	21.3	22.3	20.7	25.8	24.7
Важко сказати, довіряю чи ні	39.1	36.7	41.3	42.6	41.9
Переважно довіряю	10.1	14.4	12.9	15.2	16.8
Цілком довіряю	1.7	2.2	2.1	1.1	1.4
Не відповіли	0.6	0.8	0.2	0.2	0.1
Середній бал	2.4	2.5	2.5	2.6	2.6

**Порівняльна таблиця індексів довіри
(шкала від 1 до 5 балів)**

	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>
Сім'ї та родичам	4.5	4.6	4.6	4.6	4.5	4.5	4.6
Астрологам	2.5	2.5	2.4	2.4	2.4	2.3	2.4
ЗМІ	2.7	2.7	2.7	2.7	2.9	2.9	2.9
Міліції	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2	2.3
Президенту	2.3	2.9	2.6	2.4	2.1	2.2	2.7
Верховній Раді	2.3	2.1	2.1	2.0	2.1	2.1	2.1
Уряду	2.3	2.4	2.3	2.2	2.1	2.1	2.4
Армії	3.2	3.2	3.1	3.0	3.0	3.0	3.1
Профспілкам	—	—	—	—	—	—	—
Політичним партіям	—	1.9	2.0	2.0	2.1	2.1	2.1
Керівникам державних підприємств	2.5	2.4	2.3	2.3	2.3	2.3	2.4
Приватним підприємцям	2.4	2.3	2.4	2.3	2.4	2.4	2.5

**Порівняльна таблиця індексів довіри
(шкала від 1 до 5 балів)**

	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>
Сім'ї та родичам	4.5	4.5	4.5	4.4	4.5	4.5
Астрологам	2.4	2.4	2.4	2.3	2.4	2.4
ЗМІ	2.9	2.9	3.0	2.9	3.0	2.9
Міліції	2.2	2.3	2.2	2.3	2.4	2.4
Президенту	2.2	2.2	2.2	2.3	3.4	2.7
Верховній Раді	2.1	2.1	2.2	2.2	2.9	2.5
Уряду	2.3	2.2	2.2	2.3	3.1	2.5
Армії	3.0	3.1	3.0	3.1	3.1	3.0
Профспілкам	—	2.5	2.5	2.6	2.7	2.8
Політичним партіям	2.1	2.1	2.1	2.2	2.5	2.4
Керівникам державних підприємств	2.5	—	—	—	2.6	2.7
Приватним підприємцям	2.5	—	—	—	2.6	2.6

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – 2006

(Думки, оцінки й умови життя населення України)

2006

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ОПИТУВАННЯ!

Інститут соціології НАН України проводить серію регулярних щорічних опитувань населення України.

Організацію дослідження забезпечує Центр соціальних та політичних досліджень „СОЦІС”

Ви - один з учасників опитування, котрі за віком, статтю, освітою та місцем проживання представляють усе населення України. Від Вашого особистого терпіння та щирості залежатиме якість опитування загалом.

ЯК ЗАПОВНЮВАТИ АНКЕТУ

До кожного запитання подано перелік варіантів відповідей. Прочитайте їх, виберіть одну чи кілька відповідей, які найближчі до Вашої точки зору, та **обведіть кружечком** відповідну цим відповідям цифри (кодовий номер - для введення отриманих даних до комп'ютера). У деяких випадках у відповідному рядку можна **дописати свій варіант відповіді**.

Якщо Ви випадково позначили не ту відповідь, яку хотіли, або передумали і бажаєте виправити свою відповідь, чітко закресліть попередній кружечок хрест-навхрест і обведіть потрібний номер.

Ми вивчаємо думки людей з найрізноманітніших питань. В анкеті не існує правильних чи неправильних відповідей на жодне запитання. Ми вивчаємо, як насправді, живуть люди в Україні, і що такі люди, як Ви, думають про ситуацію в нашій країні.

Усі отримані дані будуть аналізуватися тільки в узагальненому вигляді.

БУДЬТЕ УВАЖНИМИ, КОЛИ ЗАПОВНЮЄТЕ АНКЕТУ!

Просимо Вас бути уважними. Бути уважними — це, насамперед, постаратися дати відповідь на **кожне** поставлене запитання.

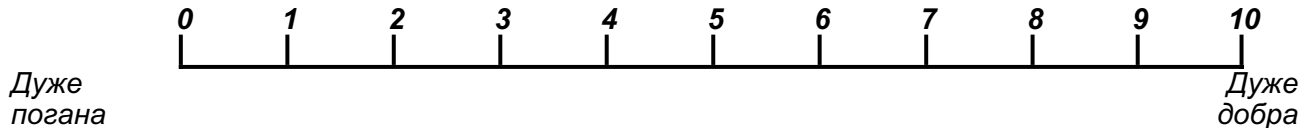
Якщо запитання не зрозуміле або Ви з якоїсь причини не бажаєте на нього відповідати, відзначте це на полях, щоб ми могли знати, що запитання пропущене не випадково.

З усіх запитань Ви можете **звертатися за уточненнями до інтерв'юера**, який дав Вам анкету для заповнення і прийде її забирати. Якщо Ви не змогли якусь частину анкети заповнити самостійно, можете закінчити її заповнення за допомогою інтерв'юера, перш ніж її віддати.

Якщо у Вас виникнуть запитання, на які не зможе відповісти інтерв'юер, Ви можете зателефонувати до центру „СОЦІС” за тел.: (8-044) 248-77-63/64.

ДЯКУЄМО ЗА ЗГОДУ ВЗЯТИ УЧАСТЬ В АНКЕТУВАННІ!

а1. Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні? (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 - дуже погана, 10 - дуже добра).

а2. Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні?

1. Зовсім не схвалюю
2. Скоріше не схвалюю
3. Важко сказати, схвалюю чи не схвалюю
4. Скоріше схвалюю
5. Цілком схвалюю

ЯК ВИ СТАВИТЕСЬ ДО ПЕРЕДАЧІ У ПРИВАТНУ ВЛАСНІСТЬ (приватизації)...?

		<i>Скоріше негативно</i>	<i>Важко сказати, негативно чи позитивно</i>	<i>Скоріше позитивно</i>
а3.	Крупних підприємств	1	2	3
а4.	Малих підприємств	1	2	3
а5.	Землі	1	2	3

а6. Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю – продаж землі?

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

а7. Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Треба мінімізувати участь держави - все регулює ринок
2. Треба поєднати державне управління і ринкові методи
3. Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю
4. Важко сказати

а8. Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця?

1. Ні
2. Скоріше ні
3. Важко сказати
4. Скоріше так
5. Так

а9. Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.)?

1. Ні
2. Скоріше ні
3. Важко сказати
4. Скоріше так
5. Так

а10. Якщо б у Вас несподівано з'явилась велика сума грошей, де б Ви захотіли її зберігати? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. У державному українському банку
2. У комерційному українському банку
3. У банку за кордоном
4. Ніяким банкам я б свої гроші не довірив (шукав би інший спосіб збереження своїх грошей)
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко сказати

b1. Якою мірою Вас цікавить політика?

1. Зовсім не цікавить
2. Певною мірою цікавить
3. Дуже цікавить

b2. Одні політичні сили хочуть, щоб Україна вибрала шлях соціалізму, інші - капіталізму. Як Ви особисто ставитесь до цих сил?

1. Підтримую прихильників соціалізму
2. Підтримую прихильників капіталізму
3. Підтримую і тих, і тих, аби не конфліктували
4. Не підтримую нікого з них
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко сказати

b3. У політичному спектрі зазвичай вирізняються окремі, більш або менш самостійні течії. Нижче наведено декілька таких течій. Виберіть, будь ласка, одну з них, яка найближча Вам.

1. Комуністична
2. Соціалістична
3. Соціал-демократична
4. Зелені
5. Ліберальна
6. Християнсько-демократична
7. Національно-демократична
8. Націоналістична
9. Інше (напишіть) _____
10. Ніяка взагалі
11. Ще остаточно не визначив своєї позиції
12. Я не розуміюся на цих течіях

b4. Членом якої з громадських або політичних організацій Ви є? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Клуб за інтересами
2. Політична партія
3. Суспільно-політичний рух
4. Екологічний рух
5. Громадська організація, фонд, асоціація
6. Нетрадиційна профспілка
7. Творча спілка
8. Спортивний клуб, товариство
9. Об'єднання за фахом
10. Студентське товариство, молодіжна організація
11. Релігійна організація, церковна громада
12. Об'єднання фермерів
13. Інша організація, об'єднання, рух
14. Не належу до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів

b5. Як Ви думаєте, які соціальні групи відіграють значну роль у житті українського суспільства? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Робітники
2. Селяни
3. Інтелігенція
4. Підприємці, бізнесмени
5. Керівники держпідприємств
6. Службовці держапарату ("чиновники")
7. Пенсіонери
8. Керівники сільгоспідприємств
9. Лідери політичних партій
10. Військові
11. Працівники міліції, служби безпеки
12. Судді та працівники прокуратури
13. Мафія, злочинний світ
14. Інші (напишіть) _____
15. Ніхто не відіграє
16. Важко сказати

Дайте відповідь, будь-ласка, на наступні запитання: (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Ні	Важко сказати	Так
b6	Чи можуть сьогодні в Україні люди вільно висловлювати свої політичні погляди?	1	2	3
b7	Чи є сьогодні в Україні політичні лідери, які можуть ефективно керувати країною?	1	2	3
b8	Чи потрібна, на Вашу думку, Україні багатопартійна система?	1	2	3
b9	Чи є серед існуючих на теперішній час в Україні політичних партій і рухів такі, яким можна довірити владу?	1	2	3

b10. Чи можете Ви сказати, що обраний від Вашого округу депутат здатен виразити Ваші інтереси в парламенті?

1. Так
2. Не впевнений
3. Ні
4. Я не знаю, хто був обраний

b11. Яку оцінку Ви б дали діяльності В.Ющенка на посаді Президента України, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b12. Яку оцінку Ви б дали діяльності В.Путіна на посаді Президента Росії, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b13. Яку оцінку Ви б дали діяльності О.Лукашенка на посаді Президента Білорусі, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b14. Яку оцінку Ви б дали діяльності Дж.Буша на посаді Президента США, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b15. Якою, на Вашу думку, має бути роль Президента в Україні? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Президент має бути головою уряду і брати на себе всю повноту відповідальності за зовнішню та внутрішню політику (як у США)
2. Президент має розділити владу з прем'єр-міністром, який затверджується парламентом (як у Франції)
3. Президент має бути головою держави, "символом нації" без владних повноважень, які має прем'єр-міністр, обраний парламентом (як в Італії та ФРН)
4. Президент Україні взагалі не потрібен
5. Важко сказати

b16. Як би Ви оцінили в цілому політичну ситуацію в Україні? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Благополучна
2. Спокійна
3. Напружена
4. Критична, вибухонебезпечна
5. Важко сказати

b17. Якому шляху розвитку України Ви віддасте перевагу? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Першою чергою розширювати зв'язки у межах СНД
2. Розвивати відносини переважно з Росією
3. Зміцнювати перш за все східнослов'янський блок (Україна, Росія, Білорусь)
4. Встановлювати зв'язки, першою чергою, з розвиненими країнами Заходу
5. Опиралися перш за все на власні ресурси, зміцнюючи незалежність
6. Різні регіони України мають обирати свій шлях
7. Інше (напишіть) _____
8. Важко сказати

b18. Чи підтримуєте Ви ідею подвійного громадянства в Україні?

1. Так
2. Ні
3. Важко сказати

ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО ... (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку)

		Скоріше негативно	Важко сказати	Скоріше позитивно
b19.	Ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі	1	2	3
b20.	Вступу України до Європейського Союзу	1	2	3
b21.	Вступу України до НАТО	1	2	3
b22.	Співпраці України з Міжнародним Валютним Фондом	1	2	3

b23. Як Ви ставитесь до ідеї прямого президентського правління в Україні, коли Президент перебирає на себе всю повноту влади з метою виходу з кризи, обмежуючи функції парламенту? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Це неприпустимо ні за яких обставин
2. Це необхідно, якщо парламент виявиться непрацездатним
3. Це треба зробити в будь-якому разі
4. Важко сказати

с1. Чи зверталися Ви за останні 12 місяців до вказаних установ чи організацій щодо розв'язання Ваших особистих проблем, та якою мірою Ви задоволені їх розв'язанням? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		<i>Не зверталися</i>	<i>Зверталися, але безрезультатно</i>	<i>Зверталися і отримали допомогу</i>
с1.1	Міліція	1	2	3
с1.2	Суд	1	2	3
с1.3	Прокуратура	1	2	3
с1.4	Адвокат	1	2	3
с1.5	Місцева держадміністрація	1	2	3

с2. Якби уряд України ухвалив рішення, яке утискає Ваші законні права та інтереси, чи могли б Ви щось зробити проти такого рішення?

1. Ні, нічого не зміг би зробити
2. Важко сказати
3. Так, зміг би щось зробити

с3. А якби аналогічне рішення ухвалила місцева влада, чи змогли б Ви щось зробити проти такого рішення?

1. Ні, нічого не зміг би зробити
2. Важко сказати
3. Так, зміг би щось зробити

с4. Як Ви вважаєте, наскільки можливі зараз у Вашому місті/селі масові виступи (мітинги, демонстрації) населення проти падіння рівня життя, на захист своїх прав?

1. Малоімовірні
2. Важко сказати
3. Досить імовірні

с5. Якщо такі мітинги, демонстрації протесту відбудуться, Ви особисто братимете в них участь чи ні?

1. Скоріше за все, ні
2. Важко сказати
3. Скоріше за все, так

с6. У разі, коли порушено Ваші права та інтереси, які заходи та засоби відстоювання своїх прав Ви вважаєте за найефективніші і припустимі настільки, що Ви самі ГОТОВІ ВЗЯТИ в них УЧАСТЬ? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Участь у передвиборчих кампаніях
2. Збирання підписів під колективними петиціями
3. Законні мітинги і демонстрації
4. Погрожування страйком
5. Бойкот (відмова виконувати рішення адміністрації, органів влади)
6. Несанкціоновані мітинги і демонстрації
7. Незаконні страйки
8. Голодування протесту
9. Пікетування державних установ
10. Захоплення будівель державних установ, блокування шляхів сполучення
11. Створення незалежних від Президента та уряду збройних формувань
12. Інше _____
13. Жоден із заходів не здається мені ефективним і припустимим настільки, щоб я взяв (-ла) у них участь
14. Важко сказати

с7. Що, на Вашу думку, краще - терпіти всілякі матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку, миру та спокою, чи у випадках значного погіршення умов життя виходити на вулицю з протестом? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Потрібно за будь-яку ціну зберігати порядок, мир та спокій
2. Важко сказати
3. Потрібно активно протестувати проти постійного погіршення умов життя

с8. Чи варто було скасовувати смертну кару в Україні?

1. Так, варто
2. Важко сказати
3. Ні, не варто

Люди висловлюють різні думки щодо життя (як свого особистого, так і життя суспільства). Ми зібрали декотрі, найбільш поширені висловлювання людей. **Відзначте, будь-ласка, КОЖНУ думку – ЗГОДНІ Ви з нею чи НІ (Намагайтеся уникати відповіді "не знаю").**

		Згоден	Не згоден	Не знаю
d1.1	Зараз все так хитко, і здається, що може відбутися все, що завгодно	2	0	1
d1.2	Чого сьогодні нам не вистачає, так це справжньої дружби, як було раніше, - на все життя	2	0	1
d1.3	За теперішнього безпорядку та невизначеності важко зрозуміти, у що вірити	2	0	1
d1.4	Все так швидко зараз змінюється, що не розумієш, яким законам слідувати	2	0	1
d1.5	Багато з того, у що вірили наші батьки, руйнується на очах	2	0	1
d1.6	Проблема зараз у тому, що більшість людей взагалі ні в що не вірить	2	0	1
d1.7	Я часто не розумію, що до чого; почуваю себе ніяково	2	0	1
d1.8	Раніше люди краще себе почували, тому що кожен знав, як вчинити правильно	2	0	1
d1.9	Мені здається, інші краще за мене знають, що вірно, а що – ні	2	0	1
d2.1	Більшості людей можна довіряти	0	2	1

		Згоден	Не згоден	Не знаю
d2.2	Людська природа така, що війни та конфлікти будуть завжди	2	0	1
d2.3	Найбільше зараз потрібні для виховання суворість та вимогливість батьків	2	0	1
d2.4	Декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії	2	0	1
d2.5	Більшості людей, життя яких не склалося, просто не вистачає наполегливості, сили та волі	2	0	1
d2.6	У політиці краще обійтися без жінок	2	0	1
d2.7	Головна проблема сьогодні в тому, що люди надто багато говорять і мало працюють	2	0	1
d3.1	Потрібно дуже багато доказів, щоб переконати людей в якій-небудь істині	2	0	1
d3.2	Я думаю, що більшість людей здатна збрехати, щоб просунути по службі	2	0	1
d3.3	Більшість людей чесні лише тому, що бояться, що їх викриють на брехні	2	0	1
d3.4	Я думаю, що більшість людей здатна піти на нечесний учинок заради вигоди	2	0	1
d3.5	Нікому не довіряти - найбезпечніше	2	0	1
d3.6	Думаю, що майже кожен може збрехати, щоб уникнути неприємностей	2	0	1
d3.7	Більшість людей в душі не люблять обтяжувати себе заради того, щоб допомогти іншим	2	0	1
d4	Жінки не повинні займати керівні посади	2	0	1

d5. Чи були у Вас упродовж останнього місяця які-небудь конфлікти, що вивели Вас з душевної рівноваги? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. На вулиці, в транспорті
2. У магазині, в установах побутових послуг
3. З чиновниками державних установ
4. З керівництвом свого підприємства (установи)
5. З колегами по роботі
6. З представниками правоохоронних органів
7. З приїжджими з інших країн
8. З людьми інших політичних переконань
9. З людьми, які ображають чужу національну гідність
10. З батьками
11. З дітьми
12. З дружиною / чоловіком
13. З іншими родичами
14. З друзями
15. Інші (які?) _____
16. Не було ніяких конфліктів

d6. Який рівень Вашої довіри ...? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

		<i>Зовсім не довіряю</i>	<i>Переважаю не довіряю</i>	<i>Важко сказати, довіряю чи ні</i>	<i>Переважаю довіряю</i>	<i>Цілком довіряю</i>
d6.1	Сім'ї та родичам	1	2	3	4	5
d6.2	Співвітчизникам	1	2	3	4	5
d6.3	Сусідам	1	2	3	4	5
d6.4	Колегам	1	2	3	4	5
d6.5	Церкві та духовенству	1	2	3	4	5
d6.6	Астрологам	1	2	3	4	5
d6.7	Засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)	1	2	3	4	5
d6.8	Податковій інспекції	1	2	3	4	5
d6.9	Міліції	1	2	3	4	5
d6.10	Прокуратурі	1	2	3	4	5
d6.11	Судам	1	2	3	4	5
d6.12	Президентів	1	2	3	4	5
d6.13	Верховній Раді	1	2	3	4	5
d6.14	Уряду	1	2	3	4	5
d6.15	Місцевим органам влади	1	2	3	4	5
d6.16	Армії	1	2	3	4	5
d6.17	Профспілкам	1	2	3	4	5
d6.18	Політичним партіям	1	2	3	4	5
d6.19	Комуністичній партії	1	2	3	4	5
d6.20	Керівникам державних підприємств	1	2	3	4	5
d6.21	Приватним підприємцям	1	2	3	4	5
d6.22	Банкам	1	2	3	4	5
d6.23	Страховим компаніям	1	2	3	4	5
d6.24	Благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням	1	2	3	4	5

Чи доводилось Вам за останні 12 місяців стикатися з випадками дискримінації (утиску прав та інтересів) щодо людей таких національностей?

		<i>Так</i>	<i>Ні</i>
e1.	Українців	1	2
e2.	Росіян	1	2
e3.	Євреїв	1	2
e4.	Інших національностей (яких?) _____	1	2

Е5. Стосовно кожної із національностей, наведених нижче, оберіть **ОДНЕ** з положень, **НАЙБЛИЖЧЕ особисто ВАМ, на яке б Ви допустили представників цієї національності.**

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Я згоден допустити представників цієї національності як...						
		Членів моєї сім'ї	Близьких друзів	Сусідів	Колег по роботі	Мешканців України	Відвідувачів України	Взагалі не допускав би в Україну
е5.1	Азербайджанців	1	2	3	4	5	6	7
е5.2	Американців	1	2	3	4	5	6	7
е5.3	Арабів	1	2	3	4	5	6	7
е5.4	Афганців	1	2	3	4	5	6	7
е5.5	Білорусів	1	2	3	4	5	6	7
е5.6	Угорців	1	2	3	4	5	6	7
е5.7	Грузинів	1	2	3	4	5	6	7
е5.8	Євреїв	1	2	3	4	5	6	7
е5.9	Китайців	1	2	3	4	5	6	7
е5.10	Кримських татар	1	2	3	4	5	6	7
е5.11	Молдаван	1	2	3	4	5	6	7
е5.12	Негрів	1	2	3	4	5	6	7
е5.13	Німців	1	2	3	4	5	6	7
е5.14	Поляків	1	2	3	4	5	6	7
е5.15	Росіян	1	2	3	4	5	6	7
е5.16	Румунів	1	2	3	4	5	6	7
е5.17	Словаків	1	2	3	4	5	6	7
е5.18	Турків	1	2	3	4	5	6	7
е5.19	Українців	1	2	3	4	5	6	7
е5.20	Українців, які проживають в інших країнах	1	2	3	4	5	6	7
е5.21	Циган	1	2	3	4	5	6	7
е5.22	Чехів	1	2	3	4	5	6	7
е5.23	Чеченців	1	2	3	4	5	6	7

е6. Якою мовою (мовами) Ви переважно спілкуєтеся у Вашій родині (вдома)? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Переважно українською
2. Переважно російською
3. І українською, і російською (залежно від обставин)
4. Іншою

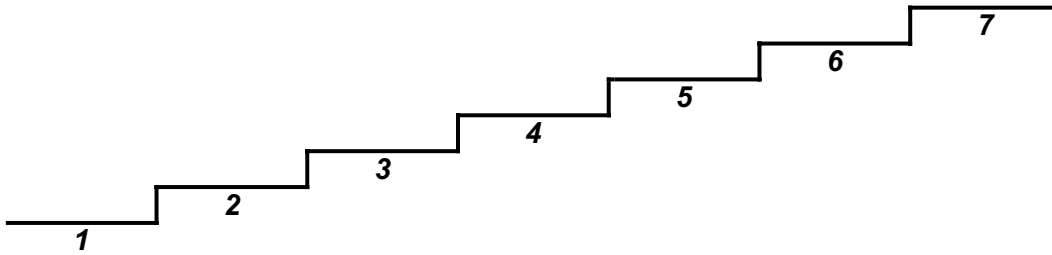
е7. Чи вважаєте Ви за необхідне надати російській мові статусу офіційної в Україні?

1. Ні
2. Важко сказати
3. Так

е8. Яку мову, окрім української, на Вашу думку, необхідно обов'язково вивчати в загальноосвітніх навчальних закладах? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Російську
2. Англійську
3. Іншу (напишіть) _____

f1. Уявіть собі, що на сходинках такої собі "драбинки" розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій – ті, хто має найнижче становище, а на найвищій – ті, хто має найвище положення. НА ЯКУ ІЗ ЦИХ СХОДИНОК ВИ ПОСТАВИЛИ Б СЕБЕ?
(Обведіть кружечком).

f2. Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем у суспільстві на теперішній час?

1. Скоріше не задоволений
2. Важко сказати, задоволений чи ні
3. Скоріше задоволений

f3. Ким Ви себе перш за все вважаєте? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Мешканцем села, району чи міста, в якому Ви живете
2. Мешканцем регіону (області чи кількох областей), де Ви живете
3. Громадянином України
4. Представником свого етносу, нації
5. Громадянином колишнього Радянського Союзу
6. Громадянином Європи
7. Громадянином світу
8. Інше (напишіть) _____

f3a. Чи могли б Ви віднести себе до СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ в Україні?

1. Мабуть, ТАК
2. Мабуть, НІ
3. Важко сказати

f4. Як Ви вважаєте, від чого здебільшого залежить те, як складається Ваше життя?

1. Здебільшого від зовнішніх обставин
2. Деякою мірою від мене, але більше від зовнішніх обставин
3. Однаковою мірою від мене і від зовнішніх обставин
4. Більшою мірою від мене, ніж від зовнішніх обставин
5. Здебільшого від мене

f5. Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений

f6. Чого з наведеного Вам не вистачає? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

- 1 - Не вистачає**
2 - Важко сказати, вистачає чи ні
3 - Вистачає
4 - Не цікавить

f6.1	Вміння жити в нових суспільних умовах	1	2	3	4
f6.2	Здоров'я	1	2	3	4
f6.3	Роботи, що підходить	1	2	3	4
f6.4	Необхідного одягу	1	2	3	4
f6.5	Добротного житла	1	2	3	4
f6.6	Сучасних економічних знань	1	2	3	4
f6.7	Упевненості в своїх силах	1	2	3	4
f6.8	Необхідної медичної допомоги	1	2	3	4
f6.9	Модного та красивого одягу	1	2	3	4
f6.10	Необхідних меблів	1	2	3	4
f6.11	Сучасних політичних знань	1	2	3	4
f6.12	Рішучості в досягненні своїх цілей	1	2	3	4
f6.13	Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів	1	2	3	4
f6.14	Можливості повноцінно проводити відпустку	1	2	3	4
f6.15	Можливості мати додатковий заробіток	1	2	3	4
f6.16	Можливості купувати найнеобхідніші продукти	1	2	3	4
f6.17	Ініціативи і самостійності під час розв'язання життєвих проблем	1	2	3	4
f6.18	Повноцінного дозвілля	1	2	3	4
f6.19	Можливості працювати з повною віддачею	1	2	3	4
f6.20	Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	1	2	3	4
f6.21	Захисту від злочинності	1	2	3	4
f6.22	Керівників, спроможних керувати державою	1	2	3	4
f6.23	Можливості бути причетним до своєї національної культури	1	2	3	4
f6.24	Доброзичливості та співчутливого ставлення оточуючих людей	1	2	3	4
f6.25	Справедливої оцінки заслуг людини перед суспільством	1	2	3	4
f6.26	Екологічної безпеки	1	2	3	4
f6.27	Дотримання в країні прав людини	1	2	3	4
f6.28	Упевненості, що не виникатимуть міжнаціональні конфлікти	1	2	3	4
f6.29	Справжніх друзів	1	2	3	4
f6.30	Освіти	1	2	3	4
f6.31	Норм і цінностей, які об'єднують людей в державі та суспільстві	1	2	3	4
f6.32	Політичних свобод (слова, совісті, пересування тощо)	1	2	3	4
f6.33	Знання української мови	1	2	3	4
f6.34	Щастя в сімейному житті	1	2	3	4
f6.35	Автомобіля	1	2	3	4
f6.36	Сучасних науково-технічних знань	1	2	3	4
f6.37	Стабільності в державі і суспільстві	1	2	3	4
f6.38	Державного захисту від зниження рівня життя	1	2	3	4
f6.39	Політичних ідеалів, які заслуговують на підтримку	1	2	3	4
f6.40	Взаєморозуміння між людьми різних національностей	1	2	3	4
f6.41	Коханої людини	1	2	3	4
f6.42	Садової (присадибної) ділянки	1	2	3	4
f6.43	Інформації про ті зміни, що відбуваються в суспільстві	1	2	3	4
f6.44	Впевненості в тому, що ситуація в країні буде покращуватися	1	2	3	4
f6.45	Порядку в суспільстві	1	2	3	4
f6.46	Дотримання діючих у країні законів	1	2	3	4
f6.47	Заощаджень, які б підтримали Ваш добробут хоча б упродовж року в разі тяжкої хвороби, безробіття, майнових збитків	1	2	3	4
f6.48	Упевненості у власному майбутньому	1	2	3	4
f6.49	Можливості дати дітям повноцінну освіту	1	2	3	4

f7. Відзначте, будь ласка, в яких із наведених нижче ситуаціях Вам довелося хоча б раз перебувати впродовж останніх 12 місяців? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Зазнати тяжкої хвороби, операції
2. Пережити тяжку хворобу або смерть близьких
3. Перебувати у стані, близькому до самогубства
4. Втратити роботу, бути вимушено безробітним
5. Потерпіти від якого-небудь злочину (крадіжки, пограбування, нападу, шахрайства тощо)
6. Опинитися у великій матеріальній скруті, коли немає за що купити навіть необхідні продукти
7. Відчувати свою безпорадність перед свавіллям влади
8. Втратити великі суми грошей через невдалі комерційно-фінансові операції
9. Звертатися за допомогою до суду, прокуратури, адвоката
10. Втратити соціальний оптимізм, надію на те, що стан у країні зміниться на краще
11. Зневіритися в людях, стикаючись із підлістю, зрадництвом
12. Втратити віру у свої сили такою мірою, що буквально нічого не хотілося робити
13. Серйозно конфліктувати з оточенням
14. Переживати інші тяжкі ситуації (які саме?) _____
15. Ніяких тяжких ситуацій за останні 12 місяців я не переживав

f8. Як Ви вважаєте, чого люди зараз бояться найбільше?

(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Зростання злочинності
2. Безробіття
3. Нападу зовнішнього ворога на Україну
4. Міжнаціональних конфліктів
5. Міжрелігійних конфліктів
6. Напливу біженців, переселенців і приїжджих
7. Зупинки підприємств
8. Повернення до старих порядків часів застою
9. Голоду
10. Масових вуличних безпорядків
11. Невиплати зарплат, пенсій тощо
12. Зростання цін
13. Встановлення диктатури в країні
14. Розпаду України як держави
15. Наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС
16. Зараження загрозливими для життя інфекціями (туберкульоз, СНІД тощо)
17. Холоду в квартирі
18. Чого ще? _____
19. По-справжньому нічого не бояться

f9. Як Ви вважаєте, яке з наведених нижче висловлювань найбільше відповідає ситуації, що склалася в країні?

1. Усе не так погано і можна жити
2. Жити важко, але можна терпіти
3. Терпіти наше тяжке становище вже неможливо
4. Важко сказати

f10. Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя більш або менш налагодиться чи ніякого покращення не відбудеться?

1. Ніякого покращення не буде
2. Важко сказати
3. Більш-менш налагодиться

f11. Що Ви можете сказати про свій настрій останнім часом? (Дайте одну відповідь).

1. Чудовий настрій
2. Нормальний, рівний стан
3. Відчуваю напруження, роздратованість
4. Відчуваю страх, тугу
5. Важко сказати

f12. Як часто Ви відчуваєте себе самотньою людиною?

1. Практично ніколи
2. Інколи
3. Час від часу (не дуже часто, але й не рідко)
4. Досить часто
5. Постійно

g1. Як Ви загалом оцінюєте стан свого здоров'я? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Дуже поганий
2. Поганий
3. Задовільний
4. Добрий
5. Відмінний

g2. Чи перебуваєте Ви на медичному обліку? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Ні, не перебуваю
2. Перебуваю на диспансерному обліку, але не маю інвалідності
3. Інвалід 3 групи
4. Інвалід 2 групи
5. Інвалід 1 групи

g3. Чи маєте Ви хронічні захворювання?

1. Ні, не маю
2. Так, одне
3. Так, декілька

g4. Скільки разів за останні 12 місяців у Вас були простудні захворювання?

1. Жодного разу
2. Один раз
3. Два–три рази
4. Чотири і більше разів

g5. Скільки днів (приблизно) за останні 12 місяців Ви хворіли так, що довелося брати бюлетень або дотримуватися постільного режиму? (Якщо не доводилося, то напишіть 0).

днів за останні 12 місяців

g6-t. Прочитайте уважно кожне із наведених нижче суджень і обведіть відповідну цифру праворуч, залежно від того, **ЯК ВИ ПОЧУВАЄТЕСЯ НА ДАНИЙ МОМЕНТ.**

Над запитаннями довго не задумуйтесь, оскільки правильних чи неправильних відповідей не існує

		<i>Ні, це не так</i>	<i>Мабуть, так</i>	<i>Вірно</i>	<i>Абсолютно вірно</i>
t1	Я відчуваю спокій	1	2	3	4
t2	Мені ніщо не загрожує	1	2	3	4
t3	Я в напруженні	1	2	3	4
t4	Я шкодую	1	2	3	4
t5	Я почуваю себе вільно	1	2	3	4
t6	Я розстроєний	1	2	3	4
t7	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
t8	Я почуваюся відпочившим	1	2	3	4
t9	Я в тривозі	1	2	3	4
t10	Я відчуваю почуття внутрішнього задоволення	1	2	3	4
t11	Я впевнений в собі	1	2	3	4
t12	Я нервую	1	2	3	4
t13	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
t14	Я збуджений	1	2	3	4
t15	Я не відчуваю скованості, напруги	1	2	3	4
t16	Я задоволений	1	2	3	4
t17	Я стурбований	1	2	3	4
t18	Я занадто збуджений і мені не по собі	1	2	3	4
t19	Мені радісно	1	2	3	4
t20	Мені приємно	1	2	3	4

g7. Ваш зріст: см

g8. Ваша вага: кг

g9. Чи палите Ви?

1. Ні
2. Так, але не щодня
3. Так, до 7 сигарет на день
4. Так, 8–20 сигарет на день
5. Так, більше пачки на день

g10. Чи вживаєте Ви спиртні напої?

1. Ні, ніколи
2. Кілька разів на рік
3. Інколи, 1–2 рази на місяць
4. 3–4 рази на місяць
5. 2–3 рази на тиждень
6. Щоденно

g11. Які види реальної соціальної допомоги Ви отримали за останні 12 місяців? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Одноразові грошові виплати
2. Щомісячні грошові виплати
3. Пільги
4. Послуги соціальних працівників
5. Співчутлива допомога родичів, друзів, сусідів, колег
6. Отримав путівку на оздоровлення, допомога в госпіталізації
7. Інше (напишіть) _____
8. Потребував допомоги, але не отримав ніякої підтримки
9. Не мав потреби в допомозі

g12. Чи згодні Ви взяти участь у наведених видах діяльності і за яких умов? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

		Не згодні ні за яких умов	Згодні:			Важко сказати
			За повну оплату	За часткову оплату	Без оплати	
g12.1	Допомога хворим, інвалідам	1	2	3	4	5
g12.2	Допомога бідним	1	2	3	4	5
g12.3	Організація дозвілля та відпочинку	1	2	3	4	5
g12.4	Участь у забезпеченні правопорядку	1	2	3	4	5
g12.5	Участь в озелененні міста/села	1	2	3	4	5
g12.6	Участь в очищенні та впорядкуванні території за місцем проживання	1	2	3	4	5

h1. Як Ви відпочивали, провели переважну частину своєї відпустки, канікул минулого року? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Відпочивав за путівкою, курсівкою (лікувальною, туристичною тощо) в Україні
2. Відпочивав у курортному місці без путівки (в Україні)
3. Відпочивав за кордоном
4. Відпочивав за містом, на дачі
5. Їздив відпочивати, гостювати до родичів, знайомих
6. Їздив за покупками, у сімейних справах
7. Провів відпустку вдома, займався домашніми справами
8. Займався під час відпустки додатковою роботою
9. Не мав відпустки
10. Провів відпустку інакше (як саме?) _____

h2. Нижче наведено перелік занять людей у вільний від основної та домашньої роботи час. **Відзначте ВСІ ті з них, якими Ви займалися хоча б одного разу упродовж останніх 7 днів (разом із вихідними).**

1. Ранкова гімнастика і фізкультура
2. Біг, оздоровчі прогулянки
3. Відвідування плавального басейну, заняття в спортивній залі, на стадіоні, спортивних майданчиках
4. Відпочинок на природі
5. Екскурсійна подорож
6. Відвідування спортивних видовищ (як глядач)
7. Відвідування кінотеатру
8. Відвідування театрів, концертів, музеїв, художніх виставок
9. Відвідування гостей
10. Прийом гостей
11. Відвідування ресторану, нічного клубу тощо
12. Написання листів
13. Праця за сумісництвом, додатковий підробіток
14. Громадська робота
15. Відвідування бібліотек
16. Читання художньої літератури
17. Відвідування курсів, гуртків, студій
18. Художня творчість (створення музики, віршів, прози, малювання, гра на музичних інструментах тощо)
19. Прикладна творчість (рукоділья, вишивання, виготовлення дрібних виробів, різьблення по дереву, карбування тощо)
20. Прослуховування музики (платівки, диски, магнітозаписи тощо)
21. Відвідування церкви (костюлу, синагоги, мечеті, молитовного будинку)
22. Заняття з дітьми (уроки, ігри, прогулянки)
23. Настільні ігри (шахи, шашки, карти, доміно тощо)
24. Заняття з комп'ютером (пошук інформації, ігри, створення програм тощо)
25. Відвідування непродуктових магазинів та ринків
26. Перегляд телепередач
27. Прослуховування радіопередач
28. Читання газет
29. Рибальство, мисливство, збирання грибів тощо
30. Раціоналізаторство, конструювання
31. Вивчення літератури за спеціальністю
32. Перегляд відеоманітофону, відеороликів
33. Відвідування клубів, дискотек, вечорів відпочинку
34. Колекціонування, фотографування, кінозйомки
35. Участь у художній самодіяльності
36. Просто відпочинок, нічого не роблячи
37. Інше (напишіть) _____

i1. Якою мірою Ви задоволені життям у Вашому населеному пункті?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений

i2. Якою мірою Ви задоволені... (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Переважно не задоволений	Важко сказати, задоволений чи ні	Переважно задоволений
i2.1	Робота органів місцевої влади	1	2	3
i2.2	Робота житлово-комунальної служби (ЖЕКів тощо)	1	2	3
i2.3	Робота місцевого відділення міліції	1	2	3
i2.4	Робота дільничного міліціонера	1	2	3
i2.5	Благоустрій та санітарний стан будинку	1	2	3
i2.6	Благоустрій та санітарний стан подвір'я	1	2	3
i2.7	Благоустрій та санітарний стан вулиць, парків, довкілля	1	2	3

i3. Наскільки часто трапляються випадки хуліганства та пограбувань у Вашому мікрорайоні (поблизу Вашого будинку)?

1. Трапляються досить часто
2. Трапляються, але не дуже часто
3. Практично не трапляються
4. Не знаю

i4. Чи хотіли б Ви виїхати з населеного пункту, де Ви живете?

1. Так, хотів би
2. Важко сказати
3. Ні

i5. Якби Ви надумали виїхати з Вашого населеного пункту, то куди? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. До іншої місцевості в Україні
2. До Росії
3. До інших республік колишнього СРСР
4. За кордон колишнього СРСР
5. Ще не знаю куди
6. Ніколи і нікуди я не виїжджав би

i6. Як Ви думаєте, які причини могли б спонукати Вас виїхати з Вашого населеного пункту?

1. Шкідливі для здоров'я екологічні умови
2. Бажання знайти нове місце роботи
3. У зв'язку із навчанням
4. Хочу переїхати ближче до родичів, друзів
5. Хочу повернутися на батьківщину, де виростав і навчався
6. Хочу змінити кліматичні умови
7. Остерігаюсь міжнаціональних конфліктів
8. Просто хочу змінити місце проживання
9. Через труднощі з мовою спілкування
10. Інші причини _____
11. Не хочу виїздити зі свого населеного пункту

j1. Як Ви оцінюєте екологічну ситуацію поселення, в якому Ви живете?

1. Украй неблагополучна
2. Неблагополучна
3. Важко сказати, благополучна чи ні
4. Відносно благополучна
5. Цілком благополучна

ј2. Які фактори забруднення навколишнього середовища у місцевості Вашого проживання викликають у Вас серйозне занепокоєння? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Забруднення повітря хімічними речовинами та викидами виробництва
2. Забруднення повітря автотранспортом
3. Забруднення води хімічними речовинами та відходами виробництва
4. Забруднення ґрунту хімічними речовинами та відходами виробництва
5. Забруднення території проживання сміттям та іншим брудом
6. Радіаційне забруднення
7. Підвищений рівень шуму
8. Підвищений вміст шкідливих речовин у продуктах харчування
9. Ніщо серйозного занепокоєння не викликає
10. Інше (напишіть) _____

ј3. Як Ви вважаєте, чи позначаються на стані Вашого здоров'я наслідки Чорнобильської катастрофи?

1. Це основний екологічний чинник погіршення мого здоров'я
2. Це істотний чинник, але він вплинув на моє здоров'я не більше, ніж інші чинники забруднення навколишнього середовища
3. На стан мого здоров'я більшою мірою впливають інші екологічні чинники
4. Важко сказати

к1. Тип житлового помешкання Вашої сім'ї?

1. Індивідуальний будинок
2. Частина індивідуального будинку
3. Окрема квартира
4. Загальна (комунальна) квартира
5. Гуртожиток
6. Будинок-інтернат для громадян похилого віку, інвалідів, монастир тощо
7. Готель
8. Інше приміщення
9. Наймане у громадян житлове приміщення

к2. Чи приватизоване житло, в якому Ви мешкаєте?

1. Так
2. Ні
3. Не знаю

ВКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, РОЗМІР ВАШОГО ЖИТЛА:

к3. Загальна площа _____ кв.м

к4. Житлова площа _____ кв.м

к5. Кількість кімнат (на сім'ю без кухні та допоміжних приміщень) _____ кімнат

к6. Скільки членів Вашої сім'ї (разом з Вами) мешкають в одній квартирі (будинку)?

_____ осіб

к7. Скільки осіб (разом з Вами) мешкають в одній кімнаті?

_____ осіб

к8. Чи маєте Ви в квартирі (будинку)...? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Холодну воду
2. Гарячу воду
3. Каналізацію (туалет)
4. Центральне опалення
5. Телефон
6. Газову або електроплиту

К9. Яка температура зазвичай у Вас дома в опалювальний сезон?

1. Дуже холодно, отже постійно мерзнемо
2. Прохолодно, але не настільки, щоб це заважало нормально жити
3. Нормальна температура
4. Спекотно, тільки відкриваючи вікна й квартирки, можна домогтися нормальної температури

К10. Чи часто у Вас у квартирі (будинку) трапляються перебої з електроенергією?

1. Постійно
2. Досить часто
3. Рідко
4. Ніколи

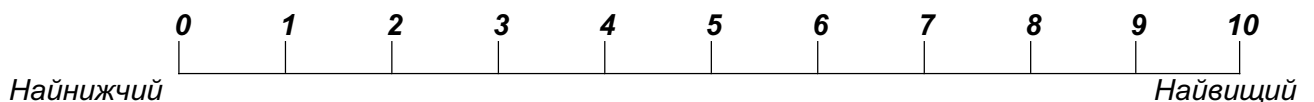
К11. Чи протікають у Вас у помешканні стіни або дах?

1. Так
2. Ні

L1. Відзначте, будь ласка, що з наведеного нижче має Ваша сім'я?

1. Дачна будівля
2. Садова ділянка
3. Легкова машина
4. Кольоровий телевізор
5. Нові (або гарні, красиві, добротні) меблі
6. Бібліотека (понад 100 книжок)
7. Стерео- і відеоапаратура
8. Магнітофон, радіоприймач, програвач
9. Спортивне, туристське знаряддя
10. Холодильник
11. Пральна машина
12. Швейна машина
13. Модний одяг
14. Комп'ютер
15. Мисливське, рибальське знаряддя
16. Моторний човен, катер

L2. Оцініть, будь ласка, матеріальний рівень життя Вашої сім'ї: (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 балів – найнижчий, а 10 балів – найвищий).

L3. Який розмір Вашої заробітної платні (стипендії, пенсії) за останній місяць?

Гривень

L4. Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці:

1. Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуємо
2. Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо
3. Вистачає лише на продукти харчування
4. Вистачає загалом на прожиття
5. Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень
6. Вистачає на все необхідне, робимо заощадження
7. Живемо у повному достатку

L5. Вкажіть, будь ласка, сукупний дохід на одного члена Вашої сім'ї за останній місяць. (Складіть розмір зарплатні (без відчислень) та всі інші грошові надходження всіх членів сім'ї, отриману суму поділіть на кількість осіб в сім'ї).

Гривень

L6. Як Ви вважаєте, який дохід, у розрахунку на одну особу за місяць, забезпечує зараз прожитковий мінімум?

Приблизно _____ гривень на одну людину за місяць

L7. Скільки грошей потрібно зараз Вашій родині у розрахунку на одну особу за місяць, щоб жити, за Вашими вподобаннями, нормально?

Приблизно _____ гривень на одну людину за місяць

Як Ви вважаєте, з яким приблизно рівнем середньомісячного доходу на одну особу, сім'ю можна віднести до: (Напишіть)

L8.	L9.	L10.	L11.	L12.
<i>Злиденної</i>	<i>Бідної</i>	<i>Середньої</i>	<i>Заможної</i>	<i>Багатої</i>
грн	грн	грн	грн	грн

L13. Як би Ви в цілому оцінили матеріальне становище Вашої сім'ї?

1. Злиденне
2. Бідне
3. Середнє
4. Заможне
5. Багате

m1. Яким є склад Вашої сім'ї? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Живу один (одна)
2. Подружжя без дітей
3. Подружжя без дітей, але з батьками (або одним із них)
4. Подружжя з дитиною (дітьми)
5. Подружжя з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них)
6. Мати (батько) з дитиною (дітьми)
7. Мати (батько) з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них)
8. Інше (напишіть) _____

m2. Чи є у Вас діти і якого вони віку? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Дітей не маю	4. Маю дітей віком 10-14 років
2. Маю дітей віком до 6 років	5. Маю дітей віком 15-18 років
3. Маю дітей віком 6-9 років	6. Маю дітей віком понад 18 років

ЗАПИТАННЯ М3 ДЛЯ ТИХ, ХТО МАЄ ДІТЕЙ У ВІКОМ ДО 18 РОКІВ

m3. Скільки загалом у Вас дітей віком до 18 років?

_____ осіб

n1. Назвіть, будь ласка, тип Вашої зайнятості (роботи) в даний час:

- 1 – Професійний політик, керівний працівник держапарату
- 2 – Керівник (заступник керівника) підприємства, установи, сільгосппідприємства
- 3 – Службовець держапарату (посадова особа)
- 4 – Спеціаліст технічного профілю (з вищою або середньою спеціальною освітою)
- 5 – Спеціаліст у галузі науки, культури, охорони здоров'я, освіти, дошкільного виховання (з вищою або середньою спеціальною освітою)
- 6 – Працівник правоохоронних органів, військовослужбовець
- 7 – Підприємець у великому або середньому бізнесі
- 8 – Займаюсь дрібним бізнесом, індивідуальним підприємництвом
- 9 – Службовець з числа допоміжного персоналу
- 10 – Кваліфікований робітник
- 11 – Різнораб, підсобний робітник
- 12 – Працівник сільгосппідприємства
- 13 – Фермер
- 14 – Учень, студент, курсант, аспірант тощо
- 15 – Непрацюючий пенсіонер
- 16 – Домогосподарка
- 17 – Не маю постійного місця роботи, але підробляю у різних місцях залежно від обставин
- 18 – Не працюю і не маю ніяких джерел доходу
- 19 – Зареєстрований безробітний
- 20 – Інше (напишіть) _____
- 21 – Важко сказати

Чи важко знайти роботу у Вашому населеному пункті?

		<i>Легко</i>	<i>Важко</i>	<i>Не знаю</i>
n2.	За Вашою кваліфікацією та з достатнім заробітком	1	2	3
n3.	За Вашою кваліфікацією без достатнього заробітку	1	2	3
n4.	З достатнім заробітком, але не за кваліфікацією	1	2	3
n5.	Будь-яку роботу	1	2	3

n6. У державному чи приватному секторі Ви зараз працюєте?

1. У державному
2. У приватному
3. І в тому, і в тому
4. Не працюю

n7. Який статус зайнятості Ви маєте на роботі?

1. Роботодавець (власник, який використовує найману працю інших)
2. Самозайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)
3. Найманий працівник
4. У даний час не працюю
5. Важко сказати

n8. Якою мірою Ви задоволені своєю роботою в цілому?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений
6. Зараз я не працюю

n9. Чи маєте Ви або хтось із членів Вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном?

1. Так
2. Ні

n10. Скільки разів Ви особисто виїжджали за кордон з метою тимчасової роботи?

1. Жодного разу
2. 1 раз
3. 2 рази
4. 3 рази
5. Більше як 3 рази

n11. Чи збираєтесь Ви у найближчий рік поїхати за кордон на тимчасові заробітки?

1. Так
2. Ні

o1. Чи відповідає характер Вашої теперішньої роботи Вашому професійно-освітньому рівню?

1. Так
2. Ні
3. Важко сказати

o2. Чи задоволені Ви рівнем своєї освіти?

1. Повністю незадоволений
2. Скоріше незадоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Повністю задоволений

o3. Чи вмієте Ви користуватися комп'ютером?

1. Не вмію і ніколи не користуюсь
2. Умію працювати на комп'ютері, іноді користуюсь
3. Умію і постійно використовую в роботі
4. Інше (напишіть) _____

o4. Чи користуєтесь Ви Інтернетом? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Не маю потреби і ніколи не користуюсь
2. Маю потребу, але не маю можливостей користуватися
3. Користуюся вдома
4. Користуюся на роботі
5. Користуюся в інтернет-кафе, комп'ютерному клубі тощо

o5. Чи плануєте Ви найближчим часом придбати для себе (для Вашої сім'ї) комп'ютер?

1. Так, планую
2. Ні (вже маю)
3. Ні (немає потреби)
4. Ні (не маю можливості)
5. Важко сказати

p1. Які газети Ви читали за останні 7 днів? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Голос України	16. Україна молода
2. Демократична Україна	17. Урядовий кур'єр
3. Вечерние вести	18. Факты и комментарии
4. День	19. Час
5. Дзеркало тижня	20. Аргументы и факты
6. Киевские ведомости	21. Известия
7. Команда	22. Комсомольская правда
8. Бульвар	23. Московский комсомолец
9. Киевский телеграф	24. Районні газети
10. Комуніст	25. Міські газети
11. Сьогодні	26. Обласні газети
12. Сільські вісті	27. Інші українські газети
13. Столичные новости	28. Інші російські газети
14. Товариш	29. Упродовж останніх 7 днів не читали
ніяких газет
15. Україна і світ сьогодні	

p2. Скільки часу в цілому Ви витрачаєте на читання газет у звичайний буденний день?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p3. Скільки часу в цілому Ви перебуваєте біля телевізора у звичайний буденний день?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p4. Скільки всього часу в середньому в буденний день Ви зазвичай слухаєте радіо?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p5. Як Ви ставитесь до телереклами?

1. Дуже негативно
2. Скоріше негативно
3. Важко сказати, негативно чи позитивно
4. Скоріше позитивно
5. Дуже позитивно

q1. Якими послугами зв'язку Ви користувалися за останні 30 днів?

(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Отримував газети
2. Отримував журнали
3. Пересилав чи отримував гроші
4. Пересилав чи отримував посилки і бандеролі
5. Пересилав чи отримував листи і листівки
6. Пересилав чи отримував телеграми
7. Телефоном звичайним
8. Телефоном мобільним
9. Факсом
10. Електронною поштою (E-mail)
11. Інтернетом

q2. Чи плануєте Ви найближчим часом стати абонентом мобільного зв'язку?

1. Так, планую
2. Ні (вже маю)
3. Ні (немає потреби)
4. Ні (немає можливості)

q3. Якими видами транспорту Ви користувалися за останні 30 днів? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Літак
2. Поїзд
3. Електричка
4. Автобус міжміський
5. Автобус приміський
6. Автобус міський
7. Трамвай
8. Тролейбус
9. Метро
10. Маршрутне таксі
11. Таксі
12. Випадкове авто
13. Інше (напишіть) _____
14. Ніякими

r1. Як Ви оцінюєте характер змін, які відбулися у Вашому житті за останні 12 місяців? Для відповіді по кожному рядку використовуйте такі оцінки:

- 1 – Значно погіршилися
- 2 – Трохи погіршилися
- 3 – Залишились такими самими
- 4 – Трохи поліпшилися
- 5 – Значно поліпшилися

r1.1	Матеріальні умови сім'ї	1	2	3	4	5
r1.2	Медичне обслуговування	1	2	3	4	5
r1.3	Умови відпочинку під час відпустки	1	2	3	4	5
r1.4	Умови відпочинку та дозвілля після роботи	1	2	3	4	5
r1.5	Можливість отримання достовірної інформації про те, що діється у країні	1	2	3	4	5
r1.6	Умови виховання дітей	1	2	3	4	5
r1.7	Можливість вільно висловлювати власні погляди	1	2	3	4	5
r1.8	Можливість брати участь у культурному житті	1	2	3	4	5
r1.9	Екологічна ситуація (стан довколишнього середовища)	1	2	3	4	5
r1.10	Захищеність від свавілля влади, посадовців	1	2	3	4	5
r1.11	Гарантії зайнятості, забезпечення роботою	1	2	3	4	5
r1.12	Особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях)	1	2	3	4	5

r2. Якою мірою Ви пишастесь чи не пишастесь тим, що є громадянином України?

- 1. Зовсім не пишастесь
- 2. Скоріше не пишастесь
- 3. Важко сказати
- 4. Скоріше пишастесь
- 5. Дуже пишастесь

Дехто вважає, що перелічені далі обставини є важливими, щоб вважатися справжнім українцем, інші гадають, що вони не важливі. **Як Ви особисто вважаєте, наскільки важливою чи не важливою є кожна з наступних обставин, щоб вважатися справжнім українцем?**

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Дуже важливо	Певною мірою важливо	Не дуже важливо	Зовсім не важливо
NID.1	Народитись в Україні	1	2	3	4
NID.2	Мати українське громадянство	1	2	3	4
NID.3	Прожити в Україні переважну частину свого життя	1	2	3	4
NID.4	Знати українську мову	1	2	3	4
NID.5	Бути віруючим християнином	1	2	3	4
NID.6	Поважати українські закони та політичний устрій	1	2	3	4
NID.7	Відчувати себе українцем	1	2	3	4
NID.8	Бути українцем за національністю	1	2	3	4
NID.9	Відчувати відповідальність за Україну	1	2	3	4

З одними людьми Вас чимало об'єднує, а інші, хоча й живуть поряд, завжди залишаються чужими.

Про кого, про які з перелічених далі груп людей Ви могли б сказати "ЦЕ – МИ"?
(Відмітьте, будь-ласка, одну відповідь по кожному рядку)

		Безумовно, можу сказати «ЦЕ – МИ»	Мабуть, можу сказати «ЦЕ – МИ»	Мабуть, НЕ можу сказати «ЦЕ – МИ»	Зовсім НЕ можу сказати «ЦЕ – МИ»
ID.1	Ті, хто близькі за політичними поглядами	1	2	3	4
ID.3	Люди тієї самої професії	1	2	3	4
ID.4	Ті, хто досяг успіху	1	2	3	4
ID.5	Люди тієї самої національності, що й я	1	2	3	4
ID.6	Ті, хто живе в нашому місті, селищі, селі	1	2	3	4
ID.7	Радянський народ	1	2	3	4
ID.8	Ті, хто потрапив до загалу нужденних	1	2	3	4
ID.9	Громадяни України	1	2	3	4
ID.10	Люди такого самого достатку, що й я	1	2	3	4
ID.11	Прихильники українських народних традицій	1	2	3	4
ID.12	Люди тієї самої віри, релігії, що й я	1	2	3	4
ID.13	Люди, що поділяють європейські цінності	1	2	3	4
ID.14	Слов'яни	1	2	3	4
ID.15	Люди, що належать до середнього класу	1	2	3	4

z06.1. За яку партію чи блок Ви проголосували на виборах до Верховної Ради України 26 березня 2006 року?

1. Український Народний Блок Костенка і Плюща
2. Блок НДП
3. Комуністична партія України
4. Партія "Віче"
5. Блок "НАША УКРАЇНА"
6. Партія регіонів
7. "Громадянський блок ПОРА-ПРП"
8. Соціалістична партія України
9. Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція"
10. Партія Зелених України
11. "Блок Юлії Тимошенко"
12. "Народний Блок Литвина"
13. Опозиційний блок "НЕ ТАК!"
14. За іншу (яку?) _____
15. Проти всіх
16. Не ходив на вибори
17. Не пам'ятаю, за кого проголосував

ЛЮДИ ВИСЛОВЛЮЮТЬ РІЗНІ СУДЖЕННЯ ПРО ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ.
Відмітьте, будь-ласка, якою мірою Ви особисто згодні чи не згодні з кожним з наступних висловлювань.

- 1 – Повністю згоден
2 – Скоріше згоден
3 – Важко сказати, згоден чи ні
4 – Скоріше не згоден
5 – Взагалі не згоден

РС.1	Я не можу спокійно дивитись, як усі важливі рішення в країні приймають інші люди	1	2	3	4	5
РС.2	Демократія – найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	1	2	3	4	5
РС.3	Мені все одно, якою буде влада, аби не стало гірше	1	2	3	4	5
РС.4	Без демократії неможливий стійкий економічний розвиток країни	1	2	3	4	5
РС.5	Я не надіюсь на вибори, бо не вірю, що від їх результатів зміниться моє життя.	1	2	3	4	5
РС.6	Для нормального розвитку країні потрібна "сильна рука", а не розмови про демократію	1	2	3	4	5
РС.7	Я свій вибір давно вже зробив, тому не хочу брати участі в сьогоднішньому політичному житті	1	2	3	4	5
РС.8	Демократія несе пересічній людині невпевненість у завтрашньому дні	1	2	3	4	5
РС.9	Який сенс боротися за свої права, якщо влада своїми діями вочевидь їх ігнорує	1	2	3	4	5
РС.10	Я впевнений, що тільки в демократичному суспільстві по-справжньому поважають права людини	1	2	3	4	5
РС.11	Шляхом голосування ми обираємо владу, а далі від нас уже нічого не залежить	1	2	3	4	5
РС.12	Демократія забезпечує людині найбільші можливості для індивідуального політичного вибору порівняно з іншими режимами	1	2	3	4	5
РС.13	Будь-яка спроба щось змінити в політичному житті країни потребує від людей жертв, які зазвичай виявляються марними	1	2	3	4	5
РС.14	Тільки за демократії законодавча влада відображає інтереси всіх основних соціальних груп	1	2	3	4	5
РС.15	У політичному житті країни може що-небудь змінитись, якщо я відверто викажу свою точку зору	1	2	3	4	5
РС.16	Демократія надає людям можливість об'єднуватись в партії і союзи для реального захисту своїх прав та інтересів	1	2	3	4	5
РС.17	Ідея демократії є хорошою для будь-якого часу	1	2	3	4	5
РС.18	Демократія є підходящою формою правління для нашої країни	1	2	3	4	5

РС.19 В якій мірі Ви задоволені чи не задоволені тим, як розвивається демократія в нашій країні?

1. Взагалі не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Повністю задоволений

z05.3. За кого Ви голосували у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 року?

1. В.Ющенко
2. В.Янукович
3. Проти обох
4. Не брав участі у голосуванні за своїм бажанням
5. Не зміг проголосувати через зміни в Законі про вибори

z05.8. Чи підтримували Ви політичних лідерів «помаранчевої революції», і чи підтримуєте Ви їх зараз?

1. Підтримував тоді і підтримую зараз
2. Підтримував тоді, але не підтримую зараз
3. Не підтримував тоді, але підтримую зараз
4. Не підтримував і не підтримую
5. Важко відповісти

z05.9. Як Ви вважаєте, яким чином результати президентських виборів вплинуть на добробут Вашої родини у найближчі 5 років?

1. Впевнений, що позитивно
2. Сподіваюся, що позитивно, але повністю в цьому не впевнений
3. Важко сказати, позитивно чи негативно
4. Думаю, що негативно, але повністю в цьому не впевнений
5. Впевнений, що негативно

z05.17. Чи відчуваєте Ви особисто себе в “виграші” чи “програші” в наслідку «помаранчевої революції» 2004 р.?

1. Скоріше в “програші”
2. Важко визначити, в “програші” чи в “виграші”.
3. Скоріше в “виграші”

z05.21. Які почуття у Вас переважають, коли Ви думаєте про майбутнє України?
(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Оптимізм
2. Байдужість
3. Радість
4. Безвихідність
5. Впевненість
6. Розгубленість
7. Задоволення
8. Песимізм
9. Надія
10. Тривога
11. Інтерес
12. Страх
13. Інше (напишіть) _____
14. Важко сказати

Чи вірите Ви, що через десять років...		Цілком впевнений	Скоріше впевнений	Важко сказати, впевнений чи ні	Скоріше не впевнений	Зовсім не впевнений
z05.22	Ситуація в Україні стане кращою, ніж сьогодні	1	2	3	4	5
z05.23	Більшість громадян України будуть мати гідні умови життя	1	2	3	4	5
z05.24	В розвинутих країнах до українців будуть ставитися з повагою	1	2	3	4	5
z05.25	В Україні значно знизиться рівень злочинності	1	2	3	4	5
z05.26	Політичні лідери будуть більше враховувати інтереси і думки простих людей	1	2	3	4	5
z05.27	Пенсії будуть не нижче прожиткового мінімуму	1	2	3	4	5
z05.28	Вдасться практично покінчити з корупцією та тіньовою економікою	1	2	3	4	5
z05.29	Необхідна медична допомога буде доступною для більшості населення	1	2	3	4	5
z05.30	Якісна освіта стане загальнодоступною	1	2	3	4	5

s1. Ваша стать: 1. Чоловіча
2. Жіноча

s2. Ваш вік: _____ повних років

s3. Ваш сімейний стан:

1. Ніколи не був (-ла) у шлюбі
2. Перебуваю у зареєстрованому шлюбі
3. Перебуваю у фактичному, незареєстрованому шлюбі
4. Розлучений (-на) офіційно
5. Розійшовся (-лась), хоч офіційно не розлучений (-на)
6. Вдівець (вдова)

s4. Ваша освіта:

1. Початкова, неповна середня
2. Середня загальна
3. Середня спеціальна (технікум, училище коледж)
4. Перша ступінь вищої освіти (бакалавр)
5. Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь)

s5. Ваша національність:

1. Українець
2. Росіянин
3. Інша (напишіть) _____

s6. Чи однієї національності Ваші батьки?

1. Так
2. Ні
3. Не знаю

s7. У Вашого чоловіка (дружини) та ж національність, що й у Вас?

1. Та ж
2. Інша (напишіть) _____
3. Не в шлюбі

s8. Ваша рідна мова:

1. Українська
2. Російська
3. Інша (напишіть) _____

s9. До якого віросповідання Ви себе відносите?

1. Не релігійний
2. Православ'я
3. Католицизм
4. Греко-католицизм
5. Протестантизм
6. Іслам
7. Іудаїзм
8. Інше _____

s10. Де Ви народилися?

1. В Україні
2. У Росії
3. В іншій республіці колишнього СРСР
4. В іншій країні

s11. В якому населеному пункті пройшла переважна частина Вашого дитинства?

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. У Києві
2. У місті з населенням понад 250 тис. осіб в Україні
3. У невеликому місті в Україні
4. У селі в Україні
5. За межами України, в місті
6. За межами України, в селі
7. Через часті переїзди у мене не лишилося вражень про місто/село мого дитинства
8. Інше (напишіть) _____

s12. Де Ви зараз проживаєте?

1. Київ
2. Місто з населенням понад 250 тис. осіб
3. Невелике місто
4. Село

s13. В якій області Ви мешкаєте?

1 Вінницька	14 Львівська
2 Волинська	15 Миколаївська
3 Дніпропетровська	16 Одеська
4 Донецька	17 Полтавська
5 Житомирська	18 Рівненська
6 Закарпатська	19 Сумська
7 Запорізька	20 Тернопільська
8 Івано-Франківська	21 Харківська
9 Київська (без Києва)	22 Херсонська
10 Київ (місто)	23 Хмельницька
11 Кіровоградська	24 Черкаська
12 АР Крим	25 Чернігівська
13 Луганська	26 Чернівецька

s14. Якою мовою Ви б хотіли заповнювати анкету наступного разу?

1. Українською
2. Російською

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ!

ЦЮ ТАБЛИЦЮ ЗАПОВНЮЄ ІНТЕРВ'ЮЕР!

u1. Дата заповнення: число _____ місяць _____

u2. Номер анкети _____

u3. Прізвище І.П. інтерв'юера _____

u4. Код інтерв'юера _____

Підпис інтерв'юера _____

u5. Мова анкети:

Українська 1
Російська 2

u6. Тип населеного пункту:

Місто з населенням понад 1 млн осіб..... 1
Від 501 тис. до 1 млн осіб..... 2
Від 251 тис. до 500 тис. осіб 3
Від 101 тис. до 250 тис. осіб 4
Від 51 тис. до 100 тис. осіб..... 5
Від 21 тис. до 50 тис. осіб..... 6
Менше 20 тис. осіб..... 7
Селище міського типу (СМТ)..... 8
Село 9

Додаток
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – 2006

(Думки, оцінки й умови життя населення України)

2006

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ОПИТУВАННЯ!

Інститут соціології НАН України проводить серію регулярних щорічних опитувань населення України.

Організацію дослідження забезпечує Центр соціальних та політичних досліджень „СОЦІС”

Ви - один з учасників опитування, котрі за віком, статтю, освітою та місцем проживання представляють усе населення України. Від Вашого особистого терпіння та щирості залежатиме якість опитування загалом.

ЯК ЗАПОВНЮВАТИ АНКЕТУ

До кожного запитання подано перелік варіантів відповідей. Прочитайте їх, виберіть одну чи кілька відповідей, які найближчі до Вашої точки зору, та **обведіть кружечком** відповідну цим відповідям цифри (кодовий номер - для введення отриманих даних до комп'ютера). У деяких випадках у відповідному рядку можна **дописати свій варіант відповіді**.

Якщо Ви випадково позначили не ту відповідь, яку хотіли, або передумали і бажаєте виправити свою відповідь, чітко закресліть попередній кружечок хрест-навхрест і обведіть потрібний номер.

Ми вивчаємо думки людей з найрізноманітніших питань. В анкеті не існує правильних чи неправильних відповідей на жодне запитання. Ми вивчаємо, як насправді, живуть люди в Україні, і що такі люди, як Ви, думають про ситуацію в нашій країні.

Усі отримані дані будуть аналізуватися тільки в узагальненому вигляді.

БУДЬТЕ УВАЖНИМИ, КОЛИ ЗАПОВНЮЄТЕ АНКЕТУ!

Просимо Вас бути уважними. Бути уважними — це, насамперед, постаратися дати відповідь на **кожне** поставлене запитання.

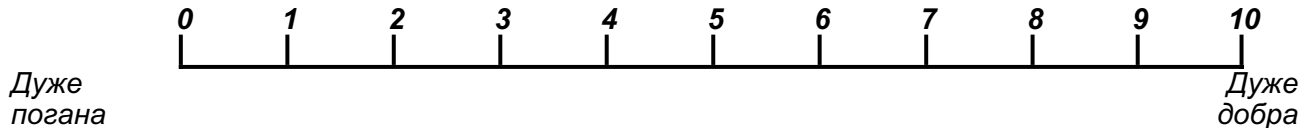
Якщо запитання не зрозуміле або Ви з якоїсь причини не бажаєте на нього відповідати, відзначте це на полях, щоб ми могли знати, що запитання пропущене не випадково.

З усіх запитань Ви можете **звертатися за уточненнями до інтерв'юера**, який дав Вам анкету для заповнення і прийде її забирати. Якщо Ви не змогли якусь частину анкети заповнити самостійно, можете закінчити її заповнення за допомогою інтерв'юера, перш ніж її віддати.

Якщо у Вас виникнуть запитання, на які не зможе відповісти інтерв'юер, Ви можете зателефонувати до центру „СОЦІС” за тел.: (8-044) 248-77-63/64.

ДЯКУЄМО ЗА ЗГОДУ ВЗЯТИ УЧАСТЬ В АНКЕТУВАННІ!

а1. Як Ви оцінюєте нинішню економічну ситуацію в Україні? (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 - дуже погана, 10 - дуже добра).

а2. Як Ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні?

1. Зовсім не схвалюю
2. Скоріше не схвалюю
3. Важко сказати, схвалюю чи не схвалюю
4. Скоріше схвалюю
5. Цілком схвалюю

ЯК ВИ СТАВИТЕСЬ ДО ПЕРЕДАЧІ У ПРИВАТНУ ВЛАСНІСТЬ (приватизації)...?

		Скоріше негативно	Важко сказати, негативно чи позитивно	Скоріше позитивно
а3.	Крупних підприємств	1	2	3
а4.	Малих підприємств	1	2	3
а5.	Землі	1	2	3

а6. Чи можна, на Вашу думку, дозволити купівлю – продаж землі?

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

а7. Яким чином, на Вашу думку, держава повинна брати участь в управлінні економікою? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Треба мінімізувати участь держави - все регулює ринок
2. Треба поєднати державне управління і ринкові методи
3. Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю
4. Важко сказати

а8. Чи згодні Ви особисто працювати у приватного підприємця?

1. Ні
2. Скоріше ні
3. Важко сказати
4. Скоріше так
5. Так

а9. Чи хотіли б Ви відкрити свою справу (власне підприємство, фермерське господарство та ін.)?

1. Ні
2. Скоріше ні
3. Важко сказати
4. Скоріше так
5. Так

а10. Якщо б у Вас несподівано з'явилась велика сума грошей, де б Ви захотіли її зберігати? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. У державному українському банку
2. У комерційному українському банку
3. У банку за кордоном
4. Ніяким банкам я б свої гроші не довірив (шукав би інший спосіб збереження своїх грошей)
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко сказати

b1. Якою мірою Вас цікавить політика?

1. Зовсім не цікавить
2. Певною мірою цікавить
3. Дуже цікавить

b2. Одні політичні сили хочуть, щоб Україна вибрала шлях соціалізму, інші - капіталізму. Як Ви особисто ставитесь до цих сил?

1. Підтримую прихильників соціалізму
2. Підтримую прихильників капіталізму
3. Підтримую і тих, і тих, аби не конфліктували
4. Не підтримую нікого з них
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко сказати

b3. У політичному спектрі зазвичай вирізняються окремі, більш або менш самостійні течії. Нижче наведено декілька таких течій. Виберіть, будь ласка, одну з них, яка найближча Вам.

1. Комуністична
2. Соціалістична
3. Соціал-демократична
4. Зелені
5. Ліберальна
6. Християнсько-демократична
7. Національно-демократична
8. Націоналістична
9. Інше (напишіть) _____
10. Ніяка взагалі
11. Ще остаточно не визначив своєї позиції
12. Я не розуміюся на цих течіях

b4. Членом якої з громадських або політичних організацій Ви є? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Клуб за інтересами
2. Політична партія
3. Суспільно-політичний рух
4. Екологічний рух
5. Громадська організація, фонд, асоціація
6. Нетрадиційна профспілка
7. Творча спілка
8. Спортивний клуб, товариство
9. Об'єднання за фахом
10. Студентське товариство, молодіжна організація
11. Релігійна організація, церковна громада
12. Об'єднання фермерів
13. Інша організація, об'єднання, рух
14. Не належу до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів

b5. Як Ви думаєте, які соціальні групи відіграють значну роль у житті українського суспільства? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Робітники
2. Селяни
3. Інтелігенція
4. Підприємці, бізнесмени
5. Керівники держпідприємств
6. Службовці держапарату ("чиновники")
7. Пенсіонери
8. Керівники сільгоспідприємств
9. Лідери політичних партій
10. Військові
11. Працівники міліції, служби безпеки
12. Судді та працівники прокуратури
13. Мафія, злочинний світ
14. Інші (напишіть) _____
15. Ніхто не відіграє
16. Важко сказати

Дайте відповідь, будь-ласка, на наступні запитання: (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Ні	Важко сказати	Так
b6	Чи можуть сьогодні в Україні люди вільно висловлювати свої політичні погляди?	1	2	3
b7	Чи є сьогодні в Україні політичні лідери, які можуть ефективно керувати країною?	1	2	3
b8	Чи потрібна, на Вашу думку, Україні багатопартійна система?	1	2	3
b9	Чи є серед існуючих на теперішній час в Україні політичних партій і рухів такі, яким можна довірити владу?	1	2	3

b10. Чи можете Ви сказати, що обраний від Вашого округу депутат здатен виразити Ваші інтереси в парламенті?

1. Так
2. Не впевнений
3. Ні
4. Я не знаю, хто був обраний

b11. Яку оцінку Ви б дали діяльності В.Ющенка на посаді Президента України, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b12. Яку оцінку Ви б дали діяльності В.Путіна на посаді Президента Росії, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b13. Яку оцінку Ви б дали діяльності О.Лукашенка на посаді Президента Білорусі, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b14. Яку оцінку Ви б дали діяльності Дж.Буша на посаді Президента США, якщо "1" – найнижча, а "10" – найвища оцінка?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7-----8-----9-----10

b15. Якою, на Вашу думку, має бути роль Президента в Україні? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Президент має бути головою уряду і брати на себе всю повноту відповідальності за зовнішню та внутрішню політику (як у США)
2. Президент має розділити владу з прем'єр-міністром, який затверджується парламентом (як у Франції)
3. Президент має бути головою держави, "символом нації" без владних повноважень, які має прем'єр-міністр, обраний парламентом (як в Італії та ФРН)
4. Президент Україні взагалі не потрібен
5. Важко сказати

b16. Як би Ви оцінили в цілому політичну ситуацію в Україні? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Благополучна
2. Спокійна
3. Напружена
4. Критична, вибухонебезпечна
5. Важко сказати

b17. Якому шляху розвитку України Ви віддасте перевагу? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Першою чергою розширювати зв'язки у межах СНД
2. Розвивати відносини переважно з Росією
3. Зміцнювати перш за все східнослов'янський блок (Україна, Росія, Білорусь)
4. Встановлювати зв'язки, першою чергою, з розвиненими країнами Заходу
5. Опиралися перш за все на власні ресурси, зміцнюючи незалежність
6. Різні регіони України мають обирати свій шлях
7. Інше (напишіть) _____
8. Важко сказати

b18. Чи підтримуєте Ви ідею подвійного громадянства в Україні?

1. Так
2. Ні
3. Важко сказати

ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО ... (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку)

		Скоріше негативно	Важко сказати	Скоріше позитивно
b19.	Ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі	1	2	3
b20.	Вступу України до Європейського Союзу	1	2	3
b21.	Вступу України до НАТО	1	2	3
b22.	Співпраці України з Міжнародним Валютним Фондом	1	2	3

b23. Як Ви ставитесь до ідеї прямого президентського правління в Україні, коли Президент перебирає на себе всю повноту влади з метою виходу з кризи, обмежуючи функції парламенту? (Відзначте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Це неприпустимо ні за яких обставин
2. Це необхідно, якщо парламент виявиться непрацездатним
3. Це треба зробити в будь-якому разі
4. Важко сказати

с1. Чи зверталися Ви за останні 12 місяців до вказаних установ чи організацій щодо розв'язання Ваших особистих проблем, та якою мірою Ви задоволені їх розв'язанням? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		<i>Не зверталися</i>	<i>Зверталися, але безрезультатно</i>	<i>Зверталися і отримали допомогу</i>
с1.1	Міліція	1	2	3
с1.2	Суд	1	2	3
с1.3	Прокуратура	1	2	3
с1.4	Адвокат	1	2	3
с1.5	Місцева держадміністрація	1	2	3

с2. Якби уряд України ухвалив рішення, яке утискає Ваші законні права та інтереси, чи могли б Ви щось зробити проти такого рішення?

1. Ні, нічого не зміг би зробити
2. Важко сказати
3. Так, зміг би щось зробити

с3. А якби аналогічне рішення ухвалила місцева влада, чи змогли б Ви щось зробити проти такого рішення?

1. Ні, нічого не зміг би зробити
2. Важко сказати
3. Так, зміг би щось зробити

с4. Як Ви вважаєте, наскільки можливі зараз у Вашому місті/селі масові виступи (мітинги, демонстрації) населення проти падіння рівня життя, на захист своїх прав?

1. Малоімовірно
2. Важко сказати
3. Досить імовірно

с5. Якщо такі мітинги, демонстрації протесту відбудуться, Ви особисто братимете в них участь чи ні?

1. Скоріше за все, ні
2. Важко сказати
3. Скоріше за все, так

с6. У разі, коли порушено Ваші права та інтереси, які заходи та засоби відстоювання своїх прав Ви вважаєте за найефективніші і припустимі настільки, що Ви самі ГОТОВІ ВЗЯТИ в них УЧАСТЬ? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Участь у передвиборчих кампаніях
2. Збирання підписів під колективними петиціями
3. Законні мітинги і демонстрації
4. Погрожування страйком
5. Бойкот (відмова виконувати рішення адміністрації, органів влади)
6. Несанкціоновані мітинги і демонстрації
7. Незаконні страйки
8. Голодування протесту
9. Пікетування державних установ
10. Захоплення будівель державних установ, блокування шляхів сполучення
11. Створення незалежних від Президента та уряду збройних формувань
12. Інше _____
13. Жоден із заходів не здається мені ефективним і припустимим настільки, щоб я взяв (-ла) у них участь
14. Важко сказати

с7. Що, на Вашу думку, краще - терпіти всілякі матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку, миру та спокою, чи у випадках значного погіршення умов життя виходити на вулицю з протестом? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Потрібно за будь-яку ціну зберігати порядок, мир та спокій
2. Важко сказати
3. Потрібно активно протестувати проти постійного погіршення умов життя

с8. Чи варто було скасовувати смертну кару в Україні?

1. Так, варто
2. Важко сказати
3. Ні, не варто

Люди висловлюють різні думки щодо життя (як свого особистого, так і життя суспільства). Ми зібрали декотрі, найбільш поширені висловлювання людей. **Відзначте, будь-ласка, КОЖНУ думку – ЗГОДНІ Ви з нею чи НІ** (Намагайтеся уникати відповіді "не знаю").

		Згоден	Не згоден	Не знаю
d1.1	Зараз все так хитко, і здається, що може відбутися все, що завгодно	2	0	1
d1.2	Чого сьогодні нам не вистачає, так це справжньої дружби, як було раніше, - на все життя	2	0	1
d1.3	За теперішнього безпорядку та невизначеності важко зрозуміти, у що вірити	2	0	1
d1.4	Все так швидко зараз змінюється, що не розумієш, яким законам слідувати	2	0	1
d1.5	Багато з того, у що вірили наші батьки, руйнується на очах	2	0	1
d1.6	Проблема зараз у тому, що більшість людей взагалі ні в що не вірить	2	0	1
d1.7	Я часто не розумію, що до чого; почуваю себе ніяково	2	0	1
d1.8	Раніше люди краще себе почували, тому що кожний знав, як вчинити правильно	2	0	1
d1.9	Мені здається, інші краще за мене знають, що вірно, а що – ні	2	0	1
d2.1	Більшості людей можна довіряти	0	2	1

		Згоден	Не згоден	Не знаю
d2.2	Людська природа така, що війни та конфлікти будуть завжди	2	0	1
d2.3	Найбільше зараз потрібні для виховання суворість та вимогливість батьків	2	0	1
d2.4	Декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії	2	0	1
d2.5	Більшості людей, життя яких не склалося, просто не вистачає наполегливості, сили та волі	2	0	1
d2.6	У політиці краще обійтися без жінок	2	0	1
d2.7	Головна проблема сьогодні в тому, що люди надто багато говорять і мало працюють	2	0	1
d3.1	Потрібно дуже багато доказів, щоб переконати людей в якій-небудь істині	2	0	1
d3.2	Я думаю, що більшість людей здатна збрехати, щоб просунути по службі	2	0	1
d3.3	Більшість людей чесні лише тому, що бояться, що їх викриють на брехні	2	0	1
d3.4	Я думаю, що більшість людей здатна піти на нечесний учинок заради вигоди	2	0	1
d3.5	Нікому не довіряти - найбезпечніше	2	0	1
d3.6	Думаю, що майже кожен може збрехати, щоб уникнути неприємностей	2	0	1
d3.7	Більшість людей в душі не люблять обтяжувати себе заради того, щоб допомогти іншим	2	0	1
d4	Жінки не повинні займати керівні посади	2	0	1

d5. Чи були у Вас упродовж останнього місяця які-небудь конфлікти, що вивели Вас з душевної рівноваги? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. На вулиці, в транспорті
2. У магазині, в установах побутових послуг
3. З чиновниками державних установ
4. З керівництвом свого підприємства (установи)
5. З колегами по роботі
6. З представниками правоохоронних органів
7. З приїжджими з інших країн
8. З людьми інших політичних переконань
9. З людьми, які ображають чужу національну гідність
10. З батьками
11. З дітьми
12. З дружиною / чоловіком
13. З іншими родичами
14. З друзями
15. Інші (які?) _____
16. Не було ніяких конфліктів

d6. Який рівень Вашої довіри ...? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

		<i>Зовсім не довіряю</i>	<i>Переважно не довіряю</i>	<i>Важко сказати, довіряю чи ні</i>	<i>Переважно довіряю</i>	<i>Цілком довіряю</i>
d6.1	Сім'ї та родичам	1	2	3	4	5
d6.2	Співвітчизникам	1	2	3	4	5
d6.3	Сусідам	1	2	3	4	5
d6.4	Колегам	1	2	3	4	5
d6.5	Церкві та духовенству	1	2	3	4	5
d6.6	Астрологам	1	2	3	4	5
d6.7	Засобам масової інформації (телебачення, радіо, газети)	1	2	3	4	5
d6.8	Податковій інспекції	1	2	3	4	5
d6.9	Міліції	1	2	3	4	5
d6.10	Прокуратурі	1	2	3	4	5
d6.11	Судам	1	2	3	4	5
d6.12	Президентів	1	2	3	4	5
d6.13	Верховній Раді	1	2	3	4	5
d6.14	Уряду	1	2	3	4	5
d6.15	Місцевим органам влади	1	2	3	4	5
d6.16	Армії	1	2	3	4	5
d6.17	Профспілкам	1	2	3	4	5
d6.18	Політичним партіям	1	2	3	4	5
d6.19	Комуністичній партії	1	2	3	4	5
d6.20	Керівникам державних підприємств	1	2	3	4	5
d6.21	Приватним підприємцям	1	2	3	4	5
d6.22	Банкам	1	2	3	4	5
d6.23	Страховим компаніям	1	2	3	4	5
d6.24	Благодійним фондам, громадським асоціаціям і об'єднанням	1	2	3	4	5

Чи доводилось Вам за останні 12 місяців стикатися з випадками дискримінації (утиску прав та інтересів) щодо людей таких національностей?

		<i>Так</i>	<i>Ні</i>
e1.	Українців	1	2
e2.	Росіян	1	2
e3.	Євреїв	1	2
e4.	Інших національностей (яких?) _____	1	2

Е5. Стосовно кожної із національностей, наведених нижче, оберіть **ОДНЕ** з положень, **НАЙБЛИЖЧЕ особисто ВАМ, на яке б Ви допустили представників цієї національності.**

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Я згоден допустити представників цієї національності як...						
		Членів моєї сім'ї	Близьких друзів	Сусідів	Колег по роботі	Мешканців України	Відвідувачів України	Взагалі не допускав би в Україну
е5.1	Азербайджанців	1	2	3	4	5	6	7
е5.2	Американців	1	2	3	4	5	6	7
е5.3	Арабів	1	2	3	4	5	6	7
е5.4	Афганців	1	2	3	4	5	6	7
е5.5	Білорусів	1	2	3	4	5	6	7
е5.6	Угорців	1	2	3	4	5	6	7
е5.7	Грузинів	1	2	3	4	5	6	7
е5.8	Євреїв	1	2	3	4	5	6	7
е5.9	Китайців	1	2	3	4	5	6	7
е5.10	Кримських татар	1	2	3	4	5	6	7
е5.11	Молдаван	1	2	3	4	5	6	7
е5.12	Негрів	1	2	3	4	5	6	7
е5.13	Німців	1	2	3	4	5	6	7
е5.14	Поляків	1	2	3	4	5	6	7
е5.15	Росіян	1	2	3	4	5	6	7
е5.16	Румунів	1	2	3	4	5	6	7
е5.17	Словаків	1	2	3	4	5	6	7
е5.18	Турків	1	2	3	4	5	6	7
е5.19	Українців	1	2	3	4	5	6	7
е5.20	Українців, які проживають в інших країнах	1	2	3	4	5	6	7
е5.21	Циган	1	2	3	4	5	6	7
е5.22	Чехів	1	2	3	4	5	6	7
е5.23	Чеченців	1	2	3	4	5	6	7

е6. Якою мовою (мовами) Ви переважно спілкуєтеся у Вашій родині (вдома)? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Переважно українською
2. Переважно російською
3. І українською, і російською (залежно від обставин)
4. Іншою

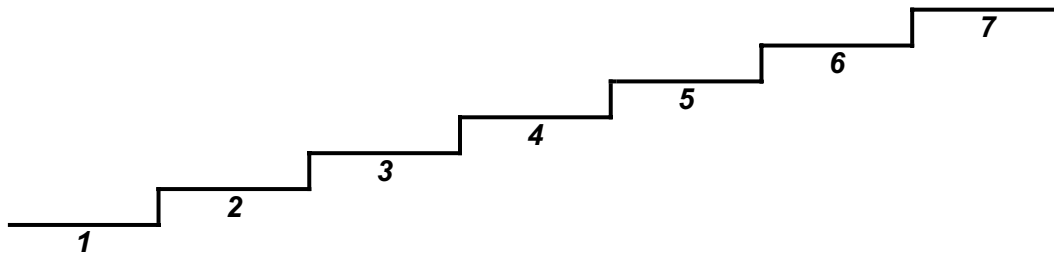
е7. Чи вважаєте Ви за необхідне надати російській мові статусу офіційної в Україні?

1. Ні
2. Важко сказати
3. Так

е8. Яку мову, окрім української, на Вашу думку, необхідно обов'язково вивчати в загальноосвітніх навчальних закладах? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Російську
2. Англійську
3. Іншу (напишіть) _____

f1. Уявіть собі, що на сходах такої собі "драбинки" розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій – ті, хто має найнижче становище, а на найвищій – ті, хто має найвище положення. НА ЯКУ ІЗ ЦИХ СХОДИНОК ВИ ПОСТАВИЛИ Б СЕБЕ?
(Обведіть кружечком).

f2. Якою мірою Ви в цілому задоволені своїм становищем у суспільстві на теперішній час?

1. Скоріше не задоволений
2. Важко сказати, задоволений чи ні
3. Скоріше задоволений

f3. Ким Ви себе перш за все вважаєте? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Мешканцем села, району чи міста, в якому Ви живете
2. Мешканцем регіону (області чи кількох областей), де Ви живете
3. Громадянином України
4. Представником свого етносу, нації
5. Громадянином колишнього Радянського Союзу
6. Громадянином Європи
7. Громадянином світу
8. Інше (напишіть) _____

f3a. Чи могли б Ви віднести себе до СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ в Україні?

1. Мабуть, ТАК
2. Мабуть, НІ
3. Важко сказати

f4. Як Ви вважаєте, від чого здебільшого залежить те, як складається Ваше життя?

1. Здебільшого від зовнішніх обставин
2. Деякою мірою від мене, але більше від зовнішніх обставин
3. Однаковою мірою від мене і від зовнішніх обставин
4. Більшою мірою від мене, ніж від зовнішніх обставин
5. Здебільшого від мене

f5. Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений

f6. Чого з наведеного Вам не вистачає? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

- 1 - Не вистачає**
2 - Важко сказати, вистачає чи ні
3 - Вистачає
4 - Не цікавить

f6.1	Вміння жити в нових суспільних умовах	1	2	3	4
f6.2	Здоров'я	1	2	3	4
f6.3	Роботи, що підходить	1	2	3	4
f6.4	Необхідного одягу	1	2	3	4
f6.5	Добротного житла	1	2	3	4
f6.6	Сучасних економічних знань	1	2	3	4
f6.7	Упевненості в своїх силах	1	2	3	4
f6.8	Необхідної медичної допомоги	1	2	3	4
f6.9	Модного та красивого одягу	1	2	3	4
f6.10	Необхідних меблів	1	2	3	4
f6.11	Сучасних політичних знань	1	2	3	4
f6.12	Рішучості в досягненні своїх цілей	1	2	3	4
f6.13	Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів	1	2	3	4
f6.14	Можливості повноцінно проводити відпустку	1	2	3	4
f6.15	Можливості мати додатковий заробіток	1	2	3	4
f6.16	Можливості купувати найнеобхідніші продукти	1	2	3	4
f6.17	Ініціативи і самостійності під час розв'язання життєвих проблем	1	2	3	4
f6.18	Повноцінного дозвілля	1	2	3	4
f6.19	Можливості працювати з повною віддачею	1	2	3	4
f6.20	Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	1	2	3	4
f6.21	Захисту від злочинності	1	2	3	4
f6.22	Керівників, спроможних керувати державою	1	2	3	4
f6.23	Можливості бути причетним до своєї національної культури	1	2	3	4
f6.24	Доброзичливості та співчутливого ставлення оточуючих людей	1	2	3	4
f6.25	Справедливої оцінки заслуг людини перед суспільством	1	2	3	4
f6.26	Екологічної безпеки	1	2	3	4
f6.27	Дотримання в країні прав людини	1	2	3	4
f6.28	Упевненості, що не виникатимуть міжнаціональні конфлікти	1	2	3	4
f6.29	Справжніх друзів	1	2	3	4
f6.30	Освіти	1	2	3	4
f6.31	Норм і цінностей, які об'єднують людей в державі та суспільстві	1	2	3	4
f6.32	Політичних свобод (слова, совісті, пересування тощо)	1	2	3	4
f6.33	Знання української мови	1	2	3	4
f6.34	Щастя в сімейному житті	1	2	3	4
f6.35	Автомобіля	1	2	3	4
f6.36	Сучасних науково-технічних знань	1	2	3	4
f6.37	Стабільності в державі і суспільстві	1	2	3	4
f6.38	Державного захисту від зниження рівня життя	1	2	3	4
f6.39	Політичних ідеалів, які заслуговують на підтримку	1	2	3	4
f6.40	Взаєморозуміння між людьми різних національностей	1	2	3	4
f6.41	Коханої людини	1	2	3	4
f6.42	Садової (присадибної) ділянки	1	2	3	4
f6.43	Інформації про ті зміни, що відбуваються в суспільстві	1	2	3	4
f6.44	Впевненості в тому, що ситуація в країні буде покращуватися	1	2	3	4
f6.45	Порядку в суспільстві	1	2	3	4
f6.46	Дотримання діючих у країні законів	1	2	3	4
f6.47	Заощаджень, які б підтримали Ваш добробут хоча б упродовж року в разі тяжкої хвороби, безробіття, майнових збитків	1	2	3	4
f6.48	Упевненості у власному майбутньому	1	2	3	4
f6.49	Можливості дати дітям повноцінну освіту	1	2	3	4

f7. Відзначте, будь ласка, в яких із наведених нижче ситуаціях Вам довелося хоча б раз перебувати впродовж останніх 12 місяців? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Зазнати тяжкої хвороби, операції
2. Пережити тяжку хворобу або смерть близьких
3. Перебувати у стані, близькому до самогубства
4. Втратити роботу, бути вимушено безробітним
5. Потерпіти від якого-небудь злочину (крадіжки, пограбування, нападу, шахрайства тощо)
6. Опинитися у великій матеріальній скруті, коли немає за що купити навіть необхідні продукти
7. Відчувати свою безпорадність перед свавіллям влади
8. Втратити великі суми грошей через невдалі комерційно-фінансові операції
9. Звертатися за допомогою до суду, прокуратури, адвоката
10. Втратити соціальний оптимізм, надію на те, що стан у країні зміниться на краще
11. Зневіритися в людях, стикаючись із підлістю, зрадництвом
12. Втратити віру у свої сили такою мірою, що буквально нічого не хотілося робити
13. Серйозно конфліктувати з оточенням
14. Переживати інші тяжкі ситуації (які саме?) _____
15. Ніяких тяжких ситуацій за останні 12 місяців я не переживав

f8. Як Ви вважаєте, чого люди зараз бояться найбільше?

(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Зростання злочинності
2. Безробіття
3. Нападу зовнішнього ворога на Україну
4. Міжнаціональних конфліктів
5. Міжрелігійних конфліктів
6. Напливу біженців, переселенців і приїжджих
7. Зупинки підприємств
8. Повернення до старих порядків часів застою
9. Голоду
10. Масових вуличних безпорядків
11. Невиплати зарплат, пенсій тощо
12. Зростання цін
13. Встановлення диктатури в країні
14. Розпаду України як держави
15. Наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС
16. Зараження загрозливими для життя інфекціями (туберкульоз, СНІД тощо)
17. Холоду в квартирі
18. Чого ще? _____
19. По-справжньому нічого не бояться

f9. Як Ви вважаєте, яке з наведених нижче висловлювань найбільше відповідає ситуації, що склалася в країні?

1. Усе не так погано і можна жити
2. Жити важко, але можна терпіти
3. Терпіти наше тяжке становище вже неможливо
4. Важко сказати

f10. Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя більш або менш налагодиться чи ніякого покращення не відбудеться?

1. Ніякого покращення не буде
2. Важко сказати
3. Більш-менш налагодиться

f11. Що Ви можете сказати про свій настрій останнім часом? (Дайте одну відповідь).

1. Чудовий настрій
2. Нормальний, рівний стан
3. Відчуваю напруження, роздратованість
4. Відчуваю страх, тугу
5. Важко сказати

f12. Як часто Ви відчуваєте себе самотньою людиною?

1. Практично ніколи
2. Інколи
3. Час від часу (не дуже часто, але й не рідко)
4. Досить часто
5. Постійно

g1. Як Ви загалом оцінюєте стан свого здоров'я? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Дуже поганий
2. Поганий
3. Задовільний
4. Добрий
5. Відмінний

g2. Чи перебуваєте Ви на медичному обліку? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Ні, не перебуваю
2. Перебуваю на диспансерному обліку, але не маю інвалідності
3. Інвалід 3 групи
4. Інвалід 2 групи
5. Інвалід 1 групи

g3. Чи маєте Ви хронічні захворювання?

1. Ні, не маю
2. Так, одне
3. Так, декілька

g4. Скільки разів за останні 12 місяців у Вас були простудні захворювання?

1. Жодного разу
2. Один раз
3. Два–три рази
4. Чотири і більше разів

g5. Скільки днів (приблизно) за останні 12 місяців Ви хворіли так, що довелося брати бюлетень або дотримуватися постільного режиму? (Якщо не доводилося, то напишіть 0).

днів за останні 12 місяців

g6-t. Прочитайте уважно кожне із наведених нижче суджень і обведіть відповідну цифру праворуч, залежно від того, **ЯК ВИ ПОЧУВАЄТЕСЯ НА ДАНИЙ МОМЕНТ.**

Над запитаннями довго не задумуйтесь, оскільки правильних чи неправильних відповідей не існує

		<i>Ні, це не так</i>	<i>Мабуть, так</i>	<i>Вірно</i>	<i>Абсолютно вірно</i>
t1	Я відчуваю спокій	1	2	3	4
t2	Мені ніщо не загрожує	1	2	3	4
t3	Я в напруженні	1	2	3	4
t4	Я шкодую	1	2	3	4
t5	Я почуваю себе вільно	1	2	3	4
t6	Я розстроєний	1	2	3	4
t7	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
t8	Я почуваюся відпочившим	1	2	3	4
t9	Я в тривозі	1	2	3	4
t10	Я відчуваю почуття внутрішнього задоволення	1	2	3	4
t11	Я впевнений в собі	1	2	3	4
t12	Я нервую	1	2	3	4
t13	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
t14	Я збуджений	1	2	3	4
t15	Я не відчуваю скованості, напруги	1	2	3	4
t16	Я задоволений	1	2	3	4
t17	Я стурбований	1	2	3	4
t18	Я занадто збуджений і мені не по собі	1	2	3	4
t19	Мені радісно	1	2	3	4
t20	Мені приємно	1	2	3	4

g7. Ваш зріст: см

g8. Ваша вага: кг

g9. Чи палите Ви?

1. Ні
2. Так, але не щодня
3. Так, до 7 сигарет на день
4. Так, 8–20 сигарет на день
5. Так, більше пачки на день

g10. Чи вживаєте Ви спиртні напої?

1. Ні, ніколи
2. Кілька разів на рік
3. Інколи, 1–2 рази на місяць
4. 3–4 рази на місяць
5. 2–3 рази на тиждень
6. Щоденно

g11. Які види реальної соціальної допомоги Ви отримали за останні 12 місяців? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Одноразові грошові виплати
2. Щомісячні грошові виплати
3. Пільги
4. Послуги соціальних працівників
5. Співчутлива допомога родичів, друзів, сусідів, колег
6. Отримав путівку на оздоровлення, допомога в госпіталізації
7. Інше (напишіть) _____
8. Потребував допомоги, але не отримав ніякої підтримки
9. Не мав потреби в допомозі

g12. Чи згодні Ви взяти участь у наведених видах діяльності і за яких умов? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку).

		Не згодні ні за яких умов	Згодні:			Важко сказати
			За повну оплату	За часткову оплату	Без оплати	
g12.1	Допомога хворим, інвалідам	1	2	3	4	5
g12.2	Допомога бідним	1	2	3	4	5
g12.3	Організація дозвілля та відпочинку	1	2	3	4	5
g12.4	Участь у забезпеченні правопорядку	1	2	3	4	5
g12.5	Участь в озелененні міста/села	1	2	3	4	5
g12.6	Участь в очищенні та впорядкуванні території за місцем проживання	1	2	3	4	5

h1. Як Ви відпочивали, провели переважну частину своєї відпустки, канікул минулого року? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Відпочивав за путівкою, курсівкою (лікувальною, туристичною тощо) в Україні
2. Відпочивав у курортному місці без путівки (в Україні)
3. Відпочивав за кордоном
4. Відпочивав за містом, на дачі
5. Їздив відпочивати, гостювати до родичів, знайомих
6. Їздив за покупками, у сімейних справах
7. Провів відпустку вдома, займався домашніми справами
8. Займався під час відпустки додатковою роботою
9. Не мав відпустки
10. Провів відпустку інакше (як саме?) _____

h2. Нижче наведено перелік занять людей у вільний від основної та домашньої роботи час. **Відзначте ВСІ ті з них, якими Ви займалися хоча б одного разу упродовж останніх 7 днів (разом із вихідними).**

1. Ранкова гімнастика і фізкультура
2. Біг, оздоровчі прогулянки
3. Відвідування плавального басейну, заняття в спортивній залі, на стадіоні, спортивних майданчиках
4. Відпочинок на природі
5. Експерсійна подорож
6. Відвідування спортивних видовищ (як глядач)
7. Відвідування кінотеатру
8. Відвідування театрів, концертів, музеїв, художніх виставок
9. Відвідування гостей
10. Прийом гостей
11. Відвідування ресторану, нічного клубу тощо
12. Написання листів
13. Праця за сумісництвом, додатковий підробіток
14. Громадська робота
15. Відвідування бібліотек
16. Читання художньої літератури
17. Відвідування курсів, гуртків, студій
18. Художня творчість (створення музики, віршів, прози, малювання, гра на музичних інструментах тощо)
19. Прикладна творчість (рукоділья, вишивання, виготовлення дрібних виробів, різьблення по дереву, карбування тощо)
20. Прослуховування музики (платівки, диски, магнітозаписи тощо)
21. Відвідування церкви (костюлу, синагоги, мечеті, молитовного будинку)
22. Заняття з дітьми (уроки, ігри, прогулянки)
23. Настільні ігри (шахи, шашки, карти, доміно тощо)
24. Заняття з комп'ютером (пошук інформації, ігри, створення програм тощо)
25. Відвідування непродуктових магазинів та ринків
26. Перегляд телепередач
27. Прослуховування радіопередач
28. Читання газет
29. Рибальство, мисливство, збирання грибів тощо
30. Раціоналізаторство, конструювання
31. Вивчення літератури за спеціальністю
32. Перегляд відеоманітофону, відеороликів
33. Відвідування клубів, дискотек, вечорів відпочинку
34. Колекціонування, фотографування, кінозйомки
35. Участь у художній самодіяльності
36. Просто відпочинок, нічого не роблячи
37. Інше (напишіть) _____

i1. Якою мірою Ви задоволені життям у Вашому населеному пункті?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений

i2. Якою мірою Ви задоволені... (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Переважно не задоволений	Важко сказати, задоволений чи ні	Переважно задоволений
i2.1	Робота органів місцевої влади	1	2	3
i2.2	Робота житлово-комунальної служби (ЖЕКів тощо)	1	2	3
i2.3	Робота місцевого відділення міліції	1	2	3
i2.4	Робота дільничного міліціонера	1	2	3
i2.5	Благоустрій та санітарний стан будинку	1	2	3
i2.6	Благоустрій та санітарний стан подвір'я	1	2	3
i2.7	Благоустрій та санітарний стан вулиць, парків, довкілля	1	2	3

i3. Наскільки часто трапляються випадки хуліганства та пограбувань у Вашому мікрорайоні (поблизу Вашого будинку)?

1. Трапляються досить часто
2. Трапляються, але не дуже часто
3. Практично не трапляються
4. Не знаю

i4. Чи хотіли б Ви виїхати з населеного пункту, де Ви живете?

1. Так, хотів би
2. Важко сказати
3. Ні

i5. Якби Ви надумали виїхати з Вашого населеного пункту, то куди? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. До іншої місцевості в Україні
2. До Росії
3. До інших республік колишнього СРСР
4. За кордон колишнього СРСР
5. Ще не знаю куди
6. Ніколи і нікуди я не виїжджав би

i6. Як Ви думаєте, які причини могли б спонукати Вас виїхати з Вашого населеного пункту?

1. Шкідливі для здоров'я екологічні умови
2. Бажання знайти нове місце роботи
3. У зв'язку із навчанням
4. Хочу переїхати ближче до родичів, друзів
5. Хочу повернутися на батьківщину, де виростав і навчався
6. Хочу змінити кліматичні умови
7. Остерігаюсь міжнаціональних конфліктів
8. Просто хочу змінити місце проживання
9. Через труднощі з мовою спілкування
10. Інші причини _____
11. Не хочу виїздити зі свого населеного пункту

j1. Як Ви оцінюєте екологічну ситуацію поселення, в якому Ви живете?

1. Украй неблагополучна
2. Неблагополучна
3. Важко сказати, благополучна чи ні
4. Відносно благополучна
5. Цілком благополучна

ј2. Які фактори забруднення навколишнього середовища у місцевості Вашого проживання викликають у Вас серйозне занепокоєння? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Забруднення повітря хімічними речовинами та викидами виробництва
2. Забруднення повітря автотранспортом
3. Забруднення води хімічними речовинами та відходами виробництва
4. Забруднення ґрунту хімічними речовинами та відходами виробництва
5. Забруднення території проживання сміттям та іншим брудом
6. Радіаційне забруднення
7. Підвищений рівень шуму
8. Підвищений вміст шкідливих речовин у продуктах харчування
9. Ніщо серйозного занепокоєння не викликає
10. Інше (напишіть) _____

ј3. Як Ви вважаєте, чи позначаються на стані Вашого здоров'я наслідки Чорнобильської катастрофи?

1. Це основний екологічний чинник погіршення мого здоров'я
2. Це істотний чинник, але він вплинув на моє здоров'я не більше, ніж інші чинники забруднення навколишнього середовища
3. На стан мого здоров'я більшою мірою впливають інші екологічні чинники
4. Важко сказати

к1. Тип житлового помешкання Вашої сім'ї?

1. Індивідуальний будинок
2. Частина індивідуального будинку
3. Окрема квартира
4. Загальна (комунальна) квартира
5. Гуртожиток
6. Будинок-інтернат для громадян похилого віку, інвалідів, монастир тощо
7. Готель
8. Інше приміщення
9. Наймане у громадян житлове приміщення

к2. Чи приватизоване житло, в якому Ви мешкаєте?

1. Так
2. Ні
3. Не знаю

ВКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, РОЗМІР ВАШОГО ЖИТЛА:

к3. Загальна площа _____ кв.м

к4. Житлова площа _____ кв.м

к5. Кількість кімнат (на сім'ю без кухні та допоміжних приміщень) _____ кімнат

к6. Скільки членів Вашої сім'ї (разом з Вами) мешкають в одній квартирі (будинку)?

_____ осіб

к7. Скільки осіб (разом з Вами) мешкають в одній кімнаті?

_____ осіб

к8. Чи маєте Ви в квартирі (будинку)...? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Холодну воду
2. Гарячу воду
3. Каналізацію (туалет)
4. Центральне опалення
5. Телефон
6. Газову або електроплиту

К9. Яка температура зазвичай у Вас дома в опалювальний сезон?

1. Дуже холодно, отже постійно мерзнемо
2. Прохолодно, але не настільки, щоб це заважало нормально жити
3. Нормальна температура
4. Спекотно, тільки відкриваючи вікна й квартирки, можна домогтися нормальної температури

К10. Чи часто у Вас у квартирі (будинку) трапляються перебої з електроенергією?

1. Постійно
2. Досить часто
3. Рідко
4. Ніколи

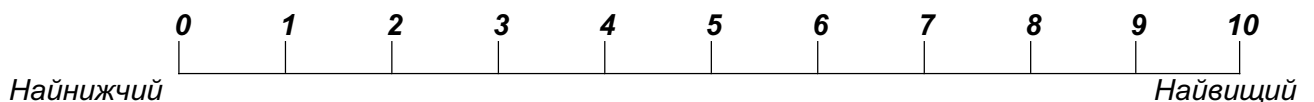
К11. Чи протікають у Вас у помешканні стіни або дах?

1. Так
2. Ні

L1. Відзначте, будь ласка, що з наведеного нижче має Ваша сім'я?

1. Дачна будівля
2. Садова ділянка
3. Легкова машина
4. Кольоровий телевізор
5. Нові (або гарні, красиві, добротні) меблі
6. Бібліотека (понад 100 книжок)
7. Стерео- і відеоапаратура
8. Магнітофон, радіоприймач, програвач
9. Спортивне, туристське знаряддя
10. Холодильник
11. Пральна машина
12. Швейна машина
13. Модний одяг
14. Комп'ютер
15. Мисливське, рибальське знаряддя
16. Моторний човен, катер

L2. Оцініть, будь ласка, матеріальний рівень життя Вашої сім'ї: (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 балів – найнижчий, а 10 балів – найвищий).

L3. Який розмір Вашої заробітної платні (стипендії, пенсії) за останній місяць?

Гривень

L4. Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці:

1. Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуємо
2. Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо
3. Вистачає лише на продукти харчування
4. Вистачає загалом на прожиття
5. Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень
6. Вистачає на все необхідне, робимо заощадження
7. Живемо у повному достатку

L5. Вкажіть, будь ласка, сукупний дохід на одного члена Вашої сім'ї за останній місяць. (Складіть розмір зарплатні (без відчислень) та всі інші грошові надходження всіх членів сім'ї, отриману суму поділіть на кількість осіб в сім'ї).

Гривень

L6. Як Ви вважаєте, який дохід, у розрахунку на одну особу за місяць, забезпечує зараз прожитковий мінімум?

Приблизно _____ гривень на одну людину за місяць

L7. Скільки грошей потрібно зараз Вашій родині у розрахунку на одну особу за місяць, щоб жити, за Вашими вподобаннями, нормально?

Приблизно _____ гривень на одну людину за місяць

Як Ви вважаєте, з яким приблизно рівнем середньомісячного доходу на одну особу, сім'ю можна віднести до: (Напишіть)

L8.	L9.	L10.	L11.	L12.
<i>Злиденної</i>	<i>Бідної</i>	<i>Середньої</i>	<i>Заможної</i>	<i>Багатої</i>
грн	грн	грн	грн	грн

L13. Як би Ви в цілому оцінили матеріальне становище Вашої сім'ї?

1. Злиденне
2. Бідне
3. Середнє
4. Заможне
5. Багате

m1. Яким є склад Вашої сім'ї? (Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. Живу один (одна)
2. Подружжя без дітей
3. Подружжя без дітей, але з батьками (або одним із них)
4. Подружжя з дитиною (дітьми)
5. Подружжя з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них)
6. Мати (батько) з дитиною (дітьми)
7. Мати (батько) з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них)
8. Інше (напишіть) _____

m2. Чи є у Вас діти і якого вони віку? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Дітей не маю	4. Маю дітей віком 10-14 років
2. Маю дітей віком до 6 років	5. Маю дітей віком 15-18 років
3. Маю дітей віком 6-9 років	6. Маю дітей віком понад 18 років

ЗАПИТАННЯ М3 ДЛЯ ТИХ, ХТО МАЄ ДІТЕЙ У ВІКОМ ДО 18 РОКІВ

m3. Скільки загалом у Вас дітей віком до 18 років?

_____ осіб

n1. Назвіть, будь ласка, тип Вашої зайнятості (роботи) в даний час:

- 1 – Професійний політик, керівний працівник держапарату
- 2 – Керівник (заступник керівника) підприємства, установи, сільгосп підприємства
- 3 – Службовець держапарату (посадова особа)
- 4 – Спеціаліст технічного профілю (з вищою або середньою спеціальною освітою)
- 5 – Спеціаліст у галузі науки, культури, охорони здоров'я, освіти, дошкільного виховання (з вищою або середньою спеціальною освітою)
- 6 – Працівник правоохоронних органів, військовослужбовець
- 7 – Підприємець у великому або середньому бізнесі
- 8 – Займаюсь дрібним бізнесом, індивідуальним підприємництвом
- 9 – Службовець з числа допоміжного персоналу
- 10 – Кваліфікований робітник
- 11 – Різнораб, підсобний робітник
- 12 – Працівник сільгосп підприємства
- 13 – Фермер
- 14 – Учень, студент, курсант, аспірант тощо
- 15 – Непрацюючий пенсіонер
- 16 – Домогосподарка
- 17 – Не маю постійного місця роботи, але підробляю у різних місцях залежно від обставин
- 18 – Не працюю і не маю ніяких джерел доходу
- 19 – Зареєстрований безробітний
- 20 – Інше (напишіть) _____
- 21 – Важко сказати

Чи важко знайти роботу у Вашому населеному пункті?

		<i>Легко</i>	<i>Важко</i>	<i>Не знаю</i>
n2.	За Вашою кваліфікацією та з достатнім заробітком	1	2	3
n3.	За Вашою кваліфікацією без достатнього заробітку	1	2	3
n4.	З достатнім заробітком, але не за кваліфікацією	1	2	3
n5.	Будь-яку роботу	1	2	3

n6. У державному чи приватному секторі Ви зараз працюєте?

1. У державному
2. У приватному
3. І в тому, і в тому
4. Не працюю

n7. Який статус зайнятості Ви маєте на роботі?

1. Роботодавець (власник, який використовує найману працю інших)
2. Самозайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)
3. Найманий працівник
4. У даний час не працюю
5. Важко сказати

n8. Якою мірою Ви задоволені своєю роботою в цілому?

1. Зовсім не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Цілком задоволений
6. Зараз я не працюю

n9. Чи маєте Ви або хтось із членів Вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном?

1. Так
2. Ні

n10. Скільки разів Ви особисто виїжджали за кордон з метою тимчасової роботи?

1. Жодного разу
2. 1 раз
3. 2 рази
4. 3 рази
5. Більше як 3 рази

n11. Чи збираєтесь Ви у найближчий рік поїхати за кордон на тимчасові заробітки?

1. Так
2. Ні

o1. Чи відповідає характер Вашої теперішньої роботи Вашому професійно-освітньому рівню?

1. Так
2. Ні
3. Важко сказати

o2. Чи задоволені Ви рівнем своєї освіти?

1. Повністю незадоволений
2. Скоріше незадоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Повністю задоволений

o3. Чи вмієте Ви користуватися комп'ютером?

1. Не вмію і ніколи не користуюсь
2. Умію працювати на комп'ютері, іноді користуюсь
3. Умію і постійно використовую в роботі
4. Інше (напишіть) _____

o4. Чи користуєтесь Ви Інтернетом? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Не маю потреби і ніколи не користуюсь
2. Маю потребу, але не маю можливостей користуватися
3. Користуюся вдома
4. Користуюся на роботі
5. Користуюся в інтернет-кафе, комп'ютерному клубі тощо

o5. Чи плануєте Ви найближчим часом придбати для себе (для Вашої сім'ї) комп'ютер?

1. Так, планую
2. Ні (вже маю)
3. Ні (немає потреби)
4. Ні (не маю можливості)
5. Важко сказати

p1. Які газети Ви читали за останні 7 днів? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Голос України	16. Україна молода
2. Демократична Україна	17. Урядовий кур'єр
3. Вечерние вести	18. Факты и комментарии
4. День	19. Час
5. Дзеркало тижня	20. Аргументы и факты
6. Киевские ведомости	21. Известия
7. Команда	22. Комсомольская правда
8. Бульвар	23. Московский комсомолец
9. Киевский телеграф	24. Районні газети
10. Комунист	25. Міські газети
11. Сегодня	26. Обласні газети
12. Сільські вісті	27. Інші українські газети
13. Столичные новости	28. Інші російські газети
14. Товариш	29. Упродовж останніх 7 днів не читали
ніяких газет
15. Україна і світ сьогодні	

p2. Скільки часу в цілому Ви витрачаєте на читання газет у звичайний буденний день?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p3. Скільки часу в цілому Ви перебуваєте біля телевізора у звичайний буденний день?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p4. Скільки всього часу в середньому в буденний день Ви зазвичай слухаєте радіо?

0. Аніскільки
1. Менше півгодини
2. Від півгодини до години
3. Від години до півтори години
4. Від півтори до двох годин
5. Від двох до двох з половиною годин
6. Від двох з половиною до трьох годин
7. Більше ніж три години
8. Важко сказати

p5. Як Ви ставитесь до телереклами?

1. Дуже негативно
2. Скоріше негативно
3. Важко сказати, негативно чи позитивно
4. Скоріше позитивно
5. Дуже позитивно

q1. Якими послугами зв'язку Ви користувалися за останні 30 днів?

(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Отримувал газети
2. Отримувал журнали
3. Пересилал чи отримувал гроші
4. Пересилал чи отримувал посилки і бандеролі
5. Пересилал чи отримувал листи і листівки
6. Пересилал чи отримувал телеграми
7. Телефоном звичайним
8. Телефоном мобільним
9. Факсом
10. Електронною поштою (E-mail)
11. Інтернетом

q2. Чи плануєте Ви найближчим часом стати абонентом мобільного зв'язку?

1. Так, планую
2. Ні (вже маю)
3. Ні (немає потреби)
4. Ні (немає можливості)

q3. Якими видами транспорту Ви користувалися за останні 30 днів? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Літак
2. Поїзд
3. Електричка
4. Автобус міжміський
5. Автобус приміський
6. Автобус міський
7. Трамвай
8. Тролейбус
9. Метро
10. Маршрутне таксі
11. Таксі
12. Випадкове авто
13. Інше (напишіть) _____
14. Ніякими

r1. Як Ви оцінюєте характер змін, які відбулися у Вашому житті за останні 12 місяців? Для відповіді по кожному рядку використовуйте такі оцінки:

- 1 – Значно погіршилися
- 2 – Трохи погіршилися
- 3 – Залишились такими самими
- 4 – Трохи поліпшилися
- 5 – Значно поліпшилися

r1.1	Матеріальні умови сім'ї	1	2	3	4	5
r1.2	Медичне обслуговування	1	2	3	4	5
r1.3	Умови відпочинку під час відпустки	1	2	3	4	5
r1.4	Умови відпочинку та дозвілля після роботи	1	2	3	4	5
r1.5	Можливість отримання достовірної інформації про те, що діється у країні	1	2	3	4	5
r1.6	Умови виховання дітей	1	2	3	4	5
r1.7	Можливість вільно висловлювати власні погляди	1	2	3	4	5
r1.8	Можливість брати участь у культурному житті	1	2	3	4	5
r1.9	Екологічна ситуація (стан довколишнього середовища)	1	2	3	4	5
r1.10	Захищеність від свавілля влади, посадовців	1	2	3	4	5
r1.11	Гарантії зайнятості, забезпечення роботою	1	2	3	4	5
r1.12	Особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях)	1	2	3	4	5

r2. Якою мірою Ви пишастесь чи не пишастесь тим, що є громадянином України?

- 1. Зовсім не пишастесь
- 2. Скоріше не пишастесь
- 3. Важко сказати
- 4. Скоріше пишастесь
- 5. Дуже пишастесь

Дехто вважає, що перелічені далі обставини є важливими, щоб вважатися справжнім українцем, інші гадають, що вони не важливі. **Як Ви особисто вважаєте, наскільки важливою чи не важливою є кожна з наступних обставин, щоб вважатися справжнім українцем?**

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить по кожному рядку).

		Дуже важливо	Певною мірою важливо	Не дуже важливо	Зовсім не важливо
NID.1	Народитись в Україні	1	2	3	4
NID.2	Мати українське громадянство	1	2	3	4
NID.3	Прожити в Україні переважну частину свого життя	1	2	3	4
NID.4	Знати українську мову	1	2	3	4
NID.5	Бути віруючим християнином	1	2	3	4
NID.6	Поважати українські закони та політичний устрій	1	2	3	4
NID.7	Відчувати себе українцем	1	2	3	4
NID.8	Бути українцем за національністю	1	2	3	4
NID.9	Відчувати відповідальність за Україну	1	2	3	4

З одними людьми Вас чимало об'єднує, а інші, хоча й живуть поряд, завжди залишаються чужими.

Про кого, про які з перелічених далі груп людей Ви могли б сказати "ЦЕ – МИ"?
(Відмітьте, будь-ласка, одну відповідь по кожному рядку)

		Безумовно, можу сказати «ЦЕ – МИ»	Мабуть, можу сказати «ЦЕ – МИ»	Мабуть, НЕ можу сказати «ЦЕ – МИ»	Зовсім НЕ можу сказати «ЦЕ – МИ»
ID.1	Ті, хто близькі за політичними поглядами	1	2	3	4
ID.3	Люди тієї самої професії	1	2	3	4
ID.4	Ті, хто досяг успіху	1	2	3	4
ID.5	Люди тієї самої національності, що й я	1	2	3	4
ID.6	Ті, хто живе в нашому місті, селищі, селі	1	2	3	4
ID.7	Радянський народ	1	2	3	4
ID.8	Ті, хто потрапив до загалу нужденних	1	2	3	4
ID.9	Громадяни України	1	2	3	4
ID.10	Люди такого самого достатку, що й я	1	2	3	4
ID.11	Прихильники українських народних традицій	1	2	3	4
ID.12	Люди тієї самої віри, релігії, що й я	1	2	3	4
ID.13	Люди, що поділяють європейські цінності	1	2	3	4
ID.14	Слов'яни	1	2	3	4
ID.15	Люди, що належать до середнього класу	1	2	3	4

z06.1. За яку партію чи блок Ви проголосували на виборах до Верховної Ради України 26 березня 2006 року?

1. Український Народний Блок Костенка і Плюща
2. Блок НДП
3. Комуністична партія України
4. Партія "Віче"
5. Блок "НАША УКРАЇНА"
6. Партія регіонів
7. "Громадянський блок ПОРА-ПРП"
8. Соціалістична партія України
9. Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція"
10. Партія Зелених України
11. "Блок Юлії Тимошенко"
12. "Народний Блок Литвина"
13. Опозиційний блок "НЕ ТАК!"
14. За іншу (яку?) _____
15. Проти всіх
16. Не ходив на вибори
17. Не пам'ятаю, за кого проголосував

ЛЮДИ ВИСЛОВЛЮЮТЬ РІЗНІ СУДЖЕННЯ ПРО ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ.
Відмітьте, будь-ласка, якою мірою Ви особисто згодні чи не згодні з кожним з наступних висловлювань.

- 1 – Повністю згоден
2 – Скоріше згоден
3 – Важко сказати, згоден чи ні
4 – Скоріше не згоден
5 – Взагалі не згоден

РС.1	Я не можу спокійно дивитись, як усі важливі рішення в країні приймають інші люди	1	2	3	4	5
РС.2	Демократія – найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	1	2	3	4	5
РС.3	Мені все одно, якою буде влада, аби не стало гірше	1	2	3	4	5
РС.4	Без демократії неможливий стійкий економічний розвиток країни	1	2	3	4	5
РС.5	Я не надіюсь на вибори, бо не вірю, що від їх результатів зміниться моє життя.	1	2	3	4	5
РС.6	Для нормального розвитку країні потрібна "сильна рука", а не розмови про демократію	1	2	3	4	5
РС.7	Я свій вибір давно вже зробив, тому не хочу брати участі в сьогоднішньому політичному житті	1	2	3	4	5
РС.8	Демократія несе пересічній людині невпевненість у завтрашньому дні	1	2	3	4	5
РС.9	Який сенс боротися за свої права, якщо влада своїми діями вочевидь їх ігнорує	1	2	3	4	5
РС.10	Я впевнений, що тільки в демократичному суспільстві по-справжньому поважають права людини	1	2	3	4	5
РС.11	Шляхом голосування ми обираємо владу, а далі від нас уже нічого не залежить	1	2	3	4	5
РС.12	Демократія забезпечує людині найбільші можливості для індивідуального політичного вибору порівняно з іншими режимами	1	2	3	4	5
РС.13	Будь-яка спроба щось змінити в політичному житті країни потребує від людей жертв, які зазвичай виявляються марними	1	2	3	4	5
РС.14	Тільки за демократії законодавча влада відображає інтереси всіх основних соціальних груп	1	2	3	4	5
РС.15	У політичному житті країни може що-небудь змінитись, якщо я відверто викажу свою точку зору	1	2	3	4	5
РС.16	Демократія надає людям можливість об'єднуватись в партії і союзи для реального захисту своїх прав та інтересів	1	2	3	4	5
РС.17	Ідея демократії є хорошою для будь-якого часу	1	2	3	4	5
РС.18	Демократія є підходящою формою правління для нашої країни	1	2	3	4	5

РС.19 В якій мірі Ви задоволені чи не задоволені тим, як розвивається демократія в нашій країні?

1. Взагалі не задоволений
2. Скоріше не задоволений
3. Важко сказати, задоволений чи ні
4. Скоріше задоволений
5. Повністю задоволений

z05.3. За кого Ви голосували у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 року?

1. В.Ющенко
2. В.Янукович
3. Проти обох
4. Не брав участі у голосуванні за своїм бажанням
5. Не зміг проголосувати через зміни в Законі про вибори

z05.8. Чи підтримували Ви політичних лідерів «помаранчевої революції», і чи підтримуєте Ви їх зараз?

1. Підтримував тоді і підтримую зараз
2. Підтримував тоді, але не підтримую зараз
3. Не підтримував тоді, але підтримую зараз
4. Не підтримував і не підтримую
5. Важко відповісти

z05.9. Як Ви вважаєте, яким чином результати президентських виборів вплинуть на добробут Вашої родини у найближчі 5 років?

1. Впевнений, що позитивно
2. Сподіваюся, що позитивно, але повністю в цьому не впевнений
3. Важко сказати, позитивно чи негативно
4. Думаю, що негативно, але повністю в цьому не впевнений
5. Впевнений, що негативно

z05.17. Чи відчуваєте Ви особисто себе в “виграші” чи “програші” в наслідку «помаранчевої революції» 2004 р.?

1. Скоріше в “програші”
2. Важко визначити, в “програші” чи в “виграші”.
3. Скоріше в “виграші”

z05.21. Які почуття у Вас переважають, коли Ви думаєте про майбутнє України?
(Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Оптимізм
2. Байдужість
3. Радість
4. Безвихідність
5. Впевненість
6. Розгубленість
7. Задоволення
8. Песимізм
9. Надія
10. Тривога
11. Інтерес
12. Страх
13. Інше (напишіть) _____
14. Важко сказати

Чи вірите Ви, що через десять років...		Цілком впевнений	Скоріше впевнений	Важко сказати, впевнений чи ні	Скоріше не впевнений	Зовсім не впевнений
z05.22	Ситуація в Україні стане кращою, ніж сьогодні	1	2	3	4	5
z05.23	Більшість громадян України будуть мати гідні умови життя	1	2	3	4	5
z05.24	В розвинутих країнах до українців будуть ставитися з повагою	1	2	3	4	5
z05.25	В Україні значно знизиться рівень злочинності	1	2	3	4	5
z05.26	Політичні лідери будуть більше враховувати інтереси і думки простих людей	1	2	3	4	5
z05.27	Пенсії будуть не нижче прожиткового мінімуму	1	2	3	4	5
z05.28	Вдасться практично покінчити з корупцією та тіньовою економікою	1	2	3	4	5
z05.29	Необхідна медична допомога буде доступною для більшості населення	1	2	3	4	5
z05.30	Якісна освіта стане загальнодоступною	1	2	3	4	5

s1. Ваша стать: 1. Чоловіча
2. Жіноча

s2. Ваш вік: _____ повних років

s3. Ваш сімейний стан:

1. Ніколи не був (-ла) у шлюбі
2. Перебуваю у зареєстрованому шлюбі
3. Перебуваю у фактичному, незареєстрованому шлюбі
4. Розлучений (-на) офіційно
5. Розійшовся (-лась), хоч офіційно не розлучений (-на)
6. Вдівець (вдова)

s4. Ваша освіта:

1. Початкова, неповна середня
2. Середня загальна
3. Середня спеціальна (технікум, училище коледж)
4. Перша ступінь вищої освіти (бакалавр)
5. Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь)

s5. Ваша національність:

1. Українець
2. Росіянин
3. Інша (напишіть) _____

s6. Чи однієї національності Ваші батьки?

1. Так
2. Ні
3. Не знаю

s7. У Вашого чоловіка (дружини) та ж національність, що й у Вас?

1. Та ж
2. Інша (напишіть) _____
3. Не в шлюбі

s8. Ваша рідна мова:

1. Українська
2. Російська
3. Інша (напишіть) _____

s9. До якого віросповідання Ви себе відносите?

1. Не релігійний
2. Православ'я
3. Католицизм
4. Греко-католицизм
5. Протестантизм
6. Іслам
7. Іудаїзм
8. Інше _____

s10. Де Ви народилися?

1. В Україні
2. У Росії
3. В іншій республіці колишнього СРСР
4. В іншій країні

s11. В якому населеному пункті пройшла переважна частина Вашого дитинства?

(Дайте одну відповідь, що найбільше підходить).

1. У Києві
2. У місті з населенням понад 250 тис. осіб в Україні
3. У невеликому місті в Україні
4. У селі в Україні
5. За межами України, в місті
6. За межами України, в селі
7. Через часті переїзди у мене не лишилося вражень про місто/село мого дитинства
8. Інше (напишіть) _____

s12. Де Ви зараз проживаєте?

1. Київ
2. Місто з населенням понад 250 тис. осіб
3. Невелике місто
4. Село

s13. В якій області Ви мешкаєте?

1 Вінницька	14 Львівська
2 Волинська	15 Миколаївська
3 Дніпропетровська	16 Одеська
4 Донецька	17 Полтавська
5 Житомирська	18 Рівненська
6 Закарпатська	19 Сумська
7 Запорізька	20 Тернопільська
8 Івано-Франківська	21 Харківська
9 Київська (без Києва)	22 Херсонська
10 Київ (місто)	23 Хмельницька
11 Кіровоградська	24 Черкаська
12 АР Крим	25 Чернігівська
13 Луганська	26 Чернівецька

s14. Якою мовою Ви б хотіли заповнювати анкету наступного разу?

1. Українською
2. Російською

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ!

ЦЮ ТАБЛИЦЮ ЗАПОВНЮЄ ІНТЕРВ'ЮЕР!

u1. Дата заповнення: число _____ місяць _____

u2. Номер анкети _____

u3. Прізвище І.П. інтерв'юера _____

u4. Код інтерв'юера _____

Підпис інтерв'юера _____

u5. Мова анкети:

Українська 1
Російська 2

u6. Тип населеного пункту:

Місто з населенням понад 1 млн осіб..... 1
Від 501 тис. до 1 млн осіб..... 2
Від 251 тис. до 500 тис. осіб 3
Від 101 тис. до 250 тис. осіб 4
Від 51 тис. до 100 тис. осіб..... 5
Від 21 тис. до 50 тис. осіб..... 6
Менше 20 тис. осіб..... 7
Селище міського типу (СМТ)..... 8
Село 9

**Національна Академія Наук України
Інститут соціології**

Відділ економічної соціології

**ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.
Думки й міркування експертів.**

2005 рік

Київ

Шановний колего!

Звертаємось до Вас з проханням заповнити цю анкету. Економлячи Ваш час, ми сформуваємо більшість запитань і вірогідних відповідей на них таким чином, щоб Вам залишилось лише обрати найбільш адекватні Вашим власним думкам та оцінкам їх варіанти. Водночас ми, звичайно, аж ніяк не можемо передбачити чи врахувати всю різноманітність і оригінальність Ваших думок, міркувань та оцінок. І через цю обставину прохаємо, за мірою можливості, дати самостійні відповіді на деякі окремі запитання, зважаючи на поміркованість, відповідальність і вваженість Вашого наукового та практичного мислення. Обіцяємо Вам, що при узагальненні отриманої інформації та написанні різного жанру наукових праць ми обов'язково процитуємо найбільш нестандартні, оригінальні й несподівані за змістом відповіді (за авторством чи без нього).

Своє прізвище можете зазначити або не зазначити – за Вашим бажанням.

Прохання: намагайтесь уникнути відповіді “*Важко визначити*” або “*Важко сказати*”.

Заздалегідь вдячні Вам.

Науковці відділу економічної соціології.

1. В чому, на Вашу думку, перш за все виявляється економічна культура населення? (Відзначте не більше двох відповідей, що підходять).

1. У всебічній обізнаності людей у тому, як треба вести господарські справи, щоб отримувати належні прибутки
 2. У такому веденні господарської діяльності, яке дає змогу всім учасникам задовольняти свої інтереси, не нехтуючи інтересами інших
 3. У послідовному й чіткому дотриманні правових законів та моральних норм при здійсненні економічної діяльності
 4. У такому веденні господарської діяльності, яка забезпечує високий рівень виробництва товарів (надання послуг) за мінімальних втрат зусиль і коштів
 5. В чому ще? (Можливо, у Вас є свої міркування з цього приводу)
-

2. Які з нижче наведених ознак можна вважати показниками економічної культури суспільства? (Відзначте всі відповіді, що підходять).

1. Матеріальна допомога багатих бідним, повсякденне їх піклування про долю бідних
2. Високий рівень ділової і професійної компетентності людей
3. Економічна ефективність діяльності працездатного населення
4. Постійне піклування держави про матеріальний добробут бідних верств населення
5. Допомога багатих бідним у піднесенні їх ділової активності, підприємливого ставлення до життя
6. Стимулювання державою економічної активності бідних верств населення
7. Зростання середнього класу суспільства
8. Розробка законодавчої бази, правових норм економічної діяльності
9. Наявність у суспільстві організаційних механізмів та дійових форм контролю над дотриманням правових законів
10. Творчий підхід людей до вирішення господарських справ, здатність постійних пошуків нового

3. Як, на Вашу думку, більшість населення оцінює сучасну економічну ситуацію в Україні? (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 – дуже погана, а 10 – дуже добра)

Дуже погано 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Дуже добре

4. А як Ви самі оцінюєте цю ситуацію?

Дуже погано 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Дуже добре

5. Що з перерахованого хотіла б мати у власності переважна більшість населення України?

1. Землю
2. Мале підприємство
3. Середнє або велике підприємство
4. Нічого з перерахованого (окрім пристойної заробітної платні)

Перехід до ринкової економіки супроводжується створенням відповідних соціальних інститутів, котрі встановлюють певні “правила гри”, визначають “соціальні санкції” за їх порушення та формують відповідну людську поведінку.

6. Зважуючи на це, як Ви вважаєте, такі інститути мають утворюватись:

1. “Зверху”, тобто урядовими або діловими колами
2. “Знизу”, тобто учасниками виробничого процесу
3. І “зверху” й “знизу” з урахуванням національних традицій і цінностей, економічних інтересів усіх громадян
4. “Зверху” і “ззовні”, тобто з урахуванням рекомендацій міжнародних інститутів типу ВБ-МВФ-СБРР та західної культури
5. І “зверху”, і “знизу”, і “ззовні” з урахуванням всіх зазначених вище чинників, але без втручання ВБ-МВФ-СБРР у внутрішні справи країни
6. Важко сказати

7. Яке з нижче наведених суджень найбільшою мірою втілює в собі смисл людського буття?

1. Людина повинна *жити* для того, щоб *мати*
2. Людина повинна *мати* для того, щоб *жити*
3. Важко сказати

8. А як Ви вважаєте: в сучасній Україні

1. Більшість людей прагне до того, щоб *мати*?
2. Більшість людей прагне до того, щоб *жити*?
3. Важко сказати

Якою мірою нижче наведені міркування можуть бути ймовірними для пересічного підприємця (бізнесмена) України? (Обведіть кружечком відповідну цифру по кожному з рядків)

Вірогідні міркування підприємців (бізнесменів)	Міра ймовірності				
	Цілком ймовірно	Скоріше ймовірно, ніж неймовірно	Важко сказати	Скоріше неймовірно, ніж ймовірно	Зовсім неймовірно
9. – Я погодився б з тим, щоб мати менше предметів розкошу, аби це допомогло людям, які перебувають в злиденному стані	1	2	3	4	5
10. – Я погодився б з тим, щоб мати менше предметів розкошу, аби це сприяло збереженню оточуючого середовища	1	2	3	4	5
11. – Я погодився б з тим, щоб отримувати менші прибутки, аби це сприяло створенню нових робочих місць для безробітних	1	2	3	4	5

12. – Я погодився б сплачувати більші податки, якби був впевнений, що це допоможе бідним і нещасним членам нашого суспільства	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

Шановний колего! В сучасній економічній соціології найбільш прийнятними при розгляді економічної культури тих чи інших країн і народів вважаються два підходи – *якісний*, або *неформальний*, і *кількісний*, або *формальний*. Перший – акцентує увагу на багатомірності та своєрідності різних економічних культур, коли їх порівняння поміж собою за ознаками “краща–гірша”, “вища–нижча” втрачає сенс. Другий – акцентує увагу на її одномірності та загальній культурності, коли на підставі єдиних норм, правил, інститутів господарювання, а також накопичених знань та навичок правомірно говорити про високий, середній чи низький рівень економічної культури населення різних країн. Звичайно, ці два підходи доповнюють одне одного. Отже, виходячи з зазначеного, дайте, будь ласка, відповіді на такі питання.

13. Який з зазначених підходів найбільшою мірою може бути застосований при визначенні особливостей розвитку національної економіки сучасної України?

1. Перший, якісний (багатомірний) підхід, що ставить розвиток економіки в залежність від особливостей національної культури
2. Другий, кількісний (одномірний) підхід, що ставить стан і розвиток культури в залежність від економічного життя країни
3. Важко сказати

14. Які з існуючих тверджень деяких вчених, політиків та бізнесменів більш відповідають вітчизняним реаліям?

1. Свідомості пересічного українця більшою мірою притаманний ірраціоналізм
2. Свідомості пересічного українця більшою мірою притаманний раціоналізм
3. Важко сказати

15. А з цих існуючих тверджень які більшою мірою відповідають українським реаліям?

1. Українцям притаманна розмитість і нереальність очікувань від життя; вони схильні до ідеалізму
2. Українцям притаманна зануреність у життя, а не в мріяння: відданість життю тут і тепер; вони схильні до реалізму
1. Важко дати однозначну відповідь

16. На Вашу думку, українська ментальність (традиційна, усталена національна психологія)...

1. більше тяжіє до західноєвропейської культури (до індивідуалізму, раціональності, установки на накопичення)
2. більше тяжіє до східноєвропейської культури (до колективізму, взаємопідтримки, установки на споживання)
3. являє собою напружене зіткнення обох зазначених культур
4. Важко визначити

17. Виходячи з Вашої думки про ментальні особливості української економічної культури, в чому Ви вбачаєте подолання перешкод на шляху до піднесення рівня життя нашої країни? *(Можете підкреслити кілька варіантів відповіді)*

1. В подальшому поширенні й поглибленні таких властивих більшості населення України його ментальних рис, як працелюбність, хазяйновитість та кмітливість
2. В подоланні ледарства, неуцтва, безгосподарності
3. В інтенсивному розвитку східноєвропейських засад економічної культури (колективізму, взаємопідтримки, установки на споживання, а не на накопичування тощо)
4. В інтенсивному розвитку західноєвропейських засад економічної культури (індивідуалізму, раціональності, установки на накопичення, а не на споживання тощо)
5. У вільному змаганні та взаємодії східноєвропейських та західноєвропейських засад економічної культури
6. Можливо, Ви вбачаєте цей спосіб у чомусь іншому? *(Напишіть)* _____

7. Важко сказати

18. Виходячи з узагальненого (одномірного) визначення культури, як би Ви під цим кутом зору оцінили рівень економічної культури пересічного українця? *(За 10-бальною шкалою оцінок, де 0 – дуже низький рівень культури, а 10 – дуже високий рівень)*

Дуже погано 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Дуже високий

19. За цією ж шкалою оцінок, будь ласка, оцініть такі складові економічної культури пересічного громадянина України *(Поставте проти кожної з наведених складових оцінку від 0 до 10):*

1. Економічна обізнаність, професійність _____
2. Дотримання норм права, законів _____
3. Дотримання морально-етичних норм в економічній діяльності, ділових стосунках _____
4. Дотримання санітарних норм у сфері споживання, побуті та в користуванні комунальними послугами _____

Які із взаємно протилежних уявлень про різні сторони економічного життя превалюють у свідомості населення сучасної України? Отже, за уявленнями громадян,...

- 20.
1. в житті треба підкоряти собі інших або самому підкорятись іншим
 2. здібні та сильні люди повинні піклуватися про слабких, допомагати їм
 3. Важко визначити

- 21.
1. в суспільстві повинна домінувати колективістська взаємопідтримка
 2. в суспільстві повинно домінувати індивідуальне самозабезпечення
 3. Важко визначити

22. 1. краще весь час підвищувати рівень добробуту своєї сім'ї, ніж забезпечивши його належним чином, займатись цікавою роботою
2. краще займатись цікавою роботою, ніж забезпечивши своїй сім'ї належний рівень достатку, продовжувати його підвищувати, займаючись непривабливою роботою
3. Важко визначити
23. 1. праця сама по собі не є цінністю: вона може бути лише засобом досягнення цілей людини
2. праця – це одна з головних цілей людини, спосіб її (людини) самореалізації
3. Важко визначити
24. 1. приватна власність надихає людину на наполегливість, завзятість, розвиток: в ній більше добра, ніж зла
2. приватна власність робить людину егоїстичною, надихає її лише на надбання речей та жадобу до них: в ній більше зла, ніж добра
3. Важко визначити
25. 1. розподіл суспільства на багатих і бідних – це закономірне й нормальне явище, його слід підтримувати
2. розподіл суспільства на багатих і бідних – це тимчасове і ненормальне для суспільства явище, його слід усунути
3. Важко визначити
26. 1. люди можуть збагачуватись лише за рахунок зубожіння інших людей
2. багатство може зростати в інтересах всіх людей та суспільства в цілому
3. Важко визначити
27. 1. великі гроші забезпечують людині владу, незалежність і вільний продуктивний розвиток
2. великі гроші спотворюють людську гідність, призводять людину до розбещеності й деградації
3. Важко визначити
28. 1. сучасна влада в нашому суспільстві захищає та врегульовує інтереси всіх без винятку громадян
2. сучасна влада в нашому суспільстві захищає лише інтереси соціальної верхівки, пануючих верств громадян
3. Важко визначити
29. 1. функціонує на деперсоналізованих, суто формальних засадах
2. влада функціонує на суто особистісних, неформальних засадах
3. Важко визначити
30. 1. конкуренція корисна, оскільки спонукає людей до кропіткої і новаторської роботи
2. конкуренція хибна, оскільки сприяє прояву людьми найгірших якостей
3. Важко визначити
31. 1. людині варто жити одним днем
2. людина повинна планувати своє майбутнє

3. Важко визначити
32. 1. успіх одних більше породжує заздрість в інших
2. успіх одних більше стимулює інших до власних досягнень
3. Важко визначити
33. 1. власні невдачі здебільше залежать від самих людей
2. власні невдачі здебільше залежать від зовнішніх обставин
3. Важко визначити
34. 1. закони та норми заслуговують на те, щоб їх поважати й дотримуватись
2. закони та норми можна зневажати й не дотримуватись
3. Важко визначити
35. 1. кошти (капітал) варто передусім накопичувати
2. кошти (капітал) варто передусім витратити на споживання
3. Важко визначити
36. 1. в господарській діяльності варто перш за все цінувати родичанські, дружні зв'язки, а потім вже ділові
2. в господарській діяльності варто перш за все цінувати в людях їх ділові якості, а потім вже родичанство й дружню близькість
3. Важко визначити

Як би Ви оцінили рівень засвоєння економічної культури різних суб'єктів господарювання в сучасній Україні?

	Суб'єкти-носії	Рівні засвоєння			
		Високий	Середній	Низький	Важко визначити
37	Керівники місцевих органів влади	1	2	3	4
38	Керівники галузевих підприємств (менеджери)	1	2	3	4
39	Керівники державних органів влади	1	2	3	4
40.	Підприємці, бізнесмени	1	2	3	4
41.	Наймані працівники	1	2	3	4

42. Як би Ви оцінили стан та перспективи розвитку українського бізнесу за його культурними (цивілізаційними) параметрами?

1. За сучасних умов діловим людям (бізнесменам) доводиться вдаватися до нелегітимних методів вирішення своїх справ, але є всі підстави сподіватись на появу цивілізованих методів

2. За сучасних умов діловим людям (бізнесменам) доводиться вдаватися до нелегітимних методів вирішення своїх справ, і сподіватись на появу “цивілізованого бізнесу” не доводиться
 3. Правова й етична культура ведення ділових справ у нас в цілому на належному рівні
 4. Як би Ви ще оцінили? _____
5. Важко сказати

43. Яким чином, на Вашу думку, можливо подолати хронічне відставання України від інших країн світу і добитися рішучих змін в економіці?

1. Ніяким чином цього неможливо добитися
2. Шляхом поступового надбання правової та етичної культури господарювання на всіх його рівнях
3. Шляхом радикальних змін політичного курсу України
4. Шляхом радикальної зміни суспільного устрою України
5. Ще як? _____
6. Важко сказати.

Якою мірою сучасним підприємцям, що мають стосунки з людьми (клієнтами, покупцями, відвідувачами), притаманні такі риси:

Риси	Міра притаманності			
	Притаманна значною мірою	Притаманна середньою мірою	Притаманна незначною мірою або не притаманна зовсім	Важко визначити
44. Поважливе ставлення до людей, ввічливість	1	2	3	4
45. Обов'язковість, старанність, ретельність	1	2	3	4
46 Точність (за домовленим часом)	1	2	3	5
47 Дотримання слова, обіцянки	1	2	3	5
48. Вдячливість, прагнення до вдячки	1	2	3	5
49. Вміння прощати, поблажливість, великодушність	1	2	3	5
50 Співчуття, доброта, готовність надати допомогу	1	2	3	5
51. Золоте правило моральності (не роби іншим того, чого не бажаєш собі)	1	2	3	4

Які з нижче наведених взаємно протилежних тверджень Ви вважаєте вірними?

- 52.
1. Успіхи економіки України залежать **в першу чергу** від здібностей, знань та вміння її громадян і **в другу чергу** – від зовнішніх, об'єктивних обставин
- чи*
2. Успіхи економіки України зумовлюються **в першу чергу** незалежними від громадян зовнішніми обставинами і лише **в останню чергу** – особистісними якостями громадян
 3. Важко відповісти

53. 1. Матеріальні інтереси людей завжди мають егоїстичний (індивідуалістичний) характер і, отже, примирення чи збалансування цих інтересів чи навряд є можливим
чи
2. Матеріальні інтереси людей в кінцевому разі підкоряються людяності і спільним, соціальним інтересам і, рештою-решт, мають бути врегульованими
3. Важко відповісти
54. **1. В середовищі українських підприємців інтереси інвестування виробництва превалюють над особистими споживацькими інтересами**
чи
2. В середовищі українських підприємців особисті споживацькі інтереси превалюють над інтересами інвестування виробництва
3. Важко відповісти
55. 1. Людині має бути притаманною схильність до ризику
чи
2. Людина повинна запобігати ризику
3. Важко сказати
56. 1. Приватна власність – це невід’ємна властивість людського буття
чи
2. Приватна власність – це історично минуше явище, на зміну якому прийде суспільна власність на засоби виробництва
3. Важко сказати
57. 1. Кожний має отримувати достатній для життя прибуток, незалежно від його професійної майстерності і здібностей
чи
2. Кожний повинен отримувати прибуток у відповідності з його професійною майстерністю і здібностями
3. Важко сказати
58. 1. Люди мають вести такий спосіб життя, який вони вибирають, доки це не зашкодить іншим
чи
2. Люди мають вести такий спосіб життя, який є моральним і відповідає народним традиціям та встановленим нормам
3. Важко сказати
59. 1. Економічна культура в нашій країні єдина для всього населення (нації)
чи
2. Економічна культура має класовий характер: є культура багатих і є культура бідних
3. Важко відповісти
60. Керівник дав підлеглому вказівку, яку останній вважає помилковою. Як, на Вашу думку, в цій ситуації поведе себе пересічний працівник в сучасній Україні?

1. Попросить у керівника пояснень, повідомить про свої міркування
2. Буде виконувати вказівку, щоб уникнути неприємностей
3. Ще як? _____
4. Важко сказати

61. Яку позицію, на Вашу думку, займає більшість підприємців, власників підприємств в сучасній Україні?

1. Єдина мета підприємства (компанії, фірми) – робити прибуток
2. Окрім роботи на прибуток варто враховувати інтереси клієнтів, партнерів, працівників суміжних підприємств
3. Яка ще можлива позиція? _____

4. Важко сказати

62. Уявіть собі працівника, в якого за плечима 15 років бездоганної праці в сучасній компанії (підприємстві, фірмі) в Україні. Несподівано цей працівник зробив помилку або його виробнича продуктивність чомусь різко впала. Чи має підстави, на Вашу думку, компанія звільнити його негайно?

1. Так, це її право
2. Ні, вона повинна враховувати його минуле
3. Можливо, у Вас інша думка? _____

4. Важко сказати

Що найбільш за все цінують в житті нижче наведені соціальні групи сучасного українського суспільства (**відзначте не більше 3 варіантів відповіді по кожній з соціальних груп, тобто в кожному з чотирьох зазначених в таблиці стовпчиках**)

Цінності життя	Соціальні групи			
	Робітники	Селяни	Інтелігенція (державного сектору)	Власники (підприємці, бізнесмени)
63. Доступ до влади та багатства	1	2	3	4
64. Пристойна заробітна плата	1	2	3	4
65. Суспільне визнання, відомість, особистий успіх	1	2	3	4
66. Життя саме по собі, користування його благами	1	2	3	4
67. Любов до рідної землі, патріотизм	1	2	3	4
68. Прагнення до цінностей західного способу життя	1	2	3	4
69. Цікава за змістом робота, захопленість нею	1	2	3	4

70. Лідерство, перевага або панування над іншими	1	2	3	4
71. Піклування про долю інших людей	1	2	3	4
72. Хороші сімейні і дружні стосунки (любов і приязнювання)	1	2	3	4

Як би, на Вашу думку, повів себе пересічний громадянин України, якщо б несподівано отримав надмірно велику купу грошей? *(Обведіть кружечком відповідну цифру в кожному з зазначених рядків)*

	Спочатку	Важко сказати	Потім	Не займався б цим взагалі
73. Побудував би собі будинок, придбав автомобіль, інші дорогі речі для себе і своїх близьких	1	2	3	4
74. Заощадив би більшу частину коштів у банку	1	2	3	4
75. Вклав би кошти у якусь солідну справу або заснував власний бізнес	1	2	3	4
76. Значну частину роздав би бідним – родичам, знайомим, іншим; зайнявся б благодійницькою діяльністю	1	2	3	4
77. Зайнявся б розвагами – відпочинком, подорожуванням, зустрічами, іграми	1	2	3	4
78. Зайнявся б художньою творчістю, наукою, аматорською діяльністю	1	2	3	4
79. Влаштував би своїх близьких на навчання або годящу для них роботу	1	2	3	4
80. Ще як? _____ _____	1	2	3	4

81. Що, на Ваш погляд, більш за все впливає чи спроможне впливати на формування економічної культури громадян України? *(Зазначте не більше трьох варіантів відповіді)*

1. Навчання в школах, технікумах, вузах
2. Виховання в сім'ї, оточення близьких
3. Засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення, радіо)
4. Робота в державному секторі економіки
5. Робота в приватному секторі економіки
6. Саме життя, життєві обставини
7. Інше _____
8. Ніщо не впливає (культура залежна від самої людини)
9. Важко сказати

В якій мірі, на Ваш погляд, наявні в економічній поведінці сучасних людей України такі структурні її елементи? *(Дайте відповідь по кожному рядку)*

Структурні елементи економічної поведінки	Міра наявності			
	В значній мірі	В середній мірі	В незначній мірі	Важко визначити
82. Прагнення любою ціною підвищити своє матеріальне становище (<i>прагматична мотивація</i>)	1	2	3	4
83. Бажання діяти й досягати успіху передусім за рахунок економії власних зусиль: максимум успіху за мінімумом витрат (<i>цілераціональність</i>)	1	2	3	4
84. Прагнення до досягнення успіху на підставі справедливих відношень з іншими: що взяв, те й віддав; що віддав, те й отримав (<i>установка на відносини взаємної винагороди</i>)	1	2	3	4

85. Уявіть собі таку ситуацію: людство в цілому, народ України зокрема добились високого рівня продуктивності економіки, зуміли задовольнити потреби всіх і кожного. До яких наслідків це може призвести?

1. До занепаду людської активності, застою й деградації людства
2. До перетворення зовнішньої необхідності інтенсивної людської праці (виробничої діяльності) на внутрішню її потребу (вільну творчість)
3. До появи нової зовнішньої необхідності інтенсивної людської праці, тобто до виникнення нових потреб в засвоєнні матеріального світу
4. Які ще можливі наслідки? _____
- _____
5. Важко визначити

86. З чим із нижченаведеного у Вас перш за все асоціюється поняття економічної культури? (Можна підкреслити кілька варіантів)

1. Культура організації і управління
2. Культура виробництва (праці)
3. Культура ринкових відносин (розподілу та обміну)
4. Культура споживання
5. Фінансова культура
6. Інше _____
7. Важко визначитись

87. Як Ви оцінюєте наявність в економічній діяльності (поведінці) більшості працездатного населення України нижче зазначених рис? (Оцініть за 5-бальною шкалою оцінок, де 1 – сама низька, а 5 – сама висока оцінка; 0 – важко оцінити)

1. Здатність до адаптації _____
2. Почуття відповідальності _____
3. Дисциплінованість _____
4. Сприйнятливість до зарубіжного досвіду _____
5. Активність життєвої позиції _____
6. Потреба в економічних знаннях _____

88. За такою ж шкалою оцінок оцініть наявність в сучасному українському суспільстві таких ознак інноваційної культури пересічного громадянина:

- 1. Відкритість інформації та обмін новими ідеями в творчих колективах (групах)**
2. Розуміння того, що впровадження нововведень в економічну практику є важливішим чинником зростання та розвитку господарства _____
3. Готовність до ризику й матеріальних втрат під час втілення інновацій заради отримання вигоди у майбутньому _____
4. Здатність до колективної (групової) роботи в період наукових досліджень та розробок, а також в період їх упровадження в виробництво _____
5. Готовність до копіювання й адаптації “чужих” інновацій з урахуванням місцевих умов _____
6. Усвідомлення підприємцем (бізнесменом) необхідності підтримки “генераторів ідей” та їх винаходів на стадії впровадження в практику _____

До яких з нижче наведених альтернативних варіантів оцінок значення інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) для господарської практики Ви схильні?

89. 1. Впровадження ІКТ сприяє об'єднанню світу, зниженню глобальної нерівності
чи
- 2. Впровадження ІКТ призводить до подальшої поляризації світу, поглибленню нерівності, в тому числі й інформаційному**
3. Важко визначити
90. 1. Розвиток ІКТ в розвинених країнах сприяє передачі складних технологій країнам, що розвиваються
чи
2. Розвиток ІКТ в розвинених країнах призводить до створення “нової економіки” в країнах “золотого мільярду” та до передачі застарілих ІКТ й відходів від їх застосування країнам, що розвиваються
3. Важко визначити
91. 1. Розповсюдження ІКТ сприяє взаємозбагаченню національних культур, їх діалогу
чи
2. Розповсюдження ІКТ сприяє уніфікації культур, що призводить їх до втрати національних особливостей (вестернізації або американізації)
3. Важко визначити

92. 1. Впровадження ІКТ (Інтернета) поширює комунікаційні процеси, що в свою чергу поширює колективні взаємодії та зв'язки
- чи**
2. Впровадження ІКТ (Інтернета) сприяє подальшому розвитку й розповсюдженню індивідуалістичної культури
3. Важко визначити

А тепер, будь ласка, назвіть деякі відомості про себе.

93. Ваш вік:

1. 25–35 років
2. 36–45 років
3. 46–60 років
4. Вище за 60

94. За соціальним походженням Ви з сім'ї

1. Інтелігенції (службовців)
2. Робочих
3. Селян
4. Інше _____

Ваша стать:

1. Чоловіча

2. Жіноча

95. Ваше дитинство пройшло...

1. У великому або середньому місті
2. У малому місті (селищі)
3. В селі

96. Ваша посада:

1. Керівник в державному секторі економіки
2. Керівник (власник, менеджер) в приватному секторі економіки
3. Державний службовець центрального рівня
4. Державний службовець регіонального рівня
5. Вчений фахівець в галузі економіки (економічної соціології)
7. Викладач вузу з науковим ступенем доктора чи кандидата економічних, соціологічних або юридичних наук

97. Ваш стаж роботи на зазначеній посаді

1. До 5 років
2. Від 6 до 10 років
3. Від 11 до 20 років
4. Більше 20 років

Щиро вдячні Вам за допомогу і за участь в нашій дослідженні!

Соціологи відділу економічної соціології
Інституту соціології НАН України

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
Центр соціальних та політичних досліджень «СОЦІС»

ГРОМАДСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ – 2006

2006

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ОПИТУВАННЯ!

Інститут соціології НАН України та Центр соціальних та політичних досліджень «СОЦІС» проводять опитування громадської думки населення України. Ви - один з учасників цього опитування, котрі за віком, статтю, освітою та місцем проживання представляють все населення України. Від Вашого особистого терпіння та щирості залежатиме якість усього опитування.

ЯК ЗАПОВНЮВАТИ АНКЕТУ.

До кожного питання подано перелік альтернатив. Прочитайте їх, виберіть один чи декілька відповідей, які найближчі до Вашої точки зору, та **обведіть кружечком** відповідну цим відповідям цифри (кодовий номер - для введення отриманих даних до комп'ютеру). У деяких випадках в відповідному рядку можна **дописати свій варіант відповіді**.

Якщо Ви випадково відзначили не ту відповідь, яку хотіли, або передумали і бажаєте виправити свою відповідь, чітко закресліть попередній кружечок хрест-навхрест і обведіть потрібний номер.

Ми вивчаємо думку людей з самих різних питань. В анкеті не існує вірних чи не вірних відповідей на жодне запитання. Ми вивчаємо, як насправді живуть люди в Україні, і що такі люди, як Ви, думають про ситуацію в нашій країні.

Всі отримані дані будуть аналізуватися тільки в узагальненому вигляді.

Якщо Ви й надалі захочете брати участь в таких опитуваннях Ви можете вказати в кінці анкети своє прізвище та адресу.

Якщо у Вас виникнуть які-небудь запитання, на які не зможе відповісти інтерв'юєр, Ви можете зателефонувати компанію „СОЦІС” за тел.: (8-044) 248-77-63/64.

БУДЬТЕ УВАЖНИМИ КОЛИ ЗАПОВНЮЄТЕ АНКЕТУ!

Просимо Вас бути уважними. Бути уважними — це, насамперед, постаратися дати відповідь на **кожне** поставлене запитання.

Якщо питання не зрозуміле або Ви з якоїсь причини не бажаєте на нього відповідати, відзначте це на полях, щоб ми могли знати, що питання пропущене не випадково.

З усіх запитань В можете **звертатися за уточненнями до інтерв'юєра**, який дав Вам анкету для заповнення і прийде її забирати. Якщо Ви не змогли якусь частину анкети заповнити самостійно, можете за допомогою інтерв'юєра закінчити її заповнення, перш ніж її віддати.

ДЯКУЄМО ЗА ЗГОДУ БРАТИ УЧАСТЬ В АНКЕТУВАННІ!

1-20. Відмітьте, якою мірою Ви згодні чи не згодні з кожним із суджень, що стосуються Ваших життєвих шансів і можливостей. (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

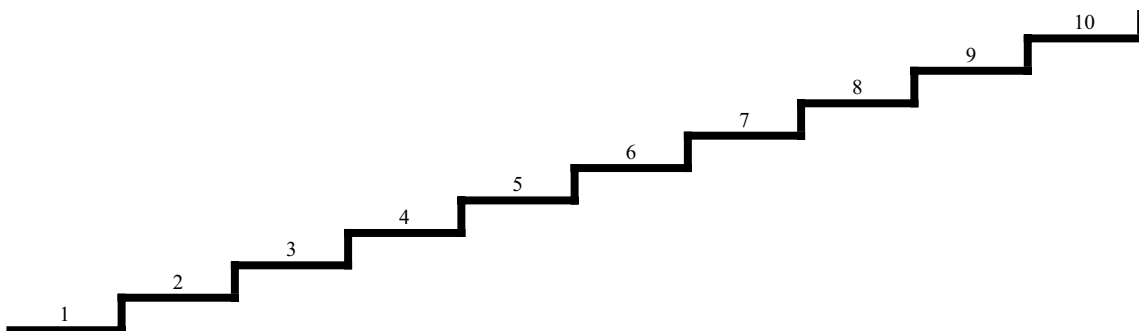
1 – Зовсім не згоден

2 – Скоріше не згоден

3 – Важко відповісти, згоден чи ні
 4 – Скоріше згоден
 5 – Цілком згоден
 6 – Це мене не стосується

Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в продуктах харчування	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в предметах щоденного споживання	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість робити заощадження	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість різноманітно, відповідно до особистих інтересів проводити вільний час	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість відпочивати за кордоном	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість захистити мої права, честь і гідність як людини і громадянина	1	2	3	4	5	6
Я можу за бажанням переїхати жити в інший населений пункт	1	2	3	4	5	6
Я маю / мав(ла) можливість одержати таку освіту, про яку мріяв(ла) чи вважав(ла) для себе достатньою	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість дати дітям вищу освіту	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість одержувати якісне медичне обслуговування	1	2	3	4	5	6
Я можу купити необхідні ліки в повному обсязі	1	2	3	4	5	6
У мене є шанси домогтися успіху в житті	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість мати добре оплачувану роботу	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість мати додатковий заробіток	1	2	3	4	5	6
У мене є шанси на посадове просування	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість відкрити власну справу	1	2	3	4	5	6
Для мене реальною є загроза стати безробітним	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість для підвищення кваліфікації	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість жити краще, ніж мої батьки	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість зробити життя дітей краще, ніж моє власне	1	2	3	4	5	6

21. Уявіть собі, що на сходах деякої «драбини» розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій (1) — ті, хто має найнижче становище, а на найвищій (10) — ті, хто має найвище положення. На яку з цих сходинок Ви поставили б себе?

22. До якого класу (верстви) в суспільстві Ви б, найімовірніше, віднесли себе?

- 1 – До вищого
- 2 – До середнього
- 3 – До робітничого
- 4 – До нижчого
- 5 – Важко відповісти

23. Що, на Вашу думку, найбільшою мірою визначає належність людини до того чи іншого соціального класу/верстви? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Сім'я, з якої людина походить
- 2 – Рівень освіти
- 3 – Стиль життя, споживання, проведення вільного часу
- 4 – Дохід, матеріальне становище сім'ї
- 5 – Престиж
- 6 – Рівень кваліфікації
- 7 – Заняття підприємницькою діяльністю
- 8 – Професія, заняття
- 9 – Характеристики підприємства чи організації, де людина працює
- 10 – Посада на роботі
- 11 – Манери, поведінка, стиль мови
- 12 – Інше (*напишіть*) _____
- 13 – Важко відповісти

24. Скільки разів упродовж трудової кар'єри Ви змінювали місце роботи?

- 1 – Жодного разу не змінював
- 2 – Один раз
- 3 – Два рази
- 4 – Три і більше разів
- 5 – Ніколи не працював

25. Чи працюєте Ви зараз за першим здобутим Вами фахом?

- 1 – Працюю за першим здобутим фахом
- 2 – Працюю за близьким до першого здобутого фахом
- 3 – Працюю за цілком іншим фахом
- 4 – Не працюю взагалі

26. Якщо Ви працюєте не за першим здобутим фахом, то з яких причин чи обставин? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 – Не зміг (не можу) влаштуватися за першим здобутим фахом, оскільки працевлаштування за ним пов'язане із жорсткою конкуренцією
- 2 – Здобутий мною свого часу фах сьогодні не користується попитом
- 3 – Змушений працювати за іншим фахом, оскільки робота за набутим фахом є низькодохідною
- 4 – Доводиться працювати за іншим фахом через різні життєві обставини (зручний графік роботи, робота неподалік від дому тощо)
- 5 – Робота за набутим фахом мені вже не подобається
- 6 – Інше (*напишіть*) _____
- 7 – Працюю за першим здобутим фахом
- 8 – Зараз не працюю

27. Скільки разів упродовж останніх 12 місяців Ви змінювали місце роботи?

- 1 – Не змінював жодного разу
- 2 – Один раз
- 3 – Більше одного разу
- 4 – Не працюю

28. Що було головною причиною звільнення з попереднього місця роботи? (Якщо необхідно, відмітьте кілька варіантів відповіді)

- 1 – Звільнення через скорочення штатів або ліквідацію підприємства

- 2 – Низька заробітна плата
- 3 – Затримки із виплатою заробітної плати
- 4 – Неповна зайнятість
- 5 – Інтерес до нового
- 6 – Погіршення умов для професійної діяльності
- 7 – Пропозиція вигідної роботи
- 8 – Здобуття освіти, перенавчання
- 9 – Стан здоров'я
- 10– Сімейні проблеми
- 11– Вихід на пенсію
- 12– Складні взаємини у колективі чи з колегами
- 13– Переїзд до іншої місцевості
- 14– Незадоволеність професією
- 15– Відкриття власної справи
- 16– Інше (*напишіть*) _____
- 17– Мене це не стосується

29. До якої верстви в суспільстві Ви б, найімовірніше, себе віднесли?

- 1 – До вищої верстви
- 2 – До верхньої частини середньої верстви
- 3 – До середньої частини середньої верстви
- 4 – До нижньої частини середньої верстви
- 5 – До нижчої верстви
- 6 – Важко відповісти

30-49. Оцініть ступінь важливості ОСОБИСТО ДЛЯ ВАС наведеного нижче: (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Зовсім не важли-во	Скорі-ше, не важли-во	Важко відповісти, важливо чи ні	Ско-ріше, важ-ливо	Дуже важ-ливо
30 Благополуччя дітей	1	2	3	4	5
31 Відсутність значного соціального розшарування (багаті-бідні, вищі-нижчі верстви суспільства)	1	2	3	4	5
32 Демократичний розвиток країни	1	2	3	4	5
33 Матеріальний добробут	1	2	3	4	5
34 Міцне здоров'я	1	2	3	4	5
35 Міцна сім'я	1	2	3	4	5
36 Можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу	1	2	3	4	5
37 Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур	1	2	3	4	5
38 Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом, фермерство)	1	2	3	4	5
39 Національно-культурне відродження	1	2	3	4	5
40 Незалежність у справах, судженнях, вчинках	1	2	3	4	5
41 Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)	1	2	3	4	5
42 Державна незалежність України	1	2	3	4	5
43 Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі тощо)	1	2	3	4	5
44Сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві	1	2	3	4	5
45 Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх	1	2	3	4	5
46 Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)	1	2	3	4	5

47 Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій	1	2	3	4	5
48 Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання релігійних обрядів тощо)	1	2	3	4	5
49 Цікава робота	1	2	3	4	5

50. Якби Вам довелося вибирати, що з наведеного нижче Ви вважали б найбільш важливим? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

51. Що було б на другому місці за важливістю? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Забезпечення порядку в країні	1	1
Надання громадянам можливості більше впливати на важливі рішення уряду	2	2
Боротьба з підвищенням цін	3	3
Захист свободи слова	4	4

52. Якби Вам довелося ще вибирати, що Ви вважали б найбільш важливим? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

53. Що було б на другому місці по важливості? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Подолання економічної кризи	1	1
Надання громадянам можливості більше впливати на те, що робиться у них на роботі, за місцем проживання, тощо.	2	2
Забезпечення надійної обороноздатності країни	3	3
Піклування про благоустрій та екологічний стан наших міст та сіл	4	4

54. Що Ви вважали б найбільш важливим з наведених позицій? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

55. Що було б на другому місці по важливості? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Стабілізація економіки	1	1
Прямунання до менш знеособленого, більш гуманного суспільства	2	2
Боротьба зі злочинністю	3	3
Рух до суспільства, в якому ідеї цінюються більше, ніж гроші	4	4

56. Чи вірите Ви у нижченаведене? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 - Астрологічні прогнози, гороскопи, нумерологічні передбачення
- 2 - Віщування в снах
- 3 - Віщування Нострадамуса
- 4 - Ворожіння, передбачення майбутнього по картам, руці
- 5 - Господь може творити чудеса
- 6 - Захисна сила оберегів, освячення
- 7 - Зцілення за допомогою магії
- 8 - Існування відьом, чаклунів
- 9 - Неземне походження НЛО, єгипетських пірамід
- 10 - Порча, пристрій
- 11 - Прикмети («чорна кішка», 13-е число тощо)
- 12 - Привиди
- 13 - Удача, талан, щасливий випадок
- 14 - Фен-шуй
- 15 - Ясновидіння, пророцтво
- 16 - Інше (напишіть) _____
- 17 - Ні в що з наведеного не вірю
- 18 - Важко відповісти

57. Які свята Ви зазвичай святкуєте упродовж року? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 - День Святого Валентина (14 лютого)
- 2 - Ваше професійне свято (День шахтаря, День вчителя, День металурга тощо) *(напишіть, яке саме)* _____
- 3 - День захисника Вітчизни (23 лютого)
- 4 - День Жовтневої революції (7 листопада)
- 5 - День Конституції України (28 червня)
- 6 - День незалежності України (24 серпня)
- 7 - День Перемоги (9 травня)
- 8 - Дні народження членів родини
- 9 - Жіночий день (8 березня)
- 10 - Новий Рік
- 11 - Пасха
- 12 - Перше травня
- 13 - Різдво
- 14 - Свій день народження
- 15 - Троїця, Покрова
- 16 - Інші свята *(напишіть)* _____
- 17 - Не святкую жодних свят

58. У яких приватизаційних процесах довелося прийняти участь Вам, членам Вашої сім'ї? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Приватизація житла (квартири, будинку)
- 2 – Приватизація присадибної земельної ділянки
- 3 – Приватизація дачної земельної ділянки
- 4 – Отримання майнового приватизаційного сертифіката (ваучера)
- 5 – Обмін свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) на акції підприємства
- 6 – Продаж свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) за гроші
- 7 – Отримання земельного паю
- 8 – Приватизація свого земельного паю
- 9 – Вкуп підприємства його працівниками
- 10 – Купівля підприємства на аукціоні або конкурсі
- 11 – У жодних

59. Відмітьте, будь ласка, що із наведеного нижче має у власності Ваша сім'я? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Побутові речі тривалого вжитку (холодильник, телевізор тощо)
- 2 – Індивідуальні транспортні засоби (автомобіль, мотоцикл, човен тощо)
- 3 – Житло (квартира, будинок)
- 4 – Присадибна земельна ділянка
- 5 – Дачна земельна ділянка
- 6 – Акції підприємств, паї у ЗАТ, ВАТ тощо
- 7 – Земельний пай
- 8 – Мале підприємство
- 9 – Велике підприємство
- 10 – Нічого

60–62. Як Ви вважаєте, чи варто було передавати у приватну власність (приватизувати)... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Ні	Скоріше ні	Важко відповісти	Скоріше так	Так
...малі підприємства	1	2	3	4	5
...великі підприємства	1	2	3	4	5
...землю	1	2	3	4	5

63-64. Як Ви ставитесь до існування в Україні... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Негативно	Скоріше негативно	Важко відповісти	Скоріше позитивно	Позитивно

...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5

65-67. Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Так	Скоріше так	Важко відповісти	Скоріше ні	Ні
...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...приватної землі	1	2	3	4	5

68–71. Як забагато Ви знаєте людей із вказаними характеристиками серед Вашого оточення в Вашому населеному пункті? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Таких немає	Таких мало	Таких достатньо	Важко відповісти
Людей, гідних бути взірцем добropорядності і служіння іншим людям	1	2	3	4
Порядних, професійних управлінців (адміністраторів)	1	2	3	4
Порядних, професійних господарників (бізнесменів)	1	2	3	4
Порядних, роботящих виконавців дорученої роботи	1	2	3	4

72– 79. Як Ви сприймаєте людей з іншими, ніж у Вас характеристиками? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Такі люди...					Важко відповісти
	...можуть бути моїм другом	...сприймаються позитивно	...сприймаються нейтрально	...мене насторожують	...викликають певну ворожість	
Люди іншої ніж я національності	1	2	3	4	5	6
Люди іншої, ніж я віри, релігії	1	2	3	4	5	6
Люди інших, ніж у мене політичних поглядів	1	2	3	4	5	6
Іншомовні люди, люди інших ніж я культурних традицій	1	2	3	4	5	6
Люди, які щойно переїхали до мого населеного пункту	1	2	3	4	5	6
Наркомани	1	2	3	4	5	6
Хворі на Віл, СНІД або туберкульоз	1	2	3	4	5	6
Люди іншого, ніж я кольору шкіри	1	2	3	4	5	6

80– 83. Якого, на Вашу думку, типу традицій та норм зазвичай дотримуються люди кожної наведеної групи Вашого населеного пункту? (Відмітьте не більше двох відповідей у кожному рядку)

	Традиції та норми свого народу	Релігійні традиції та норми	Традиції та норми радянських часів	Сучасні сформовані за роки незалежності традиції та норми	Важко відповісти
--	--------------------------------	-----------------------------	------------------------------------	---	------------------

Підлітки до 16 років	1	2	3	4	5
Молодь, 17-30 років	1	2	3	4	5
Люди середнього віку 31-50 років	1	2	3	4	5
Люди старші 50 років	1	2	3	4	5

84. Які якості передусім виявляють люди з Вашого оточення у повсякденному житті? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

1 – Співчуття, добросердя, щирість	8 – Неосвіченість, наївність
2 – Хитрість, розрахунок	9 – Відповідальність
3 – Щедрість, безкорисливість	10 – Безвідповідальність
4 – Прагнення власної вигоди	11 – Обізнаність
5 – Справедливість, чесність	12 – Необізнаність
6 – Нечесність, непорядність	13 – Важко відповісти
7 – Реалістичність, життєвий досвід	

85. Якими видами діяльності Ви б хотіли займатися? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Працювати у державному секторі
- 2 – Працювати у приватному секторі
- 3 – Бути індивідуальним підприємцем або фермером
- 4 – Бути власником (співвласником) малого або середнього бізнесу
- 5 – Займатися присадибним господарством
- 6 – Займатися домашніми справами (хатнім господарством)
- 7 – Інше (напишіть) _____
- 8 – Важко відповісти

86– 89. Чи важко Вам знайти роботу в Вашому населеному пункті? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Легко	Важко	Не знаю
За Вашим фахом	1	2	3
За Вашим фахом, але без достатнього заробітку	1	2	3
З достатнім заробітком, але не за Вашим фахом	1	2	3
Будь-яку роботу	1	2	3

90. Якою мірою Ви задоволені життям у Вашому населеному пункті?

- 1 - Зовсім не задоволений
- 2 - Скоріше не задоволений
- 3- Скоріше задоволений
- 4-Цілком задоволений
- 5- Важко відповісти

91. Який населений пункт (місто, село) Ви вважаєте "своїм"? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Той, в якому я живу
- 2 - Той, в якому я народився
- 3 - Той, в якому пройшла більша частина мого дитинства
- 4 - Той, в якому я працюю
- 5 - Інше (напишіть) _____
- 6 - Важко відповісти

92. Якою мірою Ви зазвичай навантажені роботою та повсякденними обов'язками?

1 – Перевантажений понад міру	4 – Завантажений, але не дуже
2 - Трохи перевантажений	5 - Зовсім не перевантажений
3 – Навантажений якраз в міру своїх сил	6 - Важко відповісти

93. Наскільки задовго наперед Ви плануєте своє життя? (Відмітьте одну відповідь)

1 - На декілька років	4 - На один місяць	7 - На один день
2 - На рік	5 - На тиждень	8 - Не планую
3 - На півроку	6 - На декілька днів	9 - Важко відповісти

94. Чи маєте Ви нагальну потребу ділитися своїми негараздами з іншими людьми?

1 – Так
- Важко відповісти

2 - Ні

3

95. Чи легко Вам віддавати накази іншим людям?

1 - Так
- Важко відповісти

2 - Ні

3

96. Як Ви ставитесь до тих побутових речей, якими вже не користуєтесь?

1 – Зазвичай викидаєте
2 – Зазвичай зберігаєте
3 – Інше (*напишіть*) _____

97– 102. Чи згодні Ви взяти участь у наведених видах діяльності? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	Ні за яких умов	Згодні за оплату	Згодні без оплати	Важко відповісти
Допомога хворим, інвалідам	1	2	3	4
Допомога бідним	1	2	3	4
Організація дозвілля та відпочинку	1	2	3	4
Участь у забезпеченні правопорядку	1	2	3	4
Участь у озелененні населеного пункту	1	2	3	4
Участь у прибиранні та впорядкуванні населеного пункту	1	2	3	4

103. Як Ви будете реагувати, якщо станете (чи вже стали) безробітним? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

1 - Буду домагатися поновлення на колишньому місці роботи
2 - Буду шукати роботу за набутою професією
3 - Зміню спеціальність
4 - Відкрию приватний бізнес
5 - Займусь нелегальною роботою
6 - Залишусь вдома, щоб займатися сім'єю
7 - Ніяк
8 – По-іншому (*затишіть*) _____
9 – Важко відповісти

104–109. Хто, на Ваш погляд, може допомогти Вам вирішити нижченаведені проблеми: (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	Державні органи	Підприємці	Політичні партії	Громадські організації	Сім'я, рідні	Важко відповісти
Побутові проблеми	1	2	3	4	5	6
Працевлаштування	1	2	3	4	5	6
Благоустрій за місцем проживання	1	2	3	4	5	6
Соціальний захист і допомога	1	2	3	4	5	6
Захист прав і свобод громадян	1	2	3	4	5	6
Відкриття власної справи	1	2	3	4	5	6

110–114. Наскільки задовольняють потреби мешканців Вашого населеного пункту нижченаведені заклади: (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	В цілому не задовольняють	Частково задовольняють	В цілому задовольняють
Освітні заклади	1	2	3
Медичні заклади	1	2	3
Культурно-розважальні заклади	1	2	3

Заклади побутових послуг	1	2	3
Заклади соціальної допомоги	1	2	3

115. Що з наведеного заважає Вам повноцінно відпочивати та розважатися? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Дефіцит власних коштів
 2 - Недостатня реклама відповідних послуг та закладів
 3 - Відсутність вільного часу
 4 - Відсутність відповідних закладів
 9 - Нічого з наведеного не заважає
- 5 - Низька якість послуг
 6 - Стан здоров'я
 7- Мене це не цікавить
 8 - Інше (*напишіть*) _____

116. Наскільки Ваші інтереси та інтереси Ваших близьких пов'язані з майбутнім українського суспільства?

- 1 – Зовсім не пов'язані
 2 – Скоріше не пов'язані
 3 – Скоріше пов'язані
 4– Цілком пов'язані
 5 - Важко відповісти

117. Якою має бути економіка України ? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Економіку повністю регулює ринок
 2 - Економіку регулюють і ринок і держава
 3 - Економіку повністю регулює держава
 4 - Важко відповісти

118. Якою має бути роль держави у дотримванні прав і свобод громадян України? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Держава ніколи не повинна порушувати права і свободи громадян
 2 - Держава на власний розсуд інколи може порушувати права і свободи громадян
 3- Держава повністю регулює права і свободи громадян
 4 - Важко відповісти

119. Хто має забезпечувати людині належний рівень життя? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Рівень життя кожного громадянина (окрім непрацездатних) має залежати від успішної діяльності його самого
 2 - Рівень життя громадян порівну забезпечують держава і самі громадяни
 3- Держава зобов'язана забезпечити належний рівень життя абсолютно всім громадянам
 4 - Важко відповісти

120. Яке майбутнє України для Вас найбільш бажане? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Україна має бути схожою на розвинуті країни Заходу
 2 - Україна має вибрати самобутній, лише їй одній притаманний шлях розвитку
 3 - Україна має бути у складі відновленого союзу колишніх радянських республік
 4 - Важко відповісти

121. Чи маєте Ви намір у майбутньому виїхати з населеного пункту, де Ви зараз проживаєте?

- 1 – Так
 2 - Ні
 3 – Важко відповісти

122. Що Ви ставите на перше місце у своєму житті? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Досягнення високих результатів у певному виді діяльності
 2 - Успішну кар'єру, досягнення високих посад
 3 - Повний достаток, високий матеріальний стан
 4 - Щасливу сім'ю, дітей
 5 - Інше (*напишіть*) _____
 6 - Я не замислююся над такими запитаннями

123. Як Ви вважаєте від чого здебільшого залежить Ваше життя?

- 1 - Від зовнішніх обставин**
2 - Переважно від зовнішніх обставин, деякою мірою від мене самого
3 - Однаковою мірою від мене самого і від зовнішніх обставин

- 4 - Переважно від мене самого, деякою мірою від зовнішніх обставин
5 - Від мене самого

124. Чи згодні Ви з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні?

- 1 - Зовсім не згоден
2 - Скоріше не згоден
3 - Важко відповісти, згоден чи ні
4 - Скоріше згоден
5 - Повністю згоден

125. Як Ви вважаєте, наскільки Ваше життя залежить від того, хто складає нашу правлячу еліту?

- 1 - Дуже залежить
2 - Достатньою мірою залежить
3 - Мало залежить
4 - Практично не залежить
5 - Важко відповісти

126. Що Ви відчуваєте по відношенню до правлячої еліти? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Повагу
2 - Інтерес
3 - Байдужість
4 - Образу
5 - Ворожість

127. У яких громадсько-політичних заходах Ви особисто брали участь протягом останніх 12 місяців? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Переконавав друзів, близьких, знайомих у правоті своїх політичних поглядів
2 - Носив символіку політичного характеру
3 - Вступав у контакт з офіційними представниками влади
4 - Вступав у контакт з активістами політичних організацій
5 - Брав участь у роботі передвиборних штабів
6 - Збирав підписи під колективними зверненнями
7 - Розсилав повідомлення політичного змісту з мобільного телефону та електронною поштою
8 - Не купляв певні товари з політичних міркувань
9 - Брав участь у законних мітингах і демонстраціях
10 - Брав участь у голодовках протесту
11 - Брав участь у бойкоті (відмовлявся виконувати рішення адміністрації, органів влади)
12 - Брав участь у несанкціонованих мітингах, демонстраціях чи страйках
13 - Пікетував державні установи
14 - Блокував шляхи сполучення
15 - Брав участь у захопленні будівель державних установ
16 - Інше (*напишіть*) _____
17 - У жодному із таких заходів участі не брав

128. Чи маєте Ви додаткову роботу крім основного виду діяльності (роботи, навчання, перебування на пенсії)?

- 1 - Так, додатково працюю декілька разів на тиждень
2 - Так, додатково працюю декілька разів на місяць
3 - Так, додатково працюю декілька разів на рік
4 - Не маю додаткової роботи
5 - Постійно працюю на кількох роботах

129. На які з наведених домашніх та сімейних занять Ви витрачали найбільше сил і часу впродовж останніх 12 місяців? (Відмітьте не більше семи відповідей, що підходять)

- 1 - Приготування їжі
- 2 - Прибирання житла, прання, прасування
- 3 - Закупівля продуктів
- 4 - Догляд за дітьми
- 5 - Догляд за хворими і особами похилого віку
- 6 - Ремонт, благоустрій житла, будівель
- 7 - Ремонт, профілактика автомобіля, мотоцикла, моторного човна
- 8 - Заготівля палива, опалення житла
- 9 - Робота на садово-городній ділянці, дачі, тощо
- 10 - Догляд за свійськими тваринами та птахами (корови, коні, кози, кури, гуси, качки, індики тощо)
- 11 - Робота для додаткового заробітку
- 12 - Лікування, відвідування медичних закладів
- 13 - Клопоти з влаштування різних сімейних та особистих справ (відвідування установ, отримання довідок тощо)
- 14 - Інше (*напишіть*) _____

130. Де Ви бували впродовж останніх 12 місяців, крім населеного пункту, у якому постійно проживаєте? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - У іншому населеному пункті на роботі
- 2 - У іншому населеному пункті у відрядженні
- 3 - У іншому населеному пункті для закупівлі промислових товарів, продуктів
- 4 - У іншому населеному пункті для продажу промислових товарів, продуктів
- 5 - У іншому населеному пункті в гостях
- 6 - У іншому населеному пункті на відпочинку, у відпустці
- 7 - У іншому населеному пункті на лікуванні
- 8 - Працював за кордоном
- 9 - Був за кордоном у відрядженні
- 10 - Був за кордоном для закупівлі товарів
- 11 - Був за кордоном у гостях
- 12 - Був за кордоном на відпочинку, у відпустці
- 13 - Був за кордоном на лікуванні
- 14 - Свого населеного пункту я не покидав протягом року
- 15 - Інше (*напишіть*) _____

131. Нижче наведено перелік занять людей у вільний від основної та домашньої роботи час. Відмітьте ВСІ ті з них, якими Ви займалися періодично впродовж останніх 12 місяців

- 1 - Заняття фізкультурою та спортом вдома, на спортмайданчику
- 2 - Відвідування фітнес-центрів, басейнів, тренажерних залів, масажних кабінетів
- 3 - Рибальство, мисливство
- 4 - Прогулянки на свіжому повітрі, у скверах, парках, відпочинок на природі
- 5 - Відвідування кінотеатрів, концертів, театрів, музеїв, виставок та інших культурних закладів
- 6 - Прийом і відвідування гостей
- 7 - Відвідування кафе, барів, дискотек
- 8 - Відвідування ресторанів, нічних клубів, казино, більярдних, залів ігрових автоматів, тощо
- 9 - Читання газет і журналів
- 10 - Читання художньої літератури
- 11 - Відвідування бібліотек
- 12 - Перегляд телепередач, прослуховування радіопередач
- 13 - Заняття художньою самодіяльністю, прикладною творчістю, раціоналізаторством, винахідництвом тощо
- 14 - Навчання (навчання на вечірньому або заочному відділенні учбових закладів, на курсах тощо)
- 15 - Праця за сумісництвом, підробіток
- 16 - Громадська робота (участь у заходах партій, профспілок, громадських організацій, рухів, волонтерська робота тощо)
- 17 - Робота на комп'ютері (друкування, виконання завдань, читання, перегляд фільмів, прослуховування музики, ігри, користування Інтернетом, тощо)
- 18 - Відвідування магазинів та ринків (ознайомлення з товарами, купівля товарів)
- 19 - Перегляд відео, DVD, прослуховування музики
- 20 - Просто відпочинок, без жодного заняття
- 21 - Інше (*напишіть*) _____

132. На що з наведеного нижче витратила гроші Ваша сім'я впродовж останніх 12 місяців?

(Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Відвідування фітнес-центрів, басейнів, тренажерних залів, масажних кабінетів
- 2 - Придбання спортивного, мисливсько-рибальського спорядження, товарів для відпочинку
- 3 - Придбання квитків до кінотеатрів
- 4 - Придбання квитків на концерти, в театри, музеї, виставки та інших культурні заклади
- 5 - Відвідування кафе, барів, дискотек
- 6 - Відвідування ресторанів, нічних клубів, казино, більярдних, залів ігрових автоматів тощо
- 7 - Придбання газет, журналів, книжок
- 8 - Придбання і прокат відеокaset, аудіо kaset, дисків тощо
- 9 - Витрачання грошей на доступ до Інтернету, електронної пошти
- 10 - Оплата навчання
- 11 - Придбання путівок (для туризму, відпочинку у санаторіях, на морі тощо)
- 12 - Придбання фотоплівок, відео плівок, друкування фотографій, придбання фото - та відеотехніки, тощо
- 13 - Придбання модного одягу, косметики, парфумерії тощо
- 14 - Придбання подарунків близьким до свят, днів народження
- 15 - Придбання спиртних напоїв до свят, днів народження, проведення зустрічей, вечірок тощо
- 16 - Придбання медикаментів
- 17 - Оплата послуг лікарів
- 18 - Ремонт квартири чи будинку
- 19 - Інше *(напишіть)* _____

133. Якому способу спілкування Ви надасте перевагу? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Безпосереднє спілкування
- 2 - Листування
- 3 - Звичайний телефон
- 4 - Факс
- 5 - Мобільний телефон
- 6 - Інтернет
- 7 - Інше *(напишіть)* _____

134. З яких джерел Ви переважно отримуєте поточну інформацію? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Газети, журнали
- 2 - Радіо
- 3 - Телебачення
- 4 - Інтернет
- 5 - Друзі, знайомі
- 6 - Колеги по роботі
- 7 - Інше *(напишіть)* _____

135. З якою метою Ви використовуєте комп'ютер? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Моя робота пов'язана з виконанням виробничих завдань на комп'ютері
- 2 - Я часто виконую навчальні завдання на комп'ютері
- 3 - Я часто слухаю музику, дивлюся фільми на комп'ютері
- 4 - Я часто граю в комп'ютерні ігри
- 5 - Я часто читаю електронні тексти (книжки, енциклопедії)
- 6 - Моє хобі – малювати, редагувати фотографії на комп'ютері тощо
- 7 - Підробляю (друкую на замовлення, переписую інформацію на компакт-диски тощо)
- 8 - Користуюсь Інтернетом
- 9 - Інше *(напишіть)* _____
- 10 - Я не користуюсь комп'ютером

136. З якою метою Ви використовуєте Інтернет? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Знайомлюся з останніми новинами, поточною інформацією
- 2 - Шукаю інформацію для навчання/підвищення кваліфікації
- 3 - Просто блукаю по мережі
- 4 - Спілкуюся в чатах, ICQ
- 5 - Беру участь у форумах, конференціях
- 6 - Надсилаю повідомлення електронною поштою

- 7 - Шукаю інформацію, потрібну для виконання професійних обов'язків
- 8 - Знаходжу і читаю/перепишую у свою електронну бібліотеку художні книжки
- 9 - Шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис, гумор тощо)
- 10 - Знаходжу і слухаю/перепишую музику, фільми
- 11 - Підробляю (створюю сайти на замовлення, поширюю рекламу тощо)
- 12 - Шукаю інформацію про товари/послуги
- 13 - Роблю покупки он-лайн
- 14 - Інше (*напишіть*) _____
- 15 - Не використовую Інтернет

137. Скільки часу Ви витрачаєте, щоб дістатись до роботи?

- 1 - Менше 30 хвилин
- 2 - 30-45 хвилин
- 3 - 45-60 хвилин
- 4 - Годину-півтори
- 5 - Півтори-дві години
- 6 - Більше двох годин
- 7 - Працюю вдома
- 8 - Не працюю

138. Скільки годин на добу Ви зазвичай спите?

- 1 - Менше 7 годин
- 2 - 7 годин
- 3 - 8 годин
- 4 - 9 годин
- 5 - Більше 9 годин

139. На Вашу думку, як найчастіше люди поведуться із сміттям, що залишається після відпочинку на природі (сімейного, з друзями, зі співробітниками)?

- 1 - Просто залишають на тому місці, де відпочивали
- 2 - Залишають на місці, але спалюють або закопують
- 3 - Збирають у мішки та вивозять на смітник
- 4 - Інше (*затишіть*) _____

140. Зараз з'явилося багато організацій, що намагаються надавати допомогу безпритульним тваринам, закликають боротися з жорстокістю щодо тварин. Чи приймали Ви участь хоча б якимось чином в цих рухах? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Так, я належу до такої організації
- 2 - До організації не належу, але працював волонтером
- 3 - До організації не належу, але намагаюсь захищати тварин, коли бачу прояви жорстокості по відношенню до них
- 4 - До організації не належу, але намагаюсь допомагати матеріально тим, хто бере на себе піклування про тварин
- 5 - Я регулярно підготовую безпритульних тварин та птахів поруч з моїм помешканням
- 6 - Вважаю що безпритульні тварини шкодять людям, і їх не треба захищати
- 7 - Інше (*напишіть*) _____
- 8 - Мене ці проблеми не цікавлять

141. Тепер на телебаченні російські фільми або супроводжуються субтитрами українською мовою, або дублюються українською мовою. У якому вигляді Вам подобається дивитись такі фільми? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Мені подобається, коли йдуть субтитри, а актори говорять російською
- 2 - Мені подобається, коли фільм дубльований українською
- 3 - Мені подобається дивитись російські фільми в оригіналі, без субтитрів і дубляжу
- 4 - Для мене все вищезазначене не має значення
- 5 - Я не дивлюсь фільми по телевізору

142. Як часто Ви переключаете канали на телевізійному пульті? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Я дивлюсь одну передачу або фільм, не зважаючи на переривання їх рекламою
- 2 - Я дивлюсь одну передачу або фільм, але під час реклами переключаю канали
- 3 - Я час від часу переключаю канали, цікавлячись, а що йде на інших каналах
- 4 - Я часто переключаю канали, це вже стало моєю звичкою
- 5 - Я не користуюсь телевізійним пультом

143. Які події, що відбулися протягом останнього року, викликали у Вас позитивні переживання? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №143)

144. Які події, що відбулися протягом останнього року, викликали у Вас негативні переживання? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №144)

Події...	Запитання № 143	Запитання № 144
...в міжнародному житті за межами України	1	1
...у зовнішній політиці України	2	2
...у культурі та мистецтві	3	3
...у науці і техніці	4	4
...у спорті	5	5
...в екології та медицині	6	6
...в економіці	7	7
...виборча кампанія	8	8
Інше(напишіть)	9	9
Ніщо не викликало таких переживань	10	10
Важко відповісти	11	11

145. Які з наведених ознак найточніше характеризують психологічну атмосферу у сучасному українському суспільстві? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Апатія
- 2 - Довіра
- 3 - Піднесення
- 4 - Байдужість
- 5 - Дружелюбність
- 6 - Тривога
- 7 - Ворожість
- 8 - Інтерес
- 9 - Спокій
- 10 - Недовіра
- 11 - Розчарованість
- 12 - Надія
- 13 - Інше (напишіть) _____
- 14 - Важко відповісти

146. Які почуття, на Вашу думку, за останній рік посилюються в українському суспільстві у цілому? (Відмітьте всі відповіді, що підходять у стовпчику на запитання №146)

147. Які почуття за останній рік посилюються у Вас особисто? (Відмітьте всі відповіді, що підходять у стовпчику на запитання №147)

	Запитання № 146	Запитання № 147
Оптимізм	1	1
Розчарування	2	2
Радість	3	3
Заздрість	4	4
Почуття перспективи	5	5
Розгубленість	6	6
Задоволення	7	7
Песимізм	8	8
Невдоволеність	9	9
Доброчливість	10	10
Меншовартість	11	11
Гідність	12	12
Страх	13	13
Гордість за свій народ і країну	14	14
Інше (напишіть) _____	15	15
Важко відповісти	16	16

148. Які почуття найчастіше виникають у Вас, коли думаєте про своє життя? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Відчуття впевненості у собі, того, що моє життя залежить переважно від мене самого

- 2 – Надія на те, що життя поступово зміниться на краще
- 3 – Відчуття, що життя іде нормально
- 4 – Тривога, передчуття небажаних змін
- 5 – Відчуття страху перед майбутнім
- 6 – Незадоволеність життям, відчуття його ненормальності
- 7 – Роздратування тим, що теперішнє життя мене не влаштовує
- 8 – Відчуття безвиході і неспроможності самотужки покращити своє життя
- 9 – Особливо не задумуюсь над своїм життям, живу як прийдеться
- 10 – Важко відповісти

149. На Вашу думку, в сучасній суспільній ситуації в Україні яких якостей передусім не вистачає нашим людям? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №149)

150. На Вашу думку, чого з переліченого передусім не вистачає Вам особисто? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №150)

151. На Ваш погляд, чого з переліченого передусім не вистачає Президентіві України В.Ющенку? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №151)

	Запитання № 149	Запитання № 150	Запитання № 151
Наполегливості	1	1	1
Врівноваженості	2	2	2
Рішучості	3	3	3
Витримки	4	4	4
Толерантності	5	5	5
Кмітливості	6	6	6
Чесності	7	7	7
Активності	8	8	8
Організованості	9	9	9
Упевненості	10	10	10
Гідності	11	11	11
Завзятості	12	12	12
Вірності(слову, обов'язку)	13	13	13
Іншого (напишіть)	14	14	14
Всього переліченого вистачає	15	15	15
Важко відповісти	16	16	16

152. Чи можете Ви сказати про себе, що в більшості ситуацій дієте... (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – Тільки під впливом почуттів
- 2 – Переважно під впливом почуттів
- 3 – Дію переважно обмірковано
- 4 – Дію виключно обмірковано
- 5 – Важко відповісти

153. Які чинники передусім визначають Ваш повсякденний настрій?

- 1 – Переважно зовнішні (думки, почуття та настрої Ваших близьких, друзів, оточуючих людей)
- 2 – Переважно внутрішні (власні думки, переживання та почуття)
- 3 – Важко відповісти

154. Коли Ви приймаєте важливі життєві рішення, Ви переважно...(Відмітьте одну відповідь)

- 1 – Здебільшого орієнтуєтесь на думку оточуючих (родичів, друзів, колег по роботі), обізнаних людей
- 2 – Частіше вирішальний вплив на прийняття таких рішень справляють Ваші власні міркування
- 3 – Важко відповісти

155. Що, на Вашу думку, об'єднує людей у нашому суспільстві? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Прагнення спільно долати труднощі життя в країні
- 2 – Відчуття втрати нормального життя
- 3 – Віра в краще майбутнє
- 4 – Спільні труднощі життя
- 5 – Родинні чи товариські почуття

- 6 – Невдоволеність владою
- 7 – Національна ідея побудови Української держави
- 8 – Страх перед майбутнім
- 9 – Мова спілкування
- 10 – Патріотичні почуття громадянина України
- 11 – Політичні погляди
- 12 – Релігія (віросповідання)
- 13 – Національна належність
- 14 – Спільна історія, територія
- 15 – Інше (*запишіть*) _____
- 16 – Ніщо не об'єднує
- 17 – Важко відповісти

156. Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя...

- 1 – Дещо поліпшиться
- 2 – Залишиться на тому ж рівні
- 3 – Дещо погіршиться
- 4 – Важко відповісти

157. Чи сприймаєте Ви Україну як свою Батьківщину?

- 1 – Так
- 2 – Важко відповісти
- 3 – Ні

158. Як би Ви могли охарактеризувати наш час? Це час... (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – ...обранців долі
- 2 – ...політиканів
- 3 – ...трудоарів
- 4 – ...жебраків
- 5 – ...авантюристів
- 6 – ...моральних авторитетів
- 7 – ...шахраїв
- 8 – ...талантів
- 9 – ...бюрократів
- 10 – ...пристосуванців
- 11 – ...професіоналів
- 12 – ...важко відповісти

159. Виберіть з наведеного переліку слів ті, які для Вас найбільш тісно пов'язані з образом сучасного українського суспільства? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять)

- 1 – Тиск
- 2 – Згуртованість
- 3 – Злидні
- 4 – Підйом
- 5 – Безлад
- 6 – Перспектива
- 7 – Багатство
- 8 – Розруха
- 9 – Впорядкованість
- 10 – Протистояння
- 11 – Тупик
- 12 – Свобода
- 13 – Важко відповісти

160– 162. Як Ви вважаєте, чи є у Вас можливість контролювати діяльність...

...центральної виконавчої влади (президент, уряд)? **(Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №160)**

...Верховної Ради? **(Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №161)**

...органів місцевої влади? **(Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №162)**

	Запитання № 160	Запитання № 161	Запитання № 162
Так, через ЗМІ	1	1	1
Так, через суд та правоохоронні органи	2	2	2
Так, через громадські організації	3	3	3
Так, через політичні партії	4	4	4
Так, через участь у виборах Президента України та Верховної Ради	5	5	5
Так, через референдуми	6	6	6
Так, через міжнародні організації	7	7	7
Інше <i>(напишіть)</i> _____	8	8	8
Я не маю такої можливості	9	9	9

163.
Які
фор
ми
впл
иву
гро
мад
ськ
ості

на прийняття рішень органами влади Ви вважаєте найефективнішими? **(Відмітьте всі відповіді, що підходять)**

- 1 – Громадські слухання
- 2 – Парламентські відкриті слухання
- 3 – Консультації органів влади з незалежними експертами
- 4 – Вивчення громадської думки
- 5 – Використання інтернет-сторінки органів влади для запитів й пропозицій громадян
- 6 – «Гарячі» телефонні лінії органів влади
- 7 – Обговорення проектів рішень влади в засобах масової інформації
- 8 – Участь в діяльності політичних партій та громадських організацій
- 9 – Участь у виборах депутатів всіх рівнів та президента країни
- 10 – Референдуми
- 11 – Підготовка колективних листів та петицій
- 12 – Участь у законних мітингах та демонстраціях
- 13 – Участь у несанкціонованих мітингах та демонстраціях
- 14 – Бойкоти (відмова виконувати рішення органів влади)
- 15 – Голодування протесту
- 16 – Пікетування державних установ
- 17 – Захоплення адміністративних будівель
- 18 – Інше *(напишіть)* _____
- 19 – Важко відповісти

164. Як Ви вважаєте, у випадку порушення Ваших прав, які організації можуть реально захистити Ваші інтереси? **(Відмітьте всі відповіді, що підходять)**

- 1 - Правоохоронні органи та суд
- 2 - Депутат місцевої ради
- 3 - Депутат Верховної Ради
- 4 - Політичні партії та громадські організації
- 5 - Недержавні правозахисні організації
- 6 - Міжнародні організації
- 7 - Тіньові структури
- 8 - Не знаю таких організацій
- 9 - Інше *(напишіть)* _____
- 10 - Важко відповісти

165. Які суспільні ідеали в програмах політичних партій України Ви вважаєте найбільш привабливими? **(Відмітьте не більше трьох відповідей)**

- 1 - **Справедливість**
- 2 - **Економічна рівність**
- 3 - **Рівність всіх перед законом**
- 4 - **Соціальний захист**
- 5 - **Боротьба з корупцією**
- 6 - **Патріотизм**
- 7 - **Права та свободи громадянина**
- 8 - **Незалежність держави**
- 9 - **Мир та стабільність**
- 10 - **Відповідальність влади перед громадянами**
- 11 - **Безпека життя громадян**
- 12 - **Важко відповісти**
- 13 - **Не цікавить**

166. Чи приймали Ви участь у виборах Верховної Ради України 26 березня 2006 року?

- 1 – Так 2 – Ні → **Переходить до запитання № 170**

167. Якщо Ви приймали участь у голосуванні на виборах Верховної Ради України 26 березня 2006 року, то за яку партію чи блок голосували? (Відповідають тільки ті, хто приймав участь у голосуванні)

- 1 – Український народний блок Костенка і Плюща
- 2 – Комуністична партія України
- 3 – Партія “Віче”
- 4 – Виборчий блок політичних партій “Наша Україна”
- 5 – Партія регіонів
- 6 – Виборчий блок політичних партій “Громадянський блок ПОРА–ПРП”
- 7 – Соціалістична партія України
- 8 – Блок Наталії Вітренко “Народна опозиція”
- 9 – Блок Юлії Тимошенко
- 10 – “Народний блок Литвина”
- 11 – Опозиційний блок “Не так!”
- 12 – інші партії та блоки
- 13 – не підтримав жодну з партій/блоків → **Переходить до запитання № 170**

168. Якщо Ви голосували за певну партію чи блок, то коли Ви визначились голосувати саме за цю партію (блок)?

- 1 – До 2004 року
- 2 – В 2004 році
- 3 – В 2005 році
- 4 – В січні–лютому 2006 року
- 5 – В останній місяць перед виборами
- 6 – Безпосередньо в день голосування
- 7 – Важко відповісти

169. Що насамперед визначило Ваше рішення проголосувати за певну політичну силу на виборах до Верховної Ради України? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – Знайомство з програмою цієї партії (блоку) і її підтримка
- 2 – Відчуття симпатії до лідера (інших представників) цієї партії (блоку)
- 3 – Довіра представникам цієї партії (блоку)
- 4 – Відчуття антипатії до представників інших політичних сил
- 5 – Я зробив вибір під впливом порад оточуючих
- 6 – Я зробив вибір навмання
- 7 – Важко відповісти

170. Як Ви думаєте, чи сприяє наука позитивним змінам у житті України?

- 1 – Так, сприяє значною мірою
- 2 – Сприяє незначною мірою
- 3 – Важко відповісти, сприяє чи ні
- 4 – Майже не сприяє
- 5 – Не сприяє

171. Як Ви думаете, українська наука сьогодні... (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – В основному знаходиться на світовому рівні
- 2 – Лише з ряду проблем є світовим лідером, у цілому ж трохи відстає
- 3 – Істотно відстає від передового рівня світової науки
- 4 – Важко відповісти

172. Як, на Ваш погляд, змінився престиж професії вченого в Україні за останні роки?

- 1 – Сильно знизився
- 2 – Трохи знизився
- 3 – Залишився на тім же рівні, що і раніше
- 4 – Трохи підвищився
- 5 – Значно підвищився
- 6 – Важко відповісти

173. Чи знайомі Ви з науково-практичними досягненнями Національної Академії наук?

- 1 – Досить знайомий
- 2 – Дещо обізнаний
- 3 – Не знайомий

174. Останнім часом багато говорять про глобалізацію. Як Ви вважаєте глобалізація – це... (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - ...зростання взаємозв'язків між народами та країнами
- 2 - ...розвиток інформаційних технологій (Інтернет, супутникове телебачення, стільниковий телефонний зв'язок)
- 3 - ...розширення ринку товарів та послуг
- 4 - ...можливість знайти роботу чи отримати освіту за кордоном
- 5 - ...посилення економічної нерівності поміж країнами
- 6 - ...розповсюдження західної культури
- 7 - ...погрози міжнародного тероризму та злочинності
- 8 - ...зростання загроз (економічних, технологічних, військових) для існування людства
- 9 - ...спільне усвідомлення безпек існуванню людства
- 10 - ...вигаданий політиками процес, якого в дійсності не існує
- 11 - Інше (*напишіть*) _____
- 12 - Важко відповісти
- 13 - Нічого не чув про глобалізацію → **Переходіть до запитання № 182**

175. Як Ви ставитесь до глобалізації?

- 1 - Скоріше негативно
- 2 - Важко відповісти, негативно чи позитивно
- 3 - Скоріше позитивно

176. Впливає чи не впливає глобалізація на розвиток українського суспільства ?

- 1 - Впливає
- 2 - Важко відповісти, впливає чи не впливає
- 3 - Не впливає

177. Впливає чи не впливає глобалізація на Ваше особисте життя?

- 1 – Впливає
- 2 – Важко відповісти, впливає чи не впливає
- 3 – Не впливає

178. В якій сфері життя українського суспільства прояви глобалізації є найпомітнішими? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Політика
- 2 – Економіка
- 3 – Міжнародні відносини
- 4 – Засоби масової інформації
- 5 – Культура та мистецтво
- 6 – Наука та освіта

- 7 – Товари та послуги
- 8 – Повсякденне життя людей
- 9 – Ні в одній з наведених сфер
- 10 – Важко відповісти

179. В наш час є різні політико-економічні визначення глобалізації. З яким з них Ви згодні?
(Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Різке посилення економічних, політичних, соціальних та культурних зв'язків між країнами світу
- 2 – Підпорядкування інтересам США та економічно могутніх країн Заходу всіх інших країн світу
- 3 – Посилення ролі транснаціональних корпорацій та наднаціональних організацій, які претендують на управління світом
- 4 – Вища стадія розвитку капіталізму (імперіалізм)
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

180. Хто в Україні, на Ваш погляд, в найбільшій мірі зацікавлений у поширенні глобалізації?
(Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Всі верстви населення
- 2 – Окремі верстви населення
- 3 – Лише правляча верхівка й представники великого бізнесу
- 4 – Інше (*напишіть*) _____
- 5 – Важко відповісти

181. Як Ви вважаєте, глобалізація світу врешті решт призведе до... **(Відмітьте не більше двох відповідей)**

- 1 – Поступового становлення економічної рівності між розвиненими країнами та рештою світу
- 2 – Посилення напруженості між бідними та багатими країнами й верствами, коли бідні будуть бідніти, а багаті багатітимуть
- 3 – Виникнення єдиної культури, стирання будь-якої різниці між країнами та націями
- 4 – Збереження національних особливостей народів світу, посилення їх культурної самобутності
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

182. Які країни, на Вашу думку, отримують найбільшу вигоду від розширення міжнародної торгівлі? **(Відмітьте тільки одну відповідь)**

- 1 – Розвинені капіталістичні країни (США, країни Європейського Союзу, Японія)
- 2 – Колишні соціалістичні країни, що стали на шлях розвитку ринкової економіки (країни Східної Європи та СРСР)
- 3 – Соціалістичні країни з ринковою економікою (Китай, В'єтнам)
- 4 – Країни Азії, Африки, Латинської Америки, що розвиваються
- 5 – Важко відповісти

183. Які групи населення в Україні, на Вашу думку, мають найбільші вигоди від участі нашої країни в міжнародній торгівлі? **(Відмітьте не більше двох відповідей)**

- 1 - Ті, хто працюють на державних підприємствах, установах
- 2 - Ті, хто працюють на приватних підприємствах, установах
- 3 - Державні службовці, чиновники
- 4 - Середні та дрібні власники-підприємці
- 5 - Олігархи та інші представники великого бізнесу
- 6 - Всі верстви й групи населення України
- 7 - Важко відповісти

184. Як Ви ставитесь до залучення в економіку України іноземного капіталу (фінансів)?

- 1 - Цілком позитивно
- 2 - Скоріше позитивно
- 3 - Важко відповісти
- 4 - Скоріше негативно

185. В сучасному світі діють глобальні соціальні рухи, які підтримують об'єднання світу на умовах вільного ринку, на інших гуманістичних засадах або взагалі виступають проти глобалізації світу. Виберіть один з них, який Ви б підтримали?

- 1 - Рухи, які підтримують об'єднання світу на умовах вільного ринку
- 2 - Рухи, які підтримують об'єднання світу на інших гуманістичних засадах
- 3 - Рухи, які виступають проти глобалізації світу
- 4 - Не підтримую жодного з них
- 5 - Важко відповісти.

186. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до будь-якого співтовариства країн чи ні ?

- 1 – **Так, доцільно**
- 2 – **Ні, не доцільно** → Переходіть до запитання № 188
- 3 – **Важко відповісти** → Переходіть до запитання № 189

187. Чим, на Вашу думку, зумовлена доцільність входження України до певного співтовариства країн? (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 – Перебігом політичних і економічних обставин
- 2 – Добровільним вибором шляху розвитку України
- 3 – Тимчасовою сьогоденною вигодою
- 4 – Розрахунками на майбутнє, довгостроковою вигодою
- 5 – Інше (напишіть) _____
- 6 – Важко відповісти

188. Назвіть основні причини з яких Ви проти входження України до певного співтовариства країн? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Достатність власних можливостей для самостійного успішного економічного розвитку
- 2 – Загроза втрати соціально-економічної незалежності України
- 3 – Загроза погіршення економічного становища в країні
- 4 – Загроза втручання іноземних країн у внутрішні справи України
- 5 – Небезпека втрати своє національне „обличчя”, самобутність
- 6 – Небезпека втягнення України у воєнні конфлікти
- 7 – Інше (напишіть) _____
- 8 – Важко відповісти

189. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Європейського Союзу чи ні ?

- 1 – **Так, доцільно**
- 2 – **Ні, не доцільно** → Переходіть до запитання № 192
- 3 – **Важко відповісти** → Переходіть до запитання № 192

190. Які головні причини доцільності вступу України до Європейського Союзу? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Сприяння внутрішньому економічному розвитку України
- 2 – Покращення матеріального стану населення України за рахунок зовнішньої допомоги
- 3 – Сприяння науково-технічному розвитку України
- 4 – Сприяння розвитку самостійності особистості й політичної різноманітності в усіх сферах життя України
- 5 – Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 6 – Підвищення рівня культури населення, можливості прилучитися до досягнень розвинених країн світу
- 7 – Покращення роботи державних органів влади
- 8 – Інше (напишіть) _____
- 9 – Важко відповісти

191. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до Європейського Союзу? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Можливість вільно пересуватися по Європейським країнам у пошуках прийнятної для мене роботи

- 2 – Налагодження ділових контактів з бізнесменами, підприємцями з країн-членів ЄС
- 3 – Усунення бюрократичної тяганини при виїзді за кордон
- 4 – Можливість навчатися за кордоном
- 5 – Вільне спілкування з родичами чи знайомими, які живуть і працюють за кордоном
- 6 – Підвищення матеріального стану завдяки гуманітарній іноземній допомозі
- 7 – Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

192. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Єдиного економічного простору (блоку країн Росії, Білорусі, Казахстану, Узбекистану) чи ні ?

- 1 – **Так, доцільно**
- 2 – **Ні, не доцільно** → Переходіть до запитання № 195
- 3 – **Важко відповісти** → Переходіть до запитання № 195

193. Які головні причини доцільності вступу України до Єдиного економічного простору? (*Відмітьте не більше трьох відповідей*)

- 1 – Поновлення економічних зв'язків з колишніми радянськими республіками і тим самим сприяння розвитку господарства України
- 2 – Вирішення проблеми газопостачання й енергоносіїв
- 3 – Сприяння розвитку національної культури на засадах історичної єдності народів колишнього СРСР
- 4 – Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 5 – Запобігання різним прикордонним конфліктам та територіальним зазіханням
- 6 – Покращення роботи державних органів влади
- 7 – Відновлення та розвиток колективізму і взаємодопомоги серед населення України
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

194. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до Єдиного економічного простору? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Вільно пересуватися по країнам цього блоку у пошуках прийнятної для мене роботи
- 2 – Налагодження ділових контактів з бізнесменами та підприємцями цих країн
- 3 – Можливість спілкування російською мовою з людьми цих країн
- 4 – Можливість частіше відвідувати моїх рідних і знайомих, які мешкають в країнах цього блоку
- 5 – Можливість навчатися в одній з цих країн
- 6 – Покращення матеріального стану завдяки більш успішному економічному розвитку України
- 7 – Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

195. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до міжнародного співтовариства країн на чолі з США чи ні ?

- 1 – **Так, доцільно**
- 2 – **Ні, не доцільно** → Переходіть до запитання № 198
- 3 – **Важко відповісти** → Переходіть до запитання № 198

196. Які головні причини доцільності входження України до міжнародного співтовариства країн на чолі з США? (*Відмітьте не більше трьох відповідей*)

- 1 - Сприяння внутрішньому економічному розвитку України
- 2 - Покращення матеріального становища населення України за рахунок зовнішньої допомоги з боку США та міжнародних фінансово-економічних організацій
- 3 - Сприяння науково-технічному розвитку України
- 4 - Сприяння розвитку самостійності особистості й політичної різноманітності в усіх сферах життя України
- 5 - Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз

- 6 - Підвищення рівня культури населення, можливості прилучитися до досягнень розвинених країн світу, зокрема США
- 7 - Покращення роботи державних органів влади
- 8 - Інше (*напишіть*) _____
- 9 - Важко відповісти

197. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до міжнародного співтовариства країн на чолі з США? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Вільний виїзд до США з метою влаштуватися на роботу
- 2 - Налагодження ділових контактів з американськими бізнесменами, підприємцями
- 3 - Усунення бюрократичної тяганини при виїзді за кордон
- 4 - Можливість навчатися у США чи в інших країнах світу
- 5 - Вільне спілкування з родичами чи знайомими, які живуть і працюють у США або інших країнах світу
- 6 - Підвищення матеріального стану завдяки гуманітарній допомозі з боку США або інших країн світу
- 7 - Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 - Інше (*напишіть*) _____
- 9 - Важко відповісти

198. Згодні Ви чи не згодні з тим, що національну культуру треба захищати від іноземних впливів?

- 1 – Цілком згоден
- 2 – Скоріше згоден
- 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 – Скоріше не згоден
- 5 – Цілком не згоден

199. Згодні Ви чи не згодні з тим, що наш спосіб життя треба захищати від іноземних впливів?

- 1 – Цілком згоден
- 2 – Скоріше згоден
- 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 – Скоріше не згоден
- 5 – Цілком не згоден

200. Оцініть, будь ласка, становище України в сучасному світі. Україна- це ..

- 1 – ...розвинена та незалежна країна
- 2 – ...країна, що розвивається
- 3 – ...країна, що не розвивається
- 4 – ...нерозвинена та політично залежна країна
- 5 – Важко відповісти

201. Яке місце у світі буде займати Україна через 10 років?

- 1 – Світовий лідер з потужним економічним та науково-культурним потенціалом
- 2 – Регіональний європейський лідер
- 3 – Країна, що розвивається
- 4 – Економічно відстала та політично залежна країна поміж Європою та Росією
- 5 – Країна, що наближається до середньоевропейського рівня
- 6 – Важко відповісти

202. Як Ви вважаєте в якій сфері Україна може найуспішніше конкурувати з іншими країнами світу ? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Економіка та нові технології
- 2 – Наука та освіта
- 3 – Військова справа
- 4 – Трудові ресурси
- 5 – Права людини
- 6 – Культура та мистецтво
- 7 – Спорт
- 8 – Інше (*напишіть*) _____

- 9 – Ні в одній з наведених сфер
 10 – Важко відповісти

203. Як часто Ви відвідуєте ресторан швидкого харчування “МакДоналдс”?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
 2 – Раз на кілька місяців
 3 – Раз на рік
 4 – Ніколи не був

204. Якою мірою Ви володієте англійською мовою?

- 1 – Вільно
 2 – Читаю і перекладаю зі словником
 3 – Не володію

205. Як часто Ви буваєте за кордоном колишнього СРСР (у далекому зарубіжжі)?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
 2 – Раз на кілька місяців
 3 – Раз на рік
 4 – Ніколи не був

206. Як часто Ви їсте авокадо, ананаси чи кокоси?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
 2 – Раз на кілька місяців
 3 – Раз на рік
 4 – Ніколи не їв нічого з наведеного

207–214. Яким чином впливають на Ваше життя та Ваших близьких? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

1. Позитивно
 2. Ніяк не впливають
 3. Негативно
 4. Це мене не стосується

Поїздки за товаром або з товарами за кордон	1	2	3	4
Робота на фірмі, пов'язаній з міжнародною торгівлею	1	2	3	4
Користування послугами міжнародних банків	1	2	3	4
Користування іноземною валютою	1	2	3	4
Користування Інтернет	1	2	3	4
Користування мобільним телефонним зв'язком	1	2	3	4
Поїздки за кордон на роботу	1	2	3	4
Навчання за кордоном або відвідування іноземних навчальних курсів у нашій країні	1	2	3	4

215–217. Товари якого виробництва впродовж останніх 12 місяців Ви та Ваша сім'я купляли? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1 – переважно вітчизняного виробництва
 2 – переважно іноземного виробництва
 3 – однаковою мірою вітчизняного і іноземного виробництва
 4 – не купляли ніяких товарів

Промислові товари	1	2	3	4
-------------------	---	---	---	---

Харчові продукти	1	2	3	4
Музичні та відео компакт диски або касети	1	2	3	4

218. Ким Ви себе в першу чергу вважаєте? (Відмітьте одну відповідь, що найбільш підходить)

- 1 – Жителем села, району чи міста, в якому Ви живете
- 2 – Жителем регіону (області чи декількох областей), де Ви живете
- 3 – Громадянином України
- 4 – Представником свого етносу, нації
- 5 – Громадянином колишнього Радянського Союзу
- 6 – Громадянином Європи
- 7 – Громадянином світу
- 8 – Інше (напишіть) _____

219. Якому шляху розвитку України Ви надасте перевагу? (Відмітьте одну відповідь, що найбільш підходить)

- 1 – В першу чергу розширювати зв'язки в рамках СНД
- 2 – Розвивати відносини переважно з Росією
- 3 – Зміцнювати в першу чергу східнослов'янський блок (Україна, Росія, Білорусь)
- 4 – Встановлювати зв'язки в першу чергу з розвинутими країнами Заходу
- 5 – Спіратися в першу чергу на власні ресурси, зміцнюючи незалежність
- 6 – Різні регіони України повинні обирати свій шлях
- 7 – Інше (напишіть) _____
- 8 – Важко відповісти

Щоб допомогти нам у майбутньому поліпшити формулювання наших запитань, будь ласка, дайте відповідь на наступні запитання.

220. Чи можете Ви сказати, що Вам був повністю зрозумілим зміст вище поставлених двох запитань (під номерами 218 та 219)?

- 1 – Повністю зрозумілий зміст обох цих запитань
- 2 – Повністю зрозумілий зміст лише першого запитання (другого – не повністю)
- 3 – Повністю зрозумілий зміст лише другого запитання (першого – не повністю)
- 4 – Зміст обох питань не був повністю зрозумілий

221. Як Ви вважаєте, чи достатньо у Вас знань для відповіді на ці запитання?

- 1 – Достатньо знань для відповіді на обидва запитання
- 2 – Достатньо знань для відповіді на перше запитання (на друге – недостатньо)
- 3 – Достатньо знань для відповіді на друге запитання (на перше – недостатньо)
- 4 – Недостатньо знань для відповіді на обидва запитання

222. Чи можете Ви сказати, що Вам цікаво було відповідати на ці запитання?

- 1 – Було цікаво відповідати на обидва запитання
- 2 – Було цікаво відповідати лише на перше запитання (на друге – не цікаво)
- 3 – Було цікаво відповідати лише на друге запитання (на перше – не цікаво)
- 4 – Було не цікаво відповідати на обидва запитання

223. Чи Ви впевнені в тому, що вибрали відповідь, що якнайкраще відображає Ваші погляди щодо цих запитань?

- 1 – Впевнений стосовно відповідей на обидва запитання
- 2 – Впевнений лише у відповіді на перше запитання (на друге – не впевнений)
- 3 – Впевнений лише у відповіді на друге запитання (на перше – не впевнений)
- 4 – Не впевнений стосовно відповідей на обидва запитання

224. Чи можете Ви сказати, що Ваші відповіді на ці запитання не зміняться, якщо Вам їх поставлять через кілька днів?

- 1 – Впевнений, що думка не зміниться стосовно відповідей на обидва запитання

- 2 – Впевнений, що не зміниться лише при відповіді на перше запитання (відповідь на друге запитання може змінитися)
- 3 – Впевнений, що не зміниться лише при відповіді на друге запитання (відповідь на перше запитання може змінитися)
- 4 – Відповіді на обидва запитання можуть змінитися

225. Чи можете Ви сказати, що ніхто із оточуючих не вплинув на Вашу думку під час відповіді на ці запитання?

- 1 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на обидва запитання
- 2 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на перше запитання (на друге – був вплив)
- 3 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на друге запитання (на перше – був вплив)
- 4 – Був вплив оточуючих при відповіді на обидва запитання

226. Чи є які-небудь обставини, що могли завадити Вам відверто відповісти на ці запитання?

- 1 – Немає таких обставин при відповіді на обидва запитання
- 2 – Є такі обставини при відповіді на перше запитання (на друге не вплинули)
- 3 – Є такі обставини при відповіді на друге запитання (на перше не вплинули)
- 4 – Є такі обставини при відповіді на обидва запитання

227. Як Ви ставитесь до вступу України до НАТО?

- 1 – Скоріше негативно
- 2 – Важко сказати
- 3 – Скоріше позитивно

228. Чому Ви підтримуєте або не підтримуєте вступ України до НАТО? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Вступ є економічно вигідним для України
- 2 – Вступ додасть додаткових витрат державі
- 3 – Вступ зміцнює безпеку України
- 4 – НАТО є агресивним військовим блоком
- 5 – Вступ зміцнює авторитет України у світі
- 6 – Вступ спрямований проти Росії
- 7 – Членство в НАТО зменшує вплив Росії на Україну
- 8 – Вступ посилює залежність України від західних країн
- 9 – Україна має залишатись позаблоковою (нейтральною) країною
- 10 – Інше (*напишіть*) _____
- 11 – Важко відповісти

229. Чим, на Вашу думку, є НАТО? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Оборонний союз
- 2 – Агресивний військовий союз
- 3 – Миротворча організація
- 4 – Інше (*напишіть*) _____
- 5 – Важко відповісти

230. Чи захистив би НАТО Україну у разі агресії або загрози агресією з боку іноземної країни?

- 1 – Так, захистив у будь-якому випадку
- 2 – Так, якщо ми б були його членом
- 3 – Ні
- 4 – Важко відповісти

231. Скажіть, будь ласка, наскільки Вам в цілому був зрозумілий чи не зрозумілий зміст запитань щодо НАТО (запитання № 227–230)?

- 1 – Повністю зрозумілий
- 2 – Скоріше зрозумілий
- 3 – Важко сказати, зрозумілий чи ні

- 4 – Скоріше не зрозумілий
- 5 – Зовсім не зрозумілий

232. Цікаво чи не цікаво було Вам відповідати на ці запитання?

- 1 – Цікаво
- 2 – Скоріше цікаво
- 3 – Важко сказати, цікаво чи ні
- 4 – Скоріше не цікаво
- 5 – Не цікаво

233. Як Ви вважаєте, достатньо чи недостатньо у Вас інформації для того, щоб відповісти на ці запитання?

- 1 – Цілком достатньо
- 2 – Скоріше достатньо
- 3 – Важко сказати, достатньо чи ні
- 4 – Скоріше не достатньо
- 5 – Зовсім не достатньо

234. Впевнені Ви чи не впевнені, що відповіді, які Ви обрали, найкраще відображають Вашу думку?

- 1 – Цілком впевнений
- 2 – Скоріше впевнений
- 3 – Важко сказати, впевнений чи ні
- 4 – Скоріше не впевнений
- 5 – Зовсім не впевнений

235. Як Ви вважаєте, зміняться чи не зміняться Ваші відповіді на запитання щодо НАТО, якщо Вам зададуть їх через кілька днів?

- 1 – Не зміняться
- 2 – Скоріше не зміняться
- 3 – Важко сказати, зміняться чи ні
- 4 – Скоріше зміняться
- 5 – Зміняться

236. Як Ви вважаєте, оточуючи вплинули чи не вплинули на Вашу думку під час відповідей на ці запитання?

- 1 – Не вплинули
- 2 – Скоріше не вплинули
- 3 – Важко сказати, вплинули чи ні
- 4 – Скоріше вплинули
- 5 – Вплинули

237. Чи є які-небудь обставини, що могли завадити Вам відверто відповісти на ці запитання?

- 1 – Є такі обставини
- 2 – Скоріше є
- 3 – Важко сказати, є такі обставини чи ні
- 4 – Скоріше немає
- 5 – Немає таких обставин

238 –252. Тепер скажіть, будь ласка, згодні Ви чи не згодні з наступними судженнями?

	Згоден	Не згоден
Часом мені в голову приходять такі недобрі думки, що про них краще не розповідати.	1	2
Іноді мені хочеться вилятися.	1	2
Я не завжди кажу правду.	1	2
Я не щодня читаю передовиці газет.	1	2
Іноді я буваю сердитим.	1	2
Іноді я відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.	1	2
Іноді, коли я погано себе почуваю, я буваю роздратованим.	1	2

- 1 – Роботодавець (власник, який використовує найману працю інших)
- 2 – Само зайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)
- 3 – Найманий працівник
- 4 – В даний час не працюю
- 5 – Важко відповісти

266. Ваша стать: 1 - Чоловіча 2 - Жіноча

267. Ваш вік: _____ повних років

268. Ваш сімейний стан:

- 1 – Ніколи не був(ла) у шлюбі
- 2 – Перебуваю у зареєстрованому шлюбі
- 3 – Перебуваю у фактичному, незареєстрованому шлюбі
- 4 – Розлучений(на) офіційно
- 5 – Розійшовся(лась), хоч фактично не розлучений(на)
- 6 – Вдівець (вдова)

269. Ваша освіта

- 1 - Початкова, неповна середня
- 2 - Середня загальна
- 3 - Середня спеціальна (технікум, училище, коледж)
- 4 - Перша ступінь вищої освіти (бакалавр)
- 5 - Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчена ступінь)

270. Ваша національність

- 1 – Українець
- 2 – Росіянин
- 3 – Інша (*напишіть*) _____

271. Чи однієї національності Ваші батьки?

- 1 – Так
- 2 – Ні
- 3 – Не знаю

272. У Вашого чоловіка(дружини) та ж національність, що й у Вас?

- 1 - Та ж
- 2 - Інша (*напишіть*) _____
- 3 - Не в шлюбі

273. Ваша рідна мова:

- 1 – Українська
- 2 – Російська
- 3 – Інша (*напишіть*) _____

274. До якого віросповідання Ви себе відносите?

- 1 - Не релігійний
- 2 - Православ'я
- 3 - Католицизм
- 4 - Греко-католицизм
- 5 - Протестантизм
- 6 - Іслам
- 7 - Іудаїзм
- 8 - Інше (*напишіть*) _____

275. Де Ви зараз проживаєте?

- 1 – Київ
- 2 – Місто з населенням понад 250 тис. осіб
- 3 – Невелике місто
- 4 – Село

276. В якій області Ви проживаєте?

1 – Вінницька	14 - Львівська
2 – Волинська	15 - Миколаївська
3 – Дніпропетровська	16 - Одеська
4 – Донецька	17 - Полтавська
5 – Житомирська	18 - Рівненська
6 – Закарпатська	19 - Сумська
7 – Запорізька	20 - Тернопільська
8 – Івано-Франківська	21 - Харківська
9 – Київська (без Києва)	22 - Херсонська
10 – Київ (місто)	23 - Хмельницька
11 – Кіровоградська	24 - Черкаська
12 – АР Крим	25 - Чернігівська
13 – Луганська	26 - Чернівецька

СПАСИБИ ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ !

ЦІ ДАНІ ЗАПОВНЮЮТЬСЯ ІНТЕРВ'ЮЄРОМ!

Дата заповнення: число _____ місяць _____

Номер анкети _____

Прізвище І.П. інтерв'юера _____

Код інтерв'юера _____

Підпис інтерв'юера _____

Тип населеного пункту:

1 - Мале село (до 300 мешканців)	6 - Місто від 21 до 50 тис. мешканців
2 - Середнє село (301-1000 мешканців)	7 - Місто від 51 до 100 тис. мешканців
3 - Велике село (понад 1000 мешканців)	8 - Місто від 101 до 500 тис. мешканців
4 - Селище міського типу	9 - Місто від 501 до 1 млн. мешканців
5 - Мале місто (до 20 тис. мешканців)	10 – Велике місто понад 1 млн. мешканців

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
Центр соціальних та політичних досліджень «СОЦІС»

ГРОМАДСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ – 2006

2006

ШАНОВНИЙ УЧАСНИК ОПИТУВАННЯ!

Інститут соціології НАН України та Центр соціальних та політичних досліджень «СОЦІС» проводять опитування громадської думки населення України. Ви - один з учасників цього опитування, котрі за віком, статтю, освітою та місцем проживання представляють все населення України. Від Вашого особистого терпіння та щирості залежатиме якість усього опитування.

ЯК ЗАПОВНЮВАТИ АНКЕТУ.

До кожного питання подано перелік альтернатив. Прочитайте їх, виберіть один чи декілька відповідей, які найближчі до Вашої точки зору, та **обведіть кружечком** відповідну цим відповідям цифри (кодовий номер - для введення отриманих даних до комп'ютеру). У деяких випадках в відповідному рядку можна **дописати свій варіант відповіді**.

Якщо Ви випадково відзначили не ту відповідь, яку хотіли, або передумали і бажаєте виправити свою відповідь, чітко закресліть попередній кружечок хрест-навхрест і обведіть потрібний номер.

Ми вивчаємо думку людей з самих різних питань. В анкеті не існує вірних чи не вірних відповідей на жодне запитання. Ми вивчаємо, як насправді живуть люди в Україні, і що такі люди, як Ви, думають про ситуацію в нашій країні.

Всі отримані дані будуть аналізуватися тільки в узагальненому вигляді. Якщо Ви й надалі захочете брати участь в таких опитуваннях Ви можете вказати в кінці анкети своє прізвище та адресу.

Якщо у Вас виникнуть які-небудь запитання, на які не зможе відповісти інтерв'юєр, Ви можете зателефонувати компанію „СОЦІС” за тел.: (8-044) 248-77-63/64.

БУДЬТЕ УВАЖНИМИ КОЛИ ЗАПОВНЮЄТЕ АНКЕТУ!

Просимо Вас бути уважними. Бути уважними — це, насамперед, постаратися дати відповідь на **кожне** поставлене запитання.

Якщо питання не зрозуміле або Ви з якоїсь причини не бажаєте на нього відповідати, відзначте це на полях, щоб ми могли знати, що питання пропущене не випадково.

З усіх запитань В можете **звертатися за уточненнями до інтерв'юєра**, який дав Вам анкету для заповнення і прийде її забирати. Якщо Ви не змогли якусь частину анкети заповнити самостійно, можете за допомогою інтерв'юєра закінчити її заповнення, перш ніж її віддати.

ДЯКУЄМО ЗА ЗГОДУ БРАТИ УЧАСТЬ В АНКЕТУВАННІ!

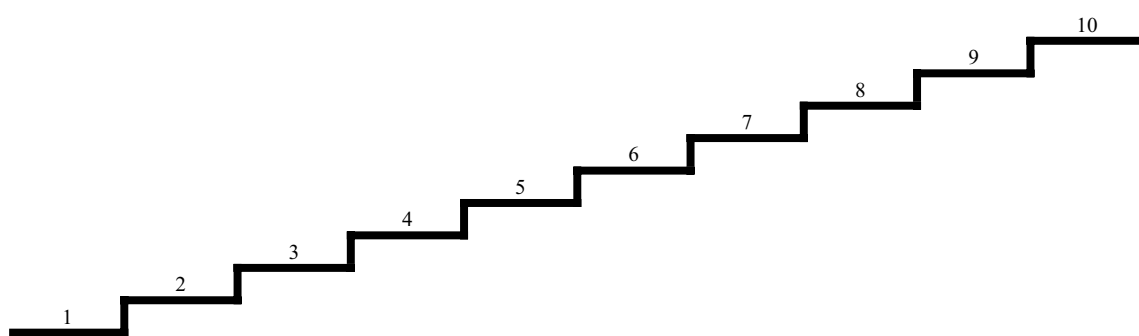
1-20. Відмітьте, якою мірою Ви згодні чи не згодні з кожним із суджень, що стосуються Ваших життєвих шансів і можливостей. (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1 – Зовсім не згоден
 2 – Скоріше не згоден
 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
 4 – Скоріше згоден
 5 – Цілком згоден
 6 – Це мене не стосується

Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в продуктах харчування	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість повністю задовольняти свої потреби в предметах щоденного споживання	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість робити заощадження	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість різноманітно, відповідно до особистих інтересів проводити вільний час	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість відпочивати за кордоном	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість захистити мої права, честь і гідність як людини і громадянина	1	2	3	4	5	6
Я можу за бажанням переїхати жити в інший населений пункт	1	2	3	4	5	6
Я маю / мав(ла) можливість одержати таку освіту, про яку мріяв(ла) чи вважав(ла) для себе достатньою	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість дати дітям вищу освіту	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість одержувати якісне медичне обслуговування	1	2	3	4	5	6
Я можу купити необхідні ліки в повному обсязі	1	2	3	4	5	6
У мене є шанси домогтися успіху в житті	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість мати добре оплачувану роботу	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість мати додатковий заробіток	1	2	3	4	5	6
У мене є шанси на посадове просування	1	2	3	4	5	6
Я маю можливість відкрити власну справу	1	2	3	4	5	6
Для мене реальною є загроза стати безробітним	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість для підвищення кваліфікації	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість жити краще, ніж мої батьки	1	2	3	4	5	6
У мене є можливість зробити життя дітей краще, ніж моє власне	1	2	3	4	5	6

21. Уявіть собі, що на сходинках деякої «драбини» розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій (1) — ті, хто має найнижче становище, а на

найвищій (10) — ті, хто має найвище положення. На яку з цих сходинок Ви поставили б себе?

22. До якого класу (верстви) в суспільстві Ви б, найімовірніше, віднесли себе?

- 1 – До вищого
- 2 – До середнього
- 3 – До робітничого
- 4 – До нижчого
- 5 – Важко відповісти

23. Що, на Вашу думку, найбільшою мірою визначає належність людини до того чи іншого соціального класу/верстви? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Сім'я, з якої людина походить
- 2 – Рівень освіти
- 3 – Стиль життя, споживання, проведення вільного часу
- 4 – Дохід, матеріальне становище сім'ї
- 5 – Престиж
- 6 – Рівень кваліфікації
- 7 – Заняття підприємницькою діяльністю
- 8 – Професія, заняття
- 9 – Характеристики підприємства чи організації, де людина працює
- 10 – Посада на роботі
- 11 – Манери, поведінка, стиль мови
- 12 – Інше (*напишіть*) _____
- 13 – Важко відповісти

24. Скільки разів упродовж трудової кар'єри Ви змінювали місце роботи?

- 1 – Жодного разу не змінював
- 2 – Один раз
- 3 – Два рази
- 4 – Три і більше разів
- 5 – Ніколи не працював

25. Чи працюєте Ви зараз за першим здобутим Вами фахом?

- 1 – Працюю за першим здобутим фахом
- 2 – Працюю за близьким до першого здобутого фахом
- 3 – Працюю за цілком іншим фахом
- 4 – Не працюю взагалі

26. Якщо Ви працюєте не за першим здобутим фахом, то з яких причин чи обставин? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 – Не зміг (не можу) влаштуватися за першим здобутим фахом, оскільки працевлаштування за ним пов'язане із жорсткою конкуренцією
- 2 – Здобутий мною свого часу фах сьогодні не користується попитом
- 3 – Змушений працювати за іншим фахом, оскільки робота за набутим фахом є низькодохідною
- 4 – Доводиться працювати за іншим фахом через різні життєві обставини (зручний графік роботи, робота неподалік від дому тощо)
- 5 – Робота за набутим фахом мені вже не подобається
- 6 – Інше (*напишіть*) _____
- 7 – Працюю за першим здобутим фахом
- 8 – Зараз не працюю

27. Скільки разів упродовж останніх 12 місяців Ви змінювали місце роботи?

- 1 – Не змінював жодного разу
- 2 – Один раз
- 3 – Більше одного разу
- 4 – Не працюю

28. Що було головною причиною звільнення з попереднього місця роботи? (Якщо необхідно, відмітьте кілька варіантів відповіді)

- 1 – Звільнення через скорочення штатів або ліквідацію підприємства
- 2 – Низька заробітна плата
- 3 – Затримки із виплатою заробітної плати
- 4 – Неповна зайнятість
- 5 – Інтерес до нового
- 6 – Погіршення умов для професійної діяльності
- 7 – Пропозиція вигідної роботи
- 8 – Здобуття освіти, перенавчання
- 9 – Стан здоров'я
- 10– Сімейні проблеми
- 11– Вихід на пенсію
- 12– Складні взаємини у колективі чи з колегами
- 13– Переїзд до іншої місцевості
- 14– Незадоволеність професією
- 15– Відкриття власної справи
- 16– Інше (*напишіть*) _____
- 17– Мене це не стосується

29. До якої верстви в суспільстві Ви б, найімовірніше, себе віднесли?

- 1 – До вищої верстви
- 2 – До верхньої частини середньої верстви
- 3 – До середньої частини середньої верстви
- 4 – До нижньої частини середньої верстви
- 5 – До нижчої верстви
- 6 – Важко відповісти

30-49. Оцініть ступінь важливості ОСОБИСТО ДЛЯ ВАС наведеного нижче: (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Зовсім не важливо	Скоріше, не важливо	Важко відповісти, важливо чи ні	Скоріше, важливо	Дуже важливо
30 Благополуччя дітей	1	2	3	4	5
31 Відсутність значного соціального розшарування (багаті–бідні, вищі–нижчі верстви суспільства)	1	2	3	4	5
32 Демократичний розвиток країни	1	2	3	4	5
33 Матеріальний добробут	1	2	3	4	5
34 Міцне здоров'я	1	2	3	4	5
35 Міцна сім'я	1	2	3	4	5
36 Можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу	1	2	3	4	5
37 Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур	1	2	3	4	5
38 Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом, фермерство)	1	2	3	4	5
39 Національно-культурне відродження	1	2	3	4	5
40 Незалежність у справах, судженнях, вчинках	1	2	3	4	5
41 Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)	1	2	3	4	5
42 Державна незалежність України	1	2	3	4	5
43 Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі тощо)	1	2	3	4	5
44 Сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві	1	2	3	4	5
45 Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх	1	2	3	4	5
46 Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)	1	2	3	4	5
47 Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій	1	2	3	4	5
48 Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання релігійних обрядів тощо)	1	2	3	4	5
49 Цікава робота	1	2	3	4	5

50. Якби Вам довелось вибирати, що з наведеного нижче Ви вважали б найбільш важливим? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

51. Що було б на другому місці за важливістю? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Забезпечення порядку в країні	1	1
Надання громадянам можливості більше впливати на важливі рішення уряду	2	2
Боротьба з підвищенням цін	3	3
Захист свободи слова	4	4

52. Якби Вам довелось ще вибирати, що Ви вважали б найбільш важливим? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

53. Що було б на другому місці по важливості? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Подолання економічної кризи	1	1
Надання громадянам можливості більше впливати на те, що робиться у них на роботі, за місцем проживання, тощо.	2	2
Забезпечення надійної обороноздатності країни	3	3
Піклування про благоустрій та екологічний стан наших міст та сіл	4	4

54. Що Ви вважали б найбільш важливим з наведених позицій? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "1-й вибір")

55. Що було б на другому місці по важливості? (Відмітьте тільки одну відповідь в колонці "2-й вибір")

	1-й вибір	2-й вибір
Стабілізація економіки	1	1
Прямування до менш знеособленого, більш гуманного суспільства	2	2
Боротьба зі злочинністю	3	3
Рух до суспільства, в якому ідеї цінуються більше, ніж гроші	4	4

56. Чи вірите Ви у нижченаведене? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 - Астрологічні прогнози, гороскопи, нумерологічні передбачення
- 2 - Віщування в снах
- 3 - Віщування Нострадамуса
- 4 - Ворожіння, передбачення майбутнього по картам, руці
- 5 - Господь може творити чудеса
- 6 - Захисна сила оберегів, освящення
- 7 - Зцілення за допомогою магії
- 8 - Існування відьом, чаклунів
- 9 - Неземне походження НЛО, єгипетських пірамід
- 10 - Порча, пристрій
- 11 - Прикмети («чорна кішка», 13-е число тощо)
- 12 - Привиди
- 13 - Удача, талан, щасливий випадок
- 14 - Фен-шуй
- 15 - Ясновидіння, пророцтво
- 16 - Інше (*напишіть*) _____
- 17 - Ні в що з наведеного не вірю
- 18 - Важко відповісти

57. Які свята Ви зазвичай святкуєте упродовж року? (Відмітьте всі варіанти відповіді, що підходять)

- 1 - День Святого Валентина (14 лютого)
- 2 - Ваше професійне свято (День шахтаря, День вчителя, День металурга тощо)
(*напишіть, яке саме*) _____
- 3 - День Захисника Вітчизни (23 лютого)
- 4 - День Жовтневої революції (7 листопада)
- 5 - День Конституції України (28 червня)
- 6 - День незалежності України (24 серпня)
- 7 - День Перемоги (9 травня)
- 8 - Дні народження членів родини
- 9 - Жіночий день (8 березня)
- 10 - Новий Рік
- 11 - Пасха
- 12 - Перше травня
- 13 - Різдво
- 14 - Свій день народження
- 15 - Троїця, Покрова
- 16 - Інші свята (*напишіть*) _____
- 17 - Не святкую жодних свят

58. У яких приватизаційних процесах довелось прийняти участь Вам, членам Вашої сім'ї? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Приватизація житла (квартири, будинку)
- 2 – Приватизація присадибної земельної ділянки
- 3 – Приватизація дачної земельної ділянки
- 4 – Отримання майнового приватизаційного сертифіката (ваучера)
- 5 – Обмін свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) на акції підприємства
- 6 – Продаж свого майнового приватизаційного сертифіката (ваучера) за гроші
- 7 – Отримання земельного паю
- 8 – Приватизація свого земельного паю
- 9 – Викуп підприємства його працівниками
- 10 – Купівля підприємства на аукціоні або конкурсі
- 11 – У жодних

59. Відмітьте, будь ласка, що із наведеного нижче має у власності Ваша сім'я? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Побутові речі тривалого вжитку (холодильник, телевізор тощо)
- 2 – Індивідуальні транспортні засоби (автомобіль, мотоцикл, човен тощо)
- 3 – Житло (квартира, будинок)
- 4 – Присадибна земельна ділянка
- 5 – Дачна земельна ділянка
- 6 – Акції підприємств, паї у ЗАТ, ВАТ тощо
- 7 – Земельний пай
- 8 – Мале підприємство
- 9 – Велике підприємство
- 10 – Нічого

60–62. Як Ви вважаєте, чи варто було передавати у приватну власність (приватизувати)... (*Відмітьте одну відповідь по кожному рядку*)

	Ні	Скоріше ні	Важко	Скоріше так	Так
--	----	------------	-------	-------------	-----

			відповісти		
...малі підприємства	1	2	3	4	5
...великі підприємства	1	2	3	4	5
...землю	1	2	3	4	5

63-64. Як Ви ставитесь до існування в Україні... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Негативно	Скоріше негативно	Важко відповісти	Скоріше позитивно	Позитивно
...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5

65-67. Чи вважаєте Ви за доцільне повернення у власність держави... (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Так	Скоріше так	Важко відповісти	Скоріше ні	Ні
...малих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...великих приватних підприємств	1	2	3	4	5
...приватної землі	1	2	3	4	5

68-71. Як забагато Ви знаєте людей із вказаними характеристиками серед Вашого оточення в Вашому населеному пункті? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Таких немає	Таких мало	Таких достатньо	Важко відповісти
Людей, гідних бути взірцем добропорядності і служіння іншим людям	1	2	3	4
Порядних, професійних управлінців (адміністраторів)	1	2	3	4
Порядних, професійних господарників (бізнесменів)	1	2	3	4
Порядних, роботящих виконавців дорученої роботи	1	2	3	4

72- 79. Як Ви сприймаєте людей з іншими, ніж у Вас характеристиками? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Такі люди...					Важко відповісти
	...можуть бути моїм другом	...сприймаються позитивно	...сприймаються нейтрально	...мене насторожують	...викликають певну ворожість	
Люди іншої ніж я національності	1	2	3	4	5	6
Люди іншої, ніж я віри, релігії	1	2	3	4	5	6

Люди інших, ніж у мене політичних поглядів	1	2	3	4	5	6
Іншомовні люди, люди інших ніж я культурних традицій	1	2	3	4	5	6
Люди, які щойно переїхали до мого населеного пункту	1	2	3	4	5	6
Наркомани	1	2	3	4	5	6
Хворі на Віл, СНІД або туберкульоз	1	2	3	4	5	6
Люди іншого, ніж я кольору шкіри	1	2	3	4	5	6

80– 83. Якого, на Вашу думку, типу традицій та норм зазвичай дотримуються люди кожної наведеної групи Вашого населеного пункту? (Відмітьте не більше двох відповідей у кожному рядку)

	Традиції та норми свого народу	Релігійні традиції та норми	Традиції та норми радянських часів	Сучасні сформовані за роки незалежності традиції та норми	Важко відповісти
Підлітки до 16 років	1	2	3	4	5
Молодь, 17-30 років	1	2	3	4	5
Люди середнього віку 31-50 років	1	2	3	4	5
Люди старші 50 років	1	2	3	4	5

84. Які якості передусім виявляють люди з Вашого оточення у повсякденному житті? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

1 – Співчуття, добросердя, щирість	8 – Неосвіченість, наївність
2 – Хитрість, розрахунок	9 – Відповідальність
3 – Щедрість, безкорисливість	10 – Безвідповідальність
4 – Прагнення власної вигоди	11 – Обізнаність
5 - Справедливість, чесність	12 – Необізнаність
6 – Нечесність, непорядність	13 – Важко відповісти
7 – Реалістичність, життєвий досвід	

85. Якими видами діяльності Ви б хотіли займатися? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Працювати у державному секторі
- 2 – Працювати у приватному секторі
- 3 – Бути індивідуальним підприємцем або фермером
- 4 – Бути власником (співвласником малого або середнього бізнесу)
- 5 – Займатися присадибним господарством
- 6 – Займатися домашніми справами (хатнім господарством)
- 7 – Інше (напишіть) _____
- 8 – Важко відповісти

86– 89. Чи важко Вам знайти роботу в Вашому населеному пункті? (Відмітьте одну відповідь по кожному рядку)

	Легко	Важко	Не знаю
За Вашим фахом	1	2	3
За Вашим фахом, але без достатнього заробітку	1	2	3
З достатнім заробітком, але не за Вашим фахом	1	2	3
Будь-яку роботу	1	2	3

90. Якою мірою Ви задоволені життям у Вашому населеному пункті?

- 1 - Зовсім не задоволений
- 2 - Скоріше не задоволений
- 3- Скоріше задоволений
- 4- Цілком задоволений
- 5- Важко відповісти

91. Який населений пункт (місто, село) Ви вважаєте "своїм"? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Той, в якому я живу
- 2 - Той, в якому я народився
- 3 - Той, в якому пройшла більша частина мого дитинства
- 4 - Той, в якому я працюю
- 5 - Інше (напишіть) _____
- 6 - Важко відповісти

92. Якою мірою Ви зазвичай навантажені роботою та повсякденними обов'язками?

- 1 – Перевантажений понад міру
- 2 - Трохи перевантажений
- 3 – Навантажений якраз в міру своїх сил
- 4 – Завантажений, але не дуже
- 5 - Зовсім не завантажений
- 6 - Важко відповісти

93. Наскільки задовго наперед Ви плануєте своє життя? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - На декілька років
- 2 - На рік
- 3 - На півроку
- 4 - На один місяць
- 5 - На тиждень
- 6 - На декілька днів
- 7 - На один день
- 8 - Не планую
- 9 - Важко відповісти

94. Чи маєте Ви нагальну потребу ділитися своїми негараздами з іншими людьми?

- 1 – Так
- 2 - Ні
- 3 - Важко відповісти

95. Чи легко Вам віддавати накази іншим людям?

- 1 - Так
- 2 - Ні
- 3 - Важко відповісти

96. Як Ви ставитесь до тих побутових речей, якими вже не користуєтесь?

- 1 – Зазвичай викидаєте
- 2 – Зазвичай зберігаєте
- 3 – Інше (напишіть) _____

97– 102. Чи згодні Ви взяти участь у наведених видах діяльності? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	Ні за яких умов	Згодні за оплату	Згодні без оплати	Важко відповісти
Допомога хворим, інвалідам	1	2	3	4
Допомога бідним	1	2	3	4
Організація дозвілля та відпочинку	1	2	3	4
Участь у забезпеченні правопорядку	1	2	3	4
Участь у озелененні населеного пункту	1	2	3	4
Участь у прибиранні та впорядкуванні населеного пункту	1	2	3	4

103. Як Ви будете реагувати, якщо станете (чи вже стали) безробітним? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Буду домагатися поновлення на колишньому місці роботи
- 2 - Буду шукати роботу за набутою професією
- 3 - Зміню спеціальність
- 4 - Відкрию приватний бізнес
- 5 - Займусь нелегальною роботою
- 6 - Залишусь вдома, щоб займатися сім'єю
- 7 - Ніяк
- 8 – По-іншому (запишіть) _____
- 9 – Важко відповісти

104–109. Хто, на Ваш погляд, може допомогти Вам вирішити нижченаведені проблеми: (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	Державні органи	Підприємці	Політичні партії	Громадські організації	Сім'я, рідні	Важко відповісти
Побутові проблеми	1	2	3	4	5	6
Працевлаштування	1	2	3	4	5	6
Благоустрій за місцем проживання	1	2	3	4	5	6
Соціальний захист і допомога	1	2	3	4	5	6
Захист прав і свобод громадян	1	2	3	4	5	6
Відкриття власної справи	1	2	3	4	5	6

110–114. Наскільки задовольняють потреби мешканців Вашого населеного пункту нижченаведені заклади: (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

	В цілому не задовольняють	Частково задовольняють	В цілому задовольняють
Освітні заклади	1	2	3
Медичні заклади	1	2	3
Культурно-розважальні заклади	1	2	3
Зклади побутових послуг	1	2	3

Заклади соціальної допомоги	1	2	3
-----------------------------	---	---	---

115. Що з наведеного заважає Вам повноцінно відпочивати та розважатися?

(Відмітьте не більше трьох відповідей)

1 - Дефіцит власних коштів	5 - Низька якість послуг
2 - Недостатня реклама відповідних послуг та закладів	6 - Стан здоров'я
3 - Відсутність вільного часу	7- Мене це не цікавить
4 - Відсутність відповідних закладів	8 - Інше (<i>напишіть</i>) _____
9 – Нічого з наведеного не заважає	

116. Наскільки Ваші інтереси та інтереси Ваших близьких пов'язані з майбутнім українського суспільства?

- 1 – Зовсім не пов'язані
- 2 – Скоріше не пов'язані
- 3 – Скоріше пов'язані
- 4 – Цілком пов'язані
- 5 - Важко відповісти

117. Якою має бути економіка України ? *(Відмітьте одну відповідь)*

- 1 - Економіку повністю регулює ринок
- 2 - Економіку регулюють і ринок і держава
- 3 - Економіку повністю регулює держава
- 4 - Важко відповісти

118. Якою має бути роль держави у дотримванні прав і свобод громадян України?

(Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Держава ніколи не повинна порушувати права і свободи громадян
- 2 - Держава на власний розсуд інколи може порушувати права і свободи громадян
- 3- Держава повністю регулює права і свободи громадян
- 4 - Важко відповісти

119. Хто має забезпечувати людині належний рівень життя? *(Відмітьте одну відповідь)*

- 1 - Рівень життя кожного громадянина (окрім непрацевдатних) має залежати від успішної діяльності його самого
- 2 - Рівень життя громадян порівну забезпечують держава і самі громадяни
- 3- Держава зобов'язана забезпечити належний рівень життя абсолютно всім громадянам
- 4 - Важко відповісти

120. Яке майбутнє України для Вас найбільш бажане? *(Відмітьте одну відповідь)*

- 1 - Україна має бути схожою на розвинуті країни Заходу
- 2 - Україна має вибрати самобутній, лише їй одній притаманний шлях розвитку
- 3 - Україна має бути у складі відновленого союзу колишніх радянських республік
- 4 - Важко відповісти

121. Чи маєте Ви намір у майбутньому виїхати з населеного пункту, де Ви зараз проживаєте?

- 1 – Так
- 2 - Ні
- 3 – Важко відповісти

122. Що Ви ставите на перше місце у своєму житті? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Досягнення високих результатів у певному виді діяльності
- 2 - Успішну кар'єру, досягнення високих посад
- 3 - Повний достаток, високий матеріальний стан
- 4 - Щасливу сім'ю, дітей
- 5 - Інше *(напишіть)* _____
- 6 - Я не замислююся над такими запитаннями

123. Як Ви вважаєте від чого здебільшого залежить Ваше життя?

- 1 - Від зовнішніх обставин
- 2 - Переважно від зовнішніх обставин, деякою мірою від мене самого
- 3 - Однаковою мірою від мене самого і від зовнішніх обставин
- 4 - Переважно від мене самого, деякою мірою від зовнішніх обставин
- 5 - Від мене самого

124. Чи згодні Ви з тим, що сьогодні люди зосереджуються головним чином на отриманні від життя задоволення, а не на саморозвитку і самовдосконаленні?

- 1 - Зовсім не згоден
- 2 - Скоріше не згоден
- 3 - Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 - Скоріше згоден
- 5 - Повністю згоден

125. Як Ви вважаєте, наскільки Ваше життя залежить від того, хто складає нашу правлячу еліту?

- 1 - Дуже залежить
- 2 - Достатньою мірою залежить
- 3 - Мало залежить
- 4 - Практично не залежить
- 5 - Важко відповісти

126. Що Ви відчуваєте по відношенню до правлячої еліти? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Повагу
- 2 - Інтерес
- 3 - Байдужість
- 4 - Образу
- 5 - Ворожість

127. У яких громадсько-політичних заходах Ви особисто брали участь протягом останніх 12 місяців? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Переконавав друзів, близьких, знайомих у правоті своїх політичних поглядів
- 2 - Носив символіку політичного характеру
- 3 - Вступав у контакт з офіційними представниками влади
- 4 - Вступав у контакт з активістами політичних організацій
- 5 - Брав участь у роботі передвиборних штабів
- 6 - Збирав підписи під колективними зверненнями
- 7 - Розсилав повідомлення політичного змісту з мобільного телефону та електронною поштою
- 8 - Не купляв певні товари з політичних міркувань
- 9 - Брав участь у законних мітингах і демонстраціях

- 10 - Брав участь у голодовках протесту
- 11 - Брав участь у бойкоті (відмовлявся виконувати рішення адміністрації, органів влади)
- 12 - Брав участь у несанкціонованих мітингах, демонстраціях чи страйках
- 13 - Пікетував державні установи
- 14 - Блокував шляхи сполучення
- 15 - Брав участь у захопленні будівель державних установ
- 16 - Інше (*напишіть*) _____
- 17 - У жодному із таких заходів участі не брав

128. Чи маєте Ви додаткову роботу крім основного виду діяльності (роботи, навчання, перебування на пенсії)?

- 1 - Так, додатково працюю декілька разів на тиждень
- 2 - Так, додатково працюю декілька разів на місяць
- 3 - Так, додатково працюю декілька разів на рік
- 4 - Не маю додаткової роботи
- 5 - Постійно працюю на кількох роботах

129. На які з наведених домашніх та сімейних занять Ви витрачали найбільше сил і часу впродовж останніх 12 місяців? (Відмітьте не більше семи відповідей, що підходять)

- 1 - Приготування їжі
- 2 - Прибирання житла, прання, прасування
- 3 - Закупівля продуктів
- 4 - Догляд за дітьми
- 5 - Догляд за хворими і особами похилого віку
- 6 - Ремонт, благоустрій житла, будівель
- 7 - Ремонт, профілактика автомобіля, мотоцикла, моторного човна
- 8 - Заготівля палива, опалення житла
- 9 - Робота на садово-городній ділянці, дачі, тощо
- 10 - Догляд за свійськими тваринами та птахами (корови, коні, кози, кури, гуси, качки, індики тощо)
- 11 - Робота для додаткового заробітку
- 12 - Лікування, відвідування медичних закладів
- 13 - Клопоти з влаштування різних сімейних та особистих справ (відвідування установ, отримання довідок тощо)
- 14 - Інше (*напишіть*) _____

130. Де Ви бували впродовж останніх 12 місяців, крім населеного пункту, у якому постійно проживаєте? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - У іншому населеному пункті на роботі
- 2 - У іншому населеному пункті у відрядженні
- 3 - У іншому населеному пункті для закупівлі промислових товарів, продуктів
- 4 - У іншому населеному пункті для продажу промислових товарів, продуктів
- 5 - У іншому населеному пункті в гостях
- 6 - У іншому населеному пункті на відпочинку, у відпустці
- 7 - У іншому населеному пункті на лікуванні
- 8 - Працював за кордоном
- 9 - Був за кордоном у відрядженні
- 10 - Був за кордоном для закупівлі товарів
- 11 - Був за кордоном у гостях
- 12 - Був за кордоном на відпочинку, у відпустці

- 13 - Був за кордоном на лікуванні
- 14 - Свого населеного пункту я не покидав протягом року
- 15 - Інше (*напишіть*) _____

131. Нижче наведено перелік занять людей у вільний від основної та домашньої роботи час. Відмітьте ВСІ ті з них, якими Ви займалися періодично впродовж останніх 12 місяців

- 1 - Заняття фізкультурою та спортом вдома, на спортмайданчику
- 2 - Відвідування фітнес-центрів, басейнів, тренажерних залів, масажних кабінетів
- 3 - Рибальство, мисливство
- 4 - Прогулянки на свіжому повітрі, у скверах, парках, відпочинок на природі
- 5 - Відвідування кінотеатрів, концертів, театрів, музеїв, виставок та інших культурних закладів
- 6 - Прийом і відвідування гостей
- 7 - Відвідування кафе, барів, дискотек
- 8 - Відвідування ресторанів, нічних клубів, казино, більярдних, залів ігрових автоматів, тощо
- 9 - Читання газет і журналів
- 10 - Читання художньої літератури
- 11 - Відвідування бібліотек
- 12 - Перегляд телепередач, прослуховування радіопередач
- 13 - Заняття художньою самодіяльністю, прикладною творчістю, раціоналізаторством, винахідництвом тощо
- 14 - Навчання (навчання на вечірньому або заочному відділенні учбових закладів, на курсах тощо)
- 15 - Праця за сумісництвом, підробіток
- 16 - Громадська робота (участь у заходах партій, профспілок, громадських організацій, рухів, волонтерська робота тощо)
- 17 - Робота на комп'ютері (друкування, виконання завдань, читання, перегляд фільмів, прослуховування музики, ігри, користування Інтернетом, тощо)
- 18 - Відвідування магазинів та ринків (ознайомлення з товарами, купівля товарів)
- 19 - Перегляд відео, DVD, прослуховування музики
- 20 - Просто відпочинок, без жодного заняття
- 21 - Інше (*напишіть*) _____

132. На що з наведеного нижче витрачала гроші Ваша сім'я впродовж останніх 12 місяців? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Відвідування фітнес-центрів, басейнів, тренажерних залів, масажних кабінетів
- 2 - Придбання спортивного, мисливсько-рибальського спорядження, товарів для відпочинку
- 3 - Придбання квитків до кінотеатрів
- 4 - Придбання квитків на концерти, в театри, музеї, виставки та інших культурні заклади
- 5 - Відвідування кафе, барів, дискотек
- 6 - Відвідування ресторанів, нічних клубів, казино, більярдних, залів ігрових автоматів тощо
- 7 - Придбання газет, журналів, книжок
- 8 - Придбання і прокат відеокaset, аудіо kaset, дисків тощо
- 9 - Витрачання грошей на доступ до Інтернету, електронної пошти
- 10 - Оплата навчання
- 11 - Придбання путівок (для туризму, відпочинку у санаторіях, на морі тощо)

- 12 - Придбання фотоплівок, відео плівок, друкування фотографій, придбання фото - та відеотехніки, тощо
- 13 - Придбання модного одягу, косметики, парфумерії тощо
- 14 - Придбання подарунків близьким до свят, днів народження
- 15 - Придбання спиртних напоїв до свят, днів народження, проведення зустрічей, вечірок тощо
- 16 - Придбання медикаментів
- 17 - Оплата послуг лікарів
- 18 - Ремонт квартири чи будинку
- 19 - Інше *(напишіть)* _____

133. Якому способу спілкування Ви надасте перевагу? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Безпосереднє спілкування
- 2 - Листування
- 3 - Звичайний телефон
- 4 - Факс
- 5 - Мобільний телефон
- 6 - Інтернет
- 7 - Інше *(напишіть)* _____

134. З яких джерел Ви переважно отримуєте поточну інформацію? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Газети, журнали
- 2 - Радіо
- 3 - Телебачення
- 4 - Інтернет
- 5 - Друзі, знайомі
- 6 - Колеги по роботі
- 7 - Інше *(напишіть)* _____

135. З якою метою Ви використовуєте комп'ютер? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Моя робота пов'язана з виконанням виробничих завдань на комп'ютері
- 2 - Я часто виконую навчальні завдання на комп'ютері
- 3 - Я часто слухаю музику, дивлюся фільми на комп'ютері
- 4 - Я часто граю в комп'ютерні ігри
- 5 - Я часто читаю електронні тексти (книжки, енциклопедії)
- 6 - Моє хобі – малювати, редагувати фотографії на комп'ютері тощо
- 7 - Підробляю (друкую на замовлення, переписую інформацію на компакт-диски тощо)
- 8 - Користуюсь Інтернетом
- 9 - Інше *(напишіть)* _____
- 10 - Я не користуюсь комп'ютером

136. З якою метою Ви використовуєте Інтернет? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Знаюся з останніми новинами, поточною інформацією
- 2 - Шукаю інформацію для навчання/підвищення кваліфікації
- 3 - Просто блукаю по мережі
- 4 - Спілкуюся в чатах, ICQ
- 5 - Беру участь у форумах, конференціях

- 6 - Надсилаю повідомлення електронною поштою
- 7 - Шукаю інформацію, потрібну для виконання професійних обов'язків
- 8 - Знаходжу і читаю/перепишую у свою електронну бібліотеку художні книжки
- 9 - Шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис, гумор тощо)
- 10 - Знаходжу і слухаю/перепишую музику, фільми
- 11 - Підробляю (створюю сайти на замовлення, поширюю рекламу тощо)
- 12 - Шукаю інформацію про товари/послуги
- 13 - Роблю покупки он-лайн
- 14 - Інше (*напишіть*) _____
- 15 - Не використовую Інтернет

137. Скільки часу Ви витрачаєте, щоб дістатись до роботи?

- 1 - Менше 30 хвилин
- 2 - 30-45 хвилин
- 3 - 45-60 хвилин
- 4 - Годину-півтори
- 5 - Півтори-дві години
- 6 - Більше двох годин
- 7 - Працюю вдома
- 8 - Не працюю

138. Скільки годин на добу Ви зазвичай спите?

- 1 - Менше 7 годин
- 2 - 7 годин
- 3 - 8 годин
- 4 - 9 годин
- 5 - Більше 9 годин

139. На Вашу думку, як найчастіше люди поведуться із сміттям, що залишається після відпочинку на природі (сімейного, з друзями, зі співробітниками)?

- 1 - Просто залишають на тому місці, де відпочивали
- 2 - Залишають на місці, але спалюють або закопують
- 3 - Збирають у мішки та вивозять на смітник
- 4 - Інше (*затишіть*) _____

140. Зараз з'явилося багато організацій, що намагаються надавати допомогу безпритульним тваринам, закликають боротися з жорстокістю щодо тварин. Чи приймали Ви участь хоча б якимось чином в цих рухах? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 - Так, я належу до такої організації
- 2 - До організації не належу, але працював волонтером
- 3 - До організації не належу, але намагаюсь захищати тварин, коли бачу прояви жорстокості по відношенню до них
- 4 - До організації не належу, але намагаюсь допомагати матеріально тим, хто бере на себе піклування про тварин
- 5 - Я регулярно підготовую безпритульних тварин та птахів поруч з моїм помешканням
- 6 - Вважаю що безпритульні тварини шкодять людям, і їх не треба захищати
- 7 - Інше (*напишіть*) _____
- 8 - Мене ці проблеми не цікавлять

141. Тепер на телебаченні російські фільми або супроводжуються субтитрами українською мовою, або дублюються українською мовою. У якому вигляді Вам подобається дивитись такі фільми? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Мені подобається, коли йдуть субтитри, а актори говорять російською
- 2 - Мені подобається, коли фільм дубльований українською
- 3 - Мені подобається дивитись російські фільми в оригіналі, без субтитрів і дубляжу
- 4 - Для мене все вищезазначене не має значення
- 5 - Я не дивлюсь фільми по телевізору

142. Як часто Ви переключаете канали на телевізійному пульті? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 - Я дивлюсь одну передачу або фільм, не зважаючи на переривання їх рекламою
- 2 - Я дивлюсь одну передачу або фільм, але під час реклами переключаю канали
- 3 - Я час від часу переключаю канали, цікавлячись, а що йде на інших каналах
- 4 - Я часто переключаю канали, це вже стало моєю звичкою
- 5 - Я не користуюсь телевізійним пультом

143. Які події, що відбулися протягом останнього року, викликали у Вас позитивні переживання? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №143)

144. Які події, що відбулися протягом останнього року, викликали у Вас негативні переживання? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №144)

Події...	Запитання № 143	Запитання № 144
...в міжнародному житті за межами України	1	1
...у зовнішній політиці України	2	2
...у культурі та мистецтві	3	3
...у науці і техніці	4	4
...у спорті	5	5
...в екології та медицині	6	6
...в економіці	7	7
...виборча кампанія	8	8
Інше(напишіть)	9	9
Ніщо не викликало таких переживань	10	10
Важко відповісти	11	11

145. Які з наведених ознак найточніше характеризують психологічну атмосферу у сучасному українському суспільстві? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Апатія
- 2 - Довіра
- 3 - Піднесення
- 4 - Байдужість
- 5 - Дружелюбність
- 6 - Тривога
- 7 - Ворожість
- 8 - Інтерес
- 9 - Спокій
- 10 - Недовіра
- 11 - Розчарованість
- 12 - Надія

13 - Інше (напишіть) _____

14 - Важко відповісти

146. Які почуття, на Вашу думку, за останній рік посилилися в українському суспільстві у цілому? (Відмітьте всі відповіді, що підходять у стовпчику на запитання №146)

147. Які почуття за останній рік посилились у Вас особисто? (Відмітьте всі відповіді, що підходять у стовпчику на запитання №147)

	Запитання № 146	Запитання № 147
Оптимізм	1	1
Розчарування	2	2
Радість	3	3
Заздрість	4	4
Почуття перспективи	5	5
Розгубленість	6	6
Задоволення	7	7
Песимізм	8	8
Невдоволеність	9	9
Доброзичливість	10	10
Меншовартість	11	11
Гідність	12	12
Страх	13	13
Гордість за свій народ і країну	14	14
Інше (напишіть) _____	15	15
Важко відповісти	16	16

148. Які почуття найчастіше виникають у Вас, коли думаєте про своє життя? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Відчуття впевненості у собі, того, що моє життя залежить переважно від мене самого
- 2 – Надія на те, що життя поступово зміниться на краще
- 3 – Відчуття, що життя іде нормально
- 4 – Тривога, передчуття небажаних змін
- 5 – Відчуття страху перед майбутнім
- 6 – Незадоволеність життям, відчуття його ненормальності
- 7 – Роздратування тим, що теперішнє життя мене не влаштовує
- 8 – Відчуття безвиході і неспроможності самотужки покращити своє життя
- 9 – Особливо не задумуюсь над своїм життям, живу як прийдеться
- 10 – Важко відповісти

149. На Вашу думку, в сучасній суспільній ситуації в Україні яких якостей передусім не вистачає нашим людям? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №149)

150. На Вашу думку, чого з переліченого передусім не вистачає Вам особисто? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №150)

151. На Ваш погляд, чого з переліченого передусім не вистачає Президентіві України В.Ющенку? (Відмітьте не більше п'яти відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №151)

	Запитання № 149	Запитання № 150	Запитання № 151
Наполегливості	1	1	1
Врівноваженості	2	2	2
Рішучості	3	3	3
Витримки	4	4	4
Толерантності	5	5	5
Кмітливості	6	6	6
Чесності	7	7	7
Активності	8	8	8
Організованості	9	9	9
Упевненості	10	10	10
Гідності	11	11	11
Завзятості	12	12	12
Вірності(слову, обов'язку)	13	13	13
Іншого (<i>напишіть</i>)	14	14	14
Всього переліченого вистачає	15	15	15
Важко відповісти	16	16	16

152. Чи можете Ви сказати про себе, що в більшості ситуацій дієте... (*Відмітьте одну відповідь*)

- 1 – Тільки під впливом почуттів
- 2 – Переважно під впливом почуттів
- 3 – Дію переважно обмірковано
- 4 – Дію виключно обмірковано
- 5 – Важко відповісти

153. Які чинники передусім визначають Ваш повсякденний настрій?

- 1 – Переважно зовнішні (думки, почуття та настрої Ваших близьких, друзів, оточуючих людей)
- 2 – Переважно внутрішні (власні думки, переживання та почуття)
- 3 – Важко відповісти

154. Коли Ви приймаєте важливі життєві рішення, Ви переважно...(*Відмітьте одну відповідь*)

- 1 – Здебільшого орієнтуєтесь на думку оточуючих (родичів, друзів, колег по роботі), обізнаних людей
- 2 – Частіше вирішальний вплив на прийняття таких рішень справляють Ваші власні міркування
- 3 – Важко відповісти

155. Що, на Вашу думку, об'єднує людей у нашому суспільстві? (*Відмітьте всі відповіді, що підходять*)

- 1 – Прагнення спільно долати труднощі життя в країні
- 2 – Відчуття втрати нормального життя
- 3 – Віра в краще майбутнє
- 4 – Спільні труднощі життя
- 5 – Родинні чи товариські почуття
- 6 – Невдоволеність владою
- 7 – Національна ідея побудови Української держави
- 8 – Страх перед майбутнім
- 9 – Мова спілкування
- 10 – Патріотичні почуття громадянина України

- 11 – Політичні погляди
- 12 – Релігія (віросповідання)
- 13 – Національна належність
- 14 – Спільна історія, територія
- 15 – Інше (*запишіть*) _____
- 16 – Ніщо не об'єднує
- 17 – Важко відповісти

156. Як Ви вважаєте, у найближчий рік наше життя...

- 1 – Дещо поліпшиться
- 2 – Залишиться на тому ж рівні
- 3 – Дещо погіршиться
- 4 – Важко відповісти

157. Чи сприймаєте Ви Україну як свою Батьківщину?

- 1 – Так
- 2 – Важко відповісти
- 3 – Ні

158. Як би Ви могли охарактеризувати наш час? Це час... (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – ...обранців долі
- 2 – ...політиканів
- 3 – ...трудоарів
- 4 – ...жебраків
- 5 – ...авантюристів
- 6 – ...моральних авторитетів
- 7 – ...шахраїв
- 8 – ...талантів
- 9 – ...бюрократів
- 10 – ...пристосуванців
- 11 – ...професіоналів
- 12 – ...важко відповісти

159. Виберіть з наведеного переліку слів ті, які для Вас найбільш тісно пов'язані з образом сучасного українського суспільства? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять)

- 1 – Тиск
- 2 – Згуртованість
- 3 – Злидні
- 4 – Підйом
- 5 – Безлад
- 6 – Перспектива
- 7 – Багатство
- 8 – Розруха
- 9 – Впорядкованість
- 10 – Протистояння
- 11 – Тупик
- 12 – Свобода
- 13 – Важко відповісти

160– 162. Як Ви вважаєте, чи є у Вас можливість контролювати діяльність...

...центральної виконавчої влади (президент, уряд)? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №160)

...Верховної Ради? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №161)

...органів місцевої влади? (Відмітьте не більше трьох відповідей, що підходять у стовпчику на запитання №162)

	Запитання № 160	Запитання № 161	Запитання № 162
Так, через ЗМІ	1	1	1
Так, через суд та правоохоронні органи	2	2	2
Так, через громадські організації	3	3	3
Так, через політичні партії	4	4	4
Так, через участь у виборах Президента України та Верховної Ради	5	5	5
Так, через референдуми	6	6	6
Так, через міжнародні організації	7	7	7
Інше (<i>напишіть</i>)	8	8	8
Я не маю такої можливості	9	9	9

163. Які форми впливу громадськості на прийняття рішень органами влади Ви вважаєте найефективнішими? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Громадські слухання
- 2 – Парламентські відкриті слухання
- 3 – Консультації органів влади з незалежними експертами
- 4 – Вивчення громадської думки
- 5 – Використання інтернет-сторінки органів влади для запитів й пропозицій громадян
- 6 – «Гарячі» телефонні лінії органів влади
- 7 – Обговорення проектів рішень влади в засобах масової інформації
- 8 – Участь в діяльності політичних партій та громадських організацій
- 9 – Участь у виборах депутатів всіх рівнів та президента країни
- 10 – Референдуми
- 11 – Підготовка колективних листів та петицій
- 12 – Участь у законних мітингах та демонстраціях
- 13 – Участь у несанкціонованих мітингах та демонстраціях
- 14 – Бойкоти (відмова виконувати рішення органів влади)
- 15 – Голодування протесту
- 16 – Пікетування державних установ
- 17 – Захоплення адміністративних будівель
- 18 – Інше (*напишіть*) _____
- 19 – Важко відповісти

164. Як Ви вважаєте, у випадку порушення Ваших прав, які організації можуть реально захистити Ваші інтереси? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Правоохоронні органи та суд
- 2 - Депутат місцевої ради
- 3 - Депутат Верховної Ради
- 4 - Політичні партії та громадські організації
- 5 - Недержавні правозахисні організації
- 6 - Міжнародні організації

- 7 - Тіньові структури
- 8 - Не знаю таких організацій
- 9 - Інше (*напишіть*) _____
- 10 - Важко відповісти

165. Які суспільні ідеали в програмах політичних партій України Ви вважаєте найбільш привабливими? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Справедливість
- 2 - Економічна рівність
- 3 - Рівність всіх перед законом
- 4 - Соціальний захист
- 5 - Боротьба з корупцією
- 6 - Патріотизм
- 7 - Права та свободи громадянина
- 8 - Незалежність держави
- 9 - Мир та стабільність
- 10 - Відповідальність влади перед громадянами
- 11 - Безпека життя громадян
- 12 - Важко відповісти
- 13 - Не цікавить

166. Чи приймали Ви участь у виборах Верховної Ради України 26 березня 2006 року?

- 1 – Так
- 2 – Ні → **Переходіть до запитання № 170**

167. Якщо Ви приймали участь у голосуванні на виборах Верховної Ради України 26 березня 2006 року, то за яку партію чи блок голосували? (Відповідають тільки ті, хто приймав участь у голосуванні)

- 1 – Український народний блок Костенка і Плюща
- 2 – Комуністична партія України
- 3 – Партія “Віче”
- 4 – Виборчий блок політичних партій “Наша Україна”
- 5 – Партія регіонів
- 6 – Виборчий блок політичних партій “Громадянський блок ПОРА–ПРП”
- 7 – Соціалістична партія України
- 8 – Блок Наталії Вітренко “Народна опозиція”
- 9 – Блок Юлії Тимошенко
- 10 – “Народний блок Литвина”
- 11 – Опозиційний блок “Не так!”
- 12 – інші партії та блоки
- 13 – не підтримав жодну з партій/блоків → **Переходіть до запитання № 170**

168. Якщо Ви голосували за певну партію чи блок, то коли Ви визначились голосувати саме за цю партію (блок)?

- 1 – До 2004 року
- 2 – В 2004 році
- 3 – В 2005 році
- 4 – В січні–лютому 2006 року
- 5 – В останній місяць перед виборами
- 6 – Безпосередньо в день голосування
- 7 – Важко відповісти

169. Що насамперед визначило Ваше рішення проголосувати за певну політичну силу на виборах до Верховної Ради України? (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – Знайомство з програмою цієї партії (блоку) і її підтримка
- 2 – Відчуття симпатії до лідера (інших представників) цієї партії (блоку)
- 3 – Довіра представникам цієї партії (блоку)
- 4 – Відчуття антипатії до представників інших політичних сил
- 5 – Я зробив вибір під впливом порад оточуючих
- 6 – Я зробив вибір навмання
- 7 – Важко відповісти

170. Як Ви думаєте, чи сприяє наука позитивним змінам у житті України?

- 1 – Так, сприяє значною мірою
- 2 - Сприяє незначною мірою
- 3 – Важко відповісти, сприяє чи ні
- 4 – Майже не сприяє
- 5 – Не сприяє

171. Як Ви думаєте, українська наука сьогодні... (Відмітьте одну відповідь)

- 1 – В основному знаходиться на світовому рівні
- 2 – Лише з ряду проблем є світовим лідером, у цілому ж трохи відстає
- 3 – Істотно відстає від передового рівня світової науки
- 4 – Важко відповісти

172. Як, на Ваш погляд, змінився престиж професії вченого в Україні за останні роки?

- 1 – Сильно знизився
- 2 – Трохи знизився
- 3 – Залишився на тій же рівні, що і раніше
- 4 – Трохи підвищився
- 5 – Значно підвищився
- 6 – Важко відповісти

173. Чи знайомі Ви з науково-практичними досягненнями Національної Академії наук?

- 1 – Досить знайомий
- 2 – Деяко обізнаний
- 3 – Не знайомий

174. Останнім часом багато говорять про глобалізацію. Як Ви вважаєте глобалізація – це... (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - ...зростання взаємозв'язків між народами та країнами
- 2 - ...розвиток інформаційних технологій (Інтернет, супутникове телебачення, стільниковий телефонний зв'язок)
- 3 - ...розширення ринку товарів та послуг
- 4 - ...можливість знайти роботу чи отримати освіту за кордоном
- 5 - ...посилення економічної нерівності поміж країнами
- 6 - ...розповсюдження західної культури
- 7 - ...погрози міжнародного тероризму та злочинності
- 8 - ...зростання загроз (економічних, технологічних, військових) для існування людства
- 9 - ...спільне усвідомлення безпек існуванню людства

- 10 - ...вигаданий політиками процес, якого в дійсності не існує
- 11 - Інше (*напишіть*) _____
- 12 - Важко відповісти
- 13 - Нічого не чув про глобалізацію → **Переходіть до запитання № 182**

175. Як Ви ставитесь до глобалізації?

- 1 - Скоріше негативно
- 2 - Важко відповісти, негативно чи позитивно
- 3 - Скоріше позитивно

176. Впливає чи не впливає глобалізація на розвиток українського суспільства ?

- 1 - Впливає
- 2 - Важко відповісти, впливає чи не впливає
- 3 - Не впливає

177. Впливає чи не впливає глобалізація на Ваше особисте життя?

- 1 – Впливає
- 2 – Важко відповісти, впливає чи не впливає
- 3 – Не впливає

178. В якій сфері життя українського суспільства прояви глобалізації є найпомітнішими? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Політика
- 2 – Економіка
- 3 – Міжнародні відносини
- 4 – Засоби масової інформації
- 5 – Культура та мистецтво
- 6 – Наука та освіта
- 7 – Товари та послуги
- 8 – Повсякденне життя людей
- 9 – Ні в одній з наведених сфер
- 10 – Важко відповісти

179. В наш час є різні політико-економічні визначення глобалізації. З яким з них Ви згодні? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Різке посилення економічних, політичних, соціальних та культурних зв'язків між країнами світу
- 2 – Підпорядкування інтересам США та економічно могутніх країн Заходу всіх інших країн світу
- 3 – Посилення ролі транснаціональних корпорацій та наднаціональних організацій, які претендують на управління світом
- 4 – Вища стадія розвитку капіталізму (імперіалізм)
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

180. Хто в Україні, на Ваш погляд, в найбільшій мірі зацікавлений у поширенні глобалізації? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Всі верстви населення
- 2 – Окремі верстви населення
- 3 – Лише правляча верхівка й представники великого бізнесу
- 4 – Інше (*напишіть*) _____
- 5 – Важко відповісти

181. Як Ви вважаєте, глобалізація світу врешті решт призведе до... (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 – Поступового становлення економічної рівності між розвиненими країнами та рештою світу
- 2 – Посилення напруженості між бідними та багатими країнами й верствами, коли бідні будуть бідніти, а багаті багатітимуть
- 3 – Виникнення єдиної культури, стирання будь-якої різниці між країнами та націями
- 4 – Збереження національних особливостей народів світу, посилення їх культурної самобутності
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

182. Які країни, на Вашу думку, отримують найбільшу вигоду від розширення міжнародної торгівлі? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Розвинені капіталістичні країни (США, країни Європейського Союзу, Японія)
- 2 – Колишні соціалістичні країни, що стали на шлях розвитку ринкової економіки (країни Східної Європи та СРСР)
- 3 – Соціалістичні країни з ринковою економікою (Китай, В'єтнам)
- 4 – Країни Азії, Африки, Латинської Америки, що розвиваються
- 5 – Важко відповісти

183. Які групи населення в Україні, на Вашу думку, мають найбільші вигоди від участі нашої країни в міжнародній торгівлі? (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 - Ті, хто працюють на державних підприємствах, установах
- 2 - Ті, хто працюють на приватних підприємствах, установах
- 3 - Державні службовці, чиновники
- 4 - Середні та дрібні власники-підприємці
- 5 - Олігархи та інші представники великого бізнесу
- 6 - Всі верстви й групи населення України
- 7 - Важко відповісти

184. Як Ви ставитесь до залучення в економіку України іноземного капіталу (фінансів)?

- 1 - Цілком позитивно
- 2 - Скоріше позитивно
- 3 - Важко відповісти
- 4 - Скоріше негативно
- 5 - Цілком негативно

185. В сучасному світі діють глобальні соціальні рухи, які підтримують об'єднання світу на умовах вільного ринку, на інших гуманістичних засадах або взагалі виступають проти глобалізації світу. Виберіть один з них, який Ви б підтримали?

- 1 - Рухи, які підтримують об'єднання світу на умовах вільного ринку
- 2 - Рухи, які підтримують об'єднання світу на інших гуманістичних засадах
- 3 - Рухи, які виступають проти глобалізації світу
- 4 - Не підтримую жодного з них
- 5 - Важко відповісти.

186. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до будь-якого співтовариства країн чи ні?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 188**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 189**

187. Чим, на Вашу думку, зумовлена доцільність входження України до певного співтовариства країн? (Відмітьте не більше двох відповідей)

- 1 – Перебігом політичних і економічних обставин
- 2 – Добровільним вибором шляху розвитку України
- 3 – Тимчасовою сьогоденною вигодою
- 4 – Розрахунками на майбутнє, довгостроковою вигодою
- 5 – Інше (*напишіть*) _____
- 6 – Важко відповісти

188. Назвіть основні причини з яких Ви проти входження України до певного співтовариства країн? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Достатність власних можливостей для самостійного успішного економічного розвитку
- 2 – Загроза втрати соціально-економічної незалежності України
- 3 – Загроза погіршення економічного становища в країні
- 4 – Загроза втручання іноземних країн у внутрішні справи України
- 5 – Небезпека втратити своє національне „обличчя”, самобутність
- 6 – Небезпека втягнення України у воєнні конфлікти
- 7 – Інше (*напишіть*) _____
- 8 – Важко відповісти

189. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Європейського Союзу чи ні ?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 192**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 192**

190. Які головні причини доцільності вступу України до Європейського Союзу? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Сприяння внутрішньому економічному розвитку України
- 2 – Покращення матеріального стану населення України за рахунок зовнішньої допомоги
- 3 – Сприяння науково-технічному розвитку України
- 4 – Сприяння розвитку самостійності особистості й політичної різноманітності в усіх сферах життя України
- 5 – Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 6 – Підвищення рівня культури населення, можливості прилучитися до досягнень розвинених країн світу
- 7 – Покращення роботи державних органів влади
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

191. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до Європейського Союзу? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Можливість вільно пересуватися по Європейським країнам у пошуках прийнятної для мене роботи
- 2 – Налагодження ділових контактів з бізнесменами, підприємцями з країн-членів ЄС
- 3 – Усунення бюрократичної тяганини при виїзді за кордон
- 4 – Можливість навчатися за кордоном
- 5 – Вільне спілкування з родичами чи знайомими, які живуть і працюють за кордоном

- 6 – Підвищення матеріального стану завдяки гуманітарній іноземній допомозі
- 7 – Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

192. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до Єдиного економічного простору (блоку країн Росії, Білорусі, Казахстану, Узбекистану) чи ні ?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 195**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 195**

193. Які головні причини доцільності вступу України до Єдиного економічного простору? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Поновлення економічних зв'язків з колишніми радянськими республіками і тим самим сприяння розвитку господарства України
- 2 – Вирішення проблеми газопостачання й енергоносіїв
- 3 – Сприяння розвитку національної культури на засадах історичної єдності народів колишнього СРСР
- 4 – Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 5 – Запобігання різним прикордонним конфліктам та територіальним зазіханням
- 6 – Покращення роботи державних органів влади
- 7 – Відновлення та розвиток колективізму і взаємодопомоги серед населення України
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

194. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до Єдиного економічного простору? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Вільно пересуватися по країнам цього блоку у пошуках прийнятної для мене роботи
- 2 – Налагодження ділових контактів з бізнесменами та підприємцями цих країн
- 3 – Можливість спілкування російською мовою з людьми цих країн
- 4 – Можливість частіше відвідувати моїх рідних і знайомих, які мешкають в країнах цього блоку
- 5 – Можливість навчатися в одній з цих країн
- 6 – Покращення матеріального стану завдяки більш успішному економічному розвитку України
- 7 – Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Важко відповісти

195. Як Ви вважаєте, Україні доцільно увійти до міжнародного співтовариства країн на чолі з США чи ні ?

- 1 – Так, доцільно
- 2 – Ні, не доцільно → **Переходіть до запитання № 198**
- 3 – Важко відповісти → **Переходіть до запитання № 198**

196. Які головні причини доцільності входження України до міжнародного співтовариства країн на чолі з США? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 - Сприяння внутрішньому економічному розвитку України
- 2 - Покращення матеріального становища населення України за рахунок зовнішньої допомоги з боку США та міжнародних фінансово-економічних організацій
- 3 - Сприяння науково-технічному розвитку України

- 4 - Сприяння розвитку самостійності особистості й політичної різноманітності в усіх сферах життя України
- 5 - Гарантування безпеки України від будь-яких зовнішніх загроз
- 6 - Підвищення рівня культури населення, можливості прилучитися до досягнень розвинених країн світу, зокрема США
- 7 - Покращення роботи державних органів влади
- 8 - Інше (*напишіть*) _____
- 9 - Важко відповісти

197. А що особисто Вам та Вашим близьким могло б дати входження України до міжнародного співтовариства країн на чолі з США? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 - Вільний виїзд до США з метою влаштуватися на роботу
- 2 - Налагодження ділових контактів з американськими бізнесменами, підприємцями
- 3 - Усунення бюрократичної тяганини при виїзді за кордон
- 4 - Можливість навчатися у США чи в інших країнах світу
- 5 - Вільне спілкування з родичами чи знайомими, які живуть і працюють у США або інших країнах світу
- 6 - Підвищення матеріального стану завдяки гуманітарній допомозі з боку США або інших країн світу
- 7 - Відсутність тривоги за долю близьких у разі виникнення масових заворушень
- 8 - Інше (*напишіть*) _____
- 9 - Важко відповісти

198. Згодні Ви чи не згодні з тим, що національну культуру треба захищати від іноземних впливів?

- 1 – Цілком згоден
- 2 – Скоріше згоден
- 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 – Скоріше не згоден
- 5 – Цілком не згоден

199. Згодні Ви чи не згодні з тим, що наш спосіб життя треба захищати від іноземних впливів?

- 1 – Цілком згоден
- 2 – Скоріше згоден
- 3 – Важко відповісти, згоден чи ні
- 4 – Скоріше не згоден
- 5 – Цілком не згоден

200. Оцініть, будь ласка, становище України в сучасному світі. Україна- це ..

- 1 – ...розвинена та незалежна країна
- 2 – ...країна, що розвивається
- 3 – ...країна, що не розвивається
- 4 – ...нерозвинена та політично залежна країна
- 5 – Важко відповісти

201. Яке місце у світі буде займати Україна через 10 років?

- 1 – Світовий лідер з потужним економічним та науково-культурним потенціалом

- 2 – Регіональний європейський лідер
- 3 – Країна, що розвивається
- 4 – Економічно відстала та політично залежна країна поміж Європою та Росією
- 5 – Країна, що наближається до середньоєвропейського рівня
- 6 – Важко відповісти

202. Як Ви вважаєте в якій сфері Україна може найуспішніше конкурувати з іншими країнами світу ? (Відмітьте не більше трьох відповідей)

- 1 – Економіка та нові технології
- 2 – Наука та освіта
- 3 – Військова справа
- 4 – Трудові ресурси
- 5 – Права людини
- 6 – Культура та мистецтво
- 7 – Спорт
- 8 – Інше (*напишіть*) _____
- 9 – Ні в одній з наведених сфер
- 10 – Важко відповісти

203. Як часто Ви відвідуєте ресторан швидкого харчування “МакДоналдс”?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
- 2 – Раз на кілька місяців
- 3 – Раз на рік
- 4 – Ніколи не був

204. Якою мірою Ви володієте англійською мовою?

- 1 – Вільно
- 2 – Читаю і перекладаю зі словником
- 3 – Не володію

205. Як часто Ви буваєте за кордоном колишнього СРСР (у далекому зарубіжжі)?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
- 2 – Раз на кілька місяців
- 3 – Раз на рік
- 4 – Ніколи не був

206. Як часто Ви їсте авокадо, ананаси чи кокоси?

- 1 – Двічі-тричі на місяць
- 2 – Раз на кілька місяців
- 3 – Раз на рік
- 4 – Ніколи не їв нічого з наведеного

207–214. Яким чином впливають на Ваше життя та Ваших близьких? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1. Позитивно
- 2. Ніяк не впливають
- 3. Негативно
- 4. Це мене не стосується

Поїздки за товаром або з товарами за кордон	1	2	3	4
Робота на фірмі, пов'язаній з міжнародною торгівлею	1	2	3	4

Користування послугами міжнародних банків	1	2	3	4
Користування іноземною валютою	1	2	3	4
Користування Інтернет	1	2	3	4
Користування мобільним телефонним зв'язком	1	2	3	4
Поїздки за кордон на роботу	1	2	3	4
Навчання за кордоном або відвідування іноземних навчальних курсів у нашій країні	1	2	3	4

215–217. Товари якого виробництва впродовж останніх 12 місяців Ви та Ваша сім'я купляли? (Відмітьте одну відповідь, що найбільше підходить, по кожному рядку)

- 1 – переважно вітчизняного виробництва
 2 – переважно іноземного виробництва
 3 – однаковою мірою вітчизняного і іноземного виробництва
 4 – не купляли ніяких товарів

Промислові товари	1	2	3	4
Харчові продукти	1	2	3	4
Музичні та відео компакт диски або касети	1	2	3	4

218. Ким Ви себе в першу чергу вважаєте? (Відмітьте одну відповідь, що найбільш підходить)

- 1 – Жителем села, району чи міста, в якому Ви живете
 2 – Жителем регіону (області чи декількох областей), де Ви живете
 3 – Громадянином України
 4 – Представником свого етносу, нації
 5 – Громадянином колишнього Радянського Союзу
 6 – Громадянином Європи
 7 – Громадянином світу
 8 – Інше (напишіть) _____

219. Якому шляху розвитку України Ви надаєте перевагу? (Відмітьте одну відповідь, що найбільш підходить)

- 1 – В першу чергу розширювати зв'язки в рамках СНД
 2 – Розвивати відносини переважно з Росією
 3 – Зміцнювати в першу чергу східнослов'янський блок (Україна, Росія, Білорусь)
 4 – Встановлювати зв'язки в першу чергу з розвинутими країнами Заходу
 5 – Спіратися в першу чергу на власні ресурси, зміцнюючи незалежність
 6 – Різні регіони України повинні обирати свій шлях
 7 – Інше (напишіть) _____
 8 – Важко відповісти

Щоб допомогти нам у майбутньому поліпшити формулювання наших запитань, будь ласка, дайте відповідь на наступні запитання.

220. Чи можете Ви сказати, що Вам був повністю зрозумілим зміст вище поставлених двох запитань (під номерами 218 та 219)?

- 1 – Повністю зрозумілий зміст обох цих запитань
 2 – Повністю зрозумілий зміст лише першого запитання (другого – не повністю)
 3 – Повністю зрозумілий зміст лише другого запитання (першого – не повністю)
 4 – Зміст обох питань не був повністю зрозумілий

221. Як Ви вважаєте, чи достатньо у Вас знань для відповіді на ці запитання?

- 1 – Достатньо знань для відповіді на обидва запитання
- 2 – Достатньо знань для відповіді на перше запитання (на друге – недостатньо)
- 3 – Достатньо знань для відповіді на друге запитання (на перше – недостатньо)
- 4 – Недостатньо знань для відповіді на обидва запитання

222. Чи можете Ви сказати, що Вам цікаво було відповідати на ці запитання?

- 1 – Було цікаво відповідати на обидва запитання
- 2 – Було цікаво відповідати лише на перше запитання (на друге – не цікаво)
- 3 – Було цікаво відповідати лише на друге запитання (на перше – не цікаво)
- 4 – Було не цікаво відповідати на обидва запитання

223. Чи Ви впевнені в тому, що вибрали відповідь, що якнайкраще відображає Ваші погляди щодо цих запитань?

- 1 – Впевнений стосовно відповідей на обидва запитання
- 2 – Впевнений лише у відповіді на перше запитання (на друге – не впевнений)
- 3 – Впевнений лише у відповіді на друге запитання (на перше – не впевнений)
- 4 – Не впевнений стосовно відповідей на обидва запитання

224. Чи можете Ви сказати, що Ваші відповіді на ці запитання не зміняться, якщо Вам їх поставлять через кілька днів?

- 1 – Впевнений, що думка не зміниться стосовно відповідей на обидва запитання
- 2 – Впевнений, що не зміниться лише при відповіді на перше запитання (відповідь на друге запитання може змінитися)
- 3 – Впевнений, що не зміниться лише при відповіді на друге запитання (відповідь на перше запитання може змінитися)
- 4 – Відповіді на обидва запитання можуть змінитися

225. Чи можете Ви сказати, що ніхто із оточуючих не вплинув на Вашу думку під час відповіді на ці запитання?

- 1 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на обидва запитання
- 2 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на перше запитання (на друге – був вплив)
- 3 – Ніхто не вплинув на мою думку при відповіді на друге запитання (на перше – був вплив)
- 4 – Був вплив оточуючих при відповіді на обидва запитання

226. Чи є які-небудь обставини, що могли завадити Вам відверто відповісти на ці запитання?

- 1 – Немає таких обставин при відповіді на обидва запитання
- 2 – Є такі обставини при відповіді на перше запитання (на друге не вплинули)
- 3 – Є такі обставини при відповіді на друге запитання (на перше не вплинули)
- 4 – Є такі обставини при відповіді на обидва запитання

227. Як Ви ставитесь до вступу України до НАТО?

- 1 – Скоріше негативно
- 2 – Важко сказати
- 3 – Скоріше позитивно

228. Чому Ви підтримуєте або не підтримуєте вступ України до НАТО? (Відмітьте всі відповіді, що підходять)

- 1 – Вступ є економічно вигідним для України
- 2 – Вступ додасть додаткових витрат державі
- 3 – Вступ зміцнює безпеку України
- 4 – НАТО є агресивним військовим блоком
- 5 – Вступ зміцнює авторитет України у світі
- 6 – Вступ спрямований проти Росії
- 7 – Членство в НАТО зменшує вплив Росії на Україну
- 8 – Вступ посилює залежність України від західних країн
- 9 – Україна має залишатись позаблоковою (нейтральною) країною
- 10 – Інше (*напишіть*) _____
- 11 – Важко відповісти

229. Чим, на Вашу думку, є НАТО? (Відмітьте тільки одну відповідь)

- 1 – Оборонний союз
- 2 – Агресивний військовий союз
- 3 – Миротворча організація
- 4 – Інше (*напишіть*) _____
- 5 – Важко відповісти

230. Чи захистив би НАТО Україну у разі агресії або загрози агресією з боку іноземної країни?

- 1 – Так, захистив у будь-якому випадку
- 2 – Так, якщо ми б були його членом
- 3 – Ні
- 4 – Важко відповісти

231. Скажіть, будь ласка, наскільки Вам в цілому був зрозумілий чи не зрозумілий зміст запитань щодо НАТО (запитання № 227–230)?

- 1 – Повністю зрозумілий
- 2 – Скоріше зрозумілий
- 3 – Важко сказати, зрозумілий чи ні
- 4 – Скоріше не зрозумілий
- 5 – Зовсім не зрозумілий

232. Цікаво чи не цікаво було Вам відповідати на ці запитання?

- 1 – Цікаво
- 2 – Скоріше цікаво
- 3 – Важко сказати, цікаво чи ні
- 4 – Скоріше не цікаво
- 5 – Не цікаво

233. Як Ви вважаєте, достатньо чи недостатньо у Вас інформації для того, щоб відповісти на ці запитання?

- 1 – Цілком достатньо
- 2 – Скоріше достатньо
- 3 – Важко сказати, достатньо чи ні
- 4 – Скоріше не достатньо
- 5 – Зовсім не достатньо

234. Впевнені Ви чи не впевнені, що відповіді, які Ви обрали, найкраще відображають Вашу думку?

- 1 – Цілком впевнений
- 2 – Скоріше впевнений
- 3 – Важко сказати, впевнений чи ні
- 4 – Скоріше не впевнений
- 5 – Зовсім не впевнений

235. Як Ви вважаєте, зміняться чи не зміняться Ваші відповіді на запитання щодо НАТО, якщо Вам зададуть їх через кілька днів?

- 1 – Не зміняться
- 2 – Скоріше не зміняться
- 3 – Важко сказати, зміняться чи ні
- 4 – Скоріше зміняться
- 5 – Зміняться

236. Як Ви вважаєте, оточуючи вплинули чи не вплинули на Вашу думку під час відповідей на ці запитання?

- 1 – Не вплинули
- 2 – Скоріше не вплинули
- 3 – Важко сказати, вплинули чи ні
- 4 – Скоріше вплинули
- 5 – Вплинули

237. Чи є які-небудь обставини, що могли завадити Вам відверто відповісти на ці запитання?

- 1 – Є такі обставини
- 2 – Скоріше є
- 3 – Важко сказати, є такі обставини чи ні
- 4 – Скоріше немає
- 5 – Немає таких обставин

238 –252. Тепер скажіть, будь ласка, згодні Ви чи не згодні з наступними судженнями?

	Згоден	Не згоден
Часом мені в голову приходять такі недобрі думки, що про них краще не розповідати.	1	2
Іноді мені хочеться вилаятися.	1	2
Я не завжди кажу правду.	1	2
Я не щодня читаю передовиці газет.	1	2
Іноді я буваю сердитим.	1	2
Іноді я відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.	1	2
Іноді, коли я погано себе почуваю, я буваю роздратованим.	1	2
Мої манери за столом у себе вдома не такі хороші, як у гостях.	1	2
Я переходжу вулицю в недозволеному місці, коли впевнений, що мене не помітить міліціонер.	1	2
У грі мені приємніше вигравати, ніж програвати.	1	2
Мені подобається мати впливових людей серед моїх знайомих, тому що це підвищує мій престиж.	1	2
Не всі, кого я знаю, мені подобаються.	1	2
Іноді я можу трохи попліткувати.	1	2

Іноді я даю хорошу оцінку людям, про яких знаю дуже мало.	1	2
Буває, що я сміюся з приводу непристойного жарту.	1	2

253– 258. Нижче наведений перелік проблем та скарг, що іноді виникають у людей. Будь ласка, читайте кожний пункт уважно. Обведіть кружечком номер тієї відповіді, яка найточніше описує, **наскільки сильно Вас турбувала** та чи інша проблема протягом **останніх двох тижнів**, включаючи сьогоднішній день.

ПРОБЛЕМИ	Зовсім ні	Трохи	Помірно	Сильно	Дуже сильно
Досада або дратування, що легко виникають	0	1	2	3	4
Вибух гніву, який Ви не могли втримати	0	1	2	3	4
Бажання заподіяти комусь тілесні ушкодження або шкоду	0	1	2	3	4
Імпульсивне бажання ламати та трощити що-небудь	0	1	2	3	4
Те, що Ви часто починаєте суперечку	0	1	2	3	4
Те, що Ви кричите або кидаєтесь речами	0	1	2	3	4

259. Оцініть, будь-ласка, матеріальний рівень життя Вашої сім'ї: (Обведіть кружечком оцінку на шкалі, де 0 балів – найнижчий, а 10 балів – найвищий)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 Найнижчий Найвищий

260. Який розмір Вашої заробітної плати (стипендії, пенсії) за останній місяць?

_____ гривень

261. Укажіть, будь-ласка, сукупний дохід на одного члена Вашої сім'ї за останній місяць. (Складіть розмір зарплатні (без відчислень) та всі інші грошові надходження всіх членів сім'ї, отриману суму розділіть на кількість осіб в сім'ї)

_____ гривень

262. Скільки грошей потрібно зараз Вашій родині у розрахунку на одну особу за місяць, щоб жити, за Вашими вподобаннями, нормально?

Приблизно _____ гривень на одну людину за місяць

263. Як би Ви в цілому оцінили матеріальне становище Вашої сім'ї?

1 - Злиденне 4 - Середнє 7 - Багате
 2 - Бідне 5 - Вище середнього
 3 - Нижче середнього 6 - Заможне

264. Яким є Ваше основне заняття?

- 1 – Працюю по найму на постійній роботі
- 2 – Періодично працюю за контрактами, трудовими угодами, неповний робочий день
- 3 – Займаюсь приватним підприємництвом, бізнесом (включаючи фермерів)
- 4 – Займаюсь індивідуальною трудовою діяльністю (дрібні підприємці, “човники” тощо)
- 5 – Військовослужбовець строкової служби (армія), рядовий і сержантський склад в міліції, СБУ
- 6 – Навчаюсь в денному технікумі, ПТУ, коледжі
- 7 – Навчаюсь у Вузі
- 8 – Перебуваю на пенсії за віком, інвалідністю

- 9 – Займаюсь домашнім господарством або знаходжусь у відпустці по догляду за дитиною
- 10 – Тимчасово не працюю, безробітний
- 11 – Інше (*напишіть*) _____
- 12 – Важко відповісти

265. Який статус зайнятості Ви маєте на роботі?

- 1 – Роботодавець (власник, який використовує найману працю інших)
- 2 – Само зайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)
- 3 – Найманий працівник
- 4 – В даний час не працюю
- 5 – Важко відповісти

266. Ваша стать: 1 - Чоловіча 2 - Жіноча

267. Ваш вік: _____ повних років

268. Ваш сімейний стан:

- 1 – Ніколи не був(ла) у шлюбі
- 2 – Перебуваю у зареєстрованому шлюбі
- 3 – Перебуваю у фактичному, незареєстрованому шлюбі
- 4 – Розлучений(на) офіційно
- 5 – Розійшовся(лась), хоч фактично не розлучений(на)
- 6 – Вдівець (вдова)

269. Ваша освіта

- 1 - Початкова, неповна середня
- 2 - Середня загальна
- 3 - Середня спеціальна (технікум, училище, коледж)
- 4 - Перша ступінь вищої освіти (бакалавр)
- 5 - Повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчена ступінь)

270. Ваша національність

- 1 – Українець
- 2 – Росіянин
- 3 – Інша (*напишіть*) _____

271. Чи однієї національності Ваші батьки?

- 1 – Так
- 2 – Ні
- 3 – Не знаю

272. У Вашого чоловіка(дружини) та ж національність, що й у Вас?

- 1 - Та ж
- 2 - Інша (*напишіть*) _____
- 3 - Не в шлюбі

273. Ваша рідна мова:

- 1 – Українська
- 2 – Російська
- 3 – Інша (*напишіть*) _____

274. До якого віросповідання Ви себе відносите?

- 1 - Не релігійний
- 2 - Православ'я
- 3 - Католицизм
- 4 - Греко-католицизм
- 5 - Протестантизм
- 6 - Іслам
- 7 - Іудаїзм
- 8 - Інше (*напишіть*) _____

275. Де Ви зараз проживаєте?

- 1 – Київ
- 2 – Місто з населенням понад 250 тис. осіб
- 3 – Невелике місто
- 4 – Село

276. В якій області Ви проживаєте?

1 – Вінницька	14 - Львівська
2 – Волинська	15 - Миколаївська
3 – Дніпропетровська	16 - Одеська
4 – Донецька	17 - Полтавська
5 – Житомирська	18 - Рівненська
6 – Закарпатська	19 - Сумська
7 – Запорізька	20 - Тернопільська
8 – Івано-Франківська	21 - Харківська
9 – Київська (без Києва)	22 - Херсонська
10 – Київ (місто)	23 - Хмельницька
11 – Кіровоградська	24 - Черкаська
12 – АР Крим	25 - Чернігівська
13 – Луганська	26 - Чернівецька

СПАСИБИ ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ !

ЦІ ДАНІ ЗАПОВНЮЮТЬСЯ ІНТЕРВ'ЮЄРОМ!

Дата заповнення: число _____ місяць _____

Номер анкети _____

Прізвище І.П. інтерв'юера _____

Код інтерв'юера _____

Підпис інтерв'юера _____

Тип населеного пункту:

1 - Мале село (до 300 мешканців)	6 - Місто від 21 до 50 тис. мешканців
2 - Середнє село (301-1000 мешканців)	7 - Місто від 51 до 100 тис. мешканців
3 - Велике село (понад 1000 мешканців)	8 - Місто від 101 до 500 тис. мешканців
4 - Селище міського типу	9 - Місто від 501 до 1 млн. мешканців
5 - Мале місто (до 20 тис. мешканців)	10 – Велике місто понад 1 млн. мешканців